

ISBN 978-966-914-430-0

9 789669 144300 >

6

Ołena Pometun, Tetjana Remech

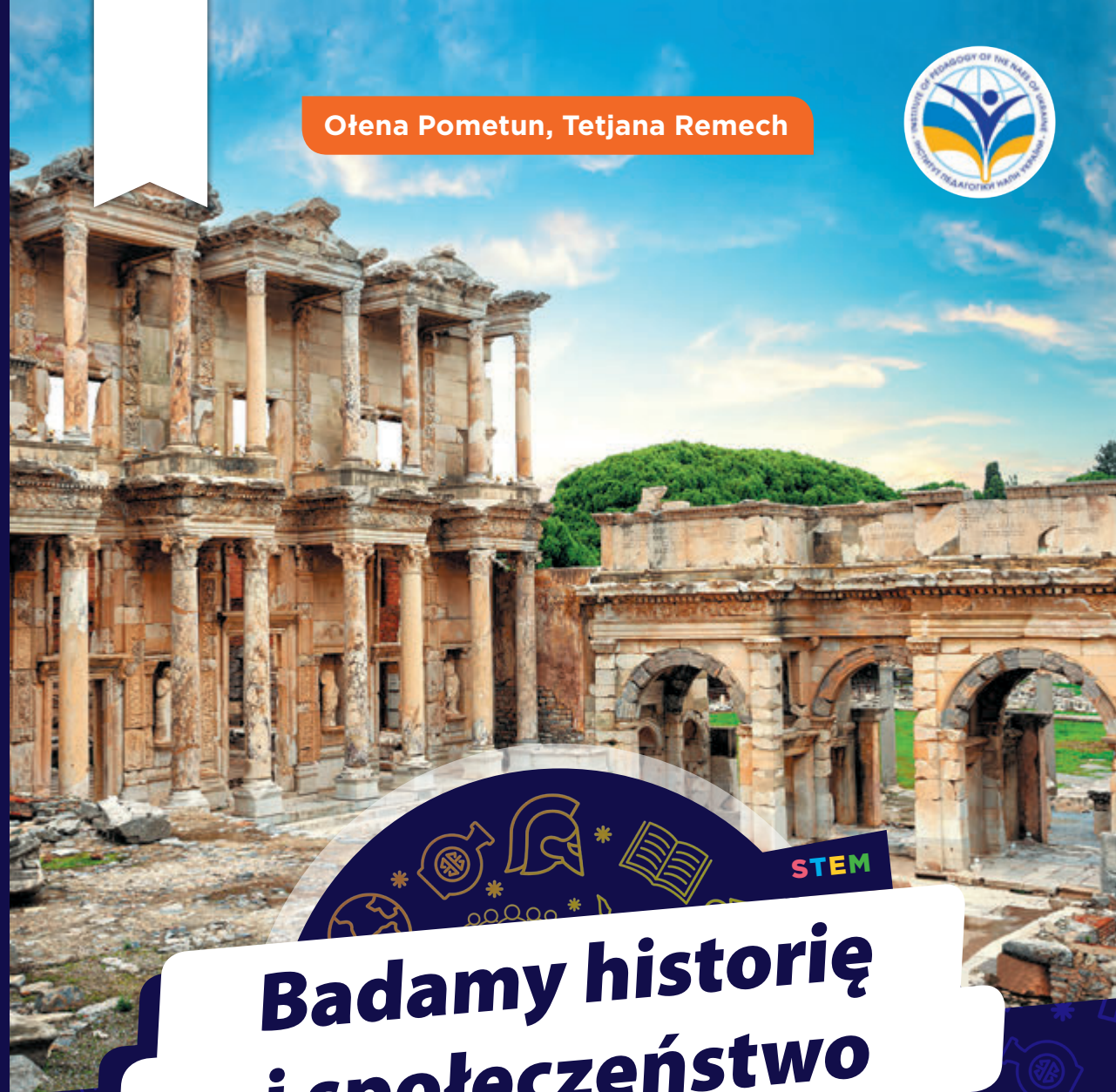
Badamy historię i społeczeństwo

2023

Badamy historię i społeczeństwo

6 ^{klasa}

Ołena Pometun, Tetjana Remech

Chronologia rozwoju ludzkości

2 mln lat p. n. e.

Pojawienie się
ludzi na Ziemi

VI tys. p. n. e.

Powstanie
rolnictwa
i hodowli bydła

IV–II tys. p.n.e.

Minojska i Mykeńska
pałacowa cywilizacja
w starożytnej Grecji

II-I tys. p.n.e.

Cywilizacja wedyjska
w starożytnych
Indiach

XII–VIII w. p. n. e.

Rozkwit
cywilizacji
fenickiej

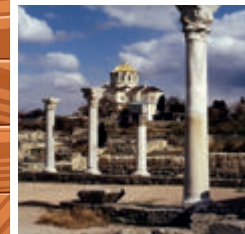
VIII–VI w. p. n. e.

Rozwój greckich polis.
Wielka grecka
kolonizacja

VII–V w. p. n. e.

Pojawienie się
kolonii greckich
na terytorium Ukrainy

40 tys. lat p.n.e.

Pojawienie się
na Ziemi
człowieka rozumnego

V–III tys. p.n.e.

Rozprzestrzenianie
się i rozkwit
kultury Trypolskiej

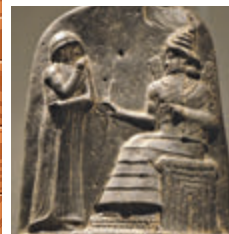
**IV tys. p.n.e. –
I w. p. n. e.**

Istnienie cywilizacji
starożytnego Egiptu

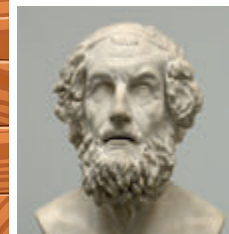
XVIII w. p. n. e.

Panowanie
Króla Hammurabiego
w starożytnym
Babilonie

XII–VIII w. p. n. e.

Okres Homerycki
w starożytnej
Grecji

776 r. p. n. e.

Pierwsze Igrzyska
Olimpijskie
w starożytnej Grecji

III w. p. n. e.

Powstanie Imperium
Qin w starożytnych
Chinach

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Chronologia rozwoju ludzkości

VI w. p. n. e.

Reformy Solona
w Atenach

**Połowa V
wieku p. n. e.**

«Złoty okres»
Aten pod
rządami Peryklesa

Lata 334-323 p. n. e.

Wyprawy
Aleksandra
Macedońskiego

Lata 264-146 p. n. e.

Wojny punickie między
Rzymem a Kartaginą

**Lata 30-20
II w. p. n. e.**

Reformy braci
Grakchusów
w Republice Rzymskiej

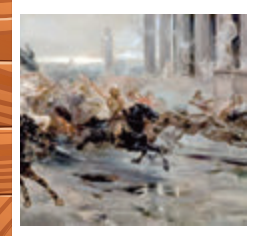
I - II w.

Historycy rzymscy
potwierdzają fakty
o miejscach rozsiadlenia
się Słowian (Wenedów)

476 rok

Upadek Zachodniego
Cesarstwa Rzymskiego

Koniec VI w. p. n. e.

Powstanie Republiki
w Rzymie

Lata 500-449 p. n. e.

Wojny
grecko-perskie

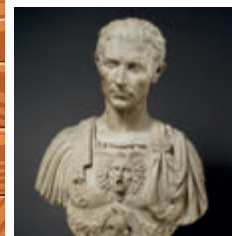
Lata 323-30 p. n. e.

Rozwój
państw
hellenistycznych

Lata 49-44 p. n. e.

Dyktatura
Juliusza Cezara

**Koniec I w.
p. n. e. - IV w.**

Cesarstwo Rzymskie

II-IV w.

Rozprzestrzenianie się
chrześcijaństwa
w Cesarstwie Rzymskim

V-VII w.

Wielkie rozsiadlenie się
Słowian w Europie
Środkowej, Południowej
i Wschodniej

Ołena Pometun, Tetjana Remech

BADAMY HISTORIĘ I SPOŁECZEŃSTWO

Podręcznik zintegrowanego kursu dla klasy 6
z polskim językiem nauczania
szkół średnich ogólnokształcących

Zalecany przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy

Львів
Видавництво “Світ”
2023

УДК 94+308]*кл6(075.3)

П55

Перекладено за виданням:

Пометун О. І. Досліджуємо історію і суспільство : підруч. інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти / О. І. Пометун, Т. О. Ремех. – К. : Видавничий дім „Освіта”, 2023. – 256 с. : іл.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 № 254)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Підручник розроблено за модельною навчальною програмою “Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)” для закладів загальної середньої освіти
(авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.)

Навчальне видання

ПОМЕТУН Олена Іванівна
РЕМЕХ Тетяна Олексіївна

ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО

**Підручник інтегрованого курсу для 6 класу
з навчанням польською мовою закладів загальної середньої освіти**

Редактор О. М. Бойцун
Художній редактор І. Б. Шутурма
Дизайн обкладинки П. В. Ширнін

Формат 70x100 1/16
Ум. друк. арк. 20,736.
Обл.-вид. арк. 17,14.
Тираж 52 пр. Зам. № 109К

У підручнику використано малюнки художників І. В. Денисова, О. І. Мостяєва

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
“Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей”

Переклад з української мови
Перекладач *Лебедь Регіна Клеменсівна*
Польською мовою

Державне підприємство “Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua; e-mail: office@svit.gov.ua, svit_vydav@ukr.net

Друк ТОВ “Рік-У”
88000 м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи серія ДК № 5040 від 21.01.2016

Пометун О. І.

П55 Досліджуємо історію і суспільство : підруч. інтегр. курсу для 6 кл. з навч. польськ. мов. закл. заг. серед. осв. / О. І. Пометун, Т. О. Ремех ; пер. Р. К. Лебедь. – Львів : “Світ”, 2023. – 256 с. : іл.

ISBN 978-966-914-430-0

УДК 94+308]*кл6(075.3)

Для вчителя: Цифрові інструменти до кожної теми підручника
можна завантажити за посиланням:

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>
https://vse.ee/Istoriia_6-klas

ISBN 978-966-914-430-0 (польськ.)
ISBN 978-966-983-398-3 (укр.)

© Пометун О. І., Ремех Т. О., 2023
© Видавничий дім “Освіта”, 2023
© Лебедь Р.К., переклад
польською мовою, 2023

DRODZY SZÓSTOKLASIŚCI!

Witamy Was po raz drugi na lekcjach historii. Podręcznik „Badamy historię i społeczeństwo” pozwoli Wam nie tylko podróżować w dalekie czasy prehistoryczne, kiedy na Ziemi pojawili się pierwsi ludzie i stworzyli ludzką społeczność, ale będziemy podążać szlakami rozwoju gospodarki dawnych państw, ich cywilizacji od zagadnień z prehistorii do teraźniejszości. Dopomogą Wam w tym różnorodne teksty źródłowe oraz materiały tekstowe, które doprowadzą Was do ciekawych doświadczeń i wniosków.

W podręczniku znajdziecie podobne tabele i polecenia jak w poprzednim roku. **Omawiamy w klasie** – zapraszamy Was do grupowego ich omówienia. **Zbadaj** – proponujemy samodzielną pracę lub w parach. **Pomyślcie** – na podstawie tego polecenia zdobędziecie umiejętności krytycznej analizy poruszonego zagadnienia i wysunięcia własnego wniosku.

Użyj narzędzi badawczych – umieszczone zadania i pytania pomogą Wam w lepszym zrozumieniu i poznaniu danego tematu.

Sprawdź siebie – zawierają polecenia dotyczące zadań, które wskażą na stopień zrozumienia danego tematu. Pytania są podzielone na dwie części: najpierw umieszczone są proste, a następnie (zaznaczone kursywą) bardziej złożone. **A jeszcze ty możesz** – spotkacie zadania do wyboru w domu. **Uogólniamy i ćwiczymy** – zapraszamy do udziału w projekcie podsumowującym rozdział materiału nauczania w podręczniku.

Materiał nauczania podzielony jest na odrębne zagadnienia umieszczone w poszczególnych paragrafach, gdzie znajdują się kody dotyczące cyfrowych dodatków:

1. zeszyt dodatkowych ćwiczeń.
2. zeszyt do ocen.
3. zeszyt do zajęć praktycznych i projektów.

W podręczniku spotkasz słowa **pogrubionym drukiem**, które należy zapamiętać i objaśnić; wydzielone w ten sposób wyrazy pomogą odtworzyć historyczną rzeczywistość.

Życzymy powodzenia!

WSTĘP 6

§ 1. HISTORIA SPOŁECZEŃSTWA, O KTÓRYM BĘDIEMY SIĘ UCZYĆ W SZÓSTEJ KLASIE 6

§ 2. JAK MOŻEMY ZBADAĆ CZAS I PRZESTRZEŃ W HISTORII STAROŻYTNEGO ŚWIATA 11

Rozdział 1. ŻYCIE LUDZI W CZASACH PREHISTORYCZNYCH

§ 3. JAK PIERWOTNI LUDZIE GOSPODAROWALI 15

§ 4. JAK BYŁO ORGANIZOWANE ŻYCIE SPOŁECZEŃSTWA W CZASACH PREHISTORYCZNYCH 20

§ 5. JAK ŻYLI PIERWOTNI LUDZIE NA TERENACH UKRAINY 24

§ 6. JAKI BYŁ ŚWIAT DUCHOWY CZŁOWIEKA W CZASACH PIERWOTNYCH 31

§ 7. JAK ZMIENIAŁY SIĘ STOSUNKI SPOŁECZNE W PRZESZŁOŚCI 35

Rozdział 2. CYWILIZACJA STAROŻYTNEGO WSCHODU

§ 8. JAK ROZWIJAŁA SIĘ GOSPODARKA STAROŻYTNEGO EGIPITU 40

§ 9. JAK BYŁO ZORGANIZOWANE SPOŁECZEŃSTWO I WŁADZA W STAROŻYTNYM EGIPCIE 46

§ 10. JAK BABILON STAŁ SIĘ STOLICĄ POTĘŻNEGO KRÓLESTWA 50

§ 11. JAKIE BYŁY CECHY ROZWOJU FENICKIEJ CYWILIZACJI 56

§ 12. JAK ŻYLI I PRACOWALI MIESZKAŃCY STAROŻYTNYCH CHIN 61

§ 13. CO WIEMY O STAROŻYTNYCH INDIACH 68

§ 14. JAKA JEST ROLA PRAWA I USTAWY W ŻYCIU PAŃSTWA I SPOŁECZEŃSTWA
W PRZESZŁOŚCI I OBECNIE 74

§ 15. JAKIE BYŁY MITYCZNE WYOBRAŻENIA I WIERZENIA RELIGIJNE LUDÓW
STAROŻYTNEGO WSCHODU 80

§ 16. JAK ROZWIJAŁA SIĘ ARCHITEKTURA I SZTUKA W KRAJACH STAROŻYTNEGO WSCHODU 86

Rozdział 3. STAROŻYTNA GRECKA CYWILIZACJA I JEJ SĄSIEDZI

§ 17. JAKA BYŁA PRZYRODA I LUDNOŚĆ STAROŻYTNEJ GRECJI 94

§ 18. JAK ROZWIJAŁA SIĘ GRECJA W VIII–VI WIEKU P.N.E. 100

§ 19. CO NAZYWAMY WIELKĄ KOLONIZACJĄ GRECKĄ 104

§ 20. JAK DOSZŁO DO POWSTANIA POLISU ATEŃSKIEGO 109

§ 21. JAKIE SĄ OSOBLIWOŚCI PAŃSTWA SPARTAN I ŻYCIA SPARTAŃSKICH OBYWATELI 114

§ 22–23. JAKIE NARODY SĄSIADOWAŁY Z GREKAMI
NA TERYTORIUM WSPÓŁCZESNEJ UKRAINY W I TYSIĄCLECIU P.N.E. 120

§ 24. DLACZEGO I JAK ODBYWAŁY SIĘ WOJNY GRECKO-PERSKIE 128

§ 25. JAK W ATENACH UMACNIAŁA SIĘ DEMOKRACJA 133

§ 26. JAKIE BYŁO ŻYCIE DUCHOWE STAROŻYTNEJ GRECJI? 138

§ 27. JAK ROZWIJAŁA SIĘ OŚWIATA, NAUKA I TEATR W STAROŻYTNEJ GRECJI 143

§ 28. JAK ALEKSANDER MACEDOŃSKI STWORZYŁ NAJWIĘKSZE IMPERIUM NA ŚWIECIE	147
§ 29–30. JAK POWSTAŁY I ROZWIAŁY SIĘ HELLENISTYCZNE PAŃSTWA.....	151

Rozdział 4. STAROŻYTNY RZYM I JEGO SĄSIEDZI

§ 31. CO WIEMY O OSIEDLANIU SIĘ I ROZWOJU WŁOCH W I TYS. P.N.E.	159
§ 32. JAKA BYŁA RZYMSKA REPUBLIKA W V–III W. P.N.E.	164
§ 33–34. JAK SIĘ ROZWIAŁA SPOŁECZNO–POLITYCZNA WALKA W RZYMIE W II–I W. P.N.E.	170
§ 35. JAK I KIEDY W RZYMIE ROZPOCZĄŁ OKRES IMPERIUM	178
§ 36. JAKIE BYŁY WIERZENIA I TRADYCJE STAROŻYTNYCH RZYMIAN	182
§ 37. JAKIE BYŁO CODZIENNE ŻYCIE RZYMIAN	187
§ 38. W CZYM PRZEJAWIAJĄ SIĘ OSOBLIWOŚCI RZYMSKIEGO IMPERIUM W III W. I NA POCZĄTKU IV W.	192
§ 39. KIEDY I JAK POWSTAŁO CHRZEŚCJAŃSTWO	196
§ 40. JAKA JEST WARTOŚĆ KULTURY STAROŻYTNEGO RZYMU	202
§ 41. DLACZEGO ZACHODNIE IMPERIUM RZYMSKIE UPADŁO	208
§ 42–43. CO WIEMY O ŻYCIU GOSPODARCZYM I SPOŁECZNYM ORAZ ŚWIECIE DUCHOWYM STAROŻYTNYCH SŁOWIAN	213

Rozdział 5. CZŁOWIEK W PRZYRODZIE, SPOŁECZEŃSTWIE, WSPÓLNOCIE, PAŃSTWIE

§ 44–45. JAK WSPÓŁISTNIEJE CZŁOWIEK I PRZYRODA OD DAWNYCH CZASÓW AŻ DO DZISIAJ	223
§ 46. JAKA JEST ROLA WSPÓLNOTY W ŻYCIU LUDZI I SPOŁECZEŃSTWA.....	230
§ 47. JAK ŻYJE SPOŁECZNOŚĆ SZKOLNA	234
§ 48–49. DLACZEGO PRAWA CZŁOWIEKA SĄ WARTOŚCIĄ.....	238
§ 50. JAK ŻYJE ZRÓŻNICOWANE SPOŁECZEŃSTWO	244
§ 51. PODRÓŻUJEMY DROGAMI PRZESZŁOŚCI I WSPÓŁCZESNOŚCI	249

WSTĘP

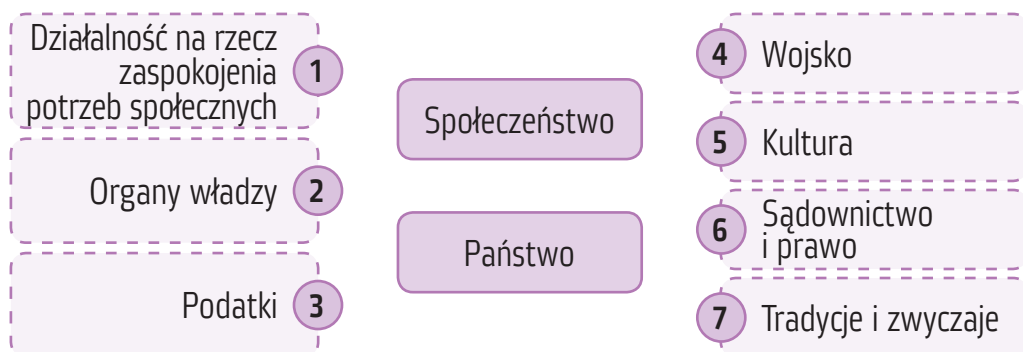
§ 1. HISTORIA SPOŁECZEŃSTWA, O KTÓRYM BĘDZIEMY SIĘ UCZYĆ W SZÓSTEJ KLASIE

Omawiamy w klasie

Co to jest społeczeństwo? Jak powiązany jest człowiek ze społeczeństwem?
A co to jest państwo?

Zbadaj

Jakie zjawiska są związane z społeczeństwem, a jakie z państwem – czym się różnią?

1 Jak powiązana jest historia ze współczesnym człowiekiem, społeczeństwem i państwem

Pomyślcie

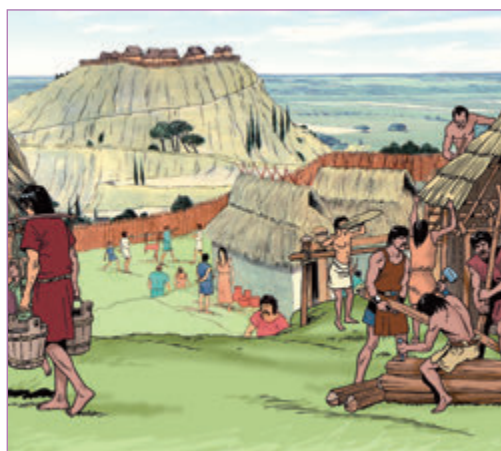
Jak zmieniało się życie ludzi i społeczeństwa w różnych czasach? Dlaczego tak się odbywało?

Od czasów starożytnych, wspólne interesy i potrzeba przetrwania zjednoczyła ludzi we wspólnoty.

Społeczności ludzkie powstawały jeszcze wtedy, gdy nie znano pisma. Więc naukowcy przyjmują różne założenia, dotyczące zmian społeczności ludzkich w trakcie historycznego czasu, jak pojawiło się społeczeństwo i co wpłynęło na to. Takie badania i wiadomości ważne są dzisiaj, ponieważ społeczeństwo się rozwija i zmienia.

Zbadaj

Obejrzyj ilustracje. Jakie zmiany w życiu ludzi i społeczeństwa miały miejsce? Dlaczego?

Stopniowo liczba ludności wzrastała, ich sposób życia zmieniał się, komplikowały się ich wzajemne relacje. Powstał problem obrony własności i wspólnego porządku. Potrzeba lepszej organizacji życia społeczeństwa spowodowała pojawienie się **państwa**.

W państwie ustanawia się prawa i uchwały, stwarza się organy władzy (na przykład sąd) oraz wojsko, zbiera podatki. Wśród ludzi wyłaniają się ci, którzy mają władzę i uprawnienia do zarządzania społeczeństwem.

Powstawanie państwa odbywało się w różny sposób u poszczególnych narodów. Na to miał wpływ klimat, osobliwości gospodarowania, tradycje, religia, wzajemne powiązania międzysąsiedzkie.

Obecnie państwa tworzą międzynarodowe stosunki, a najważniejszym ich zadaniem jest zabezpieczenie praw i godnego życia ludzi na Ziemi, rozwiązanie ogólnoludzkich problemów, zabezpieczenie pokoju. Dlatego bardzo ważna jest znajomość historii rozwoju własnego państwa, jak i innych krajów oraz całej ludzkości.

2 Co nazywamy historią starożytnego świata

Pomyślcie

Proszę wypisać z tekstu nowe słowa i objaśnić je.

Wspólną historię całej ludzkości, jakiej zaczynamy się uczyć w 6. klasie nazywamy **światową historią**. Główna uwaga zostanie skupiona na pierwszym i najdłuższym okresie – historii starożytnego świata, która bierze początek od pojawienia się ludzi na Ziemi, przed blisko dwoma milionami lat temu i kończy się upadkiem **Zachodniego Imperium Rzymskiego** w V stuleciu.

W historii starożytnego świata wyróżnia się dwa okresy – **pierwotne społeczeństwo – starożytność i antyczność – Antyk** (z grec. antiquus – starożytny). Okres pierwotnego społeczeństwa – starożytności, który bierze początek od pojawienia się ludzi – jest najdłuższym w historii ludzkości. Antyk – to okres, który obejmuje historię tworzenia i rozwoju państw starożytnego świata (od pojawienia się miast i piśmiennictwa około połowy IV tys. p.n.e. – do I połowy I tys. n.e.) W okresie antyku rozwijała się najstarsza cywilizacja: starożytnego Egiptu, fenicka, starożytnej Grecji, starożytnego Rzymu itp., przedstawiciele różnych cywilizacji na terytorium Ukrainy zmieniają się nawzajem.

Odkrywając przeszłość starożytnych ludów i państw, można śledzić wpływ historii starożytnego świata na teraźniejszość, na problemy, które ludzkości udało się rozwiązać, a które są nadal aktualne.

Zbadaj

Jaki poziom rozwoju społeczeństwa nazywamy cywilizacją? Dlaczego każda z oznak cywilizacji jest ważna?

3 Według jakich źródeł badają starożytną historię ludzkości

Omawiamy w klasie

Jak historycy odtwarzają wydarzenia z przeszłości przy braku świadków wydarzeń? Czego potrzebują? Co to są źródła historyczne? Jakie znasz ich typy?

Pomyślcie

Jakie źródła z historii starożytnego świata mogą zbadać historycy?

Cywilizacja rozwijała się miliony lat przed wynalezieniem pisma, więc studiować najstarszą przeszłość nie jest łatwo. Pomagają w tym takie nauki, jak **archeologia, etnografia i antropologia**.

Największą część źródeł z historii starożytnego świata stanowią prawdziwe lub materialne źródła – narzędzia pracy, pozostałości starożytnych osad, wykopaliska itp. Wiele z nich znajdowało się pod kilkoma warstwami ziemi, piasku lub mułu, pod wodą.

Archeolodzy wykonują żmudne prace, aby dokładnie zidentyfikować i odkrywać wszystkie skarby starożytności.

Wśród źródeł historii starożytnego świata ważną rolę odgrywają także źródła obrazu (wizualne). Są przedstawiane na kamieniach lub na naczyniach, mogą być to rzeźby, mozaiki, obrazy, ikony itp.

Na naszej Ziemi nadal są plemiona, które żyją na poziomie starożytnego społeczeństwa.

Zapoznając się z ich życiem, naukowcy dowiadują się o czasach przeszłych. To jest królestwo etnografii – nauki o osobliwościach życia, ekonomii, przekonań i tradycji narodów.

Dane antropologii (z grec. – nauki o człowieku) pomagają historykom dowiedzieć się o pochodzeniu i rozwoju człowieka jako istoty biologicznej. Ponad pięć tysięcy lat temu człowiek nauczył się pisać i od tego czasu zgromadziło się wiele pisemnych zabytków. Świadectwa o najstarszej przeszłości zachowane są w postaci inskrypcji, glinianych płytek, egipskich papirusów, latopisów, książek, dokumentów, listów, historycznych badań.

Zbadaj

Jakie rodzaje źródeł historycznych są przedstawione? O czym może opowiedzieć badaczom każde ze źródeł?

Różnorodność narzędzi
pracy z kamienia

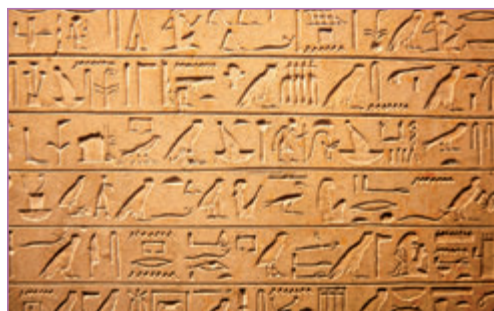
Rysunek na skale
w Australii Zachodniej

Złoty grzebień
z kopca scytyjskiego
Solocho na Zaporozu

Wojownicy starożytnego plemienia
Masajów we współczesnej Afryce

Napis na glinianej tabliczce.
Starożytny Egipt

Sprawdź siebie

1. Co nazywa się historią świata?
 2. O czym uczymy się poznając historię starożytnego świata? Jakie są ramy czasowe tego okresu?
 3. Jakie źródła historyczne badają historię starożytnego świata?
-
4. *W jaki sposób związane jest życie jednostki i społeczeństwa?*
 5. *Dlaczego państwo pojawiło się później niż społeczeństwo?*
 6. *Jakie są cechy historycznych źródeł pierwotnej epoki?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
(lub użyj kodu QR).
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
(lub użyj kodu QR).
Oceń siebie i swoich kolegów /
koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Proszę ułożyć 4–5 zdań z nowymi słowami, z którymi zapoznałeś / zapoznałaś się w danym paragrafie.

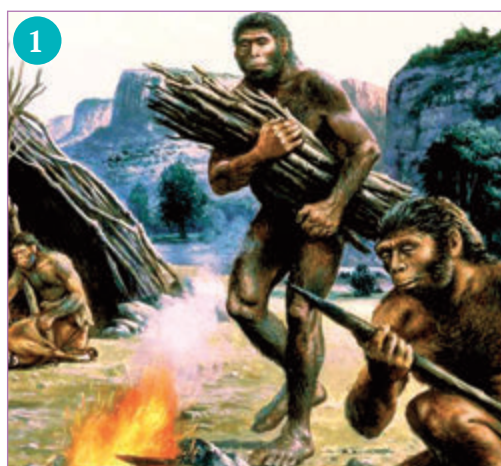
§ 2. JAK MOŻEMY ZBADAĆ CZAS I PRZESTRZEŃ W HISTORII STAROŻYTNEGO ŚWIATA

Omawiamy w klasie

Dlaczego historię nazywamy nauką o ludziach, przestrzeni i czasie? Dlaczego dla zrozumienia historycznych wydarzeń należy dowiedzieć się, jak przebiegały one w przestrzeni i czasie?

Zbadaj

Co przedstawiają ilustracje – znane tobie z podręcznika 5 klasy? Nazwij każdą z nich. Dlaczego są ustawione w takiej kolejności? Jaki związek mają z tematem lekcji?

1 Jak rozwijało się społeczeństwo ludzkie w czasie i przestrzeni w starożytnym świecie

Pomyślcie

Wyjaśnij, dlaczego można powiedzieć, że społeczeństwo ludzkie w czasach starożytnych rozwijało się w czasie i przestrzeni.

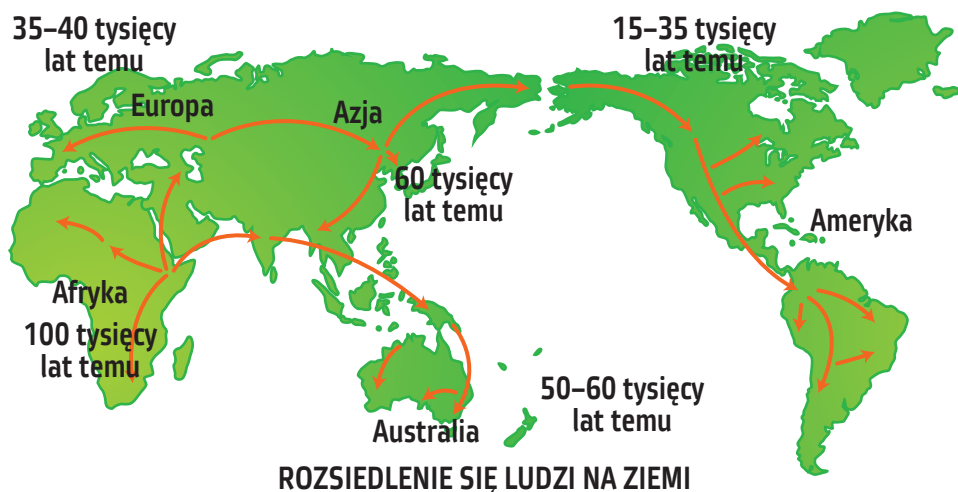
Zdarzenia w historii zmieniają się bez przerwy jedno w drugie w ciągłej kolejności: od przeszłości przez teraźniejszość do przyszłości. Żeby zrozumieć, co, jak i dlaczego się stało, ważne jest odpowiedzieć na pytanie, kiedy wydarzenie miało miejsce. Więc ci, którzy uczą się historii, obowiązkowo podróżują w czasie. Historię także nazywają podróżą w przestrzeni. Otaczającą nas przestrzeń tworzą góry, rzeki, morza, równiny, klimat.

Informacje te umożliwiają zrozumienie, w jaki sposób zajęcia ludzi, ich domy, odzież, jedzenie, tradycje i zwyczaje są powiązane z terenem, w którym mieszkają.

Z historii starożytnego świata dowiesz się, gdzie na świecie pojawiły się pierwsze osady ludzi, społeczności ludzkie i państwa. Dowiesz się także o przeszłości poszczególnych kontynentów (Afryki, Azji i Europy), o historii różnych krajów (Grecji, Egiptu, Ukrainy), o indywidualnych regionach (okolice Morza Czarnego, rzeki Dniepr itp.) i miast (Konstantynopol, Chersoń itp.).

Zbadaj

Przeczytaj daty podane na mapie. Określ, na którym kontynencie ludzie najwcześniej się osiedlili. Co ty wiesz o nim? Zastanów się, dlaczego pierwotni ludzie osiedlali się na tym terytorium. Prześledź, na jakim terytorium osiedlano się postępowo. Nazwij każdą z nich.

2 Jak jest liczony czas w historii starożytnego świata

Zbadaj

1. Przypomnij i zapisz, jakie jednostki miary czasu ty znasz. Na podstawie tablicy odpowiedz, jak należy liczyć lata w granicach wieków i tysiącleci.

I tysiąclecie		II tysiąclecie		III tysiąclecie	
I stulecie	X stulecie	XI stulecie	XX stulecie	XXI stulecie	XXX stulecie
1–100	901–1000	1001–1100	1901–2000	2001–2100	2901–3000

2. Przy pomocy tabeli wykonaj zadanie.

W którym roku rozpoczyna się dziesiąty wiek?

Podaj nazwę dowolnego roku XX wieku.

Do jakiego wieku należą lata: 99 r., 1099 r., 2099 r.?

W którym roku rozpoczyna się XII wiek, XXIII wiek?

Jaki rok jest ostatni w IV wieku, w XIV wieku, w XXIV wieku?

Podaj dowolny rok początku, środka i końca XI wieku.

3. Ułóż pytania do tekstu (4–5).

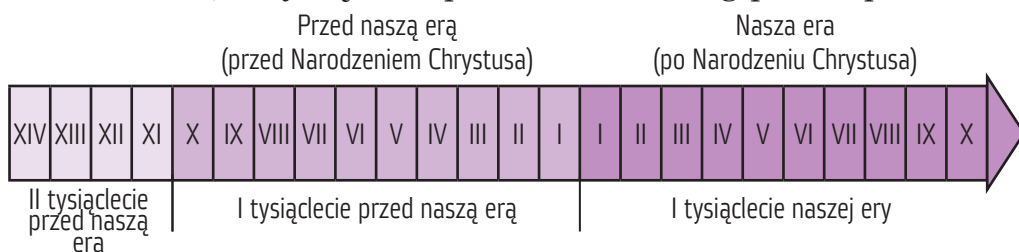
Dla orientacji w czasie musisz określić punkt, od którego zaczyna się jego odliczanie.

Ten punkt nazywa się era (w przekładzie z łaciny – początkowa liczba). W Ukrainie i w innych krajach, w których dominuje chrześcijaństwo, odliczanie czasu zaczyna się od Narodzenia Chrystusa. Takie odliczanie nazywa się chrześcijańskim albo naszą erą (w skrócie – n.e.).

Wszystko, co wydarzyło się przed pierwszym rokiem określa się, że wydarzyło się przed świętami Narodzenia Chrystusa (w skrócie przed N.Ch.), albo przed naszą erą (w skrócie p.n.e.). Tak więc 450 rok przed naszą erą oznacza 450 lat przed Narodzeniem Chrystusa. W liczeniu lat przed naszą erą też korzystamy ze stuleci i tysiącleci. Stulecie p.n.e. – to tak samo jest sto lat p.n.e., jednak kolejność odliczania się zmienia, to znaczy lata p.n.e. na osi czasu rozmieszczone są w kierunku od prawej strony na lewo, a lata n.e. na odwrót – z lewa na prawo. Na przykład: następnym rokiem po 74 r. p.n.e. będzie 73 r. p.n.e.; 476 r. p.n.e. – to pierwsza połowa V stulecia p.n.e., a 476 r. n.e. – druga połowa V stulecia n.e.

4. Narysuj oś czasu według podanego wzoru i zaznacz na niej daty:

XVIII w. p.n.e. – pierwsze Igrzyska Olimpijskie w Grecji;
X w. – rządy księżnej Olgi w Rusi-Ukrainie; IV w. p.n.e. – rządy Aleksandra Macedońskiego; I w. p.n.e. – przyjęcie kalendarza juliańskiego w starożytnym Rzymie, nazwanego na cześć imienia cesarza Juliana Cezara; XV w. n.e. – pojawienie się kozactwa w Ukrainie; II tysiąclecie p.n.e. – budowa egipskich piramid.

Zbadaj

Kiedy trzeba stwierdzić kolejność wydarzeń, należy wziąć pod uwagę wcześniejsze zdarzenia z większą ilością lat p.n.e.: rok 1130 był wcześniej niż 140 rok p.n.e. Żeby wyznaczyć, jak daleko oddalone jest wydarzenie od teraźniejszości, do liczby lat p.n.e. należy dodać liczbę lat naszej ery. Jeśli chcemy określić czas trwania zdarzenia p.n.e. należy od początkowego roku zdarzenia odjąć rok jego zakończenia natomiast jeśli określamy zdarzenia n.e. to na odwrót, od końcowego roku zdarzenia trzeba odjąć rok jego początku. Policz i uzupełnij luki.

Juliusz Cezar ogłosił reformę kalendarzową w 46 r. p.n.e. To było ... lat temu. Aleksander Macedoński urodził się w 356 r. p.n.e. i zmarł w 323 r. p.n.e., to znaczy, że on przeżył ... lata. Rzymski Imperator Konstantyn I Wielki zmarł w 337 roku, a zaczął rządy w 306 roku. Był u władzy ... lata. Wydarzenia od początku naszej ery i do 101 roku – to ... wiek. Wydarzenia od 101 roku do 201 roku to ... wiek. Pierwsze igrzyska olimpijskie w Grecji miały miejsce w 776 r. p.n.e. To było ... lat temu.

Sprawdź siebie

1. Jaką rolę odgrywa czas i przestrzeń w rozwoju wydarzeń historycznych? Podaj przykłady.
2. Co to jest chronologia, czas trwania, kolejność i synchroniczność wydarzeń historycznych?
3. W czym przejawia się różnica liczby lat p.n.e. i n.e.?
4. Czym różni się przestrzeń geograficzne i historyczne?
5. Jakie informacje można uzyskać z mapy historycznej?
6. Dlaczego ważne jest ustalenie kolejności i synchroniczności zdarzeń?

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Proszę umieścić w porządku chronologicznym: 100 tysięcy lat p.n.e.; XV w.; 3 tysiące lat temu; 3 tysiąclecia p.n.e.; 2 miliony lat temu; XIV w.
2. Wyznacz:
 - 1) Co było wcześniej: XX wiek. p.n.e. czy II wiek. p.n.e.?
 - 2) Rządy rzymskiego imperatora Oktawiana Augusta rozpoczęły się w 30 roku p.n.e. i zakończyły się w 14 roku n.e. Ile lat pełnił władzę?
 - 3) W starożytnym Rzymie było powstanie niewolników pod przywództwem Spartakusa. Zaczęło się ono w 74 roku p.n.e. i trwało trzy lata. Kiedy zakończyło się powstanie?
 - 4) W IV w. p.n.e. Aleksander Macedoński dokonał wielkich podbojów. Który żył wcześniej – Aleksander Macedoński czy Spartakus?

ROZDZIAŁ 1. ŻYCIE LUDZI W CZASACH PREHISTORYCZNYCH

Dowiedz się, jak i kiedy pojawili się na świecie starożytni ludzie, ty możesz pracować na zajęciu praktycznym.

Kliknij na link

https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt (lub użyj kodu QR).

Wykonaj zadanie praktyczne w zeszycie
do zajęć praktycznych i projektów

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

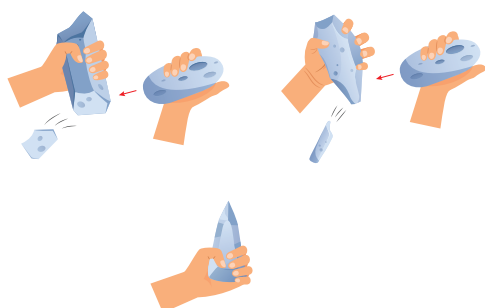
§ 3. JAK PIERWOTNI LUDZIE GOSPODAROWALI

Omawiamy w klasie

Co znaczy gospodarować? Jakie gałęzie gospodarki znacie? Jakie rodzaje gospodarki istniały w historii ludzkości? Czym odróżniają się przywłaszczające, wytwarzające i towarowe rodzaje gospodarki?

Zbadaj

Dlaczego kamień był głównym materiałem dla wyrabiania narzędzi pierwotnych ludzi? Jak oni je wykonywali? Gdzie je wykorzystywali?

Wytwarzanie przez człowieka prymitywnego narzędzi pracy

Obróbka kamieni przez kromanończyków.
Współczesny rysunek

1 Jakie były narzędzia pracy i zajęcia pierwotnych ludzi

Pomyślcie

Dlaczego rodzaj gospodarowania pierwotnych ludzi nazywa się przywłaszczającym (łowiecko-zbierackim)?

Starożytni mieszkańcy współczesnej Europy – pitekanthropi – żywili się płodami roślinnymi, korzeniami i pędami roślin. Dlatego oni prowadzili tryb życia koczowniczy, ciągle przesuwali się w poszukiwaniu jedzenia. Czasami spożywali mięso, polując na jelenie, konie i antylopy. Nie umieli wznieść ognia, ale otrzymywali go wykorzystując w tym celu zjawiska w przyrodzie. Ich **gospodarstwo było przywłaszczające** ponieważ gospodarka polegała na przywłaszczaniu i wykorzystywaniu dóbr natury.

Gospodarstwo, gdzie ludzie wykorzystywali w całości tylko dary przyrody (roślinność, zwierzęta), w gotowej postaci nazywamy **przywłaszczające**.

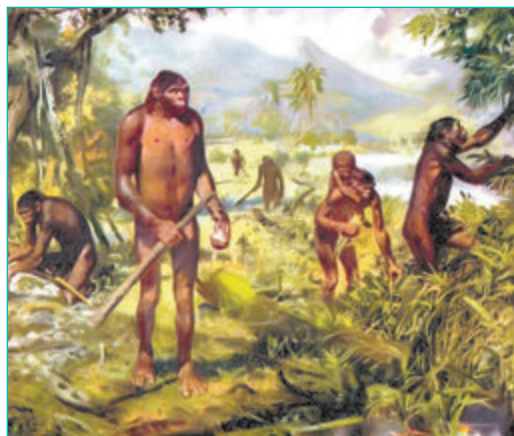
Neandertalczyk¹ przystosowywał się do życia w warunkach ostrej zmiany klimatu – ochłodzenia i pojawienia się lodowca²: nie tylko wykorzystywali, ale także nauczyli się wytwarzać ogień, udoskonalili sposoby polowań. Budowali domostwa z kości zwierząt i pokrywali je skórkami. Ze skór robili ubrania.

Zbadaj

Czym się zajmują przedstawieni na ilustracjach pitekanthropi i neandertalczyki? Jakie narzędzia pracy używają?

¹ Nazwa pochodzi od nazwy rzeki Neandertal (Niemcy), w dolinie której zostały odnalezione szczątki praludzkie.

² Okres lodowcowy, era lodowcowa – długotrwały etap w historii Ziemi, podczas którego nastąpiło znaczne obniżenie temperatury atmosfery na dużych obszarach.

Pitekanthrop. Rekonstrukcja artystyczna Z. Buriana

Neandertalczycy na polowaniu. Rekonstrukcja artystyczna Z. Buriana

Kromanieńczycy³ osiedlili się w Europie, Azji, Ameryce i Australii. Polowali na wielkiego zwierza: jaskiniowego niedźwiedzia, włochatego nosorożca, mamuta. Wzrost mamuta sięgał do 3 metrów, waga osiągała do 10-12 ton, długość kłów – do 4,5 m. Udane polowanie na mamuty dostarczało ludziom mięsa, a z ich kłów i kości budowano domostwa, wytwarzano narzędzia pracy, zbroję, biżuterię. Tłuszcz służył do ogrzewania i oświetlania domostw. Podczas polowania używano miotaczy, włóczni, pułapek na ptaki, wilki, lisy i inne zwierzęta. Przy pomocy harpuna łowili ryby.

Narzędzia kromanieńczyków były zróżnicowane: siekacze do pracy z kością, skrobaki do obróbki skóry, siekiery, noże, piły, groty itp. Nosili spodnie, kurtki, buty, rękawice ze skóry mamuta i innych zwierząt.

Zbadaj

Jak myślisz, dlaczego kromanieńczycy polowali bardziej skutecznie niż ich poprzednicy?

Wykorzystanie łowieckiej jamy w polowaniu na mamuta.
Rekonstrukcja artystyczna Z. Buriana

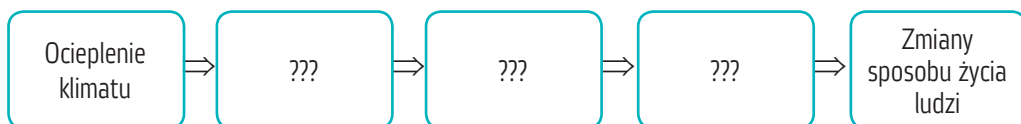

³ Po raz pierwszy na ślady tego człowieka natknęli się w jaskini Cro-Manion (Francja).

2 Jak zmiana klimatu wpłynęła na życie pierwotnych ludzi

Pomyślcie

Wypełnij luki na schemacie, odtwarzając związki przyczynowo-skutkowe.

Około 10 tys. lat temu na naszej planecie zrobiło się znacznie cieplej, lodowiec zaczął topić się i cofać się na północ. Uwolnione z lodowca przestrzenie stopniowo pokrywały się lasami, powstały jeziora, rzeki, bagna. W jeziorach i rzekach pojawiło się dużo ryb, zmienił się zwierzęcy świat.

W wyniku ocieplenia wyginęły mamuty, niedźwiedzie jaskiniowe, tygrysy szablo-zębne, nosorożce włochate. Natomiast w lasach osiedliły się łosie, jelenie, dziki, lisy itp. Ludzie wynaleźli łuk i strzały, mogli trafiać w zwierzęta z daleka. Wytwarzali haczyki i siatki do łowienia ryb, zaczęli używać tratw z połączonych pni i łodzi.

Innym wynalazkiem był bumerang-kij w postaci zakrzywionego płaskiego kawałka drzewa w kształcie półksiężyca, który po udanym rzucie powracał z powrotem. Zimą myśliwi używali narty. Ostatecznie został oswojony pies – niezastąpiony pomocnik podczas polowań i ochrony osad.

3 Dlaczego i jak rozwinęła się gospodarka ludzka

Pomyślcie

Opowiedz, w jaki sposób człowiek wynalazł rolnictwo i pasterstwo. Sprawdź swoją odpowiedź poprzez opracowanie tekstu.

Rolnictwo powstało w różnych czasach i w różnych częściach planety. Od dawna ludzie, zbierając ziarna roślin jadalnych, zauważyli, że ziarna po wsadzeniu do gleby kiełkowały i dojrzewały. Ludzie zaczęli rozluźniać ziemię i siać ją. Tak, w Azji Przedniej zaczęto uprawiać pszenicę, jęczmień, groch; w Ameryce zbierano plony dyni, papryki, awokado i kukurydzy; na terytorium Chin siano, proso i soję.

Jednak znaczna część ludzi nie przeszła do osiadłego trybu życia, przedłużali zbieranie roślinnych płodów i chodzili na polowanie. Niektóre współczesne plemiona żyją tak do dzisiaj.

Myśliwi z epoki kamienia często przynosili z polowań młode zwierzęta i stopniowo nauczyli się o nie dbać. Tak powstała hodowla bydła. Około 8 tysięcy lat temu po raz pierwszy udomowiono kozy i owce, później świnie i osły, wielbłądy, krowy, konie. Hodowla bydła zapewniała ludziom mięso, mleko, skórę i wełnę. Z czasem zaczęto wykorzystywać bydło do przewożenia towarów, orania ziemi.

Rodzaj gospodarstwa, w którym niezbędne do życia środki człowiek produkował samodzielnie, nazywamy **wytwarzającym**.

Powstanie rolnictwa i hodowli bydła przekształciło ludzi z konsumentów płodów natury na tych, którzy uprawiali rośliny i hodowali bydło. Z czasem rolnicy wynaleźli pług, do którego zaprzęgali byki. Po jakimś czasie wynaleziono koło. Stopniowo wyodrębniły się plemiona pasterzy, którzy prowadzili koczowniczy tryb życia, stale poruszając się w poszukiwaniu nowych pastwisk. Oswoili konia, stworzyli kołowy transport i udoskonalili zbroję.

Zbadaj

Opisz rysunek. Jaki typ gospodarstwa przedstawiono – przywłaszczający, czy wytwarzający? Uzasadnij swoją opinię.

Osada pierwotnych rolników i pasterzy. Rekonstrukcja historyczna Z. Buriana

Osiadły tryb życia przyczynił się do rozwoju rzemiosła – wytwarzania różnorodnych wyrobów. Z włókien lnu, konopi i wełny owiec ludzie nauczyli się prząść nici, z nici robić tkaniny, a z nich szyc ubrania. Ludzie zauważyli, że wilgotna glina twardnieje w ogniu, nie rozpuszcza się w wodzie. Lepili naczynia z wilgotnej gliny i wypalano je w piecach. Aby naczynia gliniane miały okrągły kształt, wykonywano je na *kole garncarskim*. W takich naczyniach przechowywano ziarno, wodę, mleko.

W warsztatach *rzemieślnicy* zajmowali się wytwarzaniem różnych wyrobów. W IV–III tys. p.n.e. wytwarzali ozdoby, sztylety, noże, haczyki, szydła z miedzi. Z czasem rzemieślnicy zaczęli topić miedź z cyną lub ołowiem i wytwarzać *brąz*. Narzędzia z brązu i zbroja były mocniejsze niż miedziane.

Sprawdź siebie

1. Jak zmieniały się narzędzia pierwotnych ludzi do polowania i rybołówstwa?
 2. Kiedy i jak ludzie zaczęli uprawiać ziemię? Co to zmieniło w ich życiu?
 3. Kiedy człowiek zaczął oswajać dzikie zwierzęta i jak mu to pomagało?
 4. Opowiedz o pierwszych rzemiosłach w historii ludzkości.
-
5. Jakie są oznaki przywłaszczającej gospodarki? Podaj przykłady.
 6. Jakie są oznaki wytwarzającej gospodarki? Podaj przykłady.

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadanie do paragrafu
w przedmiotowym zeszycie

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów z klasy /
koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wybierz dowolny wynalazek ludzi prehistorycznej epoki i stwórz historię o tym, jak wpłynęło to na ich sposób życia.

§ 4. JAK BYŁO ORGANIZOWANE ŻYCIE SPOŁECZEŃSTWA W CZASACH PREHISTORYCZNYCH

Omawiamy w klasie

Czym jest społeczeństwo? Co oznacza wyrażenie „zmiany w społeczeństwie”? Podaj przykłady. Czy wykorzystujemy doświadczenia naszych przodków? Jak, dokładnie?

Zbadaj

Zapoznaj się z informacją w tabeli. Uzupełnij przykładami rodzaje stosunków społecznych. Dlaczego takie stosunki nazywają się społecznymi?

Rodzaje stosunków społecznych

Duchowe (przedstawienie wierzenia)	Ekonomiczne (produkcja różnorodnych wytworów i ich wymiana, zużycie)	Polityczne (zarządzanie stosunkami między ludźmi, grupami spo- łecznymi w społeczeń- stwie)	Społeczne (stosunki między różnymi społecznymi grupami)	Kulturalne (stworzenie i rozwój kulturalnych wartości, przekazywanie ich z pokolenia na pokolenie)	Rodzinne (prowadzenie gospodarstwa, wychowanie dzieci, wzajemna pomoc, organizo- wanie wolnego czasu)
---	--	---	---	--	---

1 Jak powstały pierwsze społeczności ludzkie

Pomyślcie

Przypomnij sobie, co nazywa się społecznościami ludzkimi i czym one są. Pod wpływem jakich czynników formowały się społeczności ludzkie w czasach pierwotnych?

Człowiekowi trudno było przetrwać w trudnych warunkach dzikiej przyrody, stawić czoła niebezpieczeństwu w samotności. Polować, zbierać pożywienie i bronić się przed drapieżnymi zwierzętami znacznie łatwiej razem z innymi. Z tego powodu prawdopodobnie powstały pierwotne plemiona ludzkie – pierwsza forma łączenia ludzi.

Naukowcy uważają, że w pierwotnych plemionach wszyscy byli równi, razem wychowywali dzieci, pracowali wspólnie, a narzędzia i wyniki pracy były we wspólnej własności.

”Umiejętnemu” człowiekowi, który zaczął żyć w zespole, do porozumienia konieczna była komunikacja, a dla wspólnych działań – pewne zasady.

Zbadaj

Przyjrzyj się ilustracji. Jakie zasady w starożytności sprzyjały efektywnej wzajemnej działalności ludzi? Czy aktualnie podobne są takie zasady dzisiaj? Jakie dokładnie?

Polowanie na kozy w górach.
Rekonstrukcja artystyczna Z. Buriana

2 Jakie były stosunki społeczne w pierwotnych ludzkich społecznościach

Pomyślcie

O jakich społecznościach jest mowa? Czym się od siebie różnią?

W czasach prehistorycznych polowanie z nagonką, budowa domostw wymagały wielkiego wysiłku. Wspólna praca, domostwo i rozwój języka zgromadziły ludzi w społecznościach.

Archeolodzy, badając osady⁴ pierwotnych ludzi, znajdują szczątki ich siedlisk.

Jedne z nich – są małe, z jednym paleniskiem i rusztowaniem domostwa z kości, kłów mamuta lub żerdzi. Mieszkała tu osobna rodzina składająca się z 5–7 osób. Inne – długie wspólne wielopaleniskowe domostwa dla kilku rodzin – **wspólnoty rodowej**.

Ród (Wspólnota rodowa) – to grupa krewnych, którzy uważali się za potomków wspólnego przodka, prowadzili wspólne gospodarstwo i mieszkali razem.

Plemiona – społeczność zjednoczona pod względem pochodzenia, języka, obyczajów, wiary.

Ród liczył kilkadziesiąt osób (zwykle 30–40). Mieszkali w tej samej osadzie, która składała się z kilku domostw, rzadziej mieszkali w jaskiniach. Do każdej wspólnoty rodowej należało wyznaczone pewne terytorium. Przedstawiciele społeczności rodowej pracowali razem. Myśliwi płci męskiej zapewniali społeczności żywność. Kobiety dbały o domostwo, pilnowały paleniska, zajmowały się dziećmi, zbieraniem płodów roślinnych, przygotowywaniem pokarmów, produkcją odzieży itp. Na podstawie rodów powstały **plemiona**.

Zbadaj

Jak autor artystycznych rekonstrukcji historycznych wyobrażał sobie sposób życia społeczności rodowej?

Rodowa wspólnota myśliwych i zbieraczy. Rekonstrukcja historyczna

⁴ **Osady** – miejsca tymczasowego osiedlenia pierwotnych ludzi z epoki kamienia.

3 Jaka była organizacja władzy w czasach pierwotnych

Pomyślcie

Kto i jak rządził wspólnotą rodową i plemieniem?

Wszyscy w społeczności rodowej byli równi. Na czele rodu stali **starsi**. Ich wybierali na walnym zebraniu dorosłych członków rodu. Ich władza nie była dziedziczną. Starsi kierowali polowaniem, dzieleniem łupów i produktów rolnych, pilnowali porządku prawnego. Za łamanie zwyczajowych norm karano aż do wygnania z rodu.

Plemieniem rządziła **rada starszych** – zgromadzenie starszych wszystkich rodów. Jej decyzje dotyczyły na przykład podziału terenów na polowania, sporów między krewnymi, wzajemnych stosunków między sąsiednimi plemionami itp. Przewodniczył radzie starszych wybrany przez plemię **wódz**. Kierował bieżącymi sprawami plemienia i wojsk podczas konfliktów. Wszyscy dorośli mężczyźni z plemienia brali udział w rozwiązywaniu najważniejszych problemów na **zgromadzeniu ludowym**. Wybierali wodza, dyskutowali o przesiedleniu na nowe ziemie, organizowaniu wypraw wojennych, zawieraniu pokoju itp.

Zbadaj

Na podstawie ilustracji wyciągnij wnioski dotyczące zmian w stosunkach społecznych w czasach formowania się wspólnoty rodowej i plemion.

- 1 Pierwotni ludzie
- 2 Wspólnota rodowa
- 3 Wódz plemienia rozdziela zdobycz między członkami swego plemienia

Sprawdź siebie

1. Co nazywamy wspólnotą rodową?
 2. Jak rozdzielano obowiązki między przedstawicielami rodów?
 3. Kto należał do rady starszych?
 4. Jak powstały plemiona i kto im przewodził?
-
5. *Czy pojedyncza rodzina mogła samodzielnie przetrwać w czasach pierwotnych?*
 6. *Wyobraź sobie, że jesteś obecny / obecna na spotkaniu plemiennym. Ułóż krótkie opowiadanie używając słów: „plemię”, „zgromadzenie ludowe”, „wódz”, „rada starszych”. Jakie problemy poruszali? Jak podejmowano decyzję?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadanie do paragrafu
 w przedmiotowym zeszycie

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
 klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Podaj nazwy cech, według których społeczność pierwotnych ludzi można uznać za wspólnotę rodową.
2. Udowodnij kilkoma tezami potrzebę wspólnej pracy pierwotnych ludzi.

§ 5. JAK ŻYLI PIERWOTNI LUDZIE NA TERENACH UKRAINY

Omawiamy w klasie

Jak zmiany warunków naturalnych wpłynęły na życie, narzędzia i zajęcia pierwotnych ludzi? Objaśnij na przykładach.

Zbadaj

Na podstawie tabeli scharakteryzuj główne okresy epoki kamienia. Do charakterystyki dodaj informacje z poprzednich paragrafów.

Epoka kamienia	Ramy czasowe	Charakterystyka	Typy ludzi
Starsza epoka kamienna – paleolit – najstarszy i najdłuższy okres w historii ludzkości	2 mln. lat – XIII tysiąclecie przed naszą erą	Okres myśliwych i zbieraczy. Pojawiają się narzędzia pracy z kamienia, które postępowo ulegają udoskonaleniu	Pitekanthropi, neandertalczyki, kromanińscy (człowiek rozumny)

Epoka kamienia	Ramy czasowe	Charakterystyka	Typy ludzi
Środkowa epoka kamienia – mezolit	XIII–VII tysiąclecie przed naszą erą	Myśliwi i zbieracze, wytwarzają narzędzia pracy z kamienia, kości, wynaleźli łuk i strzały.	Człowiek rozumny.
Młodsza epoka kamienna – neolit	VI–IV tysiąclecie przed naszą erą	Nowe sposoby prowadzenia gospodarstwa, uprawa i hodowla bydła. Pojawia się ceramika, a pod koniec epoki narzędzia pracy z metalu.	Człowiek rozumny.

1 Gdzie i jak żyli pierwotni ludzie na terenie Ukrainy

Zbadaj

Znajdź na mapie osady pierwotnych ludzi. W jakich regionach Ukrainy się znajdują? Jakie są osobliwości ich geograficznego położenia?

Badania siedlisk z epoki starożytnej pomagają naukowcom odtworzyć życie ludzi w określonym miejscu, w danym okresie czasu. Podczas wykopalisk pierwotnych osad archeolodzy znajdują

pozostałości domostw, pochówków ludzi, narzędzi pracy i starożytnych wyrobów, rysunki i napisy na skałach, kamieniach itp.

Liczne materiały archeologiczne świadczą, że ukraińskie ziemie są jednymi z najbogatszych w zabytki epoki kamienia ze wszystkich krajów Europy.

2 Kim są starożytni trypolczycy

Pomyślcie

Co nazywamy kulturą archeologiczną? Jaką kulturę archeologiczną nazywa się trypolską?

Warunki naturalne Ukrainy były i są korzystne dla rolnictwa i hodowli zwierząt dzięki umiarkowanemu klimatowi i żyznym glebom. Wśród **archeologicznych kultur** rozpowszechnionych na terytorium Ukrainy w epoce neolitu, najbardziej znana jest **kultura trypolska**, nazwana od miejsca pierwszego znalezienia jej zabytków.

Kultura archeologiczna – jest to zbiór podobnych pomiędzy sobą archeologicznych zabytków należących do jednej epoki.

Pod koniec XIX w. ekspedycja archeologiczna na czele z **Wikientijem Chwojką**, odkryła ślady osadnictwa starożytnych rolników w pobliżu wsi Trypole na Kijowszczyźnie. Naukowcy odkopali lepianki glinianych domostw, różnorodne naczynia gliniane, narzędzia. Później odkryto wiele podobnych osad na terytorium Ukrainy, Mołdawii i Rumunii.

Uczeni przypuszczają, że już istniała kultura trypolska w V–III tysiącleciu p.n.e. w latach 1500–2000. W drugiej połowie IV tysiąclecia p.n.e. trypolczycy zasiedlili leśno-stepowy pas Ukrainy od Dniestru do Dniepru.

Ponieważ trypolczycy nie znali pisma, wszystkie informacje o nich pochodzą z wykopalisk.

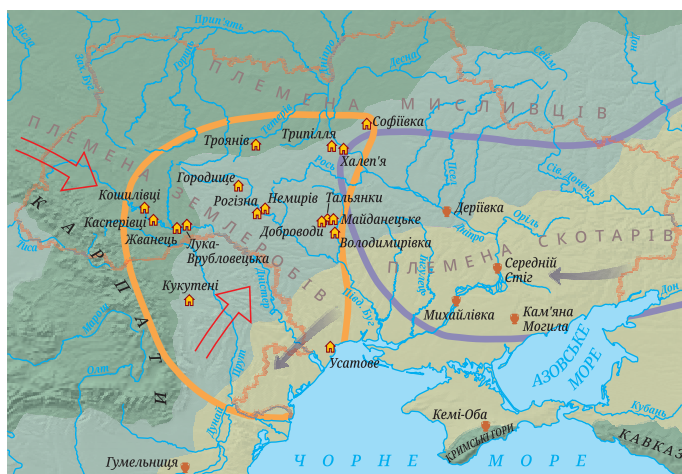
Zbadaj

Znajdź na mapie i nazwij główne obszary osadnictwa trypolskiego na terytorium Ukrainy. Jak myślisz, dlaczego właśnie tam osiedlili się? Na terenie jakich współczesnych państw znajdują się zabytki kultury trypolskiej?

Terytorium rozsiedlenia się trypolskich plemion

Територія розселення
трипільських племен

Природа 8 тис. років тому:

- ліси
- лісостеги
- стеги
- Шляхи проникнення землеробства
- Межа розселення племен трипільської культури (початок IV — кінець III тис. до н. е.)

Місця знахідок видатних пам'яток

- трипільської культури
- інших культур
- Межа розселення племен середньостогівської культури (середина IV — перша половина III тис. до н. е.)
- Напрями переселень племен скотарів

3 Jak żyli i gospodarowali trypalczycy

Pomyślcie

Czym różnił się sposób życia trypalczyków od sposobu życia ludzi w okresie mezolitu?

Osady plemion trypolskich znajdowały się głównie na wzgórzach w dolinach rzek. Trypalczycy mieszkali w małych osadach liczących 7–15 rodzin. Domostwa rozmieszczane były w kształcie koła lub owalu, aby chronić się przed wrogiem. Wewnętrzny dziedziniec służył dla wybiegu domowych zwierząt.

Na podstawie wykopalisk obrazujących pozostałości osad i znalezionych ich glinianych modeli można przedstawić wygląd domów trypolskich. Najpierw trypalczyki zamieszkiwali w półziemiankach, później zaczęto budować czworokątne jedno- lub dwupiętrowe domostwa. Ściany wykonane były z drewna lub plecione z wikliny, okładali i obsmarowywali gliną z domieszkami plewy⁵. Taki typ domów można spotkać na terenach lasostepów Ukrainy do dziś. Dach dwuspadowy pokrywali snopami słomianymi lub trzcinowymi. Okna były niewielkie i okrągłe. Polepy w domu

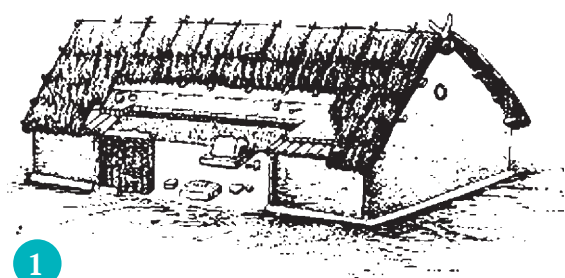
⁵ **Plewy** – odpady przy młóceniu i oczyszczaniu ziarna zbóż, lnu lub innych ziaren uprawianych roślin.

były gliniane. Trypolczycy swoje domy upiększali kolorowymi malowidłami z różnymi wizerunkami. Pomieszczenia wewnętrzne ogrzewano otwartym paleniskiem lub piecami okopconymi na czarno⁶. W pobliżu pieca umieszczano ławkę-leżankę z wypalanej gliny, a wzdłuż jednej ze ścian długą glinianą ławkę do naczyń. Trypolczycy mieli też drewniane stołki, stoły, krzesła.

Głównymi zajęciami trypolczyków było rolnictwo i hodowla bydła. Uprawiali pszenicę, jęczmień, owies, groch, len. Używali drewniane motyki z zakończeniem z kamienia lub rogów, sierpy kostne lub kamienne, żarna kamienne do rozcierania ziarna na mąkę. Naukowcy przypuszczają, że trypolczycy mieszkali w jednym miejscu do 50–70 lat – aż do wyjałowienia się ziemi. A potem przenosili się na inne terytorium.

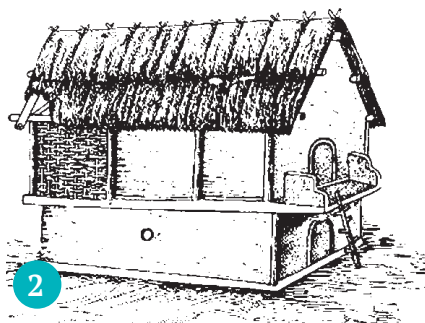
Zbadaj

Przyjrzyj się ilustracjom. Opisz domy trypolczyków. O jakim poziomie rozwoju gospodarczego i rzemiosła świadczą takie domy?

1

1 Mieszkanie trypolskie z poddaszem. Rekonstrukcja

2

2 Dwupiętrowe trypolskie mieszkanie. Rekonstrukcja

Znaczącą rolę w życiu plemion trypolskich odgrywała hodowla zwierząt. Z badań archeologicznych dowiadujemy się, że hodowano krowy, woły, owce, kozy, świnie, a później konie. Łowiectwo, rybłówstwo i zbieractwo również miały ważne znaczenie gospodarcze.

Trypolczycy byli umiejętnymi rzemieślnikami. Umieli obrabiać kamień, kości, zajmowali się tkactwem i odlewnictwem miedzi. Szczególnie ważne znaczenie miało garncarstwo – ceramiczne wyroby (dzbany, miski, kubki itp.) znalezione przez archeologów prawie w każdym trypolskim domu. Takie naczynia wypalali w specjalnych piecach, a potem dekorowali. Były one cienkie,

⁶ Kiedy w piecu palili, dym wydobywał się przez drzwi, bo kominów wtedy nie było, dlatego nazywali go „czarnym”.

gładkie, fachowo pomalowane na białe, koloru czarnego, czerwonego i ciemnokasztanowego. W malowaniu naczyń try polskich używano symbolicznych wizerunków ludzi, zwierząt, ptaków, drzew, kłosek pszenicy.

W try polskich pomieszczeniach znaleziono również pozostałości prostych krosien.

Kobiety wykonywały koszule, suknie, spódnice, dekorując je specjalnym kolorowym ornamentem. Nosili naszyjniki i biżuterię.

Liczne znaleziska glinianych figurek kobiecych świadczą o szczególnej roli kobiet w społeczeństwie try polskim. One opiekowały się dziećmi, męły ziarno i nosiły wodę, opiekowały się zwierzętami, tkwały płótno i malowały gliniane naczynia, wytwarzały odzież i obuwie.

Zbadaj

1. Na podstawie czego, twoim zdaniem, naukowcy doszli do wniosku, że w społeczeństwie try polskim rozwój garncarstwa był na wysokim poziomie? Wykorzystaj ilustrację jako argument.

1

2

3

4

5

- 1 Malowane naczynia z Kliszczewa w obwodzie winnickim
- 2 Zdjęcia zwierząt na naczyniu z Warwariwki (Mołdawia)
- 3 Zastawa stołowa (wysokość naczynia 16 cm) z wykopaliska w W.Chwojkach w Średnim Przydnieprzu
- 4 Naczynie podobne kształtem do lornetki z obwodu Czerkaskiego
- 5 Naczynia kuchenne (wysokość 25 cm) z Kukuteni (Rumunia)

2. Na podstawie ilustracji sformułuj wnioski dotyczące sposobu życia trypolskich kobiet (wygląd zewnętrzny, ubrania, zajęcia itp.). Jaką rolę odegrały kobiety w społeczeństwie trypolskim?

- 1 Trypolskie kobiety. Rekonstrukcja historyczna Z. Wasinej
- 2 Tkacki warsztat – krosno. Zdjęcia z ekspozycji wystawy poświęconej trypolskiej archeologicznej kulturze

Kilka faktów o człowieku

Przeczytaj informacje o Wikientiju Chwojce. Dlaczego, twoim zdaniem, nazywa się go wybitnym archeologiem?

Wikientij Chwojka – archeolog, wybitny badacz ukraińskiej starożytności

Wikientij Chwojka (1850–1914) urodził się w Czechach. Od młodości fascynował się nauką o prahistorii i o historii starożytności.

W wieku 27 lat Wikientij zamieszkał w Kijowie, gdzie wykładał język niemiecki i rysunek, zajmował się nauką agronomiczną. Ale później poświęcił swoje życie archeologii. Najbardziej znane odkrycia Wikientija Chwojki to: osada pierwotnych myśliwych na mamuty (osada Kyryłowska); kultura trypolska; fundamenty murowanego pałacu książęcego z czasów Rusi-Ukrainy znajdującego się na Starokijowskiej Górze Dziesięcinnej Cerkwi; osada staroruskiego książęcego miasta – twierdzy Biłgorodu w wiosce Biłgorodka pod Kijowem.

Prywatna kolekcja Wikientija Chwojki stała się podstawą działu archeologicznego Muzeum Towarzystwa Starożytności i Sztuki, którym opiekował się on aż do śmierci. Trudna sytuacja materialna zmusiła Wikientija Chwojkę do sprzedaży osobistej kolekcji dla kontynuowania badań archeologicznych kijowskiego muzeum. Archeologa-samouka sponsorowały również zamożne kijowskie rodziny Hanenków i Tereszczenków.

Muzeum W. Chwojki znajduje się w wiosce Halepia pod Kijowem. Jego imieniem nazwano ulicę w Kijowie.

Sprawdź siebie

1. Co oznacza termin „kultura archeologiczna”?
2. Kto i kiedy rozpoczął badania nad kulturą trypolską?
3. Co obecnie wiemy o kulturze trypolskiej?
4. Czym zajmowali się trypolczycy?
5. *Wyobraź sobie, że trafiłeś / trafiłaś do wielkiej osady trypolskiej. Opowiedz historię o tym, co tam zobaczyłeś / zobaczyłaś.*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom> lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

W 2004 roku w mieście Rzyczów (obwód kijowski) otwarto Plac Kultury Trypolskiej. Na terenie skweru rosną różne drzewa, krzewy, kwiaty, są ławki do odpoczynku i fontanna, ale największą uwagę przyciągają kamienne rzeźby ukraińskich rzeźbiarzy.

Znajdź obraz placu w źródłach internetowych. Napisz kartkę z zaproszeniem dla odwiedzających.

§ 6. JAKI BYŁ ŚWIAT DUCHOWY CZŁOWIEKA W CZASACH PIERWOTNYCH

Omawiamy w klasie

Jak rozumiesz wyrażenie „duchowy świat człowieka”? Jakie zjawiska, procesy dotyczą świata duchowego?

Zbadaj

Zobacz ilustrację. Zastanów się, jakie działania i dlaczego je ludzie podejmują? Jak wiąże się ilustracja z tematem lekcji?

Na podstawie książki Toma Prydo
"Kromaniński człowiek", 1979

1 Jakie były wierzenia religijne pierwotnych ludzi

Pomyślcie

Dlaczego w czasach starożytnych pojawiły się wierzenia religijne? Jakie były wierzenia pierwotnych ludzi?

Wierzenia religijne, których na Ziemi jest bardzo dużo, wynikały i potwierdzały się jak swoiste odbicie świata. Wierzenia religijne, oczywiście, pomagały ludziom przetrwać, dostosowywać się do warunków naturalnych, połączyć.

Wierzenia religijne to wiara w istnienie nadprzyrodzonych sił, które mają wpływ na przyrodę i los ludzi.

W czasach starożytnych ludzie wierzyli, że wywodzą się z pewnego zwierzęcia – *totemy*. Wiarę w pochodzenie ludzi od wspólnego zwierzęcego przodka nazywamy *totemizmem*.

Powszechnym u ludzi pierwotnych było czczenie różnych przedmiotów przyrody nieożywionej – *fetyszy*. Mogło nimi zostać wszystko to, co przyciągało ich wyobraźnię: kamień o dziwnym kształcie, kawałek drewna, zwierzęcy ząb itp. Takie przedmioty nazywano amuletami, talizmanami.

Ludzie obdarzali ich kultem, przypisywali im zdolność leczenia, ochronę przed wrogami, wpływ na udane polowanie itp.

Później starożytni ludzie zaczęli wyobrażać sobie świat podzielony na naturalny i nadprzyrodzony. Wierzyli, że siły nadprzyrodzone wpływają na życie ludzi, podporządkowując je swojej woli. Powstał *animizm* – wiara w istnienie duchów i pojęcie duszy. Duchy wyobrażano jako fantastyczne istoty nadprzyrodzone, które mogą pozytywnie lub negatywnie wpływać na przyrodę i ludzi.

Pierwotni ludzie wierzyli, że magiczne rytuały (tańce, pieśni, zaklęcia) wpływają na otaczającą rzeczywistość. Magia

(przetłumaczone z greckiego – czary) to działania, obrzędy, rytuały, za pomocą których ludzie wzywali wyimaginowane siły nadprzyrodzone do wpływania na ich życie. Magicznymi obrzędami zajmowali się czarownicy, uzdrowiciele, szamani.

Totemizm, fetysyzm, animizm, magia to pierwotne formy wierzeń religijnych ludzi, na podstawie których wyjaśniali wszechświat, zasady postępowania i przeznaczenia człowieka na świecie.

Zbadaj

Jakie formy wierzeń religijnych pierwotnego człowieka odzwierciedlono? Jakie wnioski o życiu pierwotnego człowieka można wyciągnąć na podstawie tych obrazów.

Ozdoba-talisman
pierwotnego człowieka

Szaman powoduje deszcz.
Współczesna rekonstrukcja

Każde plemię miało swój
totem (zwierzę-przodek)

2 Jak powstała sztuka

Pomyślcie

Co i jak przedstawiali pierwotni ludzie? Jak to jest powiązane z ich życiem?

Już w czasach prahistorycznych ludzie zaczęli rozumieć i odtwarzać piękno. Tak narodziła się sztuka, w której odbija się duchowy świat ludzi: początki wiedzy, wierzenia religijne, emocje i uczucia.

Rysunki graficzne starożytni ludzie wykonywali na kamieniu, kości, rogach. Farby robiono z różnych naturalnych materiałów, rozcierano je z tłuszczem zwierzęcym, mieszano z miodem lub sokiem roślinnym. Znano wówczas co najmniej cztery podstawowe kolory farb (biały, czarny, żółty, czerwony) z wieloma odcieniami.

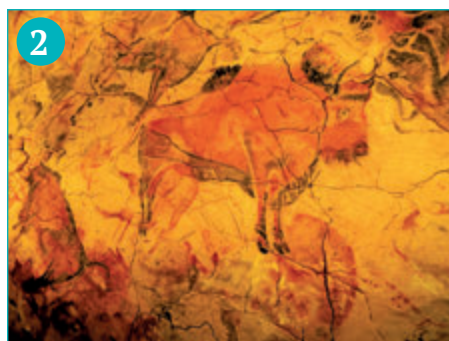
Malowidła jaskiniowe pierwotnych ludzi znajdują się w Europie, Azji, Afryce i Australii, większość z nich znajduje się na ścianach i sufitach jaskiń.

Tylko w Europie wyliczono około 200 jaskiń z rysunkami zwierząt i scenami polowań. Starożytni ludzie tworzyli rzeźby z miękkiego kamienia, rogu, kości, gliny, drewna. Dziełami pierwotnej sztuki jest biżuteria. Najstarszą (mającą ponad 70 tys. lat) znaleziono w Republice Południowej Afryki.

Ważnym rodzajem sztuki pierwotnej były pieśni i tańce, które zwykle wykonywano przed polowaniem lub wyprawą wojowników. Odtwarzali wyczyny odważnych wojowników, myśliwych itp. Pierwotni ludzie stworzyli również instrumenty muzyczne: grzechotki, bębny, flety, piszczałki.

Zbadaj

Wymień, jakie starożytne zabytki sztuki przedstawione są na ilustracjach. Dlaczego tak sądzisz? Co te źródła mówią o życiu pierwotnych ludzi?

- 1 Obraz z kamiennego grobu. Ukraina
- 2 Altamira. Jaskinia. Hiszpania
- 3 Rzeźba kości (fragment). Francja
- 4 Głowa „Wenus” z kości słoniowej. Francja

Sprawdź siebie

1. Co nazywamy wierzeniami religijnymi?
2. Jakie formy wierzeń religijnych istniały w czasach prehistorycznych?
3. O czym możemy się dowiedzieć z dzieł sztuki pierwotnej?
4. Jakich materiałów używali artyści z czasów prehistorycznych?
5. *Jakie elementy starożytnych wierzeń możemy dziś zaobserwować? Wyjaśnij na przykładach.*
6. *Jaką rolę odegrała sztuka w życiu ludzi w czasach pierwotnych?*
7. *Naukowcy zauważyli, że prymitywni ludzie często przedstawiali śmiertelnie ranne zwierzęta. Jak myślisz, w jakim celu to robili.*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom> lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Przedstaw się jako etnograf i wyjaśnij, dlaczego bożki ustawiano na honorowym miejscu, zwykle w centrum osady? Dlaczego do odprawiania obrzędów pierwotni ludzie ubierali się w skórę zwierzęcia i powtarzali jego ruchy?
2. O czym świadczy znaczna liczba malowideł na skałach na całym świecie?

§ 7. JAK ZMIENIAŁY SIĘ STOSUNKI SPOŁECZNE W PRZESZŁOŚCI

Omawiamy w klasie

Co to są stosunki społeczne? Dlaczego wraz z rozwojem ludzkości ulegały zmianie? Jak one wpłynęły na zmiany w gospodarce, na pojawienie się nowych zajęć i na udoskonalenie narzędzi?

Zbadaj

Obejrzyj ilustracje. Jak byś je podpisał/podpisała? Która z ilustracji przedstawia najdawniejszy okres? Jakie zmiany w stosunkach społecznych odzwierciedlają ilustracje?

1 Jak zmiany w gospodarce wpłynęły na życie społeczeństwa

Pomyślcie

Jakie były najważniejsze osiągnięcia ludzkości we wspólnej pracy w ciągu okresu prahistorycznego? Dlaczego doszło do wielkich społecznych podziałów pracy?

Przejęcie od gospodarki przywłaszczającej do wytwarzającej było ważnym krokiem w rozwoju ludzkości.

Rolnicy utrzymywali żyzne ziemie, prowadzili osiadły tryb życia. Ponad 5 tys. lat temu zaczęli zaprzęgać rogate bydło do radła i używać pług. To przyspieszyło i poprawiło uprawę ziemi oraz zwiększyło plony.

Zmieniała się również hodowla bydła. Pasterze wypasali bydło nie tylko w pobliżu swoich osad: w związku ze zwiększeniem ilości i wyczerpania pastwisk, zmieniali miejsce wypasania zwierząt.

Podział hodowli bydła i rolnictwa – to **pierwszy społeczny podział pracy**.

Plemiona rolników i pasterzy różniły się sposobem prowadzenia gospodarstwa i życia. Stopniowo hodowla bydła oddzieliła się od rolnictwa. Był to **pierwszy społeczny podział pracy** we wspólnym gospodarowaniu. Doskonalenie narzędzi pracy wymagało nowych materiałów do ich produkcji. Ludzie nauczyli się przetwarzać metal – najpierw miedź, później wynaleziono brąz – stop miedzi i cyny. A w I tysiącleciu p.n.e. wynaleziono metodę wytapiania żelaza z rudy.

Odkrywanie i obróbka metali, doskonalenie narzędzi, szybki rozwój rzemiosła wymagało od ludzi większej wiedzy, umiejętności, doświadczenia. Oddzielili się majstrowie, którzy zajmowali się tylko rzemiosłem – był to **drugi wielki społeczny podział pracy**.

Drugi społeczny podział pracy – to oddzielenie rzemiosła od rolnictwa i hodowli bydła.

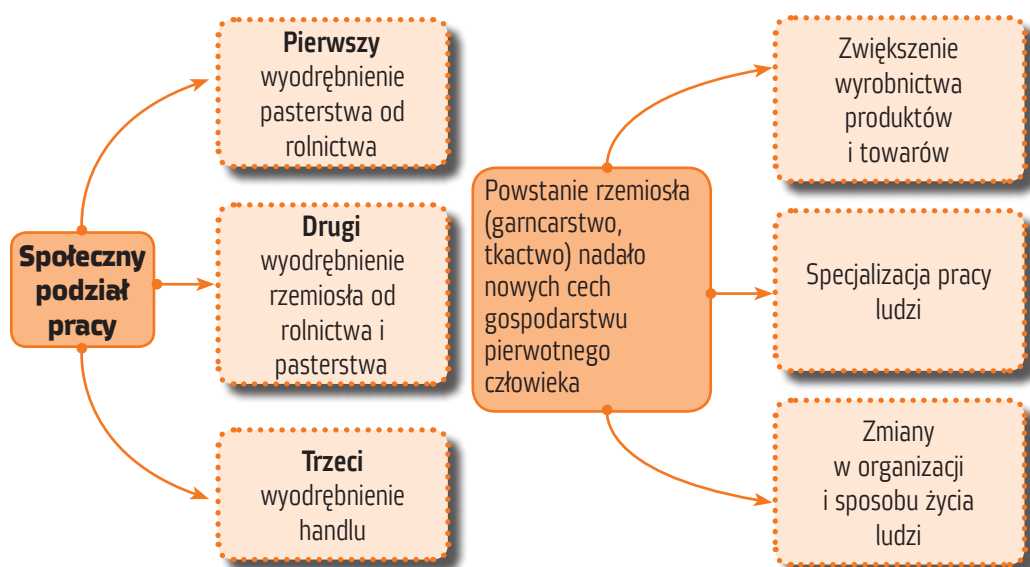
Wraz z rozwojem rolnictwa, pasterstwa i rzemiosła wymiana narzędzi i innych produktów pracy między poszczególnymi rodami i plemionami były regularne. Z tej wymiany wyłonił się handel – był to **trzeci duży społeczny podział pracy**.

W miejscach, gdzie rolnicy wymieniali produkty na wyroby rzemieślnicze, powstawały miasta.

Wokół nich wznoszono wysokie mury z kamienia lub gliny, aby chronić się przed wrogami. Najstarszymi miastami, które zostały założone, według przypuszczeń, więcej jak 9 tysiącleci temu, były Czatal-Gujuk (współczesna Turcja) i Jerycho (Palestyna).

Zbadaj

Na podstawie schematu wyjaśnij konsekwencje społecznych podziałów pracy.

2 Jakie zmiany zaszły w stosunkach społecznych

Pomyślcie

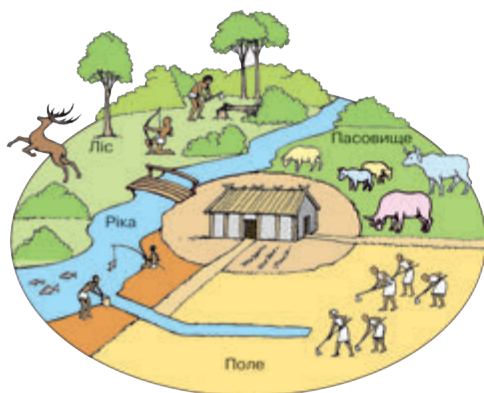
Dlaczego nastąpiła zmiana ze społeczności rodowej na sąsiedzką?

Rozwój rolnictwa, pasterstwa i rzemiosła miał wpływ na społeczne stosunki. Przy pomocy pług, do którego zaprzęgano byki lub osły, uprawiać ziemię mogła każda rodzina samodzielnie, więc rodziny mogły gospodarować osobno.

Ze społeczności rodowej wyróżniały się rodziny, które stały się właścicielami narzędzi i produktów pracy. Powstały **społeczności sąsiedzkie**, które składały się nie tylko z krewnych, ale także z tych, którzy nie należeli do tego rodu. We wspólnocie sąsiedzkiej przedstawiciele wspólnie rozporządzali ziemią, dzieląc ją między poszczególne rodziny, dzielili pastwiska, lasy, dzielili się także innymi bogactwami, wspólnie rozwiązywali sprawy wspólnotowe. Stopniowo powstawały prywatne działki ziemi, które były własnością rodziny albo osoby oraz mieli własne narzędzia pracy.

Zbadaj

Na podstawie schematycznego rysunku wymień kilka różnic (3–4) między społecznością rodową i sąsiedzką.

Społeczność rodowa

Społeczność sąsiedzka

3 Jakie zmiany dokonały się w społeczeństwie ludzkim w okresie prahistorycznym

Pomyślcie

Co zmieniło się w społeczeństwie ludzkim w okresie pierwotnym?

Zmiany w gospodarce, wzrost liczby ludności wpłynął na relacje między społecznościami i plemionami. Nasiliły się spory i wojny o grunty i pastwiska, zwierzęta gospodarskie i bogactwa naturalne.

Aby skutecznie bronić się lub atakować, plemiona łączyły się w sojusze na czele z wodzem. Podczas wypraw wojennych wodzowie plemienni, plemiona, starsi przywłaszczali sobie większą lub lepszą część łupów wojennych. Oni również zbierali daninę od podporządkowanych plemion. Tak pojawili się **ludzie zamożni**, rodziła się władza i bogactwo, które przechodziło w spadek. Stopniowo zarządzanie sprawami w dużych społecznościami przeszło na wodzów i starszyznę. Pierwsze państwa w historii ludzkości pojawiły się na Starożytnym Wschodzie. Państwa powstawały z konieczności utrzymania stałego wojska, ochrony własności prywatnej itp. Głównymi cechami każdego państwa jest obecność granic, ludności, organów zarządzania, uchwalanie ustaw, pobieranie podatków. Wraz z powstaniem

Ludzie zamożni – uprzywilejowana warstwa społeczna należała do dziedzicznej.

państw na Ziemi zakończył się okres pierwotny. Pojawiła się nazywana przez uczonych *cywilizacja*.

Zbadaj

Popatrz na ilustrację. O jakich zmianach i o jakich sferach życia społeczeństwa nas informuje?

Złoty hełm z Leiro (Galicja, Hiszpania),
IX w. przed N.Ch.

Sprawdź siebie

1. Co jest istotnego w każdym z trzech głównych społecznych podziałów pracy?
2. Co nazywamy wspólnotą sąsiedzką?
3. Kto należał do ludzi zamożnych?
4. Jakie są główne cechy państwa?
5. *Czym społeczność sąsiedzka różniła się od społeczności plemiennej? Dlaczego powstała?*
6. *Jakie są najważniejsze osiągnięcia ludzkości w gospodarowaniu społecznością pierwotnej?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Jak zmieniło się społeczeństwo w związku ze zmianami w zajęciach ludzi?
2. Jakie, według ciebie, były nowo powstałe zasady życia społecznego?

Uogólniamy i ćwiczymy

Dołącz do projektu edukacyjnego „Ludzie epoki pierwotnej na terytorium Ukrainy: osady i kultury”. Ta praca pomoże Ci spojrzeć na przeszłość naszego kraju w nowy sposób, skorelować go z tym, co działo się na Ziemi w czasach pierwotnych. To także szansa na wspólną pracę i uzyskanie bardzo dobrych wyników! Skorzystaj z linku https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt (lub użyj kodu QR)

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

ROZDZIAŁ 2. CYWILIZACJA STAROŻYTNEGO WSCHODU

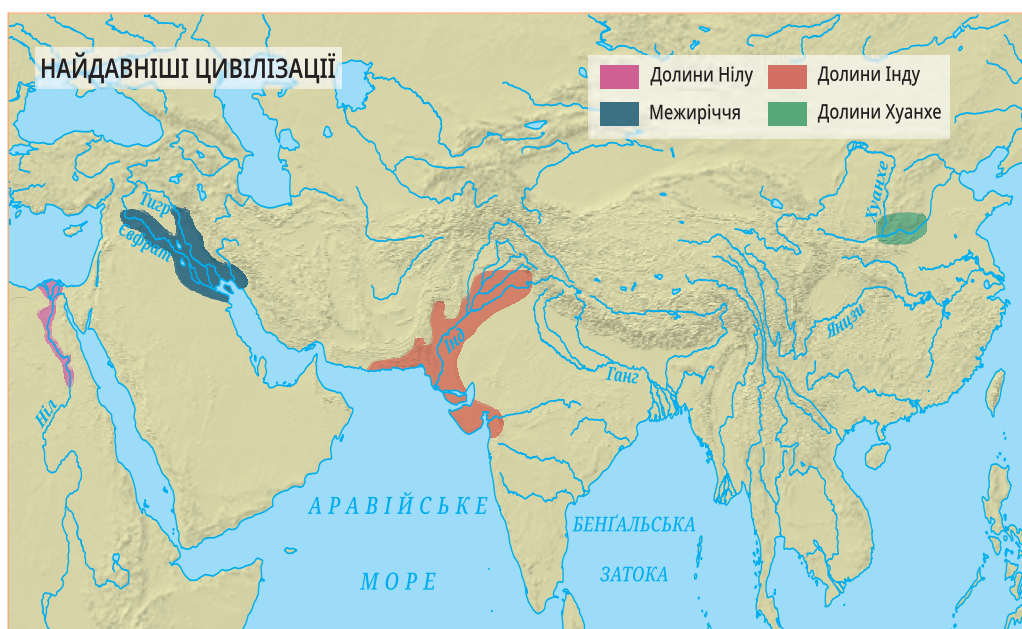
§ 8. JAK ROZWIJAŁA SIĘ GOSPODARKA STAROŻYTNEGO EGIPTU

Omawiamy w klasie

Co wiesz o współczesnym Egipcie? Podaj kilka słów, które kojarzą ci się z tym krajem.

Zbadaj

Przejście od pierwotności do pierwszych cywilizacji miało miejsce na Starożytnym Wschodzie. Odrębny rozdział historii – historia **Starożytnego Wschodu**⁷ zapoznaje nas z cywilizacjami i ukazuje rozwój terytorialny, gdzie one zaistniały. Gdzie znajdowały się najstarsze cywilizacje? Czym podobne są ich lokalizacje? Czy, według ciebie, podobny był sposób życia tych narodów? Jeśli tak, to w czym?

⁷ **Starożytny Wschód** – umowna nazwa, którą starożytni Grecy i Rzymianie nazywali kraje położone na wschód od ich ojczyzn – rozległego terytorium obejmującego Północno-wschodnią Afrykę, Azję Przednią, Azję Środkową, Indie i Chiny.

1 Jakie było terytorium i warunki naturalne starożytnego Egiptu

Pomyślcie

Poznaj naturalne warunki starożytnego Egiptu na podstawie tekstu i ilustracji.

Użyj narzędzi badawczych

Ustal według mapy wpływ warunków przyrodniczych i geograficznych na sposób życia ludności, powstanie i rozwój państw i cywilizacji:

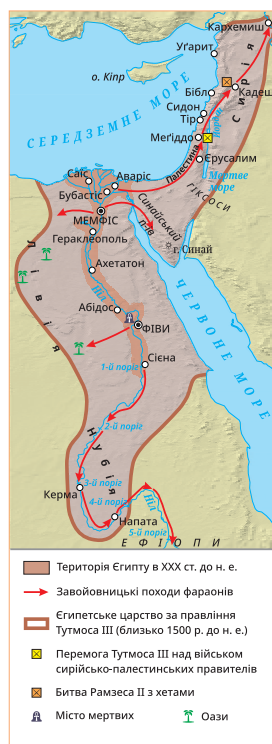
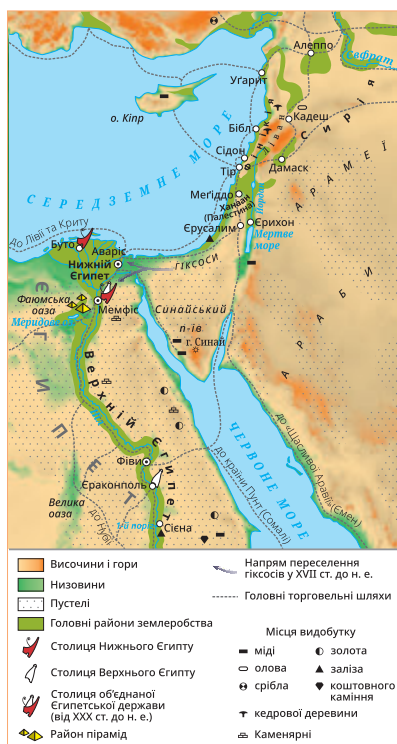
1. Sprawdź położenie geograficzne kraju.
2. Dowiedz się, jaka jest rzeźba terenu, czy są bogactwa naturalne.
3. Nazwij rzeki, jeziora; określ, czy dana kraina ma dostęp do morza.
4. Poznaj cechy klimatu, świata roślin i zwierząt.
5. Wyciągnij wnioski na temat wpływu warunków naturalnych na zajęcie, sposób życia ludności kraju.

Jedną z najstarszych cywilizacji na Ziemi jest **starożytny Egipt**. Jego ziemie leżały w północno-wschodniej części kontynentu afrykańskiego i miały dostęp do Morza Śródziemnego i Morza Czerwonego. Większą część terytorium starożytnego Egiptu zajmowały pustynie: Libijska, Nubijska i Sahara (największa na świecie). Wśród rozgrzanych piasków natrafiano na oazy z kwitnącymi roślinami, palmami i źródłami wody. Klimat Egiptu w starożytności i obecnie jest inny od naszego: upał utrzymuje się tam cały dzień, a w nocy zdarzają się nawet przymrozki.

Z południa na północ przez ziemię egipską przez pustynie niesie swoje wody najdłuższa rzeka świata – *Nil*. Bierze początek z gór, gdzie wypływa z ogromnego jeziora Wiktorii. Po tysiącach kilometrów Nil wpada do Morza Śródziemnego. Jego ujście rozgałęzia się na dużą ilość małych rzek-ramion, które tworzą deltę – Dolny Egipt. W górnej części rzeki rozciąga się Górny Egipt.

Zbadaj

Dlaczego ludzie osiedlali się w delcie Nilu czy w jej pobliżu? Jak, twoim zdaniem, warunki naturalne wpłynęły na sposób życia ludzi? Skorzystaj z zamieszczonej mapy.

Dobrobyt, a czasem przetrwanie Egipcjan zależało od rzeki. W czerwcu wody w niej przybywało, a Nil wychodził z brzegów, zalewając równiny. Po powodzi w dolinie pojawiał się żyzny namuł. W ciągu trzech do czterech miesięcy dolina rzeki pokrywała się zielenią i rozkwitała. Na początku września woda stopniowo opadała, a do listopada Nil wracał do swoich brzegów. Starożytny grecki historyk Herodot nazwał Egipt darem Nilu. Jednak bez ciężkiej pracy ludzi jest mało prawdopodobne, aby ten dar został wykorzystany.

2 Jak rozwijało się rolnictwo w Egipcie

Pomyślcie

Sformułuj co najmniej 4 pytania dotyczące treści tekstu i wymień odpowiedzi w parach.

Głównym zajęciem mieszkańców doliny Nilu było rolnictwo. Już w najstarszych czasach Egipcjanie budowali *systemy nawadniające*. Budowali nasypy – *tamy*.

W czasie wylewu Nilu wieśniacy wykopywali krótkie kanały, którymi doprowadzano wodę do miejsc, do których ona nie

docierała. Cała dolina z lotu ptaka przypominała szachownicę. Także Egipcjanie wykorzystywali specjalne urządzenie – drewniany *sadof*, podobny do żurawia studziennego.

Po rozlaniu rzeki gleba stała się miękka i wilgotna. Zasiając ziemię, Egipcjanie wypędzali na nią zwierzęta gospodarskie (głównie barany), aby wdeptały ziarno do gleby. Dojrzałe kłosy ścinano sierpami i wiązano w snopy, młócono ziarno i wysypywano je w stodołach. Chłopi uprawiali pszenicę, palmy daktylowe, winogrono, len.

Każda rodzina miała działkę, którą uprawiała własnoręcznie, a plony zbierała dla siebie.

W delcie Nilu i w oazach Egipcjanie hodowali krowy, owce, kozy, a później konie. Na mięso były również tuczone oswojone antylopy, gazy, hieny, żurawie, pelikany, łabędzie itp. Z drobiu hodowano gęsi, kaczki, kury. Egipcjanie zajmowali się również pszczelarstwem, które najprawdopodobniej oni wynaleźli.

Zbadaj

Znajdź w podręczniku opisy pasujące do zdjęć.

Działki chłopskie i nawadnianie pól sadofami. Nowoczesne rysunki

Rysunki starożytnego Egiptu. Prace rolnicze

3 Co wiadomo o rzemiośle i handlu wymiennym w starożytnym Egipcie

Pomyślcie

Dlaczego w Egipcie szybko rozwijała się wymiana towarów?

Rolnictwo zależało od nawadniania. Kanały trzeba było co roku oczyszczać z piasku, a tamy odbudowywać i wzmacniać. To spowodowało rozwój rzemiosła, przede wszystkim obróbki kamieni i drewna. Egipscy rzemieślnicy również produkowali szkło, dobrze znali się na metalurgii i kowalstwie. Egipcjanie także wytapiali z rudy miedzi i ołowiu, a także wytapiano złoto, którego złoża odkryto na Pustyni Nubijskiej. Później, gdy Egipcjanie ujawnili tajemnicę wytwarzania i przetwarzania brązu, narzędzia pracy stały się głównie z brązu.

Zbadaj

Połącz prawidłowo ilustracje z odpowiednim opisem pracy rzemieślników.

A ...robotnicy niosą rudę, a następnie w naczyniach topią metal na otwartym ogniu. Widzimy miechy, za pomocą których rozpalają ogień w palenisku.

B ...Garncarze formują z gliny wazony i dzbanki na kole garncarskim, następnie je wypalają w piecach i wreszcie malują.

C ...jesteśmy obecni przy budowie domu. Jeden człowiek motyką wykopuje glinę, dwóch czerpakami nabierają wodę z jeziora i mieszają glinę, z której robi się cegłę. Z prawej strony – widzimy jak budują ścianę domu i pilnują aby była postawiona równo. Cegły są noszone specjalnym nosidłem zwanym koromysłem.

D ... w warsztatach chinbarów (kożumiaków) wykonywało się tarcze. Najpierw skórę wkładano do dużego naczynia do namoczenia. Następnie ją obrabiali dwaj pracownicy: skrobali, oczyszczali z włosia i mizdry. Po nasmarowaniu tłuszczem skórę gnieciono. Z doskonałych skór wykonywano sandały i uzdy, obciągano tarcze i rydwany.

Rzemieślnicy i wieśniacy wymieniali się wyprodukowanymi towarami. Pieniędzy jeszcze nie było dlatego, idąc na rynek, Egipcjanin brał jakiś towar, na przykład torbę ze zbożem. Od pierwszego progu Nilu do Morza Śródziemnego przez cały rok pływały łodzie ze zbożem, bydłem, drewnem, wyrobami rzemieślniczymi itp.

Droga wodna ułatwiała wymianę towarów. Z czasem nad brzegiem Nilu powstały miasta, w których mieszkali i pracowali rzemieślnicy i inne warstwy społeczne.

Sprawdź siebie

1. Jakie były naturalne warunki życia ludzi w starożytnym Egipcie?
2. Dlaczego Egipcjanie musieli nawadniać ziemię? Jakimi urządzeniami nawadniali i w jakim celu je wytwarzali?
3. Jakie rzemiosła najbardziej rozwinęły się w starożytnym Egipcie?
4. *Dlaczego sposoby uprawy ziemi przez Egipcjan przez tysiące lat były bardzo proste (wdeptywano ziarno w ziemię, spulchnioną prymitywnym pługiem, młócili przy pomocy zwierząt itp.)?*
5. *Czy Herodot miał rację, twierdząc, że Egipcjanie bez większego wysiłku uzyskiwali żniwa? Proszę odpowiedź uzasadnić przytoczonymi argumentami.*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadania do paragrafu
 w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
 klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Jakie warunki naturalne starożytnego Egiptu sprzyjały rolnictwu, a które nie? Dlaczego? Swoją wypowiedź przedstaw w postaci tablicy.

Korzystny warunki naturalne	Niekorzystny warunki naturalne	Podsumowanie – uzasadnienia
-----------------------------	--------------------------------	-----------------------------

2. W imieniu egipskiego rolnika skomponuj krótką (7–10 zdań) opowieść o jednym jego dniu. Skorzystaj z dodatkowych źródeł.

§ 9. JAK BYŁO ZORGANIZOWANE SPOŁECZEŃSTWO I WŁADZA W STAROŻYTNYM EGIPCIE

Omawiamy w klasie

O czym, jak myślisz, będzie mowa w tym paragrafie? Które z podanych terminów zostaną użyte i dlaczego: „wzajemne stosunki”, „poznać”, „klimat”, „wieśniacy”, „władca”, „nawadnianie”, „delta”, „państwo”, „sadowo”? Jakie jeszcze inne pojęcia mogą się przydać w tym temacie?

Zbadaj

Obejrzyj piramidy. Jakie wrażenia one w tobie wywołują? Dlaczego? Co mówią piramidy o starożytnym społeczeństwie egipskim? Jak myślisz, dlaczego je budowano?

Piramida Dżesera – zbudowana w III tys. p. n. e. Najwyższa – piramida Cheopsa – około 140 m⁸, zbudowana z 2,3 mln 2-tonowych bloków kamiennych. Strzeże jej wyrzeźbiony z całej skały Wielki Sfinks – olbrzymi (ponad 20 m) posąg leżący – go lwa z głową człowieka.

1 Kiedy i jak powstało państwo w Starożytnym Egipcie

Pomyślcie

Kiedy i jak powstało państwo w starożytnym Egipcie? Co świadczyło o potęgę faraonów?

⁸ Dla porównania: wysokość trzypiętrowego budynku – około 9 m.

Budowa systemów nawadniających zachęcała mieszkańców doliny Nilu do gromadzenia się w *nomy* – obwody z własnym terytorium i systemem kanałów. Nomy tworzyły duże zgromadzenia na czele z królem. Do końca IV tysiąclecia p.n.e. w Egipcie pozostały tylko dwa wielkie królestwa: Północne w Dolnym Egipcie, w delcie, a Południowe w górnym. Następnie król Górnego Egiptu zjednoczył pod swoją władzą oba państwa i utworzył jedno państwo ze stolicą w Memfis.

Mieszkańcy doliny Nilu nazywali swojego władcę Per-āa – „wielki dom”. Od tego słowa pochodzi nazwa egipskich królów – **faraon**. Jego uważano za żywego boga-syna Słońca, który po swojej śmierci przyłączał się do innych bogów. Faraon samodzielnie rządził państwem, ustalał prawa, wypowiadał wojnę i zawierał pokój. Cała ziemia była jego własnością. Zwykli śmiertelnicy nie tylko kłaniali się swemu królowi, ale także klęczeli i całowali ziemię, po której on stapał. I tylko osobom najbliższym królowi pozwolono pocałować nogi.

O potęgze faraonów i ich czci świadczył wspaniały obrzęd pogrzebowy.

Egipcjanie budowali dla faraonów miejsca pochówku – piramidy, w których przechowywano ciało w postaci mumii. Tutaj, zgodnie z ich wierzeniami, miała wrócić dusza zmarłego. Tradycja budowy piramid trwała prawie tysiąc lat. Później za zgodą faraonów zaczęto dokonywać pochówków w grobowcach, które wycinało się w skałach w Dolinie Królów. Były one bardziej tajemnicze i chronione przed kradzieżą.

Zbadaj

Jakie wnioski dotyczące stosunku Egipcjan do faraona można wyciągnąć na podstawie przedstawionego znamienitego zabytku?

Złota Maska pogrzebowa
faraona Tutenchamona, XIV w. p.n.e.
Znaleziona podczas wykopalisk
archeologicznych
w 1925 roku, przechowywana
w Muzeum Starożytności, Kair (Egipt)

2 Jak powstało społeczeństwo starożytnego Egiptu

Pomyślcie

Na podstawie tekstu opowiedz o społeczeństwie starożytnego Egiptu.

Elitę – najwyższą warstwę społeczną starożytnego Egiptu – stanowili faraonowie, miejscowi bogacze, **kapłani** – słudzy świątyń, najwyżsi **urzędnicy nomarchowie**. Cały złożony system sterowania życiem wspólnot należących do nomów spadało na barki nomarchów. Wojskiem kierowali dowódcy wojskowi.

Urzędnicy – ludzie, którzy są na państwowej służbie.

Do niższych urzędników należeli skrybowie, księgowi, kontrolerzy, a także architekci, lekarze, rzeźbiarze i malarze. Na przykład, skrybowie mieli wiele obowiązków: spisywali przyjęte przez faraona decyzje, sporządzali transakcje, zbierali **podatki**, określali poziom wody w Nilu podczas powodzi oraz w zbiornikach, uwzględniali zbiory, kontrolowali ilość bydła, wina itp.

Podatek – obowiązkowa zbiórka od ludności na rzecz państwa.

Zbadaj

Na podstawie ilustracji opowiedz, jak pobierano podatki w Egipcie.

Za służbę faraon przekazywał swoim *bogaczom*⁹ do użytku posiadłości ziemskie. Rolnicy, rzemieślnicy, rybacy, piwowarzy, hodowcy drobiu pracowali w gospodarstwach faraona i możliwych, a za niewykonanie zadań byli karani bambusowymi kijami. Pracownicy ci nie mieli własnych gospodarstw, ale żyli z zarobków – płacili im wytworzonymi przez siebie towarami. Egipscy chłopci budowali także królewskie grobowce, świątynie,

Ściąganie podatków.
Obraz starożytnego Egiptu

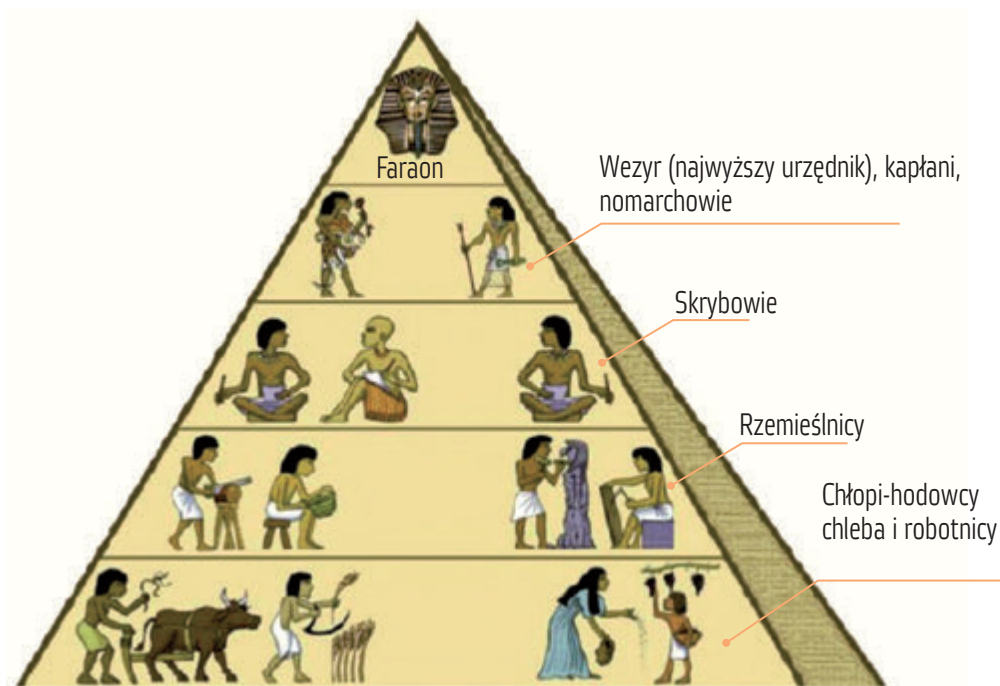
⁹ Szlachetny bogaty człowiek, który zajmował wysokie stanowisko wojskowe, dworskie lub państwowe

urządzenia nawadniające itp., płacili podatek za użytkowanie ziemi i wody do jej nawadniania.

Najtrudniej było żyć niewolnikom. Nie mieli praw ani majątku. Strażnicy zachowywali się okrutnie, a niezwykle ciężka praca sprawiła, że ich sytuacja stała się nie do zniesienia. Ich nazywano żywymi trupami. Prawdopodobnie niewolnikami byli głównie jeńcy wojenni. Do niewoli dostawali się także przestępcy i biedni chłopci za długi. Niewolnicy pracowali głównie przy ciężkich pracach ziemnych, w kopalniach, na budowie.

Zbadaj

Spółeczeństwo egipskie można przedstawić w formie piramidy. Na podstawie ilustracji zapisz w zeszycie nazwy jej poziomów w kolejności od najniższego poziomu do najwyższego. Wyjaśnij na jakiej zasadzie tak podzielono egipskie społeczeństwo.

Szczyt potęgi państwo egipskie osiągnęło za faraona **Totmesa III** (1504–1450 r. p.n.e): w Azji jego granice dotarły do rzeki Eufrat, w Afryce – do czwartego progu Nilu.

Skutecznie bronił swoich ziem i dokonywał podbojów wojennych faraon **Ramzesa II** (1301–1234 r. p.n.e.) i przeszedł do historii jako symbol egipskiej potęgi.

Sprawdź siebie

1. Kto i jak rządził starożytnym Egiptem? Jaką dodatkową informację o faraonach Egiptu możesz znaleźć na mapie (s. 42)?
 2. Wyjaśnij pojęcia: *faraon*, *kapłani*, *nomy*, *egipskie piramidy*, *miejscowi bogacze*, *podatki*, *niewolnicy*.
 3. Jak powstało jedyne zjednoczone państwo w starożytnym Egipcie? Dlaczego faraonowie osobiście kierowali budownictwem piramid?
 4. Scharakteryzuj główne warstwy ludności starożytnego Egiptu.
-
5. *Dlaczego Egipcjanie bezwarunkowo przestrzegali woli faraona?*
 6. *Wyobraź sobie, że w Egipcie nie było ani faraona, ani miejscowych bogaczy, ani wojowników, ani kapłanów. Pracownikowi nie trzeba było by płacić podatków. Czy państwo może istnieć w takich okolicznościach? Co czekałoby Egipcjan?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu

w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Sformułuj i zapisz 5–6 zdań na temat: „Jaka była pozytywna rola władzy państwowej w Starożytnym Egipcie”.
2. Narysuj linię czasu w notatniku. Wskaż na nim datę powstania starożytnego państwa egipskiego. Ile tysięcy lat temu to było? Wyznacz daty panowania Totmesa III i Ramzesa II. Policz, ile lat rządził każdy z nich i ile lat minęło.

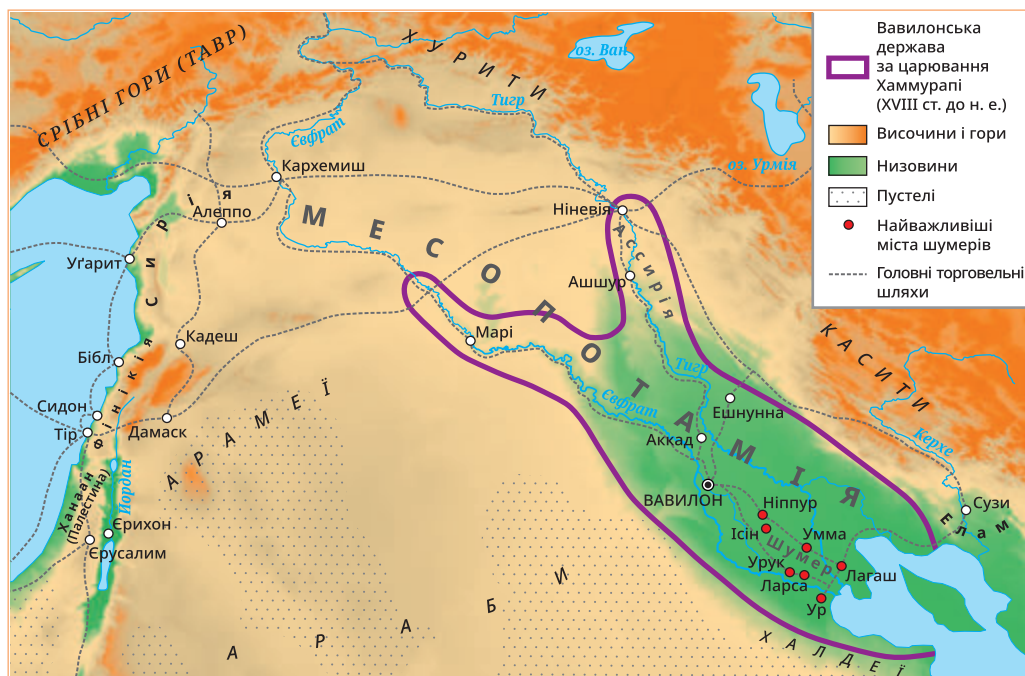
§ 10. JAK BABILON STAŁ SIĘ STOLICĄ POTĘŻNEGO KRÓLESTWA

Omawiamy w klasie

Jakie warunki naturalne sprzyjają rozwojowi cywilizacji? Dlaczego ludzie, twoim zdaniem, dawno temu osiedlali się na równinach w pobliżu rzek?

Zbadaj

Znajdź Babilon na mapie. Nazwij główne obiekty geograficzne oznaczone na mapie. Znajdź starożytne miasta Międzyrzecza, nazwij je. Dlaczego według ciebie, ta miejscowość nazywa się Międzyrzeczem? Jak możemy określić klimat, warunki naturalne i sposób życia tamtejszych ludzi?

1 W jaki sposób położenie geograficzne i warunki naturalne południowej Mezopotamii wpłynęły na życie ludzi

Pomyślcie

Porównaj swoje założenia z tekstem. Jakie warunki naturalne sprzyjały rozwojowi królestwa Babilonu?

Babilon (Bab-illi – lub – „brama boga”) znajdował się około 90 km od współczesnej stolicy Iraku Bagdadu w południowej części **Mezopotamii**. Tak od dawna nazywano ziemię położone w środkowej i dolnej części dorzecza **Tygrysu i Eufratu**, wpadających do Zatoki Perskiej. Grecy nazywali to terytorium *Mezopotamii* – *Międzyrzecze*.

Życie mieszkańców Mezopotamii zależało od rzek. Podczas wylewu Tygrys i Eufrat niósł na dolinę wilgoć i żyzny muł. Ich wylewy (w przeciwieństwie do Nilu) były nagłe, krótkie i burzliwe. Nie powstał więc przypadkiem mit o miazdzącej dla Ziemi światowej powodzi powstałej w Mezopotamii. Mieszkańcy Mezopotamii budowali kanały odprowadzające wodę w czasie powodzi, sztuczne nasypy, tamy i zbiorniki wodne, z których nawadniano pola. Również używali szadufu (żurawia studziennego). Z jego

pomocą doprowadzano wodę do gruntów, do których nie docierały wody powodziowe. Dzięki swojej ciężkiej pracy zbierali duże zbiory zbóż, warzyw i owoców. Głównymi gałęziami gospodarki było rolnictwo i hodowla zwierząt.

Zbadaj

Przedstaw na podstawie fotografii osobliwości warunków naturalnych Mezopotamii. Co pomogło ludziom gospodarować w tych warunkach?

Terytorium Starożytnego Babilonu.
Współczesne zdjęcie

2 Jak żyli mieszkańcy starożytnego Babilonu

Pomyślcie

Opowiedz o życiu starożytnego Babilonu zgodnie z planem: 1. Powstanie i historia królestwa. 2. Gospodarstwo Starożytnego Babilonu. 3. Państwo i władza w Babilońskim Królestwie.

Miasto Babilon powstało na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych i już z II tysiąclecie p.n.e. zostało stolicą potężnego Królestwa Babilońskiego, która zjednoczyła znaczną część Mezopotamii.

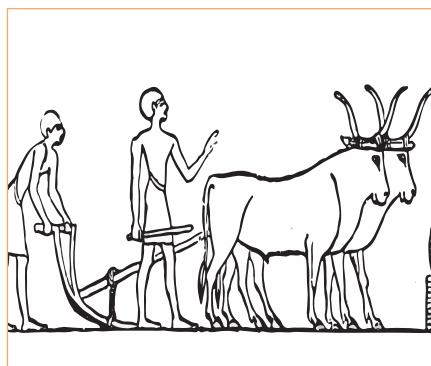
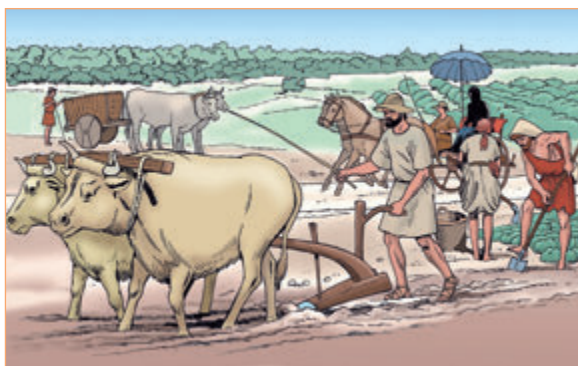
Władza króla była niepodważalna, opierała się bowiem na wierze, że król otrzymuje władzę od bogów. Władcę otaczali bogacze i kapłani. Rozporządzenia i rozkazy króla wykonywali skrybowie, poborcy podatkowi, sędziowie, strażnicy, którzy czuwali nad porządkiem w państwie. Dochód państwa zapewniali chłopci, którzy dzierżawili ziemię za część urodzaju. Obok wolnych chłopów pracowali także niewolnicy – jeńcy wojenni. Ich ciężka praca została wykorzystana w pracach budowlanych i nawadniających, w ogrodnictwie, do opieki nad bydłem. Strzeżli także zasiane łany przed ptakami i łowili ryby.

W Babilonie rozwinęły się rzemiosła: stolarstwo, garncarstwo, tkactwo, kowalstwo, przemysł stoczniowy, produkcja cegieł, produkcja perfum, budownictwo itp. Jednak największe sukcesy ludność osiągnęła w handlu. Babilon znajdował się na starożytnych szlakach, gdzie przemieszczały się karawany. Babilończycy

kupowali metale, drewno, a sprzedawali wełnę, daktyle i zboże. W ciągu swojego istnienia Królestwo Babilońskie doświadczyło kilku wzlotów i upadków, zniszczenia i odrodzenia. Jednym z najbardziej znanych królów Babilonu był król Hammurabi (XVIII w. p.n.e.), który przejął kontrolę nad ogromnym obszarem z ważnymi szlakami handlowymi i zbudował nowe kanały. Największą sławę król zdobył dzięki pierwszym znanym w historii ludzkości pisany prawom – był twórcą *kodeksu praw*.

Zbadaj

Określ charakterystyczne cechy i osobliwości rolnictwa i rzemiosła w Starożytnym Babilonie na podstawie tekstu i ilustracji.

Rzemiosła w starożytnym Babilonie. Współczesny rysunek, kopia starożytnej płaskorzeźby ściennej

Wyroby rzemieślników babilońskich

3 Dlaczego Babilon jest uważany za pierwszą metropolię na Ziemi

Pomyślcie

Co Babilon miał wspólnego z nowoczesnymi miastami, a co go odróżniało?

W czasach starożytnych Babilon odgrywał ważną rolę na arenie politycznej. To legendarne miasto nazywa się pierwszą *metropolią*. W dobie rozkwitu liczebność jego mieszkańców osiągało 200 000 osób. A teraz takie miasto uważa się, że jest niemałe.

Zbadaj

Wybierz 1–2 z podanych faktów i wyjaśnij, dlaczego Babilon jest uważany za jedno z najbardziej atrakcyjnych miast starożytnego świata. Jaki fakt dla ciebie jest najciekawszy?

Miasto Babilon: ciekawe fakty

1. Według świadectwa Herodota Babilon miał kształt ogromnego czworoboku, każdy bok miały długość aż 22 km. Jeżeli weźmiemy to pod uwagę, to jego całkowita powierzchnia wynosiła 440 kilometrów kwadratowych! Mniej więcej ten sam obszar, który obecnie zajmuje miasto Dniepr.

2. W centrum Babilonu znajduje się wielostopniowa budowla o wysokości do 90 m, wybudowana jako świątynia przekształcona później na centrum administracyjne. Podróżni mogli zobaczyć szczyt ziggurat na długo przed tym zanim dotarli do ogromnej bramy miasta.

3. Miasto było otoczone murami z siecią kanałów i terenami zielonymi. Wszyscy Mieszkańcy – kupcy, rzemieślnicy, sprzedawcy – mieszkali w środku miasta – muru. Zbudowano tu piękny pałac królewski.

Wschodnia część Babilonu (prawdopodobnie za panowania Nabuchodonozora): na pierwszym planie rzeka Eufrat, która przepływała przez centrum miasta, w pobliżu znajduje się kompleks świątynny boga Marduka z zigguratem, a za nim reszta wschodniej części miasta. Współczesna rekonstrukcja

Mury Babilonu. Współczesna rekonstrukcja

4. Każda rodzina miała swój dom. Większość domów (nawet niewielkie domy ubogich) były trzypiętrowe z dachami płaskimi. Dziedziniec lub parter był dla nich bardzo ważny – znajdował się tu mały ogród i żyły zwierzęta domowe. Z wewnętrznych pomieszczeń mieszkańcy mogli łatwo dostać się na płaskie dachy, które służyły jako dodatkowa przestrzeń mieszkalna. Tutaj ludzie gotowali jedzenie i spali. Wąskie uliczki i alejki prowadziły do drzwi wejściowych każdego domu.

5. Każdy mieszkaniec miasta musiał pracować dla jego dobra. Najpierw mieszkańcy dobrowolnie wpłacali do skarbu państwa darowizny, później składki te zamieniono na obowiązkowe podatki państwowe, a roboty publiczne na poważne obowiązki.

6. W Babilonie lekarze byli szczególnie szanowani, ale ich praca nie była łatwa. Na przykład lekarzowi, który błędnie zdiagnozował pacjenta, odcięto rękę. Jeśli więc lekarz zdawał sobie sprawę, że nie będzie w stanie pokonać choroby, wołał odmówić leczenia chorego. W medycynie szeroko były stosowane obrzędy i rytuały magiczne.

7. Do końca XIX w. istnienie Babilonu uważano za mit, dopiero w 1899 r. odkrył go niemiecki archeolog Robert Koldewey. Wykopaliska trwały 18 lat. Ogólne wydatki na nie wyniosły imponujące jak na tamte czasy kwoty – pół miliona marek niemieckich! Na miejsce wykopalisk przeprowadzono nawet tory kolejowe. Obecnie Babilon jest jednym z najbardziej odwiedzanych starożytnych miast na świecie.

Babilon w 1932 r.

Sprawdź siebie

1. Jak warunki przyrodniczo-geograficzne wpłynęły na życie ludzi Międzyrzecza (Mezopotamia)?
2. Co przyczyniło się do powstania Babilonu?
3. Który z królów Babilonu jest najbardziej znany i dlaczego?

4. Objasnij pojęcia: *Babilon, Królestwo Babilońskie, Mezopotamia, nawadnianie, Ziggurat.*
5. *Jaka była struktura społeczeństwa babilońskiego? Co, według ciebie, mogło rodzić konflikty w nim? Dlaczego?*
6. *Dlaczego Babilon był klejnotem swoich czasów?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu

w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z

klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Na linii czasu zaznacz daty, które są w tekście. Odpowiedz na pytania:
1) Ile lat rządził Hammurabi? 2) Ile lat temu zakończyło się jego panowanie?
2. Krótko opowiedz o jednym z zabytków starożytnego Babilonu (do 2 min).

§ 11. JAKIE BYŁY CECHY ROZWOJU FENICKIEJ CYWILIZACJI

Omawiamy w klasie

Jakie były warunki naturalne w miejscach starożytnych państw? Jak ludzie, według ciebie, mogli się do nich dostosować?

Zbadaj

Przjrzyj się mapie. Jakie są, twoim zdaniem, zalety naturalnych warunków Fenicji w porównaniu ze starożytnym Egiptem i Mezopotamią?

1 Jakie były warunki naturalne Fenicji i zajęcia jej mieszkańców

Pomyślcie

Na podstawie tekstu porównaj warunki naturalne Fenicji i Egiptu oraz porównaj zajęcia ludności na tych terenach. Swoje wiadomości umieść w tabeli.

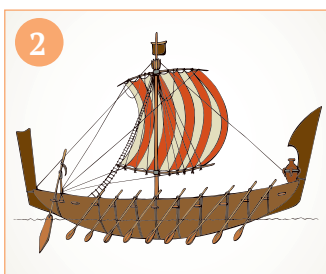
Fenicja – kraj nadmorski – znajdowała się na terenie nadmorskim Morza Śródziemnego (dzisiejszy Liban), którą odcinało od wschodu niskie pasmo górskie Liban. Wilgotne wiatry morskie przynosiły tyle opadów, że nie było potrzeby nawadniania. Tutaj nie było dużych rzek i dolin o żyznych glebach. Nie było miejsca na pola i pastwiska. Miejscowi uprawiali winogrona i drzewa oliwne. Produkowali wino i oliwę z oliwek i wymieniali na pszenicę od innych narodów. Głównym bogactwem naturalnym kraju były lasy cedrowe, które dawały wysokiej jakości materiał budowlany, żywicę, drewno, klej, olejki eteryczne. Z cedru i dębu fenicy mistrzowie budowali najlepsze wówczas szybkie statki. Sztuka dmuchania szkła została prawdopodobnie wynaleziona w Fenicji. Wykonywano ze szkła biżuterię, buteleczki dla pachnidła, lusterka.

Wśród towarów fenickich najbardziej ceniono w krajach starożytnego świata fioletową farbę do tkanin. Barwniki (ich kolor waha się od różowego do ciemnofioletowego) pozyskiwano ze ślimaków morskich. Tymi barwnikami malowano płótna, a później chiński jedwab. Tkaniny barwione fenickim purpurem nie wypalały się na słońcu i nie traciły koloru podczas prania, więc były bardzo drogie i używano ich tylko na szycie królewskich szat i zasłon do świątyń.

Linia brzegowa Fenicji obfitowała w dogodne dla żeglugi zatoeki i naturalne porty. Mieszkańcy mieszkający nad morzem byli wykwalifikowanymi stoczniovcami i żeglarzami. Fenicjanie preferowali handel pośredniczący, dlatego zbudowali najpotężniejszą w tamtych czasach flotę handlowo-wojskową. Dzięki jej pomocy przejęli kontrolę nad całym handlem śródziemnomorskim. Fenicjanie handlowali drewnem, lnem, barwnikami i winem.

Zbadaj

Przyjrzyj się ilustracji i odpowiedz na pytania. Jakie były główne zawody Fenicjan? Jakie rzemiosło zostało rozwinięte w Fenicji? Dlaczego? Czym handlowali Fenicjanie?

- 1 Ażurowa panel z kości słoniowej sfinksa z ludzką głową, około 900-700 lat p.n.e. znaleziona w północnym Iraku
- 2 Fenicki frachtowiec w przekroju
- 3 Ślimaki morskie Murex, których gruczoły płynne dostarczały purpury
- 4 Fenickie wyroby ze szkła
- 5 Ozdoby
- 6 Kupcy fenickcy. Współczesny rysunek

2 Jak było zorganizowane społeczeństwo fenickie

Pomyślcie

Czym ustój społeczeństwa w Fenicji różnił się od ustroju starożytnego Egiptu i Babilonu?

Rozkwit cywilizacji fenickiej przypadł na I tysiąclecie p.n.e. W zjednoczonym państwie Fenicjanie nie utworzyli centralnej władzy. Każde miasto istniało jako niepodległe państwo, posiadało własny rząd i na swój sposób prowadziło rządy.

Często, gdy handel kwitł, przedstawiciele bogatych rodzin handlowych łączyli się w rady i zarządzali miastem. Miasta Fenicji rozwijały się stopniowo i stawały się przeludnione. Mieszkańcy różnych miast-państw mówili tym samym językiem i czcili jednych bogów. W ten sposób istniał między nimi ekonomiczny, kulturowy, religijny związek. Jednak miasta-państwa nie zawsze się dogadywały, a czasem bywało, że między sobą walczyły. Mieszkańcy różnych miast

uważali się za obywateli miasta-państwa, w którym mieszkali, i nie nazywali siebie Fenicjanami.

Zbadaj

Jaki był wygląd i jak zorganizowano fenickie miasto-państwo?

- 1 Widok na ruiny starożytnego miasta-państwa Byblos w Libanie w pobliżu Morza Śródziemnego
- 2 Miasto fenickie. Współczesna rekonstrukcja historyczna

3 Jak powstały kolonie fenickie

Pomyślcie

Jak Fenicjanie wykorzystywali skolonizowane ziemie? Dlaczego metropolii warto było mieć więcej kolonii?

Mieszkańcom Fenicji brakowało miejsca do prowadzenia rolnictwa, a miejscowi kupcy starali się utrwalić główne drogi handlu morskiego. Dlatego Fenicjanie zakładali osady na ziemiach położonych daleko za granicami terytorium Fenicji. Ten proces nazywa się **kolonizacją**.

Kolonizacja – zasiedlenie i rozwój gospodarczy na wolnych terenach w granicach własnego państwa albo zasiedlenie na terenach niezabudowanych.

Zbadaj

Znajdź na mapie kolonie-osady Fenicjan założone poza granicami Fenicji. Co wspólnego ma położenie geograficzne tych miejsc? Dlaczego Fenicjanie wybierali takie rozmieszczenie?

Najstarsze **kolonie** fenickie powstały w XII w. p.n.e. na Cyprze i Afryce Północnej. W X w. p.n.e. Fenicjanie opanowali terytoria aż do Półwyspu Iberyjskiego, później do Anglii i wybrzeża Afryki Zachodniej. Zatrzymali kolonizację fenicką w połowie II w. p.n.e. Rzymianie. Fenicjanie korzystali z zasobów naturalnych kolonii.

Na przykład w dzisiejszej Hiszpanii wydobywano rudę i łowiono ryby w pobliżu wybrzeży. Z czasem kolonie stały się potężnymi miastami.

Kartagina (Nowe Miasto) została założona pod koniec IX w. p.n.e. Jest to główna kolonia fenicka, która stała się jednym z najpotężniejszych państw i centrów handlowych Morza Śródziemnego. Ludność miasta zajmowała się przeważnie handlem, rzemiosłem i rolnictwem, które było na niższym poziomie, mniej rozwinięte.

W ciągu 300 lat Kartagina stała się stolicą państwa, które podbiło terytoria, gdzie są teraz Tunezja i Algieria, a także część Hiszpanii i Sardynii. Chociaż Kartagina była republiką, od czasu do czasu z niej ustanawiano monarchię. Władza w państwie należała do zgromadzenia ludowego formalnie, a państwem zarządzili najbogatsi mieszkańcy.

Kolonia to osada ludzi poza swoim krajem.

Metropolia (od starożytnego greckiego „miasto macierzyste”) to miasto, którego mieszkańcy założyli kolonię.

Od połowy V w. p.n.e. do połowy II w. p.n.e. Kartagina próbowała odbić od Greków Sycylię, a w latach 60. III w. p.n.e. wkroczyła w śmiertelny dla niej pojedynek z Rzymem.

Zbadaj

Zobacz rysunek-rekonstrukcję miasta Kartaginy – stolicy państwa. Jakie szczegóły wskazują na jej potęgę?

Kartagina. Rekonstrukcja

Sprawdź siebie

1. Jak warunki naturalne i geograficzne wpłynęły na życie Fenicjan?
2. Jakie były zawody Fenicjan?
3. Przy pomocy mapy nazwij największe miasta-metropolie i kolonie Fenicji.
4. Która kolonia fenicka stała się największą potęgą?
5. *Jaki był ustrój państwowy miast-państw Fenicji?*
6. *Jaka wiedza i umiejętności były potrzebne Fenicjanom do opanowania żeglarstwa?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

1. Przygotuj wiadomości o piśmie fenickim i znajdź jego próbki.
2. Poszukaj informacje o podróżach Fenicjan i przygotuj prezentację dla kolegów i koleżanek z klasy.

§ 12. JAK ŻYLI I PRACOWALI MIESZKAŃCY STAROŻYTNYCH CHIN

Omawiamy w klasie

Gdzie znajdują się Chiny? Co wiesz o przeszłości Chin i teraźniejszości? Czy zdarzyło ci się spotkać ludzi, rzeczy lub zabytki związane z tym krajem?

Zbadaj

Opisz położenie geograficzne i warunki naturalne Chin na podstawie paragrafu 2.

1 Jakie są osobliwości położenia geograficznego i warunków naturalnych Chin

Pomyślcie

Porównaj swoje dotychczasowe wiadomości z tekstem podręcznika. Wyszukaj czynniki, które sprzyjały życiu ludzi na tych ziemiach, a które je utrudniały.

Chiny to duży kraj położony na wschodzie kontynentu Eurazji. Jego terytorium było oddzielone od reszty świata suchymi pustyniami na północy i zachodzie, Oceanem Spokojnym na wschodzie i trudnymi, nieprzejezdnymi górami na południu. Dlatego chińska cywilizacja rozwijała się w izolacji od innych cywilizacji świata.

Od wschodu i południa Chiny obmywane są Morzem Żółtym i Wschodniochińskim. Około 80 % terenów zajmują góry i płaskowyże. Zachodnie Chiny to głównie górski teren o surowym kontynentalnym klimacie. We wschodnich Chinach, przecinanych

dolinami wielkich rzek **Huang He** (Żółtej Rzeki) i **Jangcy** (Niebieskiej Rzeki), występuje łagodny klimat, tu spotykamy żyzne gleby i bogatą roślinność. Starożytni Chińczycy nazywali Huang He – „żółtą wodą”, a Jangcy – „niebieską wodą” lub „długą rzeką”. Obie rzeki były burzliwe, niosąc dużo mułu i piasku. W ich dolinach Chińczycy uprawiali ryż, zbierając 2-3 plony rocznie, proso, jęczmień, pszenicę; hodowano owce i bydło. Chińczycy nauczyli się stosować nawozy, co znacznie zwiększyło plony. Ziemia wzdłuż rzeki Jangcy była uważana za jedną z najważniejszych i najbogatszych ziem w Chinach.

Zbadaj

Na czym polega specyficzność uprawy ryżu w przeszłości i teraz? Czego, według ciebie, ta uprawa wymagała od chłopów? Dlaczego godło współczesnego państwa chińskiego ma obramowanie z kłosek pszenicy i ryżu?

- 1 Siew ryżu. Starodawna chińska ilustracja
- 2 Tarasy ryżowe w starożytnych Chinach. Współczesna rekonstrukcja
- 3 Pole ryżowe. Fotografia współczesna

Starożytne Chiny słynęły z rzemiosła. Rzemieślnicy – obrabiali kamień i robili z niego noże, siekiery, naczynia, groty strzał, figurki, ozdoby. Do produkcji broni używano metalu (brązu). Chiny posiadały duże pokłady wysokiej jakości białej gliny, więc rozwinęło się garncarstwo.

Wraz z wynalezieniem koła garncarskiego naczynia wytwarzano w różnych kształtach i wysokościach – nawet o wysokości aż do metra. Chiny były ojczyzną jedwabiu, którego produkcja, według – głoszonych legend, powstała około V tysiąclecia p.n.e. Jedwabną nić uzyskiwano z kokonów gąsienicy jedwabnika karmionego liśćmi morwy. Wywóz z kraju jedwabników lub ich kokonów było zakazane pod groźbą kary śmierci.

Zbadaj

Jakie są charakterystyczne cechy starożytnego chińskiego rzemiosła? Jakie wrażenie robią na tobie przedstawione rzemieślnicze wyroby? Dlaczego?

- 1 Kokon jedwabnika morwowego, z którego uzyskano naturalną jedwabną nić
- 2 Starożytna chińska ceramika. II tysiąclecie p.n.e.
- 3 Starożytna chińska ceramika wykonana na kole garncarskim. Koniec I tysiąclecia p.n.e.
- 4 Zjednoczone smoki. Przykład rzemiosła – obróbki kamienia. I tysiąclecie p.n.e.

Od dawna Chińczycy handlowali, wymieniając niektóre towary na inne. Pierwsze pieniądze w Chinach pojawiły się bardzo dawno temu: uniwersalnym miernikiem były np. muszle kauri, ziarno, skóra itp.

2 Jak powstało i rozwijało się państwo w starożytnych Chinach

Pomyślcie

Czym różniły się rządy dynastii Qin i Han? Co mieli wspólnego?

Od II tysiąclecia p.n.e. w Chinach istniały oddzielne państwa, które czasami łączyły się w jedno państwo, jednak zazwyczaj były samodzielne i wrogo nastawione do siebie, walcząc ze sobą.

Imperium – duże państwo, składające się z wielu przyłączonych terytoriów.

W III wieku p.n.e. władca państwa Qin zjednoczył pod swoją władzą rozproszone księstwa i stworzył **imperium**. Ogłosił się Qin Shi Huangdi, co w tłumaczeniu oznacza „pierwszy cesarz”, i założył **dynastię Qin**. Jego rządy wyróżniały się ważnymi reformami. Terytorium państwa było podzielone na 36 regionów, na czele z urzędnikami. Poddani mieli korzystać z jedynej waluty (monety) i jedynych miar wagi, mieli jednolite prawa. Nawet pismo zostało zmienione tak, aby je rozumiano we wszystkich zakątkach Chin.

Cesarz Qin Shi Huang
(260–210 lata p.n.e.)

Na rozkaz Qin Shi Huangdiego, aby chronić imperium przed nomadami, zaczęto budować wielki chiński mur. Kilkusetletnią budowę prowadziła 300-tysięczna armia włącznie z więźniami, niewolnikami i chłopami. Budowniczości spędzili całe życie na budowie muru. Wielu z nich zmarło z wyczerpania i ciężkiej pracy.

Zbadaj

Jak zbudowano Wielki Mur Chiński? Jakie on wrażenie na tobie robi? Dlaczego istnieje opinia, że ten mur jest zbudowany kosztem niezwykle dużej liczby ofiar śmiertelnych?

Wielki Mur Chiński - symbol Chin. Nowoczesne zdjęcie. Długość ściany wynosi około 6350 km, wysokość od 6 do 10 m. Wieże (25 tysięcy) wznoszą się co 2-3 km. Dwa rydwany mogły z łatwością przejechać po szczycie muru

Surowe rządy Cesarza Qin Shi Huang, wysokie podatki i obowiązki wpłynęły na zubożenie ludności kraju. Dlatego wkrótce po jego śmierci wybuchło wielkie powstanie ludowe. Jego przywódcą był Liu Bang, który założył **dynastię Han** i został cesarzem o imieniu Gao. Za jego rządów obniżono podatki, wykupiono z niewolnictwa zubożałych chłopów, na własność ludową przeniesiono chronione lasy, parki i stawy należące do władców Qin.

Cesarz przeprowadził reformę armii. Stworzył lekką kawalerię i aby zwiększyć jej liczebność zbudował i otworzył nowe stadniny. W rejonach przygranicznych pojawiły się osady wojskowe, tworząc pas ochronny przed atakami z zewnątrz.

Wytyczono **Wielki Jedwabny Szlak** – najsłynniejszy handlowy szlak karawany starożytności, który przewoził towary z Chin do Europy, Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej. Karawany wielbłądów pokonywały go w ciągu jednego lub dwóch lat. Chińczycy sprzedawali jedwab, metale, wyroby

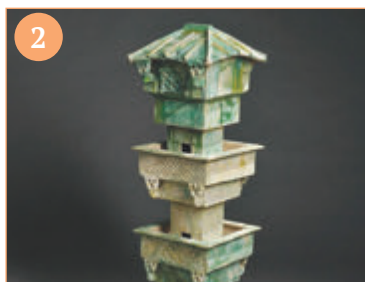

Cesarz Gao
(202–195 lata p.n.e.)

rzemieślnicze, a do Chin sprowadzano konie, purpurowe tkaniny, szkło, wełnę i biżuterię. Tym szlakiem do Chin trafiała lucerna, fasola, granaty, winogrona, orzechy, szafran.

Zbadaj

Na podstawie tekstu i fotografii wyjaśnij, jakie zmiany zaszły w życiu Chińczyków za czasów dynastii Han.

- 1 Malowane ceramiczne posągi kawalerzystów za czasów dynastii Han
- 2 Wieża strażnicza dynastii Han, model z grobowca
- 3 Wielki Jedwabny Szlak. Rekonstrukcja
- 4 Moneta z brązu. II w. p.n.e.

3 Jak powstało chińskie społeczeństwo

Pomyślcie

Czym charakteryzowały się stosunki społeczne w starożytnych Chinach?

Starożytni Chińczycy uważali się za lepszych od sąsiadów. Nazywali inne narody „dzikusami czterech stron świata”. Uważano, że cesarz – „Syn Nieba” – ma boskie pochodzenie. Jego władza była nieograniczona i dziedziczna. Na utrzymanie cesarza, jego dworu, wojska i urzędników ściągano z ludności podatki.

Spółeczeństwo dzieliło się na grupy społeczne o określonych prawach i obowiązkach: najwyższą warstwę społeczną tworzyli

urzędnicy i kapłani, niższe warstwy chłopci, rzemieślnicy, niewolnicy. Przydział do pewnej warstwy dziedziczyli, a ich pozycję chroniły prawa religijne.

Większość chłopów, pracując niestrudzenie, pozostawała bardzo biedna. W ich własności były tylko kury i świnie, czasem woły lub muły. Chłopi nie posiadali ziemi, którą uprawiali, za korzystanie z niej musieli oddawać określony procent zbiorów jako podatek. Byli zobowiązani również wykonywać prace społeczne: służyć w wojsku lub pracować na budowach pałaców, kanałów i murów miejskich.

Najgorsza była sytuacja niewolników. Byli jeńcami lub skazanymi chłopami – dłużnikami. A w latach nieurodzaju głowa rodziny sprzedawał w niewolę własne dzieci, wnuki, czasami siebie. Pracę niewolników wykorzystywano w różnych gałęziach gospodarki, głównie w produkcji rzemieślniczej. Niewolników kupowali i wymieniali. Na przykład istnieje zapis wymiany pięciu niewolników na konia i motek jedwabiu. Niewolnikom umieszczano piętno na twarzy i obcinani byli na łyso.

Zbadaj

Narysuj schemat „Układ społeczny starożytnych Chin”. Wyjaśnij swoje spostrzeżenia.

Sprawdź siebie

1. Jakie były cechy naturalnych warunków starożytnych Chin?
2. Jakie są charakterystyczne cechy rozwoju gospodarki starożytnych Chin?
3. Kiedy i przez kogo powstało zjednoczone państwo chińskie?
4. Jakie reformy wprowadzono w okresie dynastii Han?
5. *Jakie reformy przeprowadził Qin Shi Huangdi? Jak myślisz, jakie było ich znaczenie?*
6. *Co było wspólne w układzie społecznym starożytnego Egiptu, Mezopotamii i Chin? Dlaczego?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszytach przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

А jeszcze ty możesz

Wybierz jedno z powiedzeń starożytnego chińskiego mędrca Konfucjusza, z którym się zgadzasz, utwórz swoje wiadomości odpowiednio argumentując. Zacznij w ten sposób: „zgadzam się z opinią Konfucjusza, dlatego ...”.

- 1) Nie martw się, że nie masz wysokiej pozycji. Martw się, czy jesteś tego wart, aby mieć wysoką rangę. Nie martw się tym, że nie jesteś znany. Martw się tym, czy jesteś godny by cię znano.
- 2) Największa chwała nie polega na tym, by nigdy nie popełniać błędów, ale na tym, by móc powstać za każdym razem, gdy upadasz.
- 3) Jedynym prawdziwym błędem jest nienaprawianie swoich błędów z przeszłości.

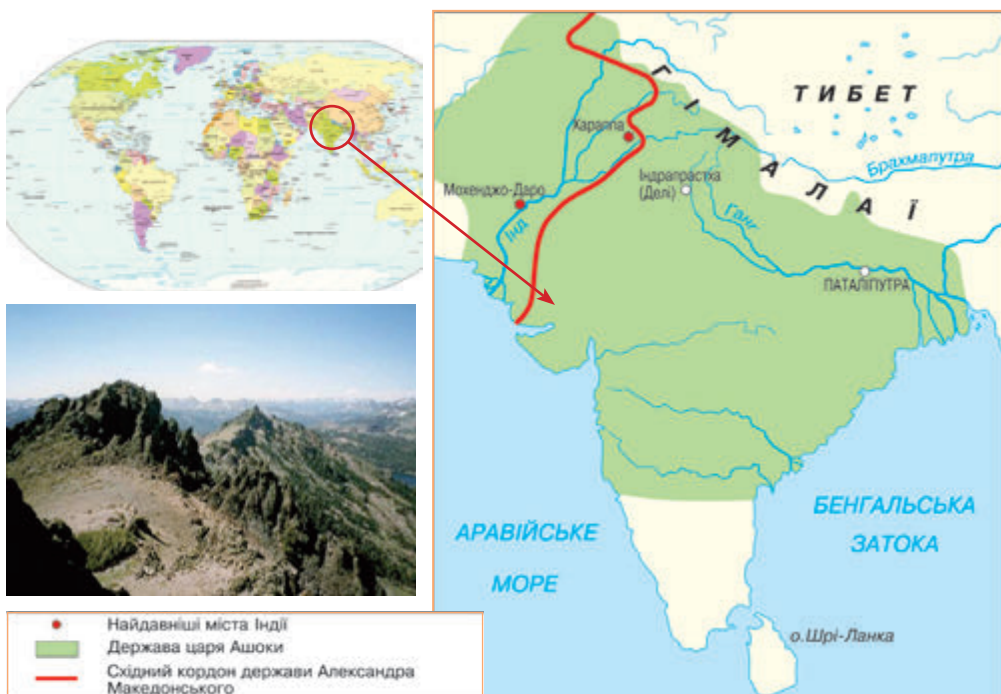
§ 13. CO WIEMY O STAROŻYTNYCH INDIACH

Omawiamy w klasie

Czy zawsze, według ciebie, sprzyjające warunki naturalne są kluczem do pomyslnego rozwoju społeczności ludzkich? Dlaczego?

Zbadaj

Opisz położenie geograficzne i warunki naturalne Indii przy pomocy mapy i paragrafu 2. Czy sprzyjały rozwojowi cywilizacji? Dlaczego?

1 Jakie były warunki przyrodnicze i geograficzne starożytnych Indii

Pomyślcie

Porównaj swoje wiadomości z poniższym tekstem. Co było wspólne i doskonałe w warunkach naturalnych starożytnych Indii i Chin?

Starożytne Indie znajdowały się w Azji Południowej, na Półwyspie **Hindustan**. Od reszty Azji na północy i północnym zachodzie Indie oddzielone są Himalajami – jednymi z najwyższych gór na świecie.

Przyroda Indii jest bogata i różnorodna. W dolinie rzeki **Indus** deszcze występują rzadko, ale w lecie duże wylewy Indusu przynoszą żyzny muł. Ale w okolicy, gdzie płynie rzeka **Ganges**, zwykle są obfite deszcze, więc ziemia jest pokryta bagnami i *dżungłami*¹⁰. Żyją w nich tygrysy, pantery, słonie, jadowite węże, ogromna ilość różnorodnych owadów. W Indiach są też stepy i pustynie.

Zbadaj

Na podstawie przeprowadzonej analizy tekstu wypowiedz się na temat: jakim zajęciom od dawna ludności indyjskiej sprzyjały warunki przyrodnicze i geograficzne Indii.

2 Co wiemy o najstarszej cywilizacji Indii

Pomyślcie

Dlaczego cywilizację indyjską – w kolejności trzecią pod względem czasu pojawienia się cywilizacji starożytnego Wschodu – uważamy za bardzo rozwiniętą?

Dzięki wykopaliskom archeologicznym ludzkość dowiedziała się o istnieniu w Północno-Zachodniej Indii na początku II tysiąclecia p.n.e. cywilizacji **indyjskiej**. Archeolodzy odkryli ruiny starożytnych miast, wśród których głównym było Mohendzo-Daro.

Zabudowa ówczesnych dużych miast była jasno zaplanowana. Kamienice miały dziedzińce i murowane schody prowadzące na najwyższe piętro lub płaski dach. Szczególną cechą tych kamienic było wykorzystanie kanalizacji z wypalanej cegły. W mieście

¹⁰ **dżungla** – gęste, nieprzeniknione lasy tropikalne.

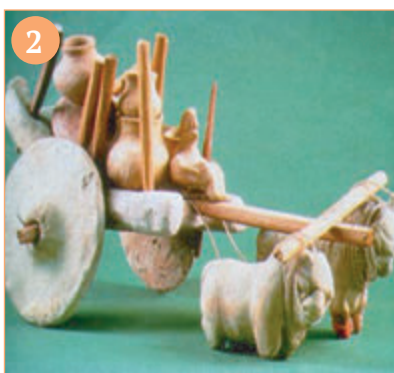
Harappi obok spichlerzy znajdowały się tereny do młócenia ziarna, a obok nich koszary.

Archeolodzy odkryli ponad 500 starożytnych indyjskich osad. Ich mieszkańcy uprawiali pszenicę, jęczmień, groch, melony, trzcinę cukrową, ryż, bawełnę, hodowali wiele zwierząt domowych. Przypuszczalnie Hindusi jako pierwsi na świecie oswoiili i używali w gospodarstwie słonie. Po raz pierwszy zaczęli używać przyprawy: pieprz, imbir, cynamon. Wydłużyło to okres przydatności do spożycia produktów i poprawiło smak jedzenia. W gospodarstwie pojawiły się daktyle.

W starożytnych indyjskich miastach rozwinęła się ceramika, tkactwo, kowalstwo, szkutnictwo. Rzemieślnicy potrafili dobrze obrabiać metale: miedź, srebro, brąz, ale nie znali żelaza. Biżuteria była wykonywana ze złota, srebra, miedzi lub fajansu. Starożytni Indianie prowadzili ożywiony handel. Świadczą o tym znalezione przez archeologów odważniki i linijki pomiarowe. Wywożono tkaniny bawełniane, złoto, kość słoniową, cenne drewno, a kupowali metale, kamienie szlachetne itp. Znali znaczenie koła – poruszali się na dwukołowych wózkach ciągniętych przez byki, a po wodzie pływali na wiosłowych łódkach i żagłówkach.

Zbadaj

Uczeni niewiele wiedzą o życiu starożytnych Indian. Wyobraź sobie, że jesteś historykiem i na podstawie ilustracji i poznanych wiadomości opowiedz o sposobie życia Indian.

- 1 Ruiny Mohendzo-Daro. Współczesna fotografia
- 2 Wózek z podwójną uprzężą – zabawka znaleziona przez archeologów podczas wykopalisk cywilizacji indyjskiej
- 3 Statuetka z Mohendzo-Daro, nazwana przez archeologów „królem kapłanem”, choć uczeni nie wiedzieli o istnieniu królów lub religii w tamtych czasach

4 Ceremonialne naczynie ceramiczne z Harappy, 2600–2450 r. p.n.e.

5 Pieczętki z bykiem-zebu, słoniem i nosorożcem, 2500–1900 r. p.n.e. (dolina Indusu)

Około 1500 lat p.n.e. cywilizacja indyjska w tajemniczy sposób zniknęła. Miasta zostały zasypane piaskiem i pyłem, zapomniano o nich przez 3,5 tys. lat, dopóki nie odkryli ich archeolodzy. Prawdopodobnie, zanik cywilizacji nastąpił z powodu warunków naturalnych: zmiany klimatu lub trzęsienia ziemi, zmiany biegu rzek lub wyjąłowania gleb.

3 Jak powstała cywilizacja wedyjska i państwo Maurya

Pomyślcie

Jakie zmiany zaszły w Indiach wraz z przybyciem plemion aryjskich? Jak powstało Imperium Maurjów?

W połowie II tysiąclecia p.n.e. na terytorium starożytnych Indii przybyły plemiona nomadów i *aryjskich hodowców bydła*. Każde plemię było prowadzone przez wodza *radzę*. Rdzenna ludność Indii została zniewolona i bezprawna. Aryjczycy uważali się za szlachetnych ludzi. Stopniowo Aryjczycy mieszały się (asymilowali) z miejscową ludnością i tworzyli z nią naród indyjski. W VIII w. p.n.e. w Indiach powstało wiele księstw i państw. Cywilizacja II–I tysiąclecia p.n.e., która została w ten sposób połączona, nazywana jest **wedyjską** (od nazwy aryjskiego zbioru hymnów i modlitwy na cześć bogów **Wedy**).

W IV–III wieku p.n.e. rozproszone księstwa indyjskie zostały zjednoczone w jedno Królestwo Magadha które obejmowało prawie całe Indie. Za panowania króla **Asoki** państwo to osiągnęło najwyższy rozkwit. Podzielił ziemie państwa na duże obszary, wprowadził jednolity system podatkowy i monetarny, zbudował tysiące budowli sakralnych. Według legendy, Asoka zbudował sieć kanałów irygacyjnych, wybudował

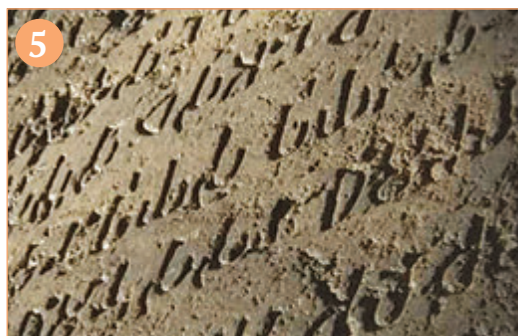
Asoka.
Indyjski obraz

w miastach szpitale, odnowił system dróg. Na jego polecenie wzdłuż głównych dróg budowano studnie, sadzono drzewa i rośliny lecznicze dla wychnienia podróżników i biednych ludzi podczas podróży.

Stolica państwa zachwycała podróżnych luksusowymi pałacami i świątyniami. Według świadczeń Greków, miasto było otoczone murami i miało 64 bramy i 570 obronnych baszt. Gdy władca podczas uroczystości wychodził z pałacu, towarzyszyli mu kapłani, straż honorowa i muzycy, a dla świetności wyprowadzano oswojone lwy, tygrysy, pantery i słonie.

Zbadaj

Co możesz powiedzieć o panowaniu Asoki na podstawie fotografii?

- 1 Rzeźba przedstawiająca Asokę. I w. p.n.e.
- 2 Figurka Gryfa ze stołecznego pałacu
- 3 Ruiny królewskiej sali pałacowej z kolumnami
- 4 Jeden z filarów Asoki, który był wzniesiony podczas jego panowania w całych Indiach. Na większości z nich możemy znaleźć teksty buddyjskie
- 5 Inskrypcje króla Asoki: znajdują się na filarach lub w jaskiniach i świątyniach i odnoszą się do rozprzestrzeniania się buddyzmu, norm religijnych i moralnych

4 Co to są warny

Pomyślcie

Wytłumacz na przykładach, czym są warny.

Po przybyciu Aryjczyków w Indiach stopniowo rozwinęła się swoista struktura społeczeństwa, opierająca się na podziale na specjalne grupy społeczne **warny**.

Zbadaj

Czym są warny i czym one były?

Bramini: księża, lekarze,
doradcy władców

Kszatrijowie –
wojownicy

Wajśjowie – chłopci

Śudrowie – sługi, pracownicy

Nietykalne

Od urodzenia każdy Hindus należał do pewnej warny, stworzonej według legendy, przez boga Brahme z części własnego ciała. Ludzi, którzy nie należeli do żadnej warny, nazywano *nietykalnymi*. Byli wyrzutkami (wygnańcami) i byli traktowani z pogardą. Nie wolno im było mieszkać w miastach i miasteczkach. Wykonywali ciężkie prace, sprzątanie śmieci i nieczystości, grzebanie zmarłych. Podział ludności na warny uznano za wieczny i niezmienny. Przedstawiciele pewnej warny prowadzili podobny tryb życia, mieli podobne domy, jedli to samo jedzenie, nosili

ubrania o określonym kolorze: bramini – biały (symbol świętości, czystości), kszatrijowie – czerwony (symbol ognia, energii), wajsjowie – żółty (symbol ziemi), a śudrowie – czarny (symbol okrucieństwa, nieczystości). Przejście z jednej warny do drugiej było niemożliwe. Małżeństwa między przedstawicielami różnych warn były zabronione. Za to samo przestępstwo ludziom z różnych warn przypisywano różne kary.

Zbadaj

Czy Aryjczycy mieli ułatwione zarządzanie Indiami według opisanego podziału społeczeństwa? Dlaczego?

Sprawdź siebie

1. Jakie cywilizacje i kiedy istniały w starożytnych Indiach?
2. Opowiedz o cywilizacji indyjskiej i jej osiągnięciach.
3. Jaką politykę wobec miejscowej ludności prowadzili Aryjczycy?
4. Czym wyróżniała się dynastia Maurjów?
5. *Porównaj sposób życia Hindusów i mieszkańców Mezopotamii i Egiptu III tysiąclecia p.n.e. W czym jest podobny, a czym się różni?*
6. *Czy, według ciebie, sprawiedliwy jest podział ludzi na warny? Dlaczego ludzie nie stawiali oporu w stosunku do takiego podziału?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadania do paragrafu
 w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
 klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wyobraź sobie, że trafiłeś / trafiłaś do doliny Indusu do jednego z miast starożytnych Indii. Opowiedz, co tam zobaczyłeś / zobaczyłaś. Kogo odwiedziłeś / odwiedziłaś? Co cię zaskoczyło? A co zostało zapamiętane najbardziej?

§ 14. JAKA JEST ROLA PRAWA I USTAWY W ŻYCIU PAŃSTWA I SPOŁECZEŃSTWA W PRZESZŁOŚCI I OBECNIE

Omawiamy w klasie

Objaśnij pojęcia: „tradycja”, „rytuał”, „zwyczaj”, „norma społeczna”. Podaj przykłady. Co łączy te pojęcia? Dlaczego powstały i jak są ze sobą powiązane? Czy, według ciebie, te pojęcia uległy zmianie od starożytności do teraz?

Zbadaj

Dlaczego starszy nie mógł rozstrzygnąć sporu w sposób taki, „jak oceniali przodkowie”? Co zmieniło się w życiu społeczeństwa od czasów pierwotnych? Jakie nowe zasady / przepisy były niezbędne do sprawiedliwego rozwiązania? Jak ta historia odnosi się do tematu lekcji?

Sad jabłoniowy

Na spotkaniu plemiennym sześć osób zwróciło się do starszego. Trzech z nich to właściciele sadów jabłoniowych, a trzech inni kradli im jabłka. Ale historie te były różne: pierwszy właściciel puścił złodzieja jabłek; drugi właściciel pobił złodzieja; a trzeci odebrał złodziejowi cały jego majątek. Te historie opowiedzieli starszemu i zapytali go: „Jak to jest? Za tę samą winę złodzieje są karani inaczej! Jak trzeba było to zrobić? Oceń nas tak, jak sądzili nasi przodkowie!”.

Jednak starszy odpowiedział: „Nie mogę. Wcześniej nie mieliśmy sadów jabłoniowych i ich właścicieli!..”.

1 Co nazywamy prawem, a co – ustawą

Pomyślcie

Dlaczego powstaje prawo i ustawa? Jaką rolę odgrywa prawo i ustawa w życiu społecznym?

Zbadaj

Jakie znaczenie ma słowo „prawo”? Ułóż do każdego znaczenia po 2–3 zdania, rozpoczynając, na przykład „mam prawo..., obowiązkową zasadą dla obywateli Ukrainy jest...”.

Od czasów starożytnych ludzie, mając określone możliwości, potrzeby i interesy, musieli przestrzegać zasad ustanowionych w społeczeństwie. Były one zróżnicowane w różnych historycznych okresach.

W monarchiach nieograniczonych takie zasady (normy) chroniły interesy królów i zamożnych bogaczy. W demokratycznych państwach opierają się na prawach człowieka i chronią obywateli.

Demokratycznymi państwami są m.in. Ukraina, USA, Wielka Brytania. Zasady zachowania ludzi (normy społeczne), które powstały w czasach starożytnych, były proste i takie same dla wszystkich: określały, co należy robić, czego należy unikać, a co zabronione. Tak powstały zwyczaje – zasady przekazywane z pokolenia na pokolenie. Wśród nich ważne były *obrzędy religijne i rytuały* związane np. z narodzinami dziecka, zawarciem

małżeństwa lub zbiorami. W czasach starożytnych pojawiły się też *normy moralne* – pojęcia, jak postępować dobrze, a jak źle, pomagały ludziom rozróżniać dobro od zła, godne i niegodne zachowanie oraz oceniać czyny człowieka z tego punktu widzenia.

Im bardziej skomplikowane w stosunkach społecznych i strukturze stawało się społeczeństwo, tym wymagało wprowadzenia więcej obowiązujących norm prawnych. Zwyczajów, tradycji, norm moralnych i religijnych z czasem było niewystarczająco, więc pojawiły się *przepisy prawne (ustawy)*. Ich przyjęcie wiąże się z powstaniem państwa.

Państwo zapisywało normy prawne w **ustawach** i domagało się ich przestrzegania przez wszystkich ludzi i całe społeczeństwo na swoim terytorium. Ci, którzy nie przestrzegali prawa, byli karani przy pomocy sądów, strażników i żołnierzy.

Prawo jest zatem regułą obowiązującą wszystkie osoby podlegające danej władzy określonego państwa (obywateli),

a **ustawa** jest formą ich ustanowienia (zwykle pisemną). Teraz żyjemy w świecie, w którym człowiek ma wiele praw i możliwości. Dlatego, aby świat był bezpieczny, a życie i działanie komfortowe, ludzie powinni przestrzegać obowiązujących ich zasad.

Prawo to spójny zbiór norm prawnych.

Ustawa jest pisemnym dokumentem zawierającym normy prawne (stąd nazywana jest również normatywnym aktem prawnym) – ogólne i obowiązujące zasady postępowania wszystkich ludzi, społeczności i rządów w tym państwie.

Zbadaj

Co to jest „prawo”? A co to jest „ustawa”? Podaj przykłady argumentując swój stopień zrozumienia różnicy pojęć. Czy te pojęcia wiążą się ze sobą? Jaki mają one związek z powstaniem i istnieniem państwa? Czy istniała w starożytnych państwach zasada równości wszystkich ludzi wobec prawa, uznawana przez współczesne demokratyczne państwa?

2 Jak powstawało prawo i uchwalenie ustaw w państwach starożytnego Wschodu

Pomyślcie

Jak były uregulowane stosunki społeczne w starożytności?

Kiedy w dawnych czasach pojawiło się państwo i powstała władza państwowa, pojawiły się pierwsze w historii ustawy. Uważa

się, że miało to miejsce w III tysiącleciu p.n.e. w starożytnym Egipcie.

W różnych państwach starożytnego Wschodu w ustawach zebrano różne prawne normy – począwszy od tych, które regulowały stosunki rodzinne, do tych, które określały kary za przestępstwa. Niektóre normy były dość okrutne i miały na celu zastraszyć domniemanych przestępców różnymi rodzajami kary śmierci i cierpienia i chronić tych, którzy mieli władzę i bogactwo. Poziom rozwoju społeczeństwa i stosunków społecznych powodował powstanie odpowiednich zasad współistnienia ludzi i wspólnot w danym państwie.

Zbadaj

Między II w. p.n.e., a II w. n.e. w starożytnych Indiach powstał zbiór praw, znany pod tytułem „Kodeks Manu”. Przeanalizuj pytania na podstawie przytoczonego tekstu artykułu „Z kodeksu praw Manu”:

- Jakich dziedzin życia dotyczą?
- Które z nich wydają ci się okrutne?
- Które z nich uważasz za sprawiedliwe, a które nie? Dlaczego?

Z kodeksu praw Manu

...
– Żona, syn i niewolnik – trzy stany uważane są za nieposiadających własności; do kogo należą, tego jest ich mienie, które oni nabywają...

– Niech starszy (brat) strzeże młodszych braci jak ojciec, a ci zachowują się wobec starszego brata jak synowie...

– Niech sprawiedliwy król nie każe stracić złodzieja, (jeśli u niego) nie (znaleziono) skradzionego; jeżeli złapią ze skradzionym (i) ze (złodziejskim) narzędziem niech podda go egzekucji bez wahania...

– Przy pierwszej kradzieży trzeba ukarać – odciąć złodziejowi dwa palce, przy drugiej – rękę i nogę, przy trzeciej zasługuje na egzekucję.

– Dla Brahmana przypisuje się golenie (głowy) zamiast kary śmierci: dla innych może obowiązywać kara śmierci.

3

Dlaczego prawa Hammurabiego są cennym zabytkiem starożytnego świata

Pomyślcie

Jakie grupy społeczne Babilonu chroniły prawa Hammurabiego? Udowodnij.

Najbardziej znanym pisemnym zabytkiem starożytnego Wschodu są prawa babilońskiego króla **Hammurabiego** z 1775 r. p. n. e. Na początku XX w. kodeks praw odkryli francuscy archeolodzy podczas wykopalisk na terenie dzisiejszego Iraku.

Kodeks praw umieszczony jest na czarnym bazaltowym suficie o wysokości 2,5 metra. W górnym fragmencie steli są przedstawione przez Hammurabiego przed bogiem słońca Szamaszem – patronem sądu, który przekazuje mu prawa. 282 artykuły Ustaw są pogrupowane według treści i one regulują: prowadzenie sądów; zasady korzystania z ziemi królewskiej; prowadzenie handlu; relacje małżeńskie i rodzinne, umowy i dziedziczenie; ustalanie przestępstw i kar; zatrudnianie pracowników i ich płace; kupno i sprzedaż niewolników.

Zbadaj

1. Dlaczego prawa zostały wyryte na kamiennym suficie? Dlaczego malowidło zostało zrobione na górze steli? Dlaczego, według ciebie, stela została umieszczona w centralnej części placu miasta, gdzie odbywały się procesy sądowe?

2. Przeanalizuj fragmenty ustaw i określ, czego można się z nich dowiedzieć o życiu w starożytnym Babilonie.

Z ustaw Hammurabiego

Jeśli ktoś zatrudni okrętowca, który statek załaduje chlebem, wełną, olejem, daktylami lub innym ładunkiem, a ten okrętowiec ... zatopi statek lub uszkodzi go, więc musi on zwrócić statek, ... i wszystko, co on uszkodził na nim.

Jeśli ktoś będzie próbował wzmocnić zapórę wodną swojego pola, i wskutek tego, że tama nie została dobrze wzmocniona, nastąpi przerwanie jej, a woda zaleje ziemię wspólnoty, to osoba, której była zaporą i przez nią doszło do rozlewu, musi zwrócić zboże, które woda zniszczyła.

Jeśli złodziej ukradnie czyjąś własność, niewolnika, niewolnicę lub bydło, należy go zabić. Ten, kto weźmie skradzione rzeczy, też musi zostać zabity.

Jeśli budowniczy źle zbuduje dom, on zawali się i kogoś zabije, to za to trzeba zabić budowniczego.

Jeśli ktoś ukryje niewolnika, który uciekł od pana, musi zostać zabity.

Jeśli mężczyzna wybije drugiemu oko lub złamie rękę, to jemu musi się zrobić to samo.

Jeśli niewolnik uderzy wolnego człowieka, to za to trzeba mu odciąć ucho.

Jeśli syn uderzy ojca, trzeba mu odciąć rękę.

Jeśli ktoś uderzy w policzek osobę równą sobie, musi zapłacić grzywnę.

Sprawdź siebie

1. Jakie są normy społeczne?
2. Czym jest prawo, a czym ustawa?
3. Jak uregulowane były stosunki społeczne w krajach starożytnego Wschodu?
4. Jak nazywa się zabytek kodeksu prawnego starożytnego Babilonu?
5. *Czym różni się prawo od zwyczajów?*
6. *Kto uchwalał ustawy w starożytnych państwach? A jak uchwalają ustawy we współczesnych demokratycznych państwach?*
7. *Jakie znaczenie mają prawa i ustawy w życiu współczesnego społeczeństwa?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Zredaguj mały tekst na temat „Prawo i ustawy w życiu społeczeństwa”.
2. Czy zgadzasz się z tym, że prawo i ustawy są wynalazkami ludzkiego umysłu tak jak koło, chleb czy igła do szycia? Przedstaw swoje rozważania w swoim małym tekście-refleksji (do 10 zdań).

§ 15. JAKIE BYŁY MITYCZNE WYOBRAŻENIA I WIERZENIA RELIGIJNE LUDÓW STAROŻYTNEGO WSCHODU

Omawiamy w klasie

Przypomnijcie sobie, co nazywamy mitem. A co to są wierzenia religijne? Dlaczego one, według ciebie wynikały? Co mają wspólnego, a czym się różnią od mitów.

Zbadaj

Wybierz ze słownika słowa, jakimi można scharakteryzować odpowiednio mity i wierzenia religijne. Dlaczego mity i wierzenia religijne wiążą się z duchowym światem ludzi?

Bóg, przekazy, Biblia, kapłani, legendy, świątynia, rytuały, opowieść, wedy, buddyzm, duchowni.

1 O czym opowiadają mity dawnych narodów

Pomyślcie

O czym opowiadali ludzie starożytnego Wschodu? Czego można się dowiedzieć z mitów o życiu ludzi?

Mity powstały w czasach, gdy ludzie mało wiedzieli o otaczającym ich świecie i czuli się bezbronni wobec sił natury. W mitach spotykamy fantastyczne stworzenia i bohaterów, cuda i potwory, bogów i demony itp. Co ciekawe, pewne tematy w mitach różnych narodów świata powtarzają się np. porządek świata, rozumienie dobra i zła, czczone zwierzęta, pochodzenie Słońca, Księżyca i wzroku człowieka.

Zbadaj

Co, według ciebie, ludzie chcieli wyjaśnić za pomocą mitów? Jakie informacje o ich życiu można znaleźć w mitach?

1) Babilońskie opowieści o światowym potopie mówią, że postanowili zalać ziemię bogowie, którzy byli niezadowoleni z własnego stworzenia. Katastrofa trwała tydzień, a uratował się po niej tylko Ziusudra, ostrzeżony przez kapłana jednego z bogów. Przeżył powódź na swoim

statku, a zstąpiwszy z niego, pokłonił się bogom i złożył im ofiarę, aby pozwolili mu przedłużyć życie na ziemi.

2) Egipski mit o stworzeniu świata opowiadał, że początkowo wśród pierwotnych wód bezkresnego oceanu pojawiło się wzgórze pośrodku nieprzebytych wód. I jakoś na tym wzgórzu pojawił się niesamowity kwiat lotosu¹¹. Kiedy rozłożył swoje płatki, okazało się, że ukryto tam małe dziecko, które miało zostać bogiem słońca o imieniu Ra. Od dziecka rzeczywiście bił taki oślepiający blask, że wszechświat, który wciąż był w ciemności, pojawił się jasny i ożył.

Starożytna indyjska ilustracja
do mitu

3) W starożytnym indyjskim micie o stworzeniu człowieka mówi się, że kiedy matce bogów Aditi urodził się ósmy syn, nazwała go Vivaswat. Nie wyglądał jak inni bogowie, bo nie miał rąk ani nóg, był gładki ze wszystkich stron, a jego wzrost był równy jego grubości. Starsi bracia postanowili go przerobić, odcięli wszystko, co zbędne, i tak powstał przodek ludzi. Stał się bogiem słońca i jako bóg słońca nazywał się Surya. Najstarsze dzieci Vivaswata urodziły się jako śmiertelnicy, od nich i pochodzą wszyscy ludzie.

2 Dlaczego ludzie starożytnego Wschodu czcili wielu bogów

Pomyślcie

Dlaczego ludzie starożytnego Wschodu mieli wyobrażenia o kilku / wielu bogach i ich czcili?

Religie starożytnego Wschodu powstały, według uczonych, w IV tysiącleciu p.n.e. w osadach rolniczych na brzegach dużych rzek Nilu, Tygrysu i Eufratu. One zakładały politeizm – czcili *wielu bogów*. Każdy Bóg na terytorium krajów starożytnego Wschodu uosabiał pewne zjawisko właściwe naturze, społeczeństwu lub człowiekowi.

¹¹ **Lotos** to wodna roślina zielna, która ma duże, bardzo piękne kwiaty, w Egipcie jest uważana za świętą.

Starożytni Egipcjanie mieli około 700 bogów. Najwyższymi bóstwami starożytnego Egiptu byli bóg słońca Ra i bóg stwórca Pta (stworzył świat bogów i ludzi swoim boskim słowem).

Do najbardziej znanych bogów należy Ozyrys, który umierał i zmartwychwstawał, symbolizując okresy rozlania Nilu. Egipcjanie wierzyli, że bogowie zarządzali losem ludzi. Na końcu życia człowieka czekało przejście do zaświatów, jednak początkowo stawał przed Sądem Ostatecznym, gdzie bogowie trzymali w rękach zwój z zapisem jego dobrych i złych uczynków i decydowali o jego dalszym losie.

Zbadaj

Obejrzyj rysunek egipskich bogów. Których z nich znasz? Co uosabiali, według ciebie, te bóstwa?

Gor Set Thoth Chnum Chator Sobek Ra Amun Pta Anubis Ozyrys Izda

Mieszkańcy Mezopotamii wyobrażali sobie na niebie miasto- państwo z radą bogów, gdzie najważniejszym był Enlil – bóg ziemi i powietrza. Do najpotężniejszych bogów należeli: Szamasz – wszechwiedzący bóg słońca, strażnik sprawiedliwości; Enki – bóg wody; Isztar – bogini miłości, niezgody i ziemskiej płodności; Adad – piorun co powodował chmury burzowe i deszcz; bóg zarazy i chorób Erra.

Zbadaj

Jak wyobrażali sobie bogów mieszkańcy Mezopotamii? Jakie cechy zostały im nadane? Dlaczego, według ciebie, religijne wyobrażenia różnych cywilizacji starożytnego Wschodu były podobne?

Bogowie: Enki, Szamasz, Isztar. Starożytna płaskorzeźba

3 Jak powstał monoteizm

Pomyślcie

Jakie były główne założenia wyznania judaistycznego – żydowskiego?

Wraz z rozwojem społeczeństwa mity zmieniała religia – najpierw jako politeizm, a potem we wiarę w **jednego Boga**.

Na terenach stepowych między Egiptem a Babilonem w XIII w. p.n.e. osiedliły się plemiona starożytnych Żydów, którzy wcześniej przed innymi narodami przeszli do monoteizmu. Ich religią był **judaizm**, którego główny dogmat¹² – to wiara w jedyne Boga Jahwe – Stwórcę i władcę wszechświata, w nieśmiertelność duszy i istnienie zaświatów.

Wyznanie to wymagało dokładnego przestrzegania wymagań i przykazań Jahwe zawartych w świętych księgach. Najczęstszym obrzędem judaizmu jest modlitwa, która według wiary, dosięga nieba i wpływa na los człowieka. Ważna w judaizmie jest nauka o Mesjaszu Zbawicielu, który przyjdzie, aby przeprowadzić sprawiedliwy sąd, aby osądzić ludzi według ich zasług.

Informacje o pochodzeniu i odległej przeszłości narodu żydowskiego przekazywano z pokolenia na pokolenie. Zostały one następnie zapisane i wprowadzone do **Biblii** (z grec. – „Księga”) jako zbiór starożytnych tekstów, które w judaizmie i chrześcijaństwie uznawane są za Pismo Święte.

Najstarsza jego część nazywa się Starym Testamentem, a druga, która mówi o życiu Jezusa Chrystusa – jest to Nowy Testament, czyli Ewangelie. Stary Testament zawiera legendy starożytnych Żydów, refleksje mędrców, starożytne prawa i zwyczaje. Opowiada o historii ludów starożytnego świata, w szczególności, Babilonu, Asyrii, a nawet Rzymu. Dane z wykopalisk archeologicznych wskazują, że wiele wydarzeń opisanych w Starym Testamencie rzeczywiście miały miejsce. Znaleźiska archeologiczne w dolnym biegu Tygrysu i Eufratu świadczą o powodzi – kataklizmie, te odkrycia zrodziły przypowieści o biblijnej Powodzi. A niektóre państwa, o których mowa w Starym Testamencie – hetycki, małe królestwa Palestyny, Asyria, przed wykopaliskami archeologicznymi XIX i XX wieku były znane tylko z tekstu Biblii.

Monoteizm – (z greckiego „jeden Bóg” – wiara w jednego Boga, Stwórcę.

¹² dogmat – stanowisko wiary religijnej, uznawane za niekwestionowaną, wieczną, niezmienną, „daną przez Boga” prawdę.

Biblia jest zatem jednym z najstarszych i najcenniejszych źródeł historycznych. Jednak tekst Starego Testamentu zawiera wiele sprzeczności. Dlatego naukowcy krytycznie odnoszą się do informacji z Biblii jako historycznej.

Zbadaj

Przeczytaj fragment Starego Testamentu („nauki Salomona”) i wymień cnoty, które ceniono, i wady potępiane w starożytnym społeczeństwie europejskim. Porównaj, jak do tych cech współcześnie się odnosimy.

Jeśli ktoś odplaci złem za dobro, nieszczęście nie ustąpi z jego domu. Lenistwo sen narzuca, a leniwa dusza głoduje. Skieruj swoje serce do nauki, a uszy do mądrych rzeczy. Kto wykopie dziurę drugiemu, sam w nią wpadnie. Kto cieszy się z cudzego nieszczęścia, ten będzie ukarany przez Stwórcę.

4 Jakie są główne cechy buddyzmu jako religii światowej

Pomyślcie

Co głosił Budda?

W VI wieku p.n.e. w Indiach powstał **buddyzm** – wiara w jednego boga Budłę. Jego założycielem jest carewicz Gautama, syn władcy państwa. Według legendy, carewicz od urodzenia mieszkał w rozkosznym pałacu swojego ojca za wysokim murem. On nie miał pojęcia, że istnieje zło i smutek. Ale podróżując zobaczył chorych, żebraków i dowiedział się, że świat nie jest tak piękny, jak mu się wydawało. Wstrząśnięty książę postanowił zostać pustelnikiem. Chodził pieszo od wsi do wsi, żył z jałmużny, obserwował i dużo rozważał. Pewnego dnia doszedł w swej mądrości do poznania wielkiej prawdy zbawienia. Wtedy nazwano go **Buddą**, co oznacza *Oświecony Mędrzec*.

Budda nauczał, że każdemu życiu towarzyszy cierpienie. Jego powodem są pragnienia ludzi: pragnienie władzy, bogactwa, sławy, szczęścia. Jeśli człowiek chce się uwolnić od cierpienia i poznać wieczność, musi porzucić żądze, prowadzić sprawiedliwe życie i przestrzegać zasady. Wśród nich są: nie szkodzić żywym stworzeniom; nie kraść; zdobywać chleb powszedni uczciwą pracą; mówić wyłącznie prawdę; unikać zazdrości, pochlebstw, plotek; nie pić mocnych napitków i nie patrzeć na kobiety. Tylko tak człowiek zostanie zbawiony i nie narodzi się ponownie na Ziemi.

Uczniem i wyznawcą Buddy mógł zostać każdy – bogaty i biedny, król i niewolnik, brahman lub nietykalny. Nauki Buddy rozprzestrzeniły się po Indiach, a następnie i w całym świecie azjatyckim, w Europie i Ameryce. Buddyzm teraz jest religią światową.

Światowa religia jest otwarta dla ludzi, niezależnie od ich narodowości czy obywatelstwa. Ma znaczną liczbę wyznawców w różnych częściach świata.

Zbadaj

Jak przedstawiali Buddę Hindusi? Dlaczego?

Porównaj indyjskie miejsca kultu ze starożytnymi egipskimi świątyniami. Czym, twoim zdaniem, można wyjaśnić różnice między strukturami religijnymi?

- 1 20-metrowy posąg Buddy w Bodhgay (miejsce, w którym się oświecił)
- 2 Stupa w m. Sanchi
- 3 Widok wnętrza świątyni jaskiniowej

Sprawdź siebie

1. Czym są mity?
2. Co nazywamy politeizmem?
3. Kiedy i gdzie powstał judaizm i buddyzm?
4. Dlaczego Biblię można uznać za źródło historyczne?
5. Czy zgadzasz się z powszechnym przekonaniem, że mity są splotem fikcji i rzeczywistości? Dlaczego?
6. Z jakimi zjawiskami naturalnymi lub społecznymi utożsamiano bóstwa w krajach Starożytnego Wschodu?
7. Dlaczego buddyzm i judaizm nazywane są religiami świata?

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Czy mitologia jest obecna w naszym życiu? Wypowiedz swoją opinię.
2. Czego można się nauczyć z Biblii o starożytnych ludach?

Jak rozwijało się pismo, edukacja i wiedza naukowa w krajach starożytnego Wschodu, dowiesz się na praktycznej lekcji.

Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadanie praktyczne w zeszyście do zajęć praktycznych
i projektów

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 16. JAK ROZWIJAŁA SIĘ ARCHITEKTURA I SZTUKA W KRAJACH STAROŻYTNEGO WSCHODU

Omawiamy w klasie

Wyobraź sobie, że jesteś w jednym z miast starożytnego Wschodu. Jakie budowle, rzeźby, inne zabytki kulturalne można zobaczyć?

Zbadaj

Wyjaśnij na przykładach, czym różnią się materialne i duchowe wartości ludzkości. Opierając się na definicjach, wyjaśnij wyrażenie „kultura jest tym, co pozostaje, gdy wszystko inne zostanie zapomniane”.

Zrób listę pytań, które byś postawił / postawiła badaczom kultury cywilizacji starożytnego Wschodu.

Kultura (z łac. – „opieka, edukacja, rozwój”) – to całość materialnych i duchowych wartości.

1 Co wiemy o zabytkach architektury krajów starożytnego Wschodu

Pomyślcie

Co było wspólnego i co było innego w architekturze różnych krajów starożytnego Wschodu?

Przed rozpoczęciem badań archeologicznych w połowie XIX wieku ludzkość niewiele wiedziała o architekturze starożytnej Mezopotamii. Zabytków starożytnej architektury w Mezopotamii zachowało się bardzo mało. Miasta-państwa, które pojawiły się na żyznych dolinach Tybru i Eufratu, były prawdziwymi fortecami. Na przykład Miasto Babilon otaczały cztery pierścienie murów obronnych. Jednym z najbardziej imponujących miejsc była aleja prowadząca do miasta, którego ściany zdobiły ogromne, przedstawione w ruchu, zwierzęta z cegły umieszczone wzdłuż murów. Aleja przebiegała pod wytoczoną bramą Isztar – bogini miłości i wojny – do miasta otoczonego murem ze smokami i bykami na cześć boga Marduka.

Architektura (z grec. – „budownictwo”) – sztuka projektowania, budowla i dekoracje artystyczne.

Przebudowa bramy Isztar – północnego wejścia do Babilonu. Byki zdobią bramę i smoki – symbole boga Marduka – oraz płaskorzeźby przedstawiające wojowników

Zigguraty – świątynie w Babilonie – budowano na dużych sztucznych nasypach nie tylko dla ochrony przed powodzią, ale także po to, aby były widoczne ze wszystkich stron i przypominały o połączeniu nieba i ziemi. Większość świątyń miała postać wielostopniowej pięciu czy siedmiopiętrowej wieży. Do dziś zachowały się pozostałości tych wielkich budowli.

Zabytkami starożytnych Indii są budowle w kształcie kopuły (stupy), gdzie zachowały się buddyjskie świątynie (w których chronione były fragmenty ciała Buddy i jego wyznawców), a także świątynie jaskiniowe.

W Egipcie zachowało się wiele starożytnych świątyń. Najbardziej znane są majestatyczne świątynie Amona-Ra w Karnaku i Luksorze. Od Luksoru do Karnaku przeprowadzono słynną Aleję Sfinksów o długości 2 kilometrów. Najważniejszymi zabytkami architektury starożytnego Egiptu są piramidy. Ocalało ich 180. Najstarszą jest piramida schodkowa Dżesera, zbudowana przez znamienitego architekta, lekarza i mędrca Imhotepa. Najwyższe są piramidy faraonów Cheopsa, Chefrena i Mykerinosa, wzniesione prawie 5 tysięcy lat temu. Co ciekawe, układ piramid pokrywa się z położeniem gwiazd na niebie.

W starożytnych Chinach już od IV–I tysiąclecia p.n.e. budowano drewniane ramy i domy z cegły. Najpierw wznoszono drewnianą ramę i zamocowywano ją w ziemi, nakładając ubitą ziemię wokół podpór, dlatego budynki były trwałe i bezpieczne. Ozdabiano je posagami ludzi, rzeźbami skrzydlatych bestii itp. Budowali wielkie pałace, mosty, grobowce, bramy. Stopniowo rozwinęły się tradycje rozwoju miast według jasnego planu. Od III w. p.n.e. w starożytnych Chinach budowano wielkie pałace, mosty, grobowce, bramy. Jednak najbardziej imponującą budowlą architektoniczną starożytnych Chin, uderzającą swą wielkością do dziś, jest Wielki Chiński Mur (IV–III w. p.n.e.).

Zbadaj

Porównaj i połącz zdjęcia zabytków architektury z nazwami krajów starożytnego Wschodu, gdzie były tworzone: A) Babilon; B) Indie; C) Egipt; D) Chiny – określ cechy architektury każdego kraju.

- 1 Stupa lotosu zbudowana w Lumbini (współczesny Nepal) – w miejscu narodzin Buddy
- 2 Starożytny fajansowy model dwóch wież mieszkalnych z czasów dynastii Han
- 3 Brama bogini Ishtar. Rekonstrukcja
- 4 Świątynia boga Amon-Ra w Luksorze (dawniejsze Teby)

2 Co, gdzie i jak przedstawiali ludzie starożytnego Wschodu

Pomyślcie

Kogo przedstawiali starożytni rzeźbiarze? Jakich środków wizualnych użyli?

Babilońscy rzeźbiarze najczęściej przedstawiali legendarnych bohaterów walczących z potworami. Często też przedstawiano człowieka – byka. Przecież w tamtych czasach te bajkowe stworzenia z głową i tułowiem człowieka, nogami byka i ogonem czczone były przez pasterzy jako obrońcy stad przed chorobami i atakami drapieżników.

Artyści starożytnego Egiptu przedstawiali ludzi niezwykle – ich głowy i kończyny w profilu, a tułów i oczy – z przodu frontalnie. Jednak proporcje figury zostały zachowane prawidłowo, ale co ciekawe, nierówności społeczne były zróżnicowane w wyświetlaniu przedstawianych postaci.

Najsłynniejszą starożytną rzeźbą egipską jest Wielki Sfinks o wysokości 20 m i długości 57 m, wykuty w skale. Uważa się, że jest to istota z ciałem lwa i głową człowieka, który strzegł świata umarłych, ma portretowe podobieństwo do Faraona Hafry.

Z biegiem czasu starożytne egipskie obrazy stały się „żywe” i dynamiczne. Doskonałymi tego przykładami są na przykład rzeźbiarskie portrety faraona Echnatona, jego żony Nefertiti i ich rodziny. Za niezrównane dzieło sztuki uważa się pośmiertną Złotą Maskę faraona Tutanchamona.

W starożytnych Indiach było wiele płaskorzeźb i rzeźbiarskich przedstawień Buddy. Ozdabiano nimi monumentalne kapliczki poświęcone tej religii. Rzeźba, gdzie Budda siedzi w pozie zamyslenia z nogami zgiętymi pod siebie, symbolizuje osiągnięcia „oświecenia”.

Jednym ze znaczących osiągnięć starożytnej sztuki chińskiej jest malowidło na rulonie. Jego głównymi gatunkami były historyczne i domowe portrety, krajobrazy, ptaki i kwiaty.

W chińskim obrazie każdy przedmiot jest symboliczny, na przykład: sosna jest symbolem długowieczności, bambus – wytrwałości i szczęścia, bocian – samotności i świętości.

Zbadaj

Przejrzyj zdjęcia. Co mają wspólnego, a co je różni? Dlaczego te rzeźby uważane są za arcydzieła kultury starożytnego Wschodu?

- 1 Maska bogini Inanny (częściowo zniszczona), Dwulecie, ok. 3000 p.n.e. Bagdad (Irak)
- 2 Popiersie Nefertiti – egipskiej królowej, żony faraona Echnatona (ok. 1350 p.n.e. Nowe Muzeum Berlińskie (Niemcy))

3 Jakie cuda świata zachwycają współczesnych ludzi

Pomyślcie

Czym są cuda świata? W jakim celu sporządzono ich listy? Jakie cuda świata znacie?

Od dawna ludzie spisują cuda świata. Prawdopodobnie pierwsza taka lista jeszcze w V w. p.n.e. była stworzona przez Herodota. Około III w. p.n.e. sporządzono listę siedmiu starożytnych cudów świata.

W 2001 roku Szwajcar Bernard Weber i organizacja społeczna New Open World Corporation stworzyły unikalny projekt „7 nowych cudów świata”. Starali się uchwycić największe dzieła ludzkości w historii jej istnienia, aby zachować dziedzictwo kulturowe dla przyszłych pokoleń. W ankiecie projektu wzięło udział prawie 100 milionów ludzi z całego świata. Na liście cudów są też cuda Starożytnego Wschodu.

Zbadaj

Na podstawie zdjęć i informacji umieszczonej w tabeli określ, dlaczego dany zabytek zachwyca i zaskakuje współczesnych ludzi. Zapisz swoje spostrzeżenia w zeszytach.

Zabytek (obiekt)	Informacje
	Wielka Piramida w Gizie (Egipt) – najstarsza z siedmiu cudów starożytnego świata i ostatnia spośród istniejących obecnie. Zbudowana około połowy III tysiąclecia p.n.e. jako grobowiec faraona Cheopsa. Wysokość piramidy obecnie wynosi 138 m n.p.m. Znajduje się na liście „7 nowych cudów świat”.
	Wielki Chiński Mur – największa budowla obronna w historii ludzkości. Całkowita długość ściany, biorąc pod uwagę wszystkie zakręty wynosi 6000 km, z uwzględnieniem odgałęzień – 8850 km. Wielkie budownictwo rozpoczęło się w 210 r. p.n.e., a zakończyło się dopiero w połowie XVII w. Średnia wysokość ścian – wynosi prawie 8 m, na niej swobodnie mogło poruszać się 5 wojowników pieszych lub 2 jeźdźców. Znajduje się na liście „7 nowych cudów świata”.
	Wiszące ogrody Semiramidy są jednym ze starożytnych siedmiu cudów świata. Według starożytnych źródeł, mieściły się w Babilonie. Ich nazwa kojarzy się z legendarną królową Semiramidą, dla której zostały zbudowane. Zniszczone w wyniku trzęsienia ziemi po I w. p.n.e. Jedyny ze starożytnych cudów świata, którego dokładnie lokalizacja do tej pory jest nieznana.

Zabytek (obiekt)	Informacje
 Wieża Babel. Artysta Pieter Bruegel (starszy), 1563 r.	Wieża Babel – ziggurat na cześć boga Marduka, wzniesiona na prawym brzegu rzeki Eufrat. Wieża schodowa miała siedem wielobarwnych stopni, każdy z nich został poświęcony określonej planecie. Była świątynią religijną, obserwatorium, memoriałem. Dokładny czas budowy nie jest znany. Wieża znana jest z archeologicznych wykopalisk, opisów i starożytnych obrazów. Nie znajduje się na liście „7 cudów świata”. Jest jednak znana ze znanej biblijnej fabuły.
 	Terakotowa¹³ armia – jeden z najjaskrawszych zabytków Chin. Była przypadkowo odkryta w 1974 roku przez chińskich chłopów podczas kopania studni. Po wieloletnich wykopaliskach okazało się, że armia składała się z 7000–9000 bojowników w zbroi bojowej, koni i armat wyrzeźbionych w pełnej wysokości z wypalanej gliny i malowanych. Armia strzegła grobowca Cesarza Qin Shi Huang. Wszyscy wojownicy mają specjalne i неповtarzalne cechy: rysy twarzy, fryzury, gesty. Broń w większości wojowników była prawdziwa i po 2200 latach – zachowała się w idealnym stanie.

Sprawdź siebie

1. Jakie struktury architektoniczne krajów starożytnego Wschodu przetrwały do naszych czasów?
2. Jakie podstawowe materiały wykorzystywano do budowy w miastach starożytnego Wschodu?
3. Kogo i co przedstawiali artyści z krajów starożytnego Wschodu?
4. Do każdego zdjęcia dobrać odpowiedni podpis z proponowanej listy.

¹³ **Terakotowa armia** – terakota (włos. terra – ziemia, glina) – wyroby ceramiczne nieglazurowane.

- A** Wielka Stupa w Sanchu. Indie
B Piramidy w Gizie. Egipt

- C** Wielka Pagoda Dzikich Gęsi
Dayanta. Chiny
D Ziggurat w Ur (Mezopotamia).
Rekonstrukcja

5. Jakie są wspólne cechy architektury krajów starożytnego Wschodu?
6. Wybierz jeden z krajów starożytnego Wschodu i sformułuj wniosek, odpowiadając na pytanie: na czym polega odrębność architektury i sztuki tego kraju?
7. Jak wytłumaczysz wyrażenie „kultura jest tym, co pozostaje, gdy wszystko inne zostanie zapomniane”?

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Jak powiązany jest rozwój architektury i sztuki krajów starożytnego Wschodu z rozwojem ówczesnego społeczeństwa?
2. Wymyśl motyw kompozycji dekoracyjno-graficznej na temat kultury starożytnego Wschodu dla wykończenia zakładki do książki, kalendarza lub okładki zeszytu.

Uogólniamy i ćwiczymy

Dołącz do projektu edukacyjnego „Przyjrzyjmy się temu bliżej”, który nie tylko pomoże Ci zapamiętać materiał danego rozdziału, ale także pozwoli na zdobycie nowych umiejętności i pozwoli popracować z przyjaciółmi nad ciekawymi pomysłami.

https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 17. JAKA BYŁA PRZYRODA I LUDNOŚĆ STAROŻYTNEJ GRECJI

Czym jest Cywilizacja? Gdzie powstały pierwsze cywilizacje? Jakie warunki naturalne przyczyniły się do tego? Co wiesz o cywilizacji starożytnej Grecji? Jakie zabytki tej cywilizacji możesz nazwać?

Gdzie znajduje się Grecja i jakie są jej naturalne warunki? Pokaż i nazwij trzy różne jej części, morza, które ją obmywają, duże wyspy. Zastanówmy się, z którym ze starożytnych narodów Grecy mieli wiele wspólnego i dlaczego.

1 Jakie są osobliwości warunków naturalnych Półwyspu Bałkańskiego

Pomyślcie

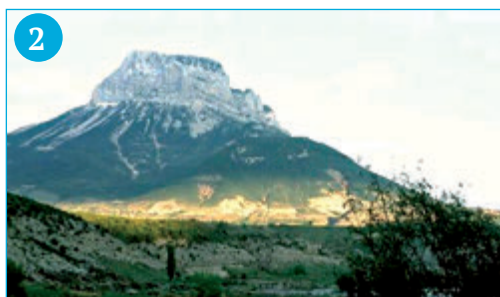
Jakie warunki naturalne Grecji przyczyniły się do rozwoju cywilizacji, a które utrudniały jej rozwój?

Ziemię **Grecji** leżą na południu **Półwyspu Bałkańskiego**. Zachodnie i południowe wybrzeża są skaliste i prawie nie mają dogodnych zatok dla portów, a na wschodnim wybrzeżu znajdują się liczne zatoki i wygodne zatoczki. Od północy Grecja otoczona jest pasmami Gór Bałkańskich. Na jednej z najwyższych gór – **Olimpie**, według wierzeń Greków mieszkali mityczni bogowie.

Klimat w Grecji jest ciepły. Podczas krótkiej zimy pada deszcz, prawie nie ma mrozu. W lecie jest upalnie, więc znaczna część Grecji cierpi z powodu suszy i prawie wszystkie rzeki (efemeryczne – o niskim poziomie wody) wysychają.

Zbadaj

Jakie informacje o naturalnych warunkach Grecji można uzyskać ze zdjęć? Jakie zdjęcia ty dodałbyś / dodałabyś, aby uzyskać bardziej szczegółową charakterystykę warunków naturalnych Grecji?

1 Wybrzeże Grecji

2 Góra Olimp

3 Rzeki górskie

4 Strome wzgórza pokrywające większość Grecji

2 Czym zajmowali się starożytni Grecy

Pomyślcie

Jak warunki naturalne wpłynęły na zajęcia ludności starożytnej Grecji?

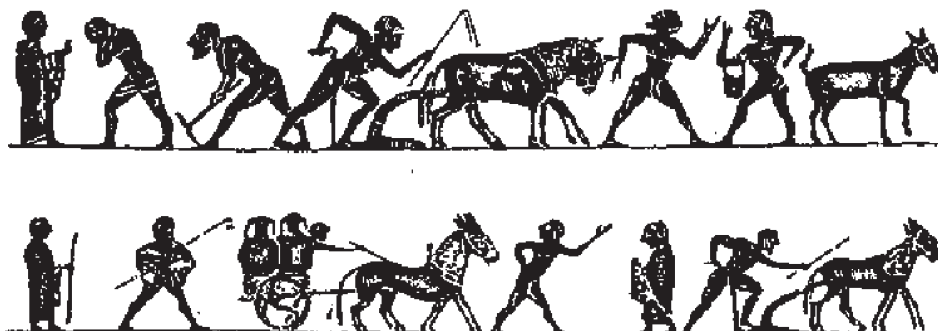
Według badaczy już w IV–III tysiącleciu p.n.e. Półwysep Bałkański był zamieszkanym. Starożytna ludność Grecji nazywała swoją ojczyznę **Helladą**, a siebie Hellenami.

W Grecji jest niewiele gruntów nadających się do uprawy, ale jednocześnie starożytna Grecja słynęła z winnic i gajów oliwnych. Grecy wytwarzali wino z winogron, a oliwki (owoce drzew oliwnych) marynowano, solono, wytwarzano z nich olej do żywności, pielęgnacji i rozjaśniania ciała. Wymieniali wino i masło na zboże z innymi narodami. Na zboczach gór mieszkańcy zajmowali się hodowlą bydła, hodowali kozy, owce i świnie. W Grecji łowiono ryby, małże, ośmiornice, ostrygi, krewetki. Dostępne u podnóża złoża żelaza i miedzi przyczyniły się do rozwoju rzemiosła, w szczególności metalurgii i kowalstwa. Z wysokiej jakości czerwonej i szarej gliny Grecy wytwarzali naczynia i płytki. Marmuru używano do budowy świątyń i obiektów użyteczności publicznej. Biżuteria była wykonana ze złota i srebra.

Grecy byli utalentowanymi żeglarzami i rybakami. Niewielkimi łodziami wyruszali na połów o świcie i każdego wieczora wyciągali statki na brzeg jednej z wysp. Później Grecy wyposażyli łodzie w maszty z żaglami, wzdłuż burt tych łodzi znajdowało się 50 wiosłarzy, a na rufie sternik (kierujący), który sterował statkiem przy pomocy dużego wiosła.

Zbadaj

Na podstawie tekstu i zdjęć określ osobiwości rozwoju gospodarki starożytnej Grecji.

Praca rolników w starożytnej Grecji

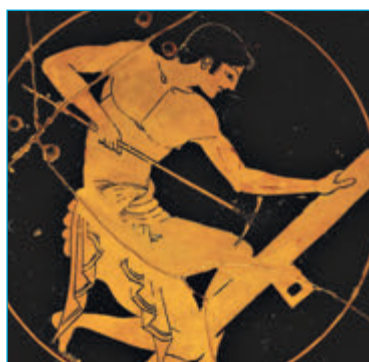
Zbieranie oliwek

Greckie narzędzia rolnicze

Grecka ceramika;
środek II tysiąclecia p.n.e.

Marynarze na handlowych statkach

Wykonanie stołu przez stolarza

Pracownia, gdzie wyrabiano wełnę

3 Jakie cywilizacje nazywają pałacowymi

Pomyślcie

Jakie były osobliwości rozwoju pierwszych cywilizacji greckich?

Najstarsza cywilizacja w Europie powstała na Krecie na granicy IV–III tysiąclecia p.n.e. Nazwano ją od imienia króla Minosa cywilizacją **minojską**. Jej główne zabytki to pałace – rezydencje

władców i miejsca ceremonii religijnych. Na przykład w miejscowości Knossos brytyjski archeolog Arthur Evans odkrył pałac, w którym znajdowało się ponad 300 pomieszczeń. Twierdzono, że w nim odbywały się koronacje królów, konsekracje kapłanów, składanie ofiar bóstwom, pojedynki z bykami. Podobne wykopaliska takich budowli znaleziono również w innych miejscach na wyspie.

Zbadaj

Jakie wnioski na temat życia starożytnych mieszkańców Krety można wyciągnąć na podstawie przedstawionych ilustracji?

1 Rekonstrukcja pałacu w Knossos

2 Ruiny pałacu w Knossos

3 Sala Tronowa w pałacu w Knossos

4 Fresk „Igrz z bykiem”

Inna cywilizacja pałacowa została założona w III tysiącleciu p.n.e. na Półwyspie Bałkańskim z centrum miasta **Mykeny**. Pałace królów macedońskich były potężnymi fortecami. Tak, wysokie i solidne mury pałacu w Tiryns zbudowane są z ogromnych bloków wapienia o masie do 12 ton, które według legendy zostały wzniesione przez jednookich gigantów – cyklopów. W XV w. p.n.e. Mykeny przekształciły się na polityczne, gospodarcze i kulturalne centrum Hellady. Następnie mieszkańcy miasta Mykeny zaczęli zagospodarowywać tereny Morza Śródziemnego i Azji Mniejszej i prowadzili liczne wojny.

Zbadaj

Czym różnią się zabytki cywilizacji mykeńskiej od zabytków Krety?

- 1 Pozostałości pałacu w Mykenach
- 2 Brama Lwa – główna brama w Mykenach, za którą mieścił się Pałac Carski i mieszkania mieszkańców
- 3 Agora mykeńska (rynek, miejsce dla ludowych zgromadzeń w starożytnych greckich miastach-państwach)
- 4 Waza mykeńska z żołnierzami. XII w. p.n.e.

Sprawdź siebie

1. Opisz położenie geograficzne i warunki naturalne starożytnej Grecji.
2. Jakie były główne zajęcia starożytnych Greków?
3. Jakie cywilizacje pałacowe znasz? Dlaczego tak się nazywają?
4. *Porównaj warunki naturalne starożytnego Egiptu i Grecji, używając słów pomocniczych: a) morze; b) góry; c) gleby; d) rzeki.*
5. *Jak warunki naturalne wpłynęły na zajęcia starożytnych Greków?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadania do paragrafu
 w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej. Oceń
 siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Podaj kilka przykładów dotyczących osiągnięć cywilizacji pałacowych.

Co można dowiedzieć się o starożytnym społeczeństwie greckim XI–IX w. p.n.e., to zagadnienie będziesz badał na zajęciach praktycznych.

Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt
 lub otwórz plik pobrany wcześniej. Wykonaj zadanie
 praktyczne w zeszyście do zajęć praktycznych i projektów

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 18. JAK ROZWIJAŁA SIĘ GRECJA W VIII–VI WIEKU P.N.E.

Omawiamy w klasie

Wymień główne cechy greckiego społeczeństwa w czasach Homera.

Zbadaj

W VIII w. p.n.e. w Grecji zaczął rozwijać się nowy typ osadnictwa. To miasto-państwo – (gr. polis). Określ, z jakich części składały się takie osiedlenia. Czym ono, twoim zdaniem, różniło się od miast starożytnych Wschodu?

Grecki polis Współczesna ilustracja

1 Jakie zmiany zaszły w gospodarczym i kulturalnym życiu obywateli greckich polisów?

Pomyślcie

Wypisz nowe słowa z tekstu i wyjaśnij ich treść. Krótko streść tekst, opierając się na tych słowach.

W VIII w. p.n.e. na miejscu starożytnych osad powstały nowe miasta, w których centrum był plac handlowy *agora*. Wokół niej wznoszono liczne budowle publiczne, świątynie, ołtarze. W niektórych miastach znajdowały się na umocnionym wzgórzu *akropolu*. Grecy budowali miasta głównie w pobliżu wybrzeży i wygodnych portów. W pobliżu portu mieszkali marynarze i kupcy handlujący towarami zamorskimi. Z czasem wokół miast zbudowano obronne kamienne mury. Domy były kamienne z dachówkami.

Tak powstawały niezależne wspólnoty – **polis**y. Obejmowały one miasta i przyległe do nich niewielkie osady, których mieszkańcy zajmowali się rolnictwem, ogrodnictwem i sadownictwem.

Każde polis było państwem z własnym rządem, wojskiem, skarbem i pieniędzmi. Ziemia polis i

Polis – wspólnota terytorialna, składająca się z pełnoprawnych obywateli-właścicieli ziemskich, miała swoje terytorium, prawa, organy administracji.

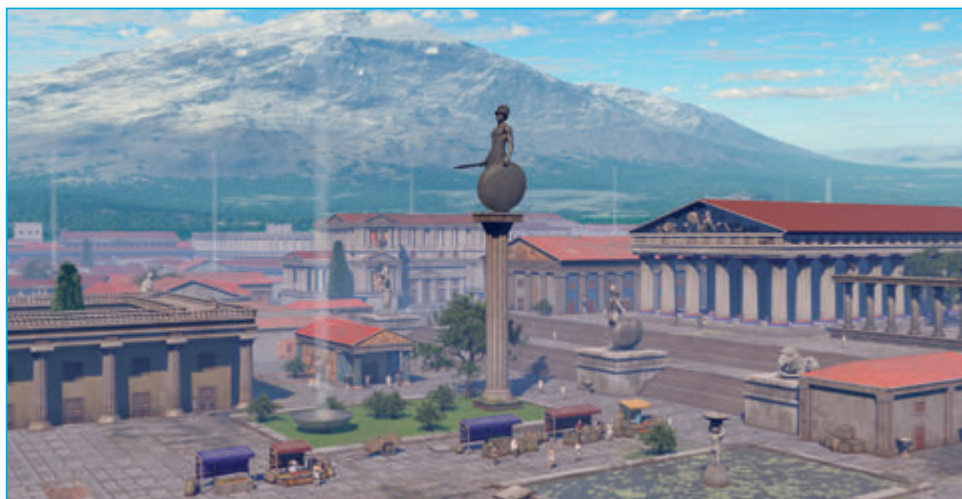
jej bogactwa należały do wspólnoty. Obywatele polis mieli prawo do posiadania ziemi i *prawo* do wzięcia udziału w zgromadzeniu ludowym, a ich głównym *obowiązkiem* było wsparcie i ochrona społeczności.

W Grecji istniały setki polis: od największych – Ateny, Sparta, Korynt – do małych – z liczebnością 5–10 tysięcy ludzi. Rzeźba terenu Grecji utrudniała powiązania między polisami. Dróg między nimi prawie nie było, czasami polisy walczyły między sobą. Jednak ich ludność miała wspólną kulturę, język, pismo i religię.

Obywatel – osoba związana z określonym państwem, ma prawa i obowiązki wobec tego państwa i przestrzega ustanowionych w nim praw.

Zbadaj

Opierając się na tekst danego punktu paragrafu i ilustrację, opisz, jak było zorganizowane greckie polis.

Greckie polis. Współczesna rekonstrukcja

2

Jak i dlaczego miała miejsce walka demos i arystokracji w starożytnym społeczeństwie greckim

Pomyślcie

Wymień przyczyny i skutki walki demos i arystokracji w greckich polisach.

Wśród wolnej ludności greckich polis niewielką grupę stanowili **arystokraci** – przedstawiciele i potomkowie szlachty rodowej,

k którzy posiadali rozległe majątki ziemskie, pracownie rzemieślnicze i statki.

Wolnych mieszkańców – rolników, rzemieślników, kupców – zaliczano do **demos** (lud). Później demos zaczęto nazywać biedną, głównie miejską ludność.

W VIII w. p.n.e. władza rodowej szlachty osiedliła się. Arystokraci zajęli wiele ziem.

Chłopi, nie mając wystarczających środków na uprawę gruntów, aby wyżywić siebie i swoją rodzinę, byli zmuszeni do pożyczania zboża u szlachty. Nie spłaciwszy długów, chłop wpadał w niewolę z powodu *zadłużenia*. Sytuacja majątkowa demos pogarszała się, a arystokracja wzbogacała się.

Stopniowo arystokraci skupili w swoich rękach zarządzanie polis, nie dopuszczając do władzy przedstawicieli demos. Wywołało to niezadowolenie różnych warstw demos i zaczęli walkę z arystokracją.

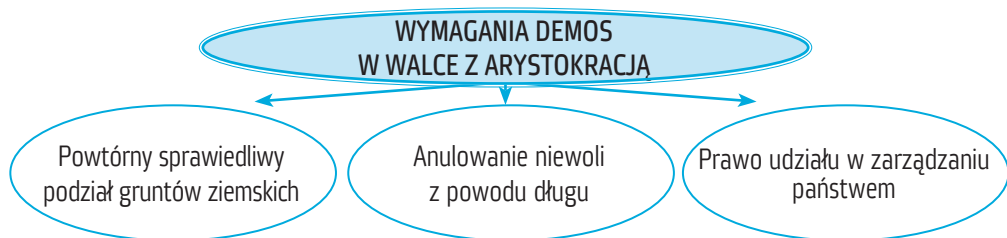
Ta walka była długa i skomplikowana, częściowo dochodziło do krwawych walk. Jednak w wielu polisach demos doprowadził do zniesienia *niewolnictwa dłużnego*, a następnie prawa do udziału w zgromadzeniach ludowych.

Arystokracja (z grec. „aristos” – najlepszy, kratos władza) – uprzywilejowana warstwa ludności, która miała specjalne prawa, przywileje w porównaniu z innymi warstwami społeczeństwa.

Demos – wolna ludność starożytnych greckich miast-państw.

Zbadaj

Na podstawie schematu nazwij podstawowe wymagania stawiane przez demos w walce z arystokracją. Wyjaśnij każde z nich.

3 Jakie były pierwsze pisane prawa w Grecji

Pomyślcie

Co oznacza wyrażenie „drakońskie prawa”? Dlaczego się pojawiło?

W 621 r. p.n.e. w Atenach archont¹⁴ Drakon zapisał starożytne ustne zasady, których teksty wystawiano na majdanach do opinii publicznej. Mówiono, że te prawa są „zapisane krwią”, bo nawet drobna kradzież warzyw była karana egzekucją. Z biegiem czasu każde surowe prawo zaczęto nazywać *drakońskim prawem*. Grecy uważali jednak, że lepsze są surowe prawa, które są wykonywane, niż dobre, łagodne, których się nie dotrzymują.

W VII–VI wieku p.n.e. walka między demos a arystokracją nabrała szczególnej ostrości i doprowadziła do ustanowienia **tyranii**.

Tyrani greckich polis opierali się na demos. To oni w interesach demos uchwalali prawa przeciwko luksusowi bogatych, pokazowo powtórnie rozdzielali ziemie na korzyść biednych.

Pokonanych członków arystokracji często wysiedlano poza granice państwa, uzupełniając skarb państwa ich majątkiem. Władza tyranów w greckich polisach była tymczasowa, jednak osłabiała szlachtę rodową i sprzyjała gospodarczemu i kulturalnemu rozwojowi miast greckich.

Tyrania – 1) forma władzy państwowej ustanowiona drogą siły i oparta na jednoosobowych rządach; 2) ucisk, przemoc, nieograniczona władza.

Zbadaj

Uzupełnij luki i określ, jakie było znaczenie praw Drakona dla życia ateńskiego demos (skorzystaj z pomocy – podanych słów).

Znaczenie praw Drakona polegało na tym, że przyczyniły się one do wzmocnienia..., chroniły ... własność, ... działania arystokratów w

Podane słowa: sąd, prywatny, państwo, ograniczały.

Sprawdź siebie

1. Jak powstały greckie polisy? Nazwij i pokaż na mapie na s. 14 najważniejsze z nich.
2. Kiedy i dlaczego rozpoczęła się walka między demos a arystokracją?
3. Jakie jest znaczenie pisanych praw w Grecji?
4. Kim są tyrani? Czym różniła się ich władza od władzy carskiej?
5. Czym różniło się życie w greckich polisach od życia w miastach starożytnego Wschodu?
6. W jaki sposób interesy tyranii odpowiadały interesom demos?

¹⁴ **archont** – najwyższy urzędnik w Atenach.

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Sformułuj i zapisz 2–3 różnice między starożytną grecką polisą a współczesnym miastem.

§ 19. CO NAZYWAMY WIELKĄ KOLONIZACJĄ GRECKĄ

Omawiamy w klasie

Co oznaczają słowa „kolonia”, „kolonizacja”? Przypomnijcie sobie, jaki naród starożytnego Wschodu dokonywał kolonizacji i w jakim celu.

Zbadaj

Na mapie wyznacz główne kierunki kolonizacji greckiej, wykorzystując słowa *zachodni*, *północno-wschodni*, *południowy*. Nazwij założone przez Greków kolonie. Jak myślisz, co skłoniło starożytnych Greków do aktywnej kolonizacji?

1 Jakie ziemie i dlaczego skolonizowała Grecja

Pomyślcie

Jakie były przyczyny i kierunki wielkiej greckiej kolonizacji?

Stopniowy wzrost liczby ludności greckich polis doprowadził do tego, że ziemie Grecji nie mogły już wszystkich wyżywić. Ludzie uciekając przed głodem i nieurodzajem przesiedlali się na nowe ziemie, na których zakładano kolonie. Miasto-państwo, które było założycielem kolonii, nazywano **metropolią** (z gr. – miasto macierzyste). Tak w VIII w. p.n.e. rozpoczęła się **Wielka Kolonizacja grecka**.

Przesiedleńcami byli przedstawiciele różnych warstw ludności. Opanowanie przez nich nowych ziem odbywało się spokojnie, ponieważ oni osiedlali się na niezamieszkanym pasie przybrzeżnym. Z miejscową ludnością koloniści mieli dobre stosunki, handlowali i dzielili się kulturalnymi osiągnięciami.

Kolonie i metropolie prowadziły między sobą ożywiony handel. Ale metropolia nie ingerowała w życie kolonii. Każda kolonia miała własny rząd i wojsko, wybijała własną monetę – faktycznie była samodzielnym państwem (polis).

Wielka Kolonizacja zmieniła grecki świat. I chociaż starożytni Grecy osiedlili się na ogromnym terytorium, oni uważali się za jedyny naród – słowo „elitarny” stało się wspólną nazwą wszystkich Greków. Łączył ich wspólny język, religia, zwyczaje, piśmiennictwo. W wyniku kolonizacji powstała grecka **diaspora**.

Wielka Kolonizacja grecka (VIII–VI w. p.n.e.) – proces zakładania przez Greków polis, osiedlanie się na nowych ziemiach.

Diaspora (z grec. „rozproszenie”) – część ludności kraju, która znajduje się poza ojczyzną.

Zbadaj

Na podstawie schematu wyjaśnij wypowiedzenie „kolonie i metropolie prowadziły ożywiony handel między sobą”. A co przywożono z kolonii?

2 Jak rozwijały się greckie miasta – kolonie na terenie dzisiejszej Ukrainy

Pomyślcie

Jakie miasta – kolonie powstały na północnym wybrzeżu Morza Czarnego? Jak było tam zorganizowane życie społeczeństwa?

W VII–V w. p.n.e. Wielka Kolonizacja grecka dotknęła również północnego wybrzeża **Morza Czarnego**. Założono tu ponad 30 kolonii greckich.

Zbadaj

1. Znajdź na mapie (s. 104) i nazwij najstławniejsze greckie kolonie na północnym wybrzeżu Morza Czarnego? Na jakich półwyspach, w ujściach jakich rzek były założone?
2. Jak Grecy opanowali nowe ziemie: zasiedlili duży obszar lądowy czy tylko wybrzeże? Objasnij ich wybór.
3. Jaki naród sąsiedował z Grekami na północnym wybrzeżu Morza Czarnego?

Mieszkańcy miast-polis w północnym regionie wybrzeży Morza Czarnego zajmowali się rolnictwem, uprawą winorośli, hodowlą zwierząt i rybołówstwem. Wysoki poziom osiągnęło rzemiosło: ceramiczne, dmuchanie szkła, wyrób biżuterii, tkactwo, obróbka metali, wykańczanie skóry.

Ważną rolę odgrywał handel. Głównymi eksportowymi towarami było zboże, bydło i niewolnicy. Miejscowej ludności Grecy sprzedawali wyroby rzemieślnicze, broń, wino. W miastach-państwach bito własną monetę dla handlu.

Obecnie o starożytnych Grekach przypominają nazwy miast: Jałta (od grec. „jalita”, czyli „brzegowa, przybrzeżna”, Feodosia (w tłumaczeniu „Boże dary”); „Bospor” (tak Grecy nazywali płytką Cieśninę Kerczeńską między Morzem Czarnym i Morzem Azowskim) – oznacza „krowi bród”. Największymi polisami w regionie Morza Czarnego były **Pantikapajon** („droga rybna”), **Olbia** („szczęśliwa”) i **Chersones** („półwysep”).

W VI wieku p.n.e. na brzegu Cieśniny Kerczeńskiej założono Pantikapajon (obecnie miasto Kercz). Większość miasta rozmieszczona była na zboczach góry, na szczycie której znajdował się Akropol, otoczony mocnymi kamiennymi murami, świątyniami i pałacami. Na zboczach góry tłoczyły się domy jedno- i dwupiętrowe, kryte czerwoną dachówką. Na żyznych równinach ludzie zbierali obfite plony zbóż. Dlatego monety pantikapajońskie często przedstawiały kłosy.

Pantikapajon został stolicą *Królestwa Bosporańskiego*, które powstało około 480 r. p.n.e.; obejmowało ono ponad 20 greckich miast i przetrwało do końca IV w.

W VI w. p.n.e. emigranci z Miletu założyli Olbię (obecnie jest to Obwód Mikołajowski). Miasto było otoczone wysokim murem. W centrum znajdował się plac dla zgromadzenia ludowego – agora. W Olbii istniały kamienne budynki, szkoły, sklepy, wodociągi i kanalizacja. Ulice wybrukowano kamiennymi płytami. Mieszkańcy Olbii zajmowali się rolnictwem, hodowlą bydła i rzemiosłem. Kupcy handlowali z wieloma sąsiednimi plemionami zamieszkującymi tereny dzisiejszej Ukrainy.

W V w. p.n.e. założono Chersones (położony w obrębie miasta Sewastopol na Krymie). Podczas archeologicznych wykopalisk znaleziono tu pozostałości domów, krypt, wież, bram starożytnego miasta i teatru.

Zbadaj

O czym świadczą niżej umieszczone zdjęcia Pantikapajonu, Olbii i Chersonesu? Co można z tych zdjęć dowiedzieć się o stylu życia mieszkańców tych miast-kolonii?

Pantikapajon. Królewski Grobowiec

Pantikapajon. Brama

Pantikapajon. Srebrne i złote monety

Pantikapajon. Agora

Olbia.
Pozostałości budynku mieszkalnego ze studnią

Olbia. Agora

Chersones. Mur obronny z bramą

Chersones. Ruiny teatru

Sprawdź siebie

1. Pokaż na mapie tego paragrafu główne kolonie greckie i opowiedz o kierunkach kolonizacji starożytnych Greków.
2. Nazwij główne greckie miasta-państwa leżące na północnym wybrzeżu Morza Czarnego. Kiedy one powstały?
3. Co wiadomo o życiu kolonistów na północnym wybrzeżu Morza Czarnego?
4. *Które z wymienionych towarów wywożono do Grecji z miast-kolonii północnego wybrzeża Morza Czarnego, a które przywożono: wyroby metalowe, bydło, zboże, olej, futra, solone ryby, przyprawy, naczynia, kosztowną biżuterię, skóry, sól, niewolników, broń, tkaniny? Przeanalizuj odpowiedź.*
5. *Starożytni Grecy osiedlili się na rozległych terenach innych krajów, ale uważali się jednak jednym narodem. Co ich łączyło?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadania do paragrafu
 w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
 z klasy

A jeszcze ty możesz

Napisz krótki esej na jeden z tematów: Podróż morską z metropolii do kolonii, Moje wrażenia z wizyty w kolonii greckiej.

§ 20. JAK DOSZŁO DO POWSTANIA POLISU ATEŃSKIEGO

Omawiamy w klasie

Co to jest polis? Dlaczego interesy demos i arystokracji w greckich polisach nie były zgodne? Jak obywatele Aten próbowali rozwiązać te sprzeczności?

Zbadaj

Ateny znajdowały się w środkowej części Attyki, czyli w środkowej Grecji. Znajdowały się tu również inne małe polis. Według legendy, 12 miast Attyki zjednoczył w jedną ateńską wspólnotę heros Tezeusz. Został królem Aten, zaapelował do mieszkańców Attyki: „Przyjdźcie tutaj wszystkie narody!”. Będąc w każdej społeczności, Tezeusz obiecał chronić ich prawa i przywileje. Czy można zaufać tej legendzie? Dlaczego?

1 Jak doszło do zjednoczenia Attyki

Pomyślcie

Jakie było miasto Ateny? Dlaczego zjednoczenie Attyki miało miejsce wokół Aten?

Na północy Grecji znajduje się górski region **Attyka**. Jego największym miastem są **Ateny**. Wraz z osiedleniem się społeczności ateńskiej, inne społeczności Attyki były stopniowo przez nią podbijane lub osiedlały się dobrowolnie na zasadzie umowy.

W centrum Aten na wzgórzu, w celu obrony przed atakami wroga, zbudowano **Akropol**. Tam właśnie znajdowały się główne świątynie i skarb państwa. Najważniejszą była świątynia ku czci patronki miasta bogini Ateny (obecnie znana jako Partenon), wznosząca się na szczycie Akropolu. Centrum życia miasta był plac rynkowy – agora, gdzie prowadzono ożywiony handel.

Na brzegu zatoki Ateńczycy zbudowali port w Pireusie, połączony z Atenami korytarzem z dwóch ścian o długości 5–6 km. Z Pireusu odpływały statki handlowe. Sprowadzano tu towary z innych regionów Grecji. Statki były budowane i naprawiane w pobliżu Pireusu.

Zbadaj

Jakie części Aten są przedstawione na rycinach? Z jaką dziedziną życia polis związana jest każda z nich?

- 1 Leo von Klenze. Rekonstrukcja Akropolu w Atenach. 1846 r.
- 2 Ateńska agora. Współczesny rysunek
- 3 Schemat portu w Pireusie: Ateny, Zatoka Farerska, Półwysep Iberyjski, trzy zatoki portu w Pireusie (1, 2, 3)
- 4 Port w Pireusie. Współczesny wygląd

2 Jak reformy Solona zmieniły życie społeczeństwa w Atenach

Pomyślcie

Dlaczego zaostrzyła się konfrontacja między demos a arystokracją? Na czym polegała istota reform Solona?

Pomimo praw Drakona, arystokraci pozostali u władzy, kierowali sądem i posiadali najlepsze ziemie. Natomiast biedni chłopci, stali się dłużnikami i dopełniali szeregi niewolników. Dlatego ateński demos, zależny od arystokracji, był gotów uciekać się do walki zbrojnej przeciwko niej. W środku waśni i zamieszek obywatele zwrócili się do autorytatywnego polityka ateńskiego *Solona*.

Zbadaj

Czego można się dowiedzieć, na podstawie ilustracji, o Solonie? Porównaj swoje przypuszczenia z tekstem poniżej. Dlaczego, twoim zdaniem, Ateńczycy w trudnym dla nich momencie zwrócili się do niego?

Solon spisuje prawa dla Ateńczyków.
Współczesny rysunek

Kilka faktów o człowieku

Solon (lata 630–560 p.n.e.) urodził się w Atenach w szlachetnej, ale niezbyt zamożnej rodzinie. Dzięki ojcu otrzymał dobre wykształcenie. Dużo podróżował, odwiedził Egipt i Azję Mniejszą, gdzie studiował kulturę, prawo, życie polityczne i gospodarcze różnych cywilizacji. To doświadczenie później wykorzystywał w swojej działalności państwowej.

Był popularny jako poeta – pisał wiersze patriotyczne, w których, zwracając się do ateńskiej społeczności, wskazywał na konieczność zmiany niesprawiedliwych stosunków społecznych.

Około 594 roku p.n.e. kierował Atenami i zaproponował śmiało w tym czasie prawa w celu złagodzenia sprzeczności społecznych.

Po zakończeniu reform Solon opuścił Ateny i na 10 lat udał się w podróż, aby nie zmienić czegoś pod presją niezadowolonych. Według legendy, po powrocie, Solon zrozumiał, że Ateny świetnie się rozwijają dzięki jego prawom i był bardzo zadowolony z tego.

Reformy Solona w dotyczące gospodarowania:

- zniesienie wszystkich długów, zakaz niewolnictwa za długi;
- zwrot gruntów dłużnikom;
- uwolnienie Ateńczyków z niewoli za długi;
- wykup na koszt społeczny obywateli sprzedanych jako niewolników do innych krajów;
- ustalenie maksymalnej wielkości posiadania ziemi dla zaможnych obywateli.

Przeprowadzono reformę zarządzania. Obywatele płci męskiej w wieku 20 lat otrzymali prawo do udziału w Zgromadzeniu Narodowym, które odbywało się regularnie. Na zebraniu decydowali o najważniejszych sprawach życia państwowego, wybierali urzędników, w szczególności archontów, którzy zarządzali ateńską

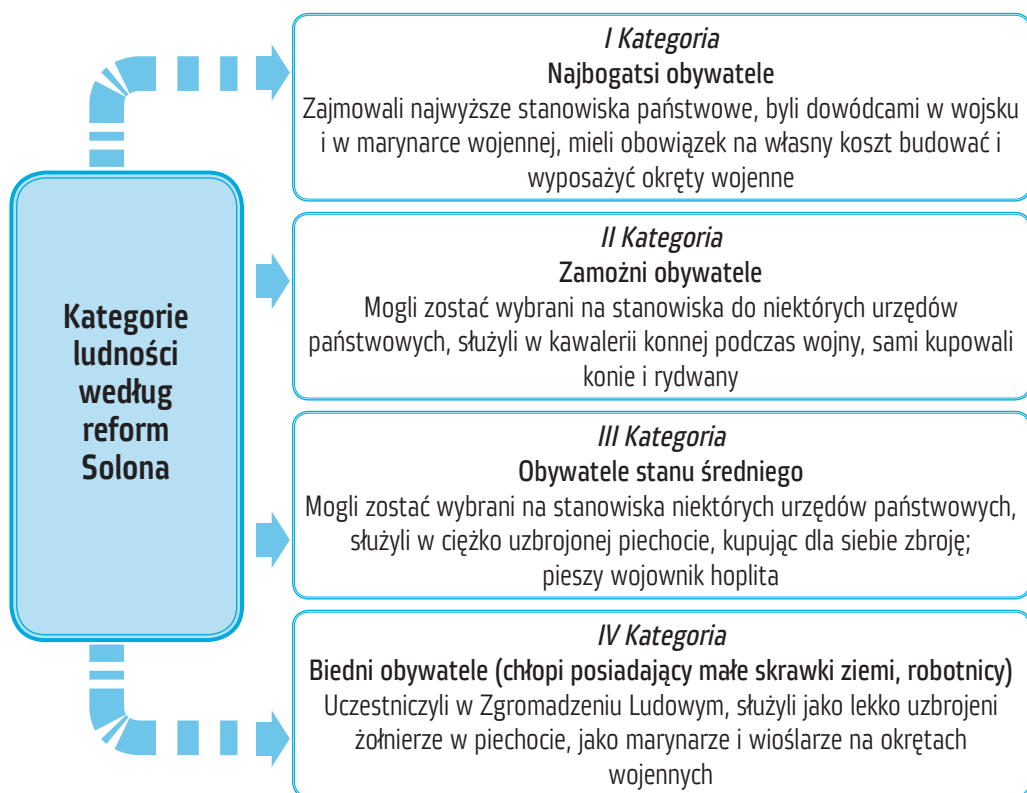
polisą, oraz Radę Czterystu, która opracowywała projekt ustawy. Wprowadzono *sąd przysięgłych*¹⁵ – jego członków wybierano co roku sposobem losowania. Przemiany uosabiane przez Solona przyczyniły się do rozwoju **demokracji** w społeczeństwie ateńskim.

Zbadaj

Na jakie klasy społeczne dzieliła się ludność Aten? Jakie były prawa i obowiązki obywateli? Czy, według ciebie, położyły kres reformy Solona walce demos z arystokracją? Dlaczego?

Demokracja (z grec. *demos* – ludzie i *cratos* – władza) – to forma organizacji społeczeństwa, która charakteryzuje się udziałem ludzi w zarządzaniu państwem i wolności obywateli.

Główne cechy demokracji: prawo obywateli do wyboru przedstawicieli do władz; równouprawnienie obywateli; podporządkowanie się mniejszości na rzecz większości w podejmowaniu decyzji i ich wykonaniu; wybór głównych organów państwowej władzy.

¹⁵ forma władzy sądowniczej, która przewiduje udział obywateli w rozpatrywaniu spraw sądowych i podejmowaniu decyzji sądowych.

3 Jak zakończyło się formowanie ateńskiej polis

Pomyślcie

Jak Klejstenes doszedł do władzy? Jakie były reformy Klejstenesa?

560 r. p.n.e. dowódca **Pizystrat**, wspierany przez demos przejął władzę i ustanowił tyranię. Arystokraci, przeciwnicy Pizystrata, opuścili kraj. Ich ziemie zostały rozdane wiejskiej ubogiej ludności i opodatkowane (dziesiąta część zbiorów), w ten sposób zasilano skarb państwa.

Za panowania Pizystrata rozwijało się rolnictwo, rzemiosło, handel, budowa statków, budowano Ateny. Na Akropolu zaczęto wznosić Partenon, Świątynię Zeusa Olimpijskiego. Wybudowano nowy rynek i wodociąg, rozbudowano port Pireus. Do miasta zapraszano znanych artystów i poetów, zbudowano pierwszy drewniany teatr. Pizystrata rozkazał zapisać utwory Homera, które istniały w przekazie ustnym. Ateny stały się kulturalnym centrum Grecji. Od tego czasu zaczyna się też potęga morska Aten.

Wkrótce po śmierci Pizystrata tyrania została obalona. Nowemu archontowi **Klejstenesowi** Ateńczycy zlecieli opracowanie nowych praw, aby rozszerzyć prawa demos. Zgodnie z tymi prawami obywatelstwo było określane przez przynależność nie do rodu, ale do określonego kręgu społecznego. Osłabiło to siłę polityczną arystokratów – oni stracili wpływ na krewnych podczas głosowania. Do zarządzania sprawami wojskowymi utworzono kolegium składające się z 10 strategów, którzy kierowali ateńską armią, jak i marynarką wojenną.

Dzięki przeprowadzonym reformom przez Solona i Klejstenesa społeczność ateńska z arystokratycznej przekształciła się w demokratyczną. Jej cechą charakterystyczną była wolność obywateli i prawo uczestniczenia w zarządzaniu państwem. Demokracja ateńska była jednak ograniczona. Niewolnicy i *przesiedleńcy* (uchodźcy z innych krajów, którzy mieszkali i pracowali w Atenach) nie mieli praw obywatelskich. Kobiety również nie były dopuszczane do spraw państwowych.

Ateńczyków przerażało odrodzenie tyranii, dlatego pod rządami Klejstenesa wprowadzono *ostracyzm* („sąd skorupkowy”). Co roku na zgromadzeniu ludowym odbywało się głosowanie skorupami rozbitych naczyń (ostrakonami) – na nich zapisywano imię osoby, która (według tego, który głosował) zagrażała demokracji. Potem liczono ostrakony. Ta osoba, której nazwisko zostało wymienione

na 5 tysiącach skorupach, musiała na 10 lat opuścić terytorium państwa. Ofiarami takiej metody walki politycznej często byli sławni Ateńczycy.

Zbadaj

Na czym polega sens ostracyzmu? Czy uważasz że ostracyzm był dobrym i sprawiedliwym sposobem na zapobieganie tyranii? Jakie jest przenośne znaczenie słowa „ostracyzm”?

Sprawdź siebie

1. Jaki był skład i pozycja różnych grup ludności Attyki w VIII – VII w. p.n.e.?
2. Jaką politykę prowadził tyran Pizystrata?
3. Jakie zmiany w społeczeństwie ateńskim dokonali Solon i Klejstenes?
4. *Oceń reformy Solona z pozycji demos i arystokratów.*
5. *Jakie było znaczenie reform Klejstenesa? Dlaczego nazywa się go „ojcem demokracji”?*
6. *Jakie przejawy demokracji ateńskiej można zaobserwować we współczesnych państwach demokratycznych?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadania do paragrafu
 w zeszytach przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
 klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Ułóż listę praw i obowiązków obywateli Aten. Jakie wnioski można wyciągnąć?

§ 21. JAKIE SĄ OSOBLIWOŚCI PAŃSTWA SPARTAN I ŻYCIA SPARTAŃSKICH OBYWATELI

Omawiamy w klasie

Obecnie pod wyrażeniem „prowadzić spartański tryb życia” rozumie się umiejętność zadowalać się tym, co konieczne, hartować ciało i ducha, pielegnować w sobie siłę i moc charakteru, woli i powściągliwości. Jak to wyrażenie, twoim zdaniem, jest powiązane z tematem lekcji? Co wiesz o Spartanach?

Zbadaj

Znajdź położenie Sparty na mapie i opisz ją. Jakie są cechy jej miejsca lokalizacji? Jakie są warunki naturalne regionu, czy według ciebie, sprzyjają rozwojowi gospodarki Sparty?

1 Jak powstało państwo spartańskie

Pomyślcie

Ułóż krótki plan tekstu i na podstawie tego planu, opowiedz, jak powstało państwo spartańskie.

Historyczny obszar **Lakonii** znajduje się na południowym wschodzie Półwyspu Peloponezu. Z trzech stron otoczona górami z niewygodnymi dla żeglugi brzegami morskimi, była dobrze zabezpieczona przed wrogami zewnętrznymi. Ale handel z innymi regionami Grecji był skomplikowany.

Pod koniec II tysiąclecia p.n.e. Lakonię podbiły plemiona Dorów. Na brzegach rzeki Eurotas założono państwo **Spartę**. Miejscowa ludność Sparty, która stawiała opór zdobywcom, była zamieniana w państwowych niewolników – *helotów* i *periojków* (w tłumaczeniu „mieszkających wokół”), którzy musieli uznać władzę Dorów. Heloci byli przywiązani do ziemi i przekazywali większość plonów rodzinom, dla których pracowali. Próbowano ich trzymać w pokorze, często stosując przemoc. Periojki zostali wolni, ale nie mieli ziemi i zajmowali się rzemiosłem i handlem. Pełnoprawnymi obywatelami byli wyłącznie potomkowie *Dorian – Spartiatów*. Nie wolno im było robić czegokolwiek, oprócz obowiązkowej służby wojskowej od 20 do 60 roku życia.

Państwo spartańskie było odizolowane od świata zewnętrznego. Cudzoziemców do Sparty wpuszczano bardzo rzadko, chyba że

posłów lub gości honorowych. I żaden ze Spartan nie mógł opuścić Lakonii bez zgody władz.

Zbadaj

Jakie warstwy społeczeństwa są przedstawione? Jaka była ich rola w społeczeństwie? Jakie, według ciebie, były stosunki między nimi?

Warstwy społeczeństwa w Sparcie. Współczesna rekonstrukcja

2 Jaki był państwowy ustrój i stosunki społeczne w Sparcie

Pomyślcie

Wyjaśnij, jakie uprawnienia miały władze w Sparcie.

Obywatele Sparty żyli według praw, które zgodnie z legendą wprowadził mędrzec **Likurg** (IX–VIII w. p.n.e.). Oni wyznacжали skład i uprawnienia Zgromadzenia Ludowego. Brali w nich udział tylko obywatele-wojownicy powyżej 30 roku życia, którzy uchwalali prawa, wybierali starszych i urzędników, przeprowadzali sądy. Na spotkaniach głosowano krzykiem – kto krzyczał głośniejsze, miał rację.

W czasie wojny państwem kierowali dwaj królowie-dowódcy, których wybierali na rok spośród dwóch najpotężniejszych i walczących między sobą rodów. Więc żaden z nich nie mógł zostać tyranem. W spokojnym pokojowym czasie o wszystkich najważniejszych sprawach decydowała rada starszych, do której wybierano 30 zacnych zaufanych obywateli powyżej 60 roku życia. Społeczeństwo spartańskie dzieliło się na dwie główne warstwy: wolnych wojowników i zależnych rolników. Przejść z jednego stanu do drugiego było niemożliwe. Za zdradę lub tchórzostwo wojownik mógł zostać stracony lub wyrzucony z miasta, ale nie mógł zostać helotem. Helot lub obcokrajowiec nie mógł zostać pełnoprawnym obywatelem, mimo że miał osiągnięcia lub zasługi wobec Sparty.

Zbadaj

Opierając się na opiniach starożytnych i współczesnych historyków, opowiedz, jak zorganizowano władzę i życie społeczne w Sparcie?

Na podstawie dzieł starożytnego greckiego retora Juliana Libaniosa z Lacedemonii¹⁶ twierdzono, że istnieje najpełniejsze niewolnictwo jednych i najpełniejsza wolność innych. Spartanin... zawsze chodził, trzymając w ręku kopię, aby być silniejszym od helota, gdy się zbuntuje.

Na podstawie dzieł starożytnego greckiego historyka Ksenofonta twierdzono, że Spartanie nie muszą dbać o bogactwo i ubiór, bo w Sparcie ozdobą nie jest ubranie, ale zdrowe ciało.

Na podstawie książki starożytnego greckiego pisarza i historyka Plutarcha „Życiorys Likurga”¹⁷ dowiadujemy się, że on [Likurg. – aut.] wycofał z obiegu wszystkie złote i srebrne monety, pozostawiając tylko żelazne. Ale one miały taką ogromną wagę i rozmiar, że dla zachowania dziesięciu z nich potrzebny był duży magazyn, a do transportu – podwójny wóz z zaprzęgiem.

Z prac współczesnych historyków wynika, że Likurg zadbał o to, aby wszyscy obywatele Sparty mieli równe prawa, aby wśród nich nie było ani biednych, ani bogatych. Rodziny spartańskie otrzymywały w posiadanie identyczne działki ziemi, nie można ich było sprzedawać ani podarować, ponieważ ziemia w Sparcie uważana była za własność państwa. Wraz z ziemią podzielili też helotów.

Spartanie nie mogli zajmować się rzemiosłem i handlem. Ich jedynym zajęciem była służba wojskowa. Spartanie też nie mogli sprzedawać, uwolnić lub zabić helota – rodziny helotów, również grunty należały do państwa.

¹⁶ **Lacedemon** – postać z mitologii starożytnej Grecji, która założyła miasto Spartę.

¹⁷ tekst Plutarcha przedstawiony jest w tłumaczeniu J. Muszaka.

3 Jakie było życie Spartan

Pomyślcie

Wybierz i zapisz synonimy do słowa „spartański”.

Spartanie byli odważnymi, wytrwałymi wojownikami. Przypisuje się im lakoniczne¹⁸ wyrażenie: „prawdziwy Spartanin nigdy nie pyta, ilu jest wrogów, on pyta: „Gdzie oni są?!”.

Wszyscy Spartanie nosili ciepłe ubrania, mieszkali w tych samych parterowych drewnianych domach, mieli te same fryzury, brody i wąsy. Mężczyźni jedli w publicznych stołówkach proste jedzenie. Danie główne było zupa z krwi wołowej z soczewicą, octem i solą. Kiedyś król perski zmusił jeńca-Spartanina, aby ugotował mu taką zupę. Kiedy spróbował jej, to nie powstrzymał się od żartu: „teraz rozumiem, dlaczego Spartanie tak odważnie idą na śmierć: lepiej jest umrzeć, niż taką zupę zjeść”.

Od 16 roku życia do starości Spartanin musiał służyć w wojsku. W wieku 30 lat był uważany za pełnoletniego i miał prawo do uzyskania ziemi i zawarcia małżeństwa.

Spartańskie kobiety były wysoko cenione. W Sparcie uważano, że zdrowe dzieci mogą mieć tylko zdrowe matki. Dlatego dziewczyny nie były gospodyniami domowymi – to był obowiązek starszych kobiet lub służących. Spartanki od dzieciństwa uprawiały gimnastykę i sport, uczyły się czytać i pisać.

4 Jak wychowywali Spartan

Zbadaj

1. Opracuj fragmenty książki Plutarcha, kolejno odpowiadając na pytania:

Co jest opisane w podanym źródle?

Jakie cechy wychowania chłopców i dziewcząt cię zaskoczyły?

Jak myślisz, jakie znaczenie Spartanie przywiązywali do wychowywania dzieci?

Na podstawie książki Plutarcha „Życiorys Likurga”

dowiadujemy się, że już dzieci były przygotowywane do pełnienia obowiązków wojownika. Od siedmiu lat zabierano je z rodzinnego domu i zaczynał się wstępny okres wychowania zwany agoge – dzieci były pogrupowane wiekowo. Szkolenie trwało 14 lat w wojskowych koszarach (z siedmiu do 20 lat). Zajmowali

¹⁸ krótkie i trafne wypowiedzi cenione przez Spartan nazywane są lakoniczne (od nazwy lakonika).

się głównie ćwiczeniami fizycznymi kolektywnymi grami wojennymi, rywalizowali, uczyli się władać włócznią i mieczem. Aby zahartować dzieci i przyzwyczaić je do trudności wojkowego życia, były lekko ubrane, źle karmione. Aby nie cierpieć głodu, chłopcy musieli kraść jedzenie i rabować ogrody, które uprawiali heloci. Za to byli bezlitośnie bici batem, w tym nie za kradzież, ale wtedy, gdy zostali złapani na gorącym uczynku.

Podczas przejścia z jednej grupy wiekowej do drugiej organizowano oględziny siły i odwagi Spartan, zapraszali na nie starszych. Chłopcy byli podzieleni na dwa oddziały i brali udział w pokazowych walkach. Każdy musiał wykazać się odpornością, odwagą, przebiegłością i sprytem. Na święto Artemidy chłopców siekli biczami, podczas otrzymywania tych razów cielesnych nie mogli krzyczeć ani błagać o litość.

Czytać i pisać oni (chłopcy) uczyli się ze względu na praktyczną korzyść, a reszta ich wychowania sprowadzała się do tego, aby być wytrwałymi, odpornymi na kłopoty i umieli wygrać walkę. Dlatego z biegiem lat ich wychowanie stawało się surowsze – obcinano im włosy, uczono chodzić boso i brać udział w zespołowych grach zazwyczaj bez ubrania.

Likurg nakazał również wzmocnienie i hartowanie dziewcząt w biegu, w walce, rzucie dyskiem i oszczepem...

2. Czy współczesny rysunek odzwierciedla istotę spartańskiego wychowania? Dlaczego tak myślisz?

Sprawdź siebie

1. Jakie warunki naturalne wpłynęły na rozwój Sparty?
2. Opisz sytuację różnych warstw ludności Sparty.
3. Jak było zorganizowane zarządzanie państwem spartańskim?
4. Jakie były szczególne osobliwości wychowania dzieci w Sparcie?

5. Dzięki czemu Spartanie stworzyli najsilniejszą armię tego czasu?
6. Co było podobnego, a co innego w układzie politycznym Aten i Sparty?
W razie potrzeby skorzystaj z poniższych informacji.

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom> lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link <https://vse.ee/bpol> lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Opisz w kilku zdaniach, jakie życie i wychowanie nazywamy spartańskim.

§ 22–23. JAKIE NARODY SĄSIADOWAŁY Z GREKAMI NA TERYTORIUM WSPÓŁCZESNEJ UKRAINY W I TYSIĄCLECIU P.N.E.

Omawiamy w klasie

Nasi przodkowie – Słowianie – osiedlili się na terytorium Ukrainy w I tysiącleciu n. e., a starożytni Grecy przybyli do północnego regionu Morza Czarnego już w VII wieku p.n.e. Czy były sąsiadujące z nimi ziemie obecnej Ukrainy zasiedlone wtedy, gdy Grecy skolonizowali wybrzeże Morza Czarnego? Jeśli tak, jakie narody tutaj żyły? Co one zostawiły w spadku?

Zbadaj

Objaśnij podstawowe pojęcie związane z tematem lekcji „koczownicy”, używając słów: *pasterstwo, przemieszczanie, bydło, ludzie, stada, pastwisko, destylować, trawa, woda, stepy, życie, sposób gospodarowania*.

1 Jakie narody żyły na terytorium Ukrainy w czasie I tys. p.n.e.

Pomyślcie

Ułóżcie na podstawie tekstu 4–5 pytań, na które odpowiedzi dałybyby wystarczającą informację o ludach koczowniczych na terytorium Ukrainy.

Na granicy II i I tysiąc. p.n.e. ludzie wynaleźli i stosowali mocniejszy i tańszy od innych metali, materiał do produkcji narzędzi pracy i zbroi – żelazo, które miało ogromne znaczenie dla rozwoju

ludzkości. Na podstawie wykopalisk archeologicznych, możemy stwierdzić, że na terenach współczesnej Ukrainy ten proces odbywał się w XII w. p.n.e. W tym czasie ze wschodu na południe naszego kraju przybyły ludy, które miały inny sposób gospodarowania na ziemi i inaczej żyły. Byli to **Cymeryjczycy**, potem **Scytowie**, a następnie **Sarmaci**. Plemiona te różniły się gospodarką, sposobem życia i kulturą, jednak wszyscy byli **koczownikami**.

Koczownicy nieustannie wędrowali przez stepy bogate w roślinność i wodę: mężczyźni na koniach, kobiety i dzieci jechały w kibitkach ciągniętych przez woły. Kiedy duże stada lub trzoda zjadały trawę na pastwiskach, przeganiano je na inne. Oprócz pasterstwa sposobem na przetrwanie koczowników była także wojna. Koczownicy nie mieli swojego pisma, więc o ich życiu dowiadujemy się z wykopalisk archeologicznych lub pisemnych źródeł innych narodów.

Koczownictwo jest formą gospodarowania i życia, którego podstawą jest hodowla bydła z sezonowym przemieszczaniem się bydła i ludności.

Zbadaj

Gdzie i jakie ludy koczownicze zamieszkiwały terytorium Ukrainy w I tysiącleciu p.n.e.? Znajdź na mapie i scharakteryzuj osobliwości tej historycznej przestrzeni. Wykorzystaj nazwy rzek: Don, Dniepr, Desna, Prut; mórz: Morze Azowskie, Morze Czarne.

2 Co wiemy o Cymeryjczykach – pierwszych koczownikach w północnym regionie wybrzeża Morza Czarnego

Pomyślcie

Jakie były osobliwości sposobu życia Cymeryjczyków?

Pierwszymi znanymi nam koczownikami w północnym regionie wybrzeża Morza Czarnego byli Cymeryjczycy – lud mówiący po irańsku, który przywędrował ze Wschodu w IX wieku. p.n.e. i panował tu przez dwa wieki. Ich nazwa jest wymieniona w pisemnych źródłach starożytnych Greków, Asyryjczyków i Babilończyków.

Cymeryjczycy potrafili wytwarzać żelazne narzędzia i broń. Jednak największym ich bogactwem było bydło, a podstawą gospodarstwa była hodowla koni. Tak więc w wykopaliskach ich grobów często można znaleźć broń, sprzęt dla koni, zabite konie. W celu uzyskania zdobyczy Cymeryjczycy napadali na sąsiednie plemiona i kraje. Podstawą wojsk cymeryjskich były liczne konne oddziały żołnierzy uzbrojonych w łuki dalekiego zasięgu, miecze (długość 1 m), maczugi, młoty. Jeźdźcy zręcznie strzelali z łuku w ruchu, dźgali włócznią i rąbali mieczem z konia. Jednak pomimo potęgi wojskowej cymeryjczyków, w VII w. p.n.e. zostali wyparci przez innych koczowników – Scytów. A część cymeryjczyków połączyła się z nimi.

Zbadaj

Przeanalizuj teksty i zdjęcia. Co one mówią o Cymeryjczykach?

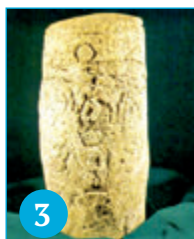
Na podstawie „Iliady” Homera

dowiadujemy się, że Zeus, do Achajów zbliżył Hektora z wojskiem Trojan, ... a sam odwrócił jasno błyszczące oczy.

Z dali, przyglądając się ... tym jeźdźcom szybkim, wojownikom walczącym w zwarcu, chwalebnych klaczy [Cymeryjczyków], młodzieńców [Cymeryjczyków]... .

Herodot o krainie Cymeryjczyków wypowiedział się

...o kraju, w którym obecnie mieszkają Scytowie, mówi się, że w dawnych czasach był cymeryjskim... W Scytii istnieją również twierdze cymeryjskie, przejścia cymeryjskie, jest też kraj, co nazywa się Cymeria, tak zwany Cymeryjski Bospór.

- 1 Cymeryjscy (malowidło na wazonie etruskim z VI wieku p.n.e.)
- 2 Wojownicy cymeryjscy. Współczesna rycina
- 3 Nadgrobowy cymeryjski posąg filarowy w w. Konstancynówka w obwodzie Mykołajowskim
- 4 Złote ozdoby cymeryjskie

3 Jak żyli i walczyli Scytowie

Pomyślcie

Jakie zabytki pozostawili Scytowie na terenie dzisiejszej Ukrainy?

Scytowie byli również ludem koczowniczym mówiącym po irańsku. Hodowla bydła i wojna to szanowane przez nich zajęcia. Dlatego w scytyjskich grobowcach archeolodzy często znajdowali szczątki broni.

Podstawą wojska scytyjskiego była lekko uzbrojona jazda konna, ale główną siłą uderzeniową były oddziały ciężko uzbrojonych jeźdźców, chronionych pancerzami, hełmami i tarczami. Scytyjski wojownik był uzbrojony w łuk dalekiego zasięgu, krótki miecz i włócznię. Dzięki takiej broni i sztuce wojennej Scytowie prowadzili wyprawy wojenne aż do Egiptu.

Pod koniec VI w. p.n.e. na stepach w regionie wybrzeża Morza Czarnego powstało potężne państwo – Wielka Scytia, w skład której weszła miejscowa ludność stepowych i leśno-stepowych terenów.

Najwyższy szczyt w rozwoju osiągnęła w IV w. p.n.e. za panowania króla Ateya, którego władza rozciągała się na terytorium od Dunaju do Donu. W Scytii wybito nawet własną monetę. Plemiona leśno-stepowe handlowały zbożem ze starożytnymi greckimi miastami. Jednak szlaki handlowe do nich przecinały stopy. Dlatego dla Scytów ważne było ustanowienie kontroli handlu zbożem.

Zbadaj

O jakich plemionach Scytów wspomina Herodot? Określ na mapie miejsca osiedlenia każdego z tych plemion.

Jak pisze Herodot w swym dziele „Historia”

... A jeśli przejedziesz przez Borystenes¹⁹ od strony morza, najpierw będzie Polesie, a od niego w górę żyją Scytowie-rolnicy... Dlatego scytyjscy rolnicy na wschód zajmują przestrzeń, która nazywa się Panticap²⁰, a na północ jest przestrzeń, którą można pokonać w ciągu jedenastu dni w górę Borystenesa...

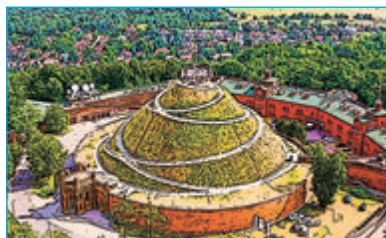
Na wschód od tych Scytów-rolników, za rzeką Panticap, żyją już Scytowie-koczownicy, którzy niczego nie sieją ani nie orzą... Dlatego koczownicy na wschodzie zajmują rozległe przestrzenie, i aby je pokonać trzeba 14 dni drogi... Za [rzeką] Herr rozciąga się kraj zwany Carskim i żyjący w nim Scytowie, najodważniejsi i liczni, oni uważają innych Scytów za swoich niewolników.

Scytyjski kurhan – miejsce pochówku w postaci sztucznie utworzonego ziemnego nasypu.

Scytowie pozostawili po sobie dużą liczbę kurhanów. Najbardziej znane z nich to kopce: *Solocha* i *Hajmanowa Mohyła* na Zaporozżu, *Towsta Mohyła* i *Czortomłyk* w obwodzie dniepropietrowskim, *Kul-Oba* w pobliżu Kerczu (Krym). Scytowie stworzyli charakterystyczną kulturę. Dominowała w ich kulturze tak zwana sztuka – styl „zwierzęcy”. Znalezione wykopaliska świadczą o tej sztuce, broń i przedmioty codziennego użytku Scytowie ozdabiali wizerunkami koni, jeleni, panter, ptaków, ryb.

Zbadaj

Po co Scytowie usypywali kopce-kurhany? Co w nich znajdują archeolodzy? O czym świadczą archeologiczne znaleziska scytyjskich kopców-kurhanów?

Artystyczna rekonstrukcja kurhanu.
Rycina z XVIII w.

Zakończenia (groty) strzał scytyjskich

¹⁹ **Borystenes** – rzeka Dniepr.

²⁰ **Panticap** – rzeka Ingulec.

Nakrycie głowy konia

Złota blaszka – ozdoba w postaci
jelenia. Styl zwierzęcy

Złota aplikacja naszywana
na ubraniach w postaci dwóch
łuczniczków scytyjskich

Borys Mozolewski,
archeolog, który znalazł
złoty pektorał

Scytyjski pektorał. Nieznany mistrz. IV w. p.n.e. Materiał: złoto.
Znaleziono w 1971 r. podczas wykopalsk Towstej Mohyły.
Muzeum Historyczne Klejnotów Ukrainy, m. Kijów.

Zbadaj

W 2019 roku archeolodzy z Zaporozża na Górze Mamaja, (znajduje się niedaleko wioski Wielka Znamenka w regionie Kamionecko-Dnieprowskim, w obwodzie zaporoskim, na lewym brzegu zbiornika Kachowka) odkryli dwa groby scytyjskie. W jednym spośród nich znaleziono różne ozdoby, przedmioty codziennego użytku i miecz akinaka. Dzięki tym i innym znaleziskom ustalono, że mieszkali tu Scytowie 200 lat wcześniej niż sądzili naukowcy.

Pokaż na mapie Ukrainy położenie Góry Mamaja.

W parach / grupach wyszukaj w źródłach internetowych informacje na ten temat. Utwórz kolaż zdjęć unikalnych znalezisk i zaprezentuj go klasie.

3 Kim są Sarmaci

Pomyślcie

Jakie znane wam ludy prowadziły styl życia podobny do Sarmatów, a jakie odmienny?

Na przełomie IV i III wieku p.n.e. Wielka Scytia stopniowo popadła w ruinę. Część Scytów przeniosła się na Krym i stworzyła nowe państwo Małą Scytię, które istniało do III wieku n. e.

Koczownicze plemiona, które przybyły znad Wołgi i Uralu na stepy ukraińskie w III w. p.n.e. osiedliły się aż do Dunaju, oraz starożytni Grecy i Rzymianie – nazywano ich Sarmatami (od staroirackiego – opasani mieczem). Archeolodzy do tej pory nie odkryli żadnej osady sarmackiej, tylko ich kopce. W ciągu sześciu stuleci Sarmaci dominowali na stepach w regionie wybrzeży Morza Azowskiego i Morza Czarnego. W III w. n. e. zostali pokonani przez plemiona koczownicze Gotów.

Zbadaj

Przeczytaj wypowiedzi antycznych autorów o Sarmatach. Jakie wnioski o sposobie życia Sarmatów można wysunąć na podstawie dokumentów i obrazów?

„Oni szli za swoimi stadami, wybierając zawsze tereny z dobrymi pastwiskami, zimą na bagnach w pobliżu Meotydy [Morze Azowskie], a latem na równinach”

(Strabon, starożytny grecki historyk).

„Żyje... na wybrzeżu sarmackim... wielki tłum plemienia sarmackiego i gotyckiego jeździ konno po drogach. Nie ma wśród nich nikogo, kto nie nosiłby kołczanu, łuku i strzał śmiertelno-nośnych z powodu jadu węża...”

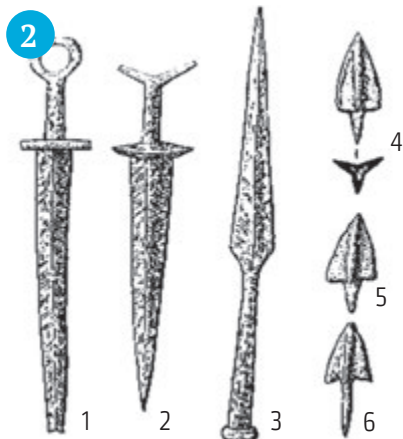
(Owidiusz, poeta rzymski).

„Kiedy pojawiają się oddziały konne, jest wątpliwe, czy jakieś wojsko może im się przeciwstawić”

(Tacyt, historyk rzymski).

„I dawniej, i do dziś kobiety Sarmatów żyją, tak jak za dawnych czasów, czyli na polowanie jeżdżą cały czas konno i razem ze swoimi mężami, i bez nich, i na wojnę chodzą i ubierają się tak, jak mężczyźni”

(Herodot, starożytny grecki historyk).

- 1 Sarmaccy wojownicy w pełnym wyposażeniu bojowym
- 2 Broń sarmacka: 1, 2 – długie żelazne miecze o podobnym do sierpowego i pierścieniowego zwieńczeniu; 3 – końcówka długiej włóczni; 4-6 – żelazne groty strzał

Sprawdź siebie

1. Jakie narody zamieszkiwały terytorium współczesnej Ukrainy w I tysiącleciu p.n.e.? Co miały ze sobą wspólnego?
2. Jak warunki przyrodnicze i geograficzne północnego regionu wybrzeża Morza Czarnego wpłynęły na gospodarkę Cymeryjczyków, Scytów i Sarmatów?
3. Co łączy pojęcia „pektorał” i „kopiec scytyjski”?
4. *Co było podstawą gospodarki koczowników? Jak to wpłynęło na ich sposób życia? Czym ich styl życia różnił się od sposobu życia rolników? Co cię zaskoczyło w tym sposobie życia?*
5. *Porównaj według określonych przez siebie kryteriów plemiona Cymeryjczyków, Scytów i Sarmatów.*
6. *Jak, twoim zdaniem, układały się relacje Scytów z sąsiadami – Grekami? Dlaczego tak myślisz?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Ułóż 2–3 zamknięte i 2–3 otwarte pytania do tematu. Omów je z kolegami z klasy / koleżankami z klasy.

Wojny między Persją a greckimi polisami w latach 500–449 p.n.e. nazywa się *wojnami grecko-perskimi*.

Król perski Dariusz I, według legendy, wysłał posłańców po całej Grecji. On żądał od Greków „ziemi i wody”, czyli poddaństwa.

Wielu poddanych polis uznało władzę Dariusza, natomiast Ateńczycy zabili wysłanników króla perskiego, a Spartanie wrzucili posłańców do studni, mówiąc: „Weźcie sobie tam ile chcecie i ziemi, i wody”. Latem 490 r. p.n.e. król Dariusz I rozpoczął wojenną wyprawę przeciwko Grekom. 20-tysięczna armia perska wylądowała w Attyce na równinie w pobliżu małego miasteczka Maraton, 42 km od Aten. Przeciwstawiała im się o połowę mniejsza armia Ateńczyków.

Osobliwością taktyki wojska greckiego było wykorzystanie *falangi* – sposobu ustawienia do walki ciasno zamkniętych szeregów ciężko uzbrojonej piechoty. Falanga miała 8–16 rzędów (po 1000 żołnierzy w rzędzie) i zajmowała obszar do 500 m. Wojownicy szli do walki szeregiem, atakując lub cofając się na rozkaz na całym froncie jednocześnie.

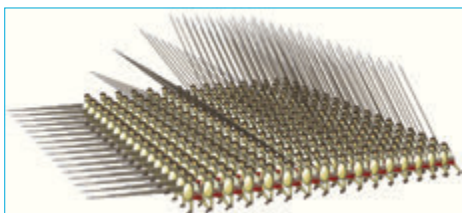
Osobliwością taktyki wojska greckiego było wykorzystanie *falangi* – sposobu ustawienia do walki ciasno zamkniętych szeregów ciężko uzbrojonej piechoty. Falanga miała 8–16 rzędów (po 1000 żołnierzy w rzędzie) i zajmowała obszar do 500 m. Wojownicy szli do walki szeregiem, atakując lub cofając się na rozkaz na całym froncie jednocześnie.

Pomimo znacznej przewagi liczebnej Persów, wojsko ateńskie, dowodzone przez doświadczonego dowódcę Miltiadesa, odniosło zwycięstwo. Radosną nowinę do Aten przyniósł posłaniec, który przebiegł nieprzerwanie 42 km. Po dotarciu do miasta i wykrzyknięciu „Radujcie się, Ateńczycy, zwyciężyliśmy!” – padł martwy. Na igrzyskach olimpijskich dla upamiętnienia tego zdarzenia wprowadzono bieg na dystans maratoński. Ten rodzaj rywalizacji sportowej istnieje do dzisiaj. Zwycięstwo pod Maratonem pokazało przewagę greckiej sztuki wojennej i wzmocniło moralny duch społeczeństwa greckiego.

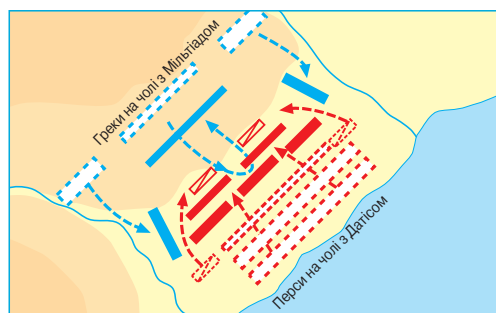
Zbadaj

1. Opisz grecką falangę. Jakie są mocne, a jakie słabe strony takiej taktyki walki?

Grecka falanga. Współczesna rekonstrukcja

2. Na podstawie kartogramu odtwórz ruch walk. Co pomogło Grekom w zwycięstwie?

2 Jak bohatersko bronili się Grecy pod Termopilami

Pomyślcie

Na czym polega bohaterstwo trzystu Spartan? Dlaczego się nie wycofali?

Wiosną 480 r. p.n.e. król perski **Kserkses**, syn i następca Dariusza I Wielkiego, wyruszył na wyprawę wojenną przeciwko Grecji z ogromną armią i flotą. W oczekiwaniu na wojnę wiele greckich polis zawarło sojusz obronny pod przywództwem Sparty. Aby zablokować Persom drogę do środkowej Grecji, greckie oddziały (około 7 tysięcy wojowników) na czele ze spartańskim królem **Leonidasem** zajęły wąskie przejście termopilskie, przegrodzone murem z bramą w centrum.

150-tysięczna armia Kserksesa podeszła do **Termopil**. Persowie zaproponowali Grekom złożenie broni, na co Leonidas odpowiedział: „Przyjdźcie i weźcie”. Zdziwiony perski wysłannik powiedział: „Nasze strzały i włócznie zasłonią wam słońce”. „Tym lepiej – Leonidas powiedział: „Będziemy walczyć w cieniu”.

Grecy przez dwa dni dzielnie odpierali ataki wroga. Trzeciego dnia Persowie próbowali otoczyć greckie wojska. Król Leonidas rozkazał głównym żołnierzom wycofać się. A sam i 300 wojowników – Spartan broniło przejścia termopilskiego, dopóki nie zginęli bohatersko. Główne siły zbrojne Greków zostały zachowane, a perskie wojsko poniosło znaczne straty.

Wtargnąwszy przez przełęcz termopilską, Persowie zdobyli Środkową Grecję. Ateńczycy opuścili miasto. Mężczyźni, którzy byli zdolni trzymać broń, uzupełnili greckie wojsko. Osoby starsze wiekiem, kobiety, dzieci i niewolników Ateńczycy przetransportowali w bezpieczne rejony Grecji i na wyspy.

Zbadaj

Dlaczego, jak myślisz, nadal jest czczona pamięć obrońców Termopil?

Ostatnie wydarzenia bitwy pod Termopilami.
Współczesna rycina

Pomnik króla Leonidas i Spartan na miejscu bitwy
z napisem w ich imieniu: „Przechodniu, powiedz
Sparcie, że leżymy tutaj posłuszni jej prawom”

3 Jak Grecy odnieśli zwycięstwo

Pomyślcie

Co pomogło małej pod względem liczebności armii Greków w zwycięstwie nad Persami? Jakie były skutki wojen?

W 480 r. p.n.e. doszło do ważnej bitwy morskiej w pobliżu Wyspy Salaminy. Połączona grecka flota składająca się z 370 statków pod przywództwem Temistoklesa znajdowała się w wąskiej cieśninie między Attyką a Wyspą Salamina. Persowie mieli 700 statków, a Kserkses, pewny zwycięstwa, rozkazał im wejść do cieśniny i walczyć z Grekami. Natomiast sam na złotym tronie w otoczeniu możnych i skrybów obserwował przebieg walki.

Wraz z rozpoczęciem bitwy lekkie i ruchome greckie triery²¹ ruszyły na perską flotę i odparły ją. Zaciśnięte w wąskiej cieśninie, duże ciężkie perskie statki osiadły na mieliźnie, rozbiły się o podwodne

²¹ **Triera** – okręt wojenny z ostrym metalowym taranem na dziobie, mieszczący 180 wioślarzy i 20–30 żołnierzy. Nazwa pochodzi od trzech rzędów wiosł, które, przypuszczalnie znajdowały się jeden nad drugim w szachowym porządku.

skąły, taranowały się nawzajem i tonęły. Wieczorem bitwa zakończyła się zwycięstwem Greków. Resztki floty perskiej wycofały się.

Zbadaj

Na podstawie przedstawionej ilustracji i tekstu danego paragrafu, opisz ukazany moment bitwy.

W ciągu roku Grecy pokonali Persów na lądzie pod Platejami i na morzu przy przylądku Mikale w pobliżu wybrzeży Azji Mniejszej. Jednak wyczerpujące walki trwały kolejne 30 lat. Dopiero w 449 r. p.n.e. zawarto pokój na warunkach uznania przez króla perskiego samodzielności greckich polis w Azji Mniejszej. Ostateczne zwycięstwo Greków, jacy zjednoczyli się i obronili swoją niezależność, pomogło im uświadomić sobie wartość wolności i ustroju demokratycznego.

Bitwa pod Salaminą. Współczesna rycina

Sprawdź siebie

1. Dlaczego rozpoczęły się wojny grecko-perskie? Która ze stron prowadziła wojnę wyzwolenczą, a która najeżdżczą?
2. Nazwij i pokaż na mapie miejsca głównych bitew Greków i Persów.
3. Jak zakończyły się wojny grecko-perskie?
4. *Jakie znaczenie miała bitwa pod Maratonem dla Grecji?*
5. *W bitwie pod Termopilami zwyciężyli Persowie. Dlaczego sława spadła nie dla nich, ale dla Greków? Jakie filmy i książki dotyczą tej bitwy?*
6. *Skomponuj opowieść o bitwie pod Salaminą. Dlaczego Grecy walczyli z Persami w cieśninie? Czy Kserkses mógł wygrać tę bitwę? Jeśli tak, to na jakich warunkach?*

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link <https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Napisz w imieniu uczestnika którejkolwiek z bitew, o których jest mowa w danym paragrafie, w postaci listu do bliskich lub opisz to wydarzenie w wyimaginowanym dzienniku jej uczestnika.

§ 25. JAK W ATENACH UMACNIAŁA SIĘ DEMOKRACJA

Omawiamy w klasie

Co rozumie się pod pojęciem tyrania, a co oznacza demokracja? Nasze państwo ma Konstytucję i jest państwem demokratycznym. Co charakteryzuje starożytne Ateny i współczesną Ukrainę jako państwa demokratyczne?

Zbadaj

Z listy wybierz 2–3 główne cechy demokratycznego ustroju państwa. Wyjaśnij ich treść i zilustruj przykładami z historii starożytnej Grecji. Lista: absolutna władza władcy; kolegialna²² Rada; skupienie całej władzy w rękach jednej osoby; wybory; Ludowe Zgromadzenie; dziedziczenie władzy; podporządkowanie się mniejszości w stosunku do większości podczas podejmowania wspólnych decyzji.

1 Jak zorganizowano władzę w państwie ateńskim za Peryklesa

Pomyślcie

Jakie zmiany zaszły we władzy państwowej ateńskiego polis w czasach Peryklesa?

W połowie V wieku p.n.e. Ateny osiągnęły najwyższy szczyt rozkwitu. Ten „złoty wiek” Aten jest związany z panowaniem **Peryklesa** (lata 479–431 p.n.e.) – wybitnego męża stanu, utalentowanego i wykształconego człowieka.

Zbadaj

W jaki sposób wyobrażał sobie Peryklesa artysta? Co wskazuje na to, że przed nami spostrzegamy państwowego działacza? Na podstawie dokumentu ułóż historyczny portret tej postaci.

Perykles wygłasza przemówienie.
Philipp von Foltz. Malarstwo historyczne. 1852

²² **kolegialność** – zasada, według której zarządzanie jest prowadzone nie przez jedną osobę, ale przez kolegium, grupę osób o równych prawach w rozwiązywaniu problemów

Kilka faktów o człowieku

Perykles (495 r. p.n.e. – 429 r. p.n.e.) pochodził ze szlachty i bogatego rodu ateńskiego. Poświęcił się służbie ateńskiemu demos. W latach 443–429 p.n.e. rządził państwem ateńskim. Cieszył się dużym autorytetem wśród Ateńczyków – został wybierany jako pierwszy strateg przez 15 lat z rzędu. Dbał o rozwój kultury. Za jego panowania odbudowano zniszczony przez Persów Akropol i piękną świątynię Partenon, a między Pireusem a miastem wzniesiono „Długie mury”, które zamieniły Ateny w trudną do zdobycia fortecę.

Na podstawie „Życiorysów porównawczych” Plutarcha

„...W mieście widziano jak on [Perykles, aut.] kieruje się jedną drogą – na plac rynkowy i do Rady... Perykles dostosowywał swój język, jak instrument muzyczny... W tym niektórzy uważają, że został nazwany „Olimpijczykiem” z powodu budowli, które ozdobiły miasto, inni z powodu jego sukcesów w działalności państwowej i w dowodzeniu wojskiem.

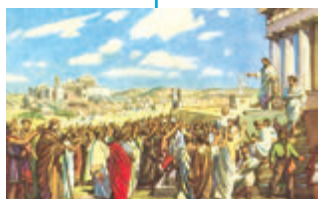
Wszyscy widzieli jego bezinteresowność i nieprzekupność. Choć on uczynił miasto z wielkiego największym i najbogatszym, choć tą potęgą prześcignął wielu królów i tyranów, nie zwiększył on żadną drachmą swojego majątku, który zostawił jego ojciec. Jako strateg Perykles słynął najbardziej ze swojej ostrożności: dobrowolnie nie przystąpił do bitwy, jeśli ona była niebezpieczna, a jej wynik był wątpliwy...”.

Za Peryklesa wprowadzono opłatę za służbę państwową. To dało możliwość biednym obywatelom Aten na wierne i śmiałe prowadzenie spraw państwowych. Kandydatów na stanowiska wybierali w drodze losowania. Opłacana była służba w wojsku i marynarce wojennej. Synowie Ateńczyków, którzy zginęli w wojnie, byli utrzymywani na koszt państwa do osiągnięcia pełnoletności, a osobom niepełnosprawnym wypłacano rentę. Z kasy państwowej biednym obywatelom wydawano również niewielkie środki („spektakularne”) na odwiedzanie teatru. Teatr wtedy odgrywał ogromną rolę w życiu Aten, więc udział w przedstawieniach teatralnych był obowiązkiem.

Zbadaj

Przeanalizuj schemat. Czy zgadzasz się, że reformy Peryklesa wpłynęły na rozwój demokracji w Atenach? Dlaczego?

Państwowy ustrój Aten za Peryklesa

Zgromadzenie Ludowe

(wybierani byli z ateńskich obywateli – mężczyźni od 20 lat)

- Wypowiadali wojnę, zawierali pokój
- Wybierali najwyższych urzędników
- Uchwalali nowe ustawy
- Każdy obywatel miał prawo do wystąpienia i wniesienia do rozpatrzenia projekt ustawy

Rada Pięciuset

(była uzupełniana na drodze losowania przez mężczyzn od 30 roku życia)

- Wstępnie rozpatrywała zagadnienia, które były poruszane na Zgromadzeniu Ludowym
- Kierowała finansami, upiększaniem miasta, biciem monet itp.

Sąd publiczny

(wybierany na drodze losowania z ateńskich obywateli płci męskiej od 30 lat)

- Rozpatrywał sprawy sądowe
- Nadzorował działalność urzędników
- Sędziowie z góry nie wiedzieli, jakie sprawy będą rozpatrywane, co uniemożliwiało przekupstwo

2 Jakie były prawa i obowiązki obywateli ateńskiej polis

Pomyślcie

Jakie prawa i obowiązki przysługiwały obywatelom ateńskiego polis?

W Atenach mieszkali obywatele (arystokraci i demos), metekowie i niewolnicy. Pojawienie się pojęcia „**obywatel**” uważa się za jedno z osiągnięć starożytnej cywilizacji greckiej, ponieważ w starożytnych państwach wschodnich mieszkańcy mieli status poddanych.

Pełnoprawnym obywatelem ateńskim mógł być mieszkaniec Attyki, którego rodzice mieli prawa obywatelskie. Ograniczyć w prawach obywatela ateńskiego można było tylko na podstawie decyzji sądu.

Państwo ateńskie dbało o to, aby nie zmniejszać liczebność właścicieli ziemskich, nadzorowało handel, prowadziło podwyżki cen i spekulacje²³, dbało o edukację obywateli, rozwój sztuki i teatru.

²³ **spekulacja** – skup i odsprzedaż towarów, nieruchomości, papierów wartościowych w celu uzyskania korzyści

Ateńczycy uważali, że ich polityka jest najbardziej demokratyczna w Grecji. Dlatego i teraz, charakteryzując demokrację tego czy innego państwa, odwołujemy się do historii państwa ateńskiego.

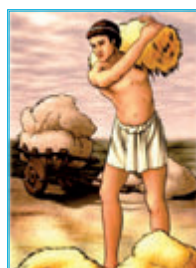
Demokratyczny układ Aten nie był jednak idealny. Na przykład kobiety, które stanowiły połowę dorosłej liczby ludności polis, nie miały praw obywatelskich. Zabroniono im nawet odwiedzanie Zgromadzenia Ludowego. Znaczną część wolnej ludności stanowili *metekowie* pochodzący z innych społeczności. Jednak zamieszkanie w Atenach przez kilka pokoleń nie przyznawało im prawa do obywatelstwa. Małżeństwa między metekami a obywatelami ateńskiej polis były zakazane. Niewolnicy w Atenach nie mieli żadnych praw i byli własnością swego pana lub państwa.

Zbadaj

Na podstawie schematu scharakteryzuj główne grupy ludności Aten. Wyznacz prawa i obowiązki każdej z przedstawionych grup.

Mieszkańcy Aten w V w. p.n.e.

Obywatele Aten. Prawa: do wolności, immunitetu osobistego, ziemi, udziału w wyborczych organach itp. Obowiązki: chronić swój majątek, pracować na ziemi, chronić polis, przestrzegać prawa, aktywnie uczestniczyć w życiu publicznym polis, szanować bogów wyznawanych przez rodziców i przynosić im datki

Ludność niebędąca obywatelami ateńskiej polis

Meteki.

Wywodzący się z innych społeczności: nie mieli prawa brać udziału w Zgromadzeniu Ludowym, zajmować stanowiska urzędnicze, posiadać ziemię i domy na terenie Attyki. Obowiązki: pełnić służbę wojskową, płacić podatki (za uchylenie się od tych powinności sprzedawano ich do niewoli)

Niewolnicy.

Niewolnicy Ateńczyków: byli ich własnością; traktowani, jak przedmiot.

Niewolnicy państwowi: mieli ograniczoną wolność, mieszkali z rodziną, pracowali jako ochroniarze, skrybowie, sekretarze, otrzymując za to zapłatę

Zbadaj

Co, twoim zdaniem, jest najważniejsze w zaprzysiężeniu Ateńczyków? W jakim celu wymawiano przysięgę? Jakie były główne obowiązki Ateńczyków?

Przysięga obywatela Aten

Nie wyrzucę świętej broni ani nie opuszczę towarzysza, z którym będę szedł w szyku, a będę bronił świątynie i kapliczki – sam i razem z wieloma innymi. Ojczyznę zostawię po sobie nie zmniejszoną, ale większą i lepszą niż tą, którą sam odziedziczyłem. I będę posłuszny władzy, która stale istnieje, i będę przestrzegał ustalonych praw, a także tych nowych, które zaprowadzi w zgodzie naród. A jeśli ktoś anuluje prawa, nie będzie im posłuszny, nie pozwolę na to, ale będę bronił ich sam i razem ze wszystkimi. I będę czcić i szanować kapliczki oja.

Sprawdź siebie

1. Kim jest Perykles?
2. Jak Zgromadzenie Ludowe zarządzało ateńską polis?
3. Kto w Atenach należał do pełnoprawnych obywateli?
4. Czy wszyscy Ateńczycy mieli równe prawa i obowiązki? Objasnij to zagadnienie.
5. *Jak myślisz, jaki jest związek między reformami Solona, tyranią Pizystratesa, reformami Klejstenesa i rządami Peryklesa?*
6. *Jakie jest znaczenie demokracji ateńskiej dla historii i teraźniejszości?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

W danym paragrafie znajdują się liczby związane z ludźmi, datami, organami władzy. Zapisz kilka z nich z odpowiednimi definicjami. Na przykład, 10 – ilość strategów itp.

Aby dowiedzieć się, jakie były osobliwości życia mieszkańców Aten w czasach Peryklesa, wykonaj zadanie praktyczne.

Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadanie praktyczne w zeszyte do zajęć praktycznych i projektów

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 26. JAKIE BYŁO ŻYCIE DUCHOWE STAROŻYTNEJ GRECJI

Omawiamy w klasie

Jakie zagadnienia dotyczące życia duchowego kraju będziemy, według was, badać i omawiać? Jakie źródła historyczne pozwalają naukowcom dowiedzieć się więcej, o życiu duchowym starożytnej Grecji? Co już o tym wiesz?

Zbadaj

Dlaczego ludzie budują świątynie? Jakie wrażenie, twoim zdaniem, wywierała ta świątynia na wiernych? Czym różni się ona od świątyń starożytnego Wschodu? Czy jest między nimi coś wspólnego?

Świątynia Artemidy z Efezu.
Współczesna rekonstrukcja

1 Jaką religię wyznawali starożytni Grecy

Pomyślcie

Jakie wyobrażenia starożytnych Greków o otaczającym ich świecie i o osobliwościach ich sposobu życia są odzwierciedlone w ich mitologii i religii?

Wierzenia religijne były ważną częścią życia starożytnych Greków. Świadczą o tym liczne świątynie, rodzinne sanktuaria, święta i konkursy poświęcone bogom. Grecy wierzyli w wielu bogów i boginie, że każdy z tych bogów troszczy się o królestwo otaczającego świata lub ludzkiego życia.

Życie i relacje starożytni Grecy opisywali w mitach. Ich bohaterami byli bogowie i ludzie, tytani i olbrzymy, inne magiczne istoty. Na przykład starożytny mit o wojnie trojańskiej mówi, że bogowie podzielili się na pół w poparciu Trojan i Achajów. A czasem – półbogowie – dzieci nieśmiertelnych mieszkańców Olimpu i ludzi – Tezeusza, Heraklesa, Odyseusza, Jasona, Achillesa i innych. Chwalebni bohaterowie uosabiali najlepsze cnoty ludzkie, ich czyny służyły jako wzór do naśladowania. Mityczne historie Grecy przekazywali ustnie z pokolenia na pokolenie, a później zapisywali w formie wierszy i sztuk teatralnych.

Zbadaj

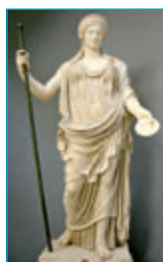
Najbardziej czczonymi przez starożytnych Greków było 12 bogów olimpijskich, którzy mieszkali na górze Olimp. Każdy z nich „opiekował się” określoną dziedziną życia i miał w niej nadprzyrodzone zdolności. Ustal zgodność między zdjęciami, imionami bogów / bogiń a obszarem, którego byli patronami. Jakie wnioski można wyciągnąć z tych faktów? Dlaczego Grecy obdarzali bogów nadprzyrodzonymi zdolnościami?

Zeus

Posejdon

Hera

Demeter

Atena

Ares

Afrodyta

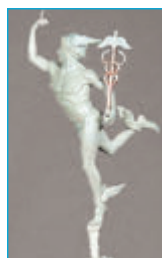
Apollo

Artemida

Hefajstos

Hermes

Hestia

Imię	Sfera życia i środowiska
	Władca bogów, władca nieba, grzmotów i błyskawic
	Bogini kobiet, małżeństwa, rodziny i narodzin dzieci, żona Zeusa
	Bóg morza, burz, trzęsień ziemi i koni
	Bogini urodzaju i rolnictwa
	Bogini mądrości, rzemiosła i wojny
	Bóg wojny
	Bogini miłości i piękna
	Bóg muzyki, wyroczni i uzdrowienia
	Bogini polowania i dzikiej przyrody
	Bóg rzemieślników, patron kowali i wulkanów
	Bóg handlu, podróży, posłaniec bogów i towarzyszący w podróży do królestwa zmarłych
	Bogini domowego ogniska

Starożytni Grecy wierzyli, że bogowie istnieją wszędzie i organizowali rytuały na ich cześć. Na przykład święto czci boga wojny – Aresa było przeprowadzane na początku i na końcu wojny, a kult Demeter wiązał się z pracami rolniczymi.

Czcili bogów w świątyniach, gdyż starożytni Grecy uważali, że bogowie tam mieszkają lub odwiedzają ich podczas modlitwy. W świątyniach znajdowały się posagi i dzieła sztuki przedstawiające bogów i boginie. Obojętnie kto, mógł zwrócić się do bogów w każdej chwili przy pomocy hymnów, modlitw i darowizn. Wybitne życiowe wydarzenia (narodziny dziecka, małżeństwo lub śmierć osoby) Grecy poświęcali bogom.

Zbadaj

Co jest podobne, a co inne w wierzeniach religijnych starożytnych Greków oraz w wierzeniach znanych ci narodów starożytności?

2 Dlaczego i jak odbywały się Igrzyska Olimpijskie

Pomyślcie

Jaki jest związek Igrzysk Olimpijskich z religią grecką? Jak przebiegały gry w starożytnej Grecji?

Legendy mówią, że Igrzyska **Olimpijskie** założył Herkules, syn Zeusa, na jego cześć. Pierwsze oficjalnie zarejestrowane Igrzyska Olimpijskie odbyły się w 776 r. p.n.e.

Zapisy świadczą, że wówczas kucharz Koroibos, z Elidy wygrał wyścig sprinterski (około 192 m). Od tego czasu do IV w. n. e. igrzyska odbywały się przez cztery lata. Tak więc starożytni historycy mierzyli czas czteroletnimi przerwami (olimpiadami). W okresie wyścigów olimpijskich kończyły się wojny i ogłaszali święty rozejm.

Na Igrzyska Olimpijskie zewsząd (z polis, a nawet kolonii) zjeżdżali się widzowie, a także pisarze i poeci, aby recytować swoje dzieła. Wokół Olimpu wyrastały namiotowe osady. Wykopaliska archeologiczne wskazują, że w Olimpii było 5 stadionów w kształcie prostokąta lub podkowy z trybunami dla kibiców.

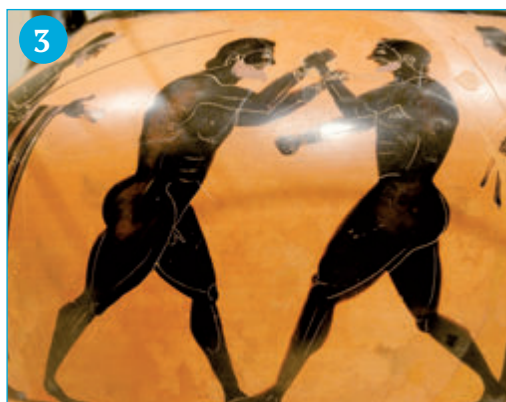
Początkowo zawody odbywały się w jednym dniu, później trwały cztery dni, a piątego dnia była ceremonia zamknięcia, wręczenia nagród i uczta dla mistrzów. Na igrzyskach rywalizowali tylko swobodnie urodzeni Grecy. Kobietom zabroniono nie tylko udziału w konkursach, ale także uczestniczenia w nich.

Zawody odbywały się w takich dyscyplinach sportowych jak w bieganii, rzucie oszczepem i dyskiem, skokach, walce na pięści. Najbardziej popularne i jednocześnie najbardziej niebezpieczne były wyścigi rydwanów na torze wyścigowym hipodromu. Zdarzało się, że podczas zawodów rydwan się rozbił, a woźnicy ginęli. A zwycięzcą wyścigu był uznawany właściciel koni, a nie woźnica, który ryzykował życiem.

Zwycięzcy zawodów olimpijskich wręczano wieniec ze święconej oliwki i gałązki palmowej. Ale główną nagrodą była sława: nazwiska olimpijczyków były umieszczane na specjalnych listach i celebrowane w całej Grecji. Na ich cześć organizowano święta i wznoszono posągi, a rodzinne miasta hojnie ich wynagradzały.

Zbadaj

Jakie budynki i obiekty można zobaczyć w Olimpii? Czym się różnią od nowoczesnych budynków, gdzie odbywają się zawody sportowe? Jak i dlaczego przedstawiano różne rodzaje konkurencji sportowych na starożytnych greckich wazonach?

- 1 Model starożytnej Olimpii. W centrum świątynia Zeusa. Brytyjskie Muzeum
- 2 Trzech biegaczy. Lata 332–333 p.n.e.
- 3 Skoczek skaczący w dal. Lata 470–460 p.n.e.
- 4 Wyścigi rydwanów. 510 r. p.n.e.
- 5 Zapaśnicy rywalizują na oczach sędziego. 500 r. p.n.e.

Sprawdź siebie

1. Podaj imiona najbardziej czczonych starożytnych greckich bogów i bogiń.
2. Jakie wyobrażenia starożytnych Greków o otaczającym ich świecie i osobliwościach ich życia znajdują odzwierciedlenie w mitologii?
3. Jakie były tradycje starożytnych Igrzysk Olimpijskich?
4. Zorientuj się na podstawie zdjęć bogów / bogiń w podręczniku i określ, jakie informacje możesz o nich uzyskać. Porównaj, jak przedstawiali bogów mieszkańcy Egiptu, Indii, Grecji.
5. Dlaczego ludzie tworzą obiekty przestrzeni społecznej – świątynie, place, stadiony? Do czego służyły w starożytnej Grecji? A jak są teraz wykorzystywane? Wyjaśnij swoją opinię na przykładach. Jakie pomysły na zagospodarowanie społecznej przestrzeni „podarowali” nam starożytni Grecy?
6. Jakie zasady / tradycje / rodzaje dyscyplin sportowych przetrwały od czasów starożytnej Grecji?

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link <https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Znajdź w źródłach internetowych lub w bibliotece tekst starożytnego greckiego mitu. Narysuj ilustrację do niego.
2. Utwórz kolaż, rysunków lub ułóż krzyżówkę do jednego z tematów: „Rodzaje sportów w starożytnej Grecji”, „Igrzyska Olimpijskie w starożytnej Grecji”, „Społeczne przestrzenie starożytnych Greków”.

§ 27. JAK ROZWIJAŁA SIĘ OŚWIATA, NAUKA I TEATR W STAROŻYTNEJ GRECJI

Omawiamy w klasie

Jakie osiągnięcia kultury cywilizacji starożytnego Wschodu możecie sobie przypomnieć? Jak one wpłynęły na rozwój współczesnego świata?

Zbadaj

W starożytnej Grecji powstał teatr, który lubiło i odwiedzało wielu ludzi. Dlaczego, według ciebie, teatr jako zjawisko kulturowe pojawiło się w Grecji, a nie w innych krajach starożytnego świata?

Ruiny teatru greckiego

1 Czego i jak uczyli grecką młodzież

Pomyślcie

Jaki był system oświaty w starożytnej Grecji? ?

Edukacja w różnych polisach była różnie zorganizowana. W Atenach chłopcy do siódmego roku życia byli wychowywani przez rodziców. A w wieku od 7 do 12 lat uczyli się czytać, pisać, liczyć, uprawiać sport i muzykę. Wiele uwagi poświęcano zasadom zachowania. Na przykład dzieci musiały chodzić po ulicach bez kaprysów, ze spuszczoną głową, musiały milczeć w obecności starszych.

Młodzież w średniej szkole uczyła się retoryki (sztuki przekonującego mówienia), gramatyki, doskonaliła umiejętności gimnastyczne, poznawała nauki przyrodnicze i matematykę. W wieku 14–16 lat w większości chłopcy kończyli naukę.

Ateńscy chłopcy do lat 18 w gimnazjach zajmowali się gimnastyką, ćwicząc bieganie, skakanie, rzut dyskiem i oszczepem, zapasy. Od 18 do 20 lat pełnili służbę wojskową. W wieku 20 lat ich nazwiska były wpisywane na listy obywateli miasta. Nauczanie w szkołach było płatne, więc tylko zamożni ludzie uczyli swoje dzieci.

Dziewczęta od urodzenia do 15 roku życia (w tym wieku one miały prawo wyjść za mąż) wychowywały matki. Uczyły się czytać

i pisać, a także szyć, tkąć, wykonywać różne prace w gospodarstwie domowym.

W Sparcie chłopcy do 7 roku życia wychowywali się w rodzinach. A od 7 do 18 lat uczyli się w oddziałach wojskowych. Tutaj oni opanowywali umiejętności posługiwania się bronią, uczyli się czytać i pisać, lakonicznego wypowiadania myśli, wojskowych pieśni i tańców. Od 18 do 20 roku życia młodzież przebywała na wojskowej służbie.

Dziewczęta i kobiety w Sparcie otrzymywały wojskowe i fizyczne przygotowanie, aby w razie przypadku braku mężczyzn były przygotowane do obrony samej siebie lub mogły powstrzymać bunt helotów.

Zbadaj

Porównaj, jak nauczano dzieci w Atenach i Sparcie. Co było wspólne, a co odmienne? Czym różni się szkoła grecka od współczesnej?

2 Jakie nauki rozwinęły się w starożytnej Grecji

Pomyślcie

Ułóż tabelę „Nauka w starożytnej Grecji”, zwracając uwagę na dziedziny nauki, nazwiska naukowców i ich odkrycia lub pomysły.

Szczególny rozwój w Grecji nabrała nauka. Grecki filozof **Demokryt** twierdził, że świat składa się z najmniejszych części – atomów, które nieustannie się poruszają, więc na świecie zachodzą zmiany. Ta genialna przepowiednia była udowodniona przez naukowców dopiero na początku XX wieku.

Filozof **Sokrates** żył bez troski o swój materialny dobrobyt i jego rodziny. Jego hasłem życiowym były słowa: „Poznaj siebie”. O sobie Sokrates mówił, że „wie tylko to, że nic nie wie”. Uczeń Sokratesa **Platon** w swoim dziele „Państwo” zaprojektował najlepszy, jego zdaniem, ustrój państwa. Zasłynął również z tego, że założył Akademię (obecnie **akademią** nazywamy naukowy zakład lub wyższą uczelnię).

Matematyk **Pitagoras** – jest autorem twierdzenia, że podstawą świata są liczby. Za „ojca medycyny” uważamy naukowca – lekarza **Hipokratesa**. Nauczał, że lekarz nie powinien wyganiać choroby z człowieka, a pomagać ciału w jej przezwyciężaniu.

W V wieku p.n.e. powstała nauka zwana historią. „Ojciec historii” **Herodot** napisał dzieło „Historia” w dziewięciu księgach, które

są ważnym źródłem informacji na temat historii nie tylko Grecji, ale i, na przykład ludów północnego wybrzeża Morza Czarnego.

Arystoteles uzasadnił podział wiedzy naukowej na różne odgałęzienia i połączył je w niezależne nauki: botanikę (od starożytnego greckiego słowa *roślina*), fizykę (od słowa *natura*), politykę (od słowa *państwo*) itp.

Zbadaj

Połącz odpowiednio portret starożytnego uczonego z jego główną ideą lub odkryciem.

- 1 Demokryt 2 Sokrates 3 Platon 4 Arystoteles 5 Hipokrates 6 Herodot

A świat składa się z atomów

B „wiem, że nic nie wiem”

C zadaniem lekarza jest pomóc organi
zmowi człowieka i wyleczyć go

D „ojciec historii”

E istnieją różne dziedziny nauki, które
należy studiować oddzielnie

F można stworzyć idealne państwo

G podstawą świata są liczby

3 Jaki był teatr w starożytnej Grecji

Pomyślcie

Jak wyglądał i jakie spektakle przedstawiał starożytny teatr grecki?

Starożytne greckie słowo „*teatr*” oznacza „widowisko” lub „miejsce spektaklu”. W V–IV w. p.n.e. teatry istniały niemal we wszystkich greckich miastach.

Antyczne teatry były duże i mieściły do 20–25 tysięcy widzów. W przedstawieniach mogli uczestniczyć obywatele, wolni ludzie i obcokrajowcy. Kobiety też mogły przyjść do teatru, jednak nie miały prawa oglądać komedii, ponieważ pokazywano w nich życie towarzyskie. Biedni obywatele odwiedzali teatr na koszt środków społecznych.

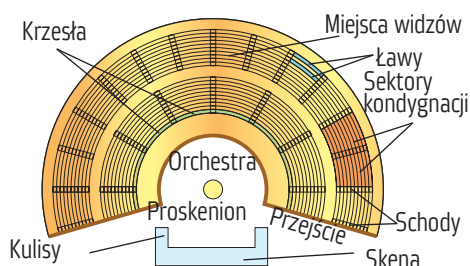
Miejsca siedzące znajdowały się na zboczach wzgórza po prostu pod samymi niebiosami. Do przebrania aktorzy używali namiotu – *skene* (we współczesnym języku scena). A na dole przed skeną urządzono duży plac – *orchestrę* – dla chóru i muzyków.

Aktorami byli wyłącznie mężczyźni. Wykonywali również i role kobiece. Aktorzy grali w kostiumach teatralnych z zakrytymi, jaskrawo pomalowanymi maskami twarzy. Maski wyrażały różne uczucia: gniew, błaganie, smutek. Żeby być wyższym, aktorzy nosili buty z grubą podeszwą.

Przedstawienia były dwojakiego rodzaju – *tragedie* i *komedie*. Treść tragedii była smutna, bohaterowie często ginęli, więc ubrania aktorów zwykle miały ciemne kolory. W komediach Grecy przedstawiali wesołe, radosne wydarzenia, życie zwykłych ludzi, wyśmiewali mężów stanu, znane twarze tamtych czasów. Dla komediowych spektakli wykorzystywano jasne dekoracje, kostiumy w paski, karykaturalne maski, nietypowe ubrania chóru.

Zbadaj

Jakie są osobliwości wyposażenia starożytnego greckiego teatru? Porównaj teatr starożytnej Grecji i współczesny teatr.

Sprawdź siebie

1. Jak zorganizowano odpowiednio do wieku naukę dla dzieci w starożytnej Grecji?
2. Objaśnij słowa „gimnazjum”, „akademia”, „tragedia”, „komedia”. Czy używasz te słowa lub podobne w swoim języku?
3. Nazwij kilku starożytnych greckich uczonych i gałęzie nauki, którym się poświęcili.
4. Czy oświatę w Atenach można nazwać demokratyczną? Uzasadnij swoją odpowiedź przykładami.
5. Dlaczego, według Ciebie, filozofia starożytnych Greków pomyślnie się rozwijała, była u szczytu rozkwitu?
6. Jak można wytłumaczyć popularność teatru w starożytnej Grecji?

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wybierz jedną z postaci z danego paragrafu. Znajdź w źródłach internetowych informacje o tym uczonym i przygotuj o nim krótką adnotację (około 250 słów).

§ 28. JAK ALEKSANDER MACEDOŃSKI STWORZYŁ NAJWIĘKSZE IMPERIUM NA ŚWIECIE

Omawiamy w klasie

Jakie osobliwości greckich polis, według was, mogły być przyczyną ich osłabienia i późniejszych podbojów wrogich wojsk?

Zbadaj

Jakie wartości / cechy władcy przyczyniają się do potęgi jego państwa?

1 Jak Macedonia podbiła Grecję

Pomyślcie

Dlaczego Filip II zdołał w krótkim czasie podbić znaczną część greckich polis?

W IV w. p.n.e. po długiej wojnie między Atenami a Spartą, Grecja przeżywała czas upadku i niezgody. Miasta i osady zostały zniszczone, tysiące Hellenów zginęło lub zostało uwiecznionych, gospodarka upadła, zniknęła jedność polis.

Upadek Aten i Sparty zbiegł się w czasie ze wzmocnieniem **Macedonii**, położonej na północy Bałkanów. Jej mieszkańcy wierzyli, że pochodzą od greckich bogów i bohaterów i są krewnymi starożytnych Greków.

Państwo osiągnęło potęgę za panowania króla **Filipa II (lata 359–336 p.n.e.)**. On wzmocnił wojsko ciężką konną jazdą, udoskonalił uzbrojenie, zbudował flotę. Główną siłą uderzeniową armii była *macedońska falanga*, która różniła się od falangi Hellenów budową i szczelnością rozstawienia. Filip II uzbroił wojsko w dłuższe (5–6 m) włócznie i mniejsze tarcze. Dzięki takim włóczniom wojownicy w falandze mieli lepszy dostęp do wroga, a dzięki mniejszym tarczom szyk poruszał się szybciej.

Filip II miał wielkie plany podboju całej Grecji. Jego armia rozpoczęła atak na terytorium Attyki. Macedończykom przeciwstawiły się armie Aten, Teb i Koryntu. Decydująca bitwa miała miejsce w 338 r. p.n.e. w pobliżu miasta Cheronei. 18-latek, syn Filipa II – Aleksander zorganizował uderzenie na tyły Ateńczyków, którzy następowali na linię frontu. To rozdzieliło greckie oddziały i wojska alianckie, zaczęły nieuporządkowanie wycofywać się. Macedończycy odnieśli zwycięstwo.

Filip II

Podczas rządów Filipa II w Macedonii bito złote monety. Za nich zakupiono katapulty, tarany i balisty. Filip II zjednoczył greckie polis w unii i zaczął przygotowywać się do wojny z Persją. Wkrótce jednak został zamordowany. Nowym królem został młody Aleksander, znany w historii jako **Aleksander Macedoński**, nazywany **Wielki**.

Zbadaj

Porównaj granice Macedonii na początku i pod koniec panowania Filipa II. Co spowodowało zmiany terytorialne? Dlaczego one stały się możliwe?

2 Jak doszło do podboju Aleksandra Macedońskiego

Pomyślcie

Jakie były główne podboje Aleksandra Macedońskiego?

Aleksander (lata 356–323 p.n.e.) postanowił kontynuować dzieło ojca – pójść na wojnę przeciwko Persji. Potężne niegdyś państwo perskie zostało osłabione przez stałe konflikty między satrapami – władcami prowincji, którzy nie byli posłuszni rozkazom króla Persji Dariusza III. W roku 334 p.n.e. 22-letni król Aleksander zebrał armię liczącą ponad 48 tys. żołnierzy. Przekraczając cieśninę Hellespont (obecnie Dardanele), jego wojska wylądowały w Azji Mniejszej.

Aleksander Wielki

Po zwycięstwie nad armią perską w bitwie nad Granikiem wojska Aleksandra wkroczyły do prawie wszystkich greckich podbitych przez Persów kolonii w Azji Mniejszej. Aleksander ruszył wzdłuż wybrzeża Morza Jońskiego, przyznając tamtejszym miastom autonomię. On przejął kontrolę nad Syrią, Tyrem i wschodnim wybrzeżem Morza Śródziemnego. Pod jego władzą bez walki znalazł się Egipt.

Wiosną 331 roku p.n.e. wojska Aleksandra spotkały się z Persami w ostatnim pojedynku pod miejscowością Gaugamelą, na północ od Babilonu. Dzięki przebiegłemu manewrowi Aleksandra w przedniej linii wojska perskiego powstała luka, gdzie Macedończycy skierowali piechurów. Po klęsce Dariusz III uciekł w głąb imperium, gdzie później został zabity przez jednego ze swoich dowódców wojskowych.

Wojska Aleksandra zdobyły, obrabowały i spaliły stolicę Persji Persepolis. Po podboju państwa perskiego Aleksander zaczął wschodnią wyprawę wojenną na Indie, aby dotrzeć do „krajów świata i wielkiego morza zewnętrznego”. W 326 r. p.n.e. na rzece Hydaspes odbyła się decydująca bitwa, w której Macedończycy pokonali nawet wojowników na słoniach bojowych. Jednak pomimo zwycięstwa wyczerpani wojownicy i ich dowódcy przekonali Aleksandra, by powstrzymał natarcie i zawrócił. Kampania Wschodnia dobiegła końca.

W wyniku zwycięskich wypraw Aleksandra Wielkiego powstało jedno z największych państw starożytnego świata. W jego skład weszły Grecja, Syria, Fenicja, Egipt, Persja i Zachodnie Indie. Stolicą było starożytne miasto Babilon. Na całym terytorium Imperium założyło nowe polis, wiele z nich (prawdopodobnie do 70) nazwano na cześć króla Aleksandriami.

Genialny dowódca Aleksander, nie zamierzając na tym poprzestać, starał się podbić cały świat. Król zaczął przygotowania do wojny z Rzymem i Kartagimą. Ale w 323 r. p.n.e. niespodziewanie zachorował i zmarł.

Prześledź drogę wojska Aleksandra Wielkiego na mapie. Ustal, jakie wydarzenia wojenne odzwierciedlone na ilustracjach wpłynęły na jego przesuwanie się wojsk.

- 1 Wojska Aleksandra przekroczyły cieśninę Dardanele
- 2 Aleksander rzucił się na wody Granika, aby stanąć na czele wojska i poprowadzić je, ponieważ wojska powstrzymały szturm na brzeg
- 3 Macedońska falanga w bitwie pod Gaugamelą
- 4 Bitwa wojsk Aleksandra ze słoniami bojowymi

Sprawdź siebie

1. Kiedy doszło i w czym objawiło się powstanie Macedonii?
2. Kim jest Aleksander Wielki?
3. Jakie kraje podbił Aleksander Wielki?
4. *Jeden z biorących udział w bitwie pod Cheroneą napisał: „wraz z ciałami poległych pod Cheroneą została zakopana wolność Greków”. Co, twoim zdaniem, miał na myśli?*
5. *Dlaczego Grecy zwyciężyli w V w. p.n.e. w wojnie z Persją, a w IV w. p.n.e. byli pokonani przez Macedonię?*
6. *Jak Aleksander Wielki odniósł zwycięstwo nad Persami?*
7. *Dlaczego Aleksander Macedoński przeszedł do historii jako Wielki?*

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Określ: a) w jakim wieku rządził Aleksander Wielki? b) ile lat przeszło od bitwy pod Maratonem do bitwy pod Cheroneą? c) ile lat temu Aleksander wylądował w Azji Mniejszej?
2. Scharakteryzuj działalność Filipa II / Aleksandra Macedońskiego. Określ swój stosunek do niego.

§ 29–30. JAK POWSTAŁY I ROZWIJAŁY SIĘ HELLENISTYCZNE PAŃSTWA

Omawiamy w klasie

Jak powstało Imperium Aleksandra Wielkiego? Co mogło się z nim stać po jego śmierci? Dlaczego? Jak mogło to wpłynąć na dalszy rozwój terytorium należącego do Imperium Aleksandra?

Zbadaj

Jaki naród nazywał siebie Hellenami? Jak myślisz, co oznacza słowo „hellenistyczny”? Czym różni się obraz boga Anubisa Ellinis z okresu antycznego od jego wizerunku z epoki starożytnego Egiptu? Dlaczego zaszły takie zmiany? Dlaczego, według ciebie, okres powstania tego zabytku nazywany hellenistycznym?

Представление Анубиса в Александрии

Бóg Anubis.
Starożytna egipska rycina

1 Jak powstały państwa hellenistyczne

Pomyślcie

Dlaczego państwa powstałe w wyniku rozpadu Imperium Aleksandra Wielkiego, nazywamy hellenistycznymi? Jakie cechy odróżniały je od starożytnych greckich polis?

Po śmierci Aleksandra Macedońskiego jego dawni współtowarzysze – diadochy i ich potomkowie zaczęli walczyć między sobą.

Zbadaj

Które państwa powstały po rozpadzie Imperium Aleksandra Macedońskiego? Dlaczego, twoim zdaniem, diadochy – dowódcy nie byli w stanie utrzymać jednego państwa?

Państwa te nazywane są **hellenistycznymi**. Ich polityczny ustrój łączył elementy administracji państw wschodnich i greckich polis. Diadochy, podążając za starożytnymi tradycjami wschodnimi, ogłaszali się królami, a władzę przekazywali dziedzicznie. Czczono ich jako

Termin „**hellenistyczny**” oznacza „podążać za Grekami”, oraz okres hellenistyczny (lata 323–30 p.n.e.) – rozprzestrzenianie się greckiego stylu życia na nowe terytoria, wzajemne przenikanie greckiego języka i zwyczajów z kulturą Bliskiego Wschodu.

bogów, na ich cześć wznoszono świątynie. Władcy hellenistycznych państw, dążąc do zachowania więzi z kulturą grecką, zapraszali do swoich pałaców greckich rzeźbiarzy, poetów, filozofów, rzemieślników. Tysiące kolonistów z Grecji i Macedonii przeniosło się do nowych miast założonych na wschodzie. Życie społeczne miast było zorganizowane na wzór grecki: otworzono tu gimnazja, zbudowano stadiony i tory wyścigowe, a Zgromadzenie Ludowe uchwalało ustawy i wybierało radę miejską.

Religia grecka rozprzestrzeniła się w Egipcie i Babilonie, Fenicji i Azji Środkowej. Wszędzie wznoszono świątynie Zeusa, Ateny, Apolla. Grecka i miejscowe religie mieszały się, ludzie modlili się i składali ofiary Ozyrysowi i Posejdonowi, Isztar i Artemidzie.

W języku greckim wydawano prawa królewskie, komunikowały się w nim różne narody. Wschodni artyści zapożyczyli helleńskie wzorce w architekturze, rzeźbie i malarstwie. Kultura helleńska ściśle splotła się ze starożytną kulturą Wschodu, co wzbogaciło obie cywilizacje. W krajach wschodniej części Morza Śródziemnego w dużym stopniu zaczęła się rozwijać nauka, rzemiosło, oświata i sztuka.

2 Jak w epoce hellenistycznej rozwijała się kultura

Pomyślcie

Jakie były osobliwości nauki, architektury, rzeźby i sztuki hellenizmu? Zilustruj swoją odpowiedź przykładami.

Wzajemne oddziaływanie kultury greckiej i starożytnego Wschodu dało początek nowej kulturze *hellenistycznej*, która znacznie różniła się od tych kultur. Charakterystyczną osobliwością tych czasów był burzliwy i szybki rozwój nauk humanistycznych i przyrodniczych oraz stopniowe powstawanie poszczególnych nowych gałęzi wiedzy naukowej.

Zbadaj

1. Określ osiągnięcia nauki według epoki hellenistycznej i wyjaśnij ich znaczenie.

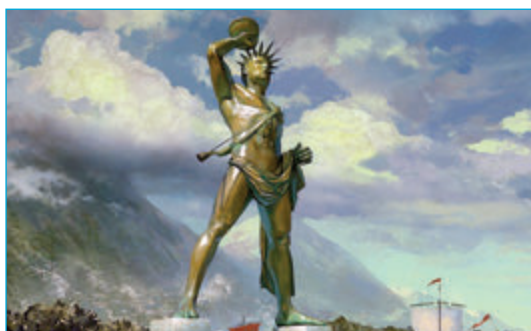
Uczony	Odkrycie	Gałąź nauki
Euklides 	Głównym dziełem są „Elementy”, wyróżnia zasadniczą część konstrukcji bądź dowodu matematycznego, opracował podstawy geometrii i podsumował je w swej książce, która była podstawowym i głównym podręcznikiem geometrii przez ponad dwa tysiąclecie lat	Matematyka
Archimedes z Syrakuz 	Wynalazł metodę pomiaru objętości ciał o kształcie nieregularnym (kodeks Archimedeseski); Prawo Archimedeseskie – określające siłę wyporu płynu w górę; zasadę dźwigni – sławne powiedzenie Archimedeseskie „Dajcie mi punkt podparcia, a poruszę Ziemię”; prawa równi pochyłej, środek masy i sposoby jego wyznaczania dla prostych figur.	Mechanika, fizyka, matematyka
Arystarch z wyspy Samos 	Wyraził genialne przypuszczenie, że to nie Słońce i planety się obracają wokół Ziemi, jak sądzono dawniej, a Ziemia i planety krążą wokół Słońca; określił promień Księżyca.	Astronomia
Herofilos 	Żołnierz i założyciel szkoły lekarskiej; twórca naukowo pojmowanej anatomii. Odkrył sposób na pomiar częstotliwości bicia serca jako ważną część diagnostyki chorych.	Medycyna
Teofrast 	Opracował klasyfikację roślin w zależności od miejsca występowania, rozmiarów, a także ich praktycznego zastosowania.	Botanika

Uczony	Odkrycie	Gałąź nauki
Heron Aleksandryjski 	Opracował konstrukcję maszyny do czerpania wody (fontanna Herona); maszyn oblężniczych (trebuszy, katapulty, balisty); Bania Herona uważana za pierwowzór parowej turbiny; zmontował maszynę parową, która podczas przedstawień teatralnych poruszała marionetkami i dekoracjami.	<i>Mechanika</i>
Eratostenes 	Udowodnił, że Ziemia ma kształt kulisty. Sporządził mapę geograficzną Ziemi i próbował obliczyć jej wymiary; stworzył kalendarz, gdzie rok ma 365 dni.	Geografia
Arystoteles 	Twórca nauki – logiki; napisał „historię zwierząt”, uogólnił i podsumował wyobrażenia antycznej nauki o przyrodzie i ruchu, o metodzie poznawania i badania świata w różnych sferach.	Uczony-encyklopedysta, autor wielu prac naukowych z filozofii, fizyki, estetyki, biologii, pedagogiki, polityki

2. Jaką wiedzę naukową posiadali architekci dwóch budowli wchodzących w skład listy cudów starożytnego świata: latarnia morska na Faros i posąg Kolosa na Rodos?

Latarnia morska na wyspie Faros w pobliżu delty Nilu, niedaleko portu Aleksandrii w Egipcie. Wysokość latarni dochodzi do 135 m, a światło jest widoczne w odległości 60 km.

Kolos z Rodos – gigantyczny posąg boga Słońca Heliosa na wyspie Rodos, na Morzu Egejskim, prawie 36 m wysokości.

Głównymi ośrodkami kultury hellenistycznej były miasta: **Aleksandria** (Egipt), **Antiochia** (Syria), **Pergamon** (Azja Mniejsza). Nowe miasta budowano na terenach o sprzyjającym klimacie, na skrzyżowaniach szlaków handlowych. Szczególną uwagę poświęcono urbanizacji miasta.

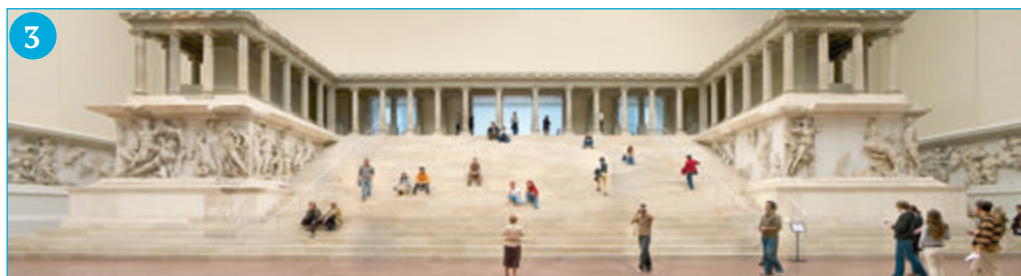
W epoce hellenistycznej greccy architekci stworzyli wybitne budowle. Tak więc w stolicy Królestwa Pergamonu wzniesiono ołtarz Zeusa i Ateny. Ten ogromny marmurowy pomost do składania ofiar najwyższemu bogu Greków zdobiła majestatyczna płaskorzeźba bitwy bogów z gigantami symbolizującymi zwycięstwo pergamońskich królów nad wrogami. W okresie epoki hellenistycznej, pojawiły się rzeźbiarskie portrety, które oddawały indywidualne cechy człowieka, a także posągi dzieci i starców. Znane dzieła sztuki hellenistycznej to posągi Afrodyty (Wenus) z Milo i Niki z Samotraki, zostały wykonane przez grupę rzeźbiarzy „Laokoon i jego synowie”.

Zbadaj

Dlaczego, według ciebie, ołtarz w Pergamonie jest uważany za wybitny zabytek kultury?

- 1 Pergamon. Współczesne zdjęcie
- 2 Fragment płaskorzeźby z ołtarza w Pergamonie
- 3 Ołtarz Pergamoński w Muzeum Berlińskim.

3 Jaka była Aleksandria w epoce hellenizmu

Pomyślcie

Dlaczego Aleksandria była uważana za centrum nauki i sztuki?

Jednym z największych ośrodków kultury hellenistycznej było miasto Aleksandria w Egipcie. Miasto założone przez Aleksandra Wielkiego w latach 332–331 p.n.e. i nazwane na jego cześć.

Pół miliona ludności Aleksandrii stanowili Grecy, Egipcjanie, Macedończycy, Żydzi, przedstawiciele innych narodów. Tu przybyli kupcy z wielu krajów. W portowych urzędach celnych płacili podatki od przywiezionych towarów.

W Aleksandrii wzniesiono Musejon – świątynię dziewięciu muz. To było centrum badawcze i największe Muzeum Starożytności (od słowa „museyon” powstało słowo „muzeum”) z pomieszczeniami dla pracy uczonych, znajdowało się tam: gabinet anatomiczny, obserwatorium, alejki, ogród botaniczny i zoologiczny. Tu mieszkali i pracowali najlepsi naukowcy i artyści tamtych czasów.

W III w. p.n.e. niezależnie od Musejonu powstała Biblioteka Aleksandryjska, która jest największym zbiorem książek starożytnego świata. Uważa się, że przechowywano w niej od 100 do 700 tys. zwojów papirusowych. W pierwszych latach biblioteka była finansowana przez państwo. Władcy wiele dla niej zrobili uzupełniając jej zbiory. Nawet w porcie od przybyłych kupców zabierano rękopisy dla biblioteki, zastępując je wiernymi kopiami.

Zbadaj

Na podstawie zdjęć udowodnij, że Aleksandria w Egipcie była wzorem hellenistycznej architektury miejskiej.

1 Latarnia morska w Aleksandrii. Rycina z XVII w.

2 Aleksandria egipska. Współczesna historyczna rekonstrukcja

3 Aleksandria egipska. Plan

4 Biblioteka Aleksandryjska. Rekonstrukcja historyczna

Sprawdź siebie

1. Co to jest hellenistyczna kultura?
2. Jakie są osobliwości rozwoju hellenistycznych państw?
3. Jakie wybitne zabytki kultury zostały stworzone w krajach basenu Morza Śródziemnego? Podaj przykłady.
4. Opowiedz o osiągnięciach nauki w okresie hellenistycznym.
5. *Wyobraź sobie, że miałeś szczęście odwiedzić Aleksandrię w Egipcie. Ułóż opis tego miasta. Skorzystaj z tekstu podręcznika, planu miasta i podanych rycin. Z jakim miastem starożytnego świata można porównać Aleksandrię egipską?*
6. *Porównaj główne cechy kultury greckiej i hellenistycznej za pomocą tabeli.*

Sfera dla porównania	Cechy wspólne	Cechy odmienne
Organizacja władzy		
Życie gospodarcze		
Religia		
Kultura		

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link <https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Dokończ zdania: „Specyfika kultury hellenistycznej polega na tym, że... Za wybitne jej zabytki uważa się... Mnie najbardziej pozostało w pamięci..., bo... ”.
2. Dzięki dodatkowym źródłom, znajdź informacje o innych cudach świata (jest ich tylko siedem) i przygotuj o nich krótkie notatki.

Uogólniamy i ćwiczymy

Dołącz do pracy nad projektem edukacyjnym „Porównaj i wyciągnij wnioski”. Udział w projekcie pozwoli ci uzupełnić wiedzę o kulturze i stylu życia starożytnych Greków. Możesz także udoskonalić umiejętność wyszukiwania w Internecie, tworzenia komputerowych prezentacji i wystąpień przed klasą. Kliknij link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt lub otwórz plik pobrany wcześniej..

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

ROZDZIAŁ 4. STAROŻYTNY RZYM I JEGO SĄSIEDZI

§ 31. CO WIEMY O OSIEDLANIU SIĘ I ROZWOJU WŁOCH W I TYS. P.N.E.

Omawiamy w klasie

Co wiesz o Włoszech? Gdzie się znajdują? Jak nazywa się stolica tego państwa? O jakich zabytkach z przeszłości tego państwa słyszałeś, a które widziałeś podczas swej podróży?

Zbadaj

Na podstawie map przeanalizuj położenie geograficzne, warunki naturalne Półwyspu Apenińskiego, zastosuj już znany sposób zdobywania informacji. Dowiedz się, jakie było zaludnienie półwyspu w pierwszej połowie I tys. p.n.e..

1 Jak wpłynęły warunki przyrodniczo-geograficzne na życie ludności Półwyspu Apenińskiego

Pomyślcie

Porównaj informacje zawarte w tekście z wynikami twojej analizy. Ustal nowe informacje, które zdobyłeś podczas analizy twoich wiadomości w tym punkcie paragrafu.

Na zachód od Bałkanów leży podobny do buta *Półwysep Apeniński*, którego nazwa pochodzi od niewysokich gór Apeninów rozciągających się wzdłuż półwyspu. Tutaj położone są **Włochy**. W pobliżu półwyspu znajdują się wyspy, z których największe i najbardziej znane to Korsyka, Sardynia, Sycylia.

Przed północnymi wiatrami terytorium półwyspu chronią wysokie Góry – *Alpy*. Dlatego klimat jest tutaj głównie łagodny i ciepły – śródziemnomorski. Mróz i śnieg występują rzadko. Wybrzeża i doliny górskie posiadają bardzo żyzne gleby. Od dawna ludność Półwyspu Apenińskiego uprawiała winogrona, oliwki, kasztany, morele, figi i drzewa brzoskwiniowe, cyprysy i sosny. Siano pszenicę, proso, jęczmień i owies. Liczne stada bydła rogatego, koni, owiec, świń, kóz cały rok były wypasane na naturalnych wygonach – pastwiskach. Właściwie słowo „Italia” (Włochy) oznacza „*kraj cieląt*”.

2 Jak powstało miasto Rzym

Pomyślcie

Dlaczego miasto powstało w tej części półwyspu?

W VIII wieku p.n.e. na siedmiu wzgórzach nad *Tybrem* powstało miasto **Rzym**. Rzymscy historycy obliczyli datę założenia Rzymu – 753 r. p.n.e. Od tej daty Rzymianie prowadzili swoje kroniki. W starożytności na Palatynie osiedlili się bogaci i szlachetni ludzie. Na Kapitolu Rzymianie zbudowali fortecę i główną świątynię miasta, poświęconą bogu Jowiszowi. A ogromne bagno między wzgórzami osuszono i urządzono rynek – *forum*²⁴.

Rzym z małej osady nad Tybrem, na drodze intensywnego rozwoju, stał się stolicą potężnego Cesarstwa Rzymskiego. A teraz jest stolicą Włoch. Nie bez powodu Rzym nazywany jest Wiecznym Miastem.

Zbadaj

1. O czym opowiada legenda? Jak myślisz, co w niej może być prawdą?

Legenda o założeniu Rzymu

Według legendy Starożytny Rzym został założony przez dwóch braci, którzy byli półbogami – przez Romulusa i Remusa. Byli synami Marsa, rzymskiego boga wojny i według przepowiedni mieli

²⁴ słowo „*forum*” jest nadal aktywnie używane w wielu językach w znaczeniu „szerokie omówienie – szeroka dyskusja”

zostać władcami. Ówczesny król postanowił pozbyć się rywali. Poleciał słudze umieścić bliźniaki w koszu i wrzucić do rzeki Tyber. Ale sługa zostawił kosz z chłopcami w płytkiej wodzie. Wilczyca, która podeszła do rzeki, by się napić wody, usłyszała ich płacz i nakarmiła chłopców swoim mlekiem. Wkrótce znalazł dzieci pasterz i wychował je. Nazwał braci Romulus i Remus. Kiedy stali się dorosłymi, postanowili założyć miasto tam, gdzie znalazła ich wilczyca. Ale nie mogli się zgodzić, czym imieniem nazwać to miasto i kto w nim będzie władcą. Podczas kłótni Romulus zabił Remusa. Na wzgórzu Palatyn, gdzie przelała się braterska krew, Romulus założył miasto i nazwał je swoim imieniem. Po łacinie brzmi Roma, czyli Rzym. Romulus został pierwszym królem Rzymu.

Brązowa rzeźba wilczyca w centrum Rzymu na Kapitolu.
V w. p.n.e.

2. Opierając się na tekście i ilustracjach, opisz teren, na którym powstał Rzym.

- 1 Plan terenu, na którym założono Rzym
- 2 Rekonstrukcja wzgórza Kapitol w Rzymie ze świątynią Jowisza

2 Jaką epokę w historii Rzymu nazywa się “królewską”

Pomyślcie

Jakie uprawnienia miał król, Senat i Zgromadzenie Ludowe?

Przez ponad dwa stulecia, od 753 r. do 510 r. p.n.e., Rzymem rządzą królowie. Król był zarówno dowódcą, sędzią, jak i głównym kapłanem miasta. Dlatego ten okres w historii Rzymu nazywany jest „królewskim”. Według legendy w Rzymie rządziło siedmiu królów, z których pierwszym był Romulus. Królów wybierał lud.

Zbadaj

Jakie obowiązki wobec społeczeństwa, zgodnie z dokumentami, miał król? Czy to była monarchia? Dlaczego tak myślisz?

Na podstawie dzieła starożytnego rzymskiego historyka Dionizego z Halikarnasu

„...Romulus dał królowi takie prawa: aby przewodził kapłanami i decydował o złożonych ofiarach, aby zachował prawa i zwyczaje rodziców, ciężkie zbrodnie rozwiązywał sam, a łżejsze zlecał Senatowi; zebrał Senat i zwoływał lud i miał najwyższą władzę w czasie wojny...”

W tym czasie Rzymianie żyli w dużych wspólnotach rodowych – zwanych familiami. Rzymian, którzy należeli do wspólnot rodowych, nazywano **patrycjuszami** (od łac. słowa „pater” – rodzic). Stopniowo patrycjusze stali się uprzywilejowaną warstwą ludności. Posiadali ziemię, niewolników, mogli uczestniczyć w zarządzaniu państwem. Patrycjusze żyli skromnie. Niewolnik jadł przy jednym stole ze swoim panem, czasami stawał się członkiem rodziny.

Patrycjusze (ci, którzy znali i poważali swoich rodziców) – pełnoprawni obywatele rzymscy, potomkowie najstarszych rdzennych mieszkańców, w szczególności założycieli Rzymu.

Oprócz patrycjuszy, w Rzymie była kolejna warstwa wolnej ludności – **plebejusze** – osadnicy z innych miejsc. Nie mieli prawa do posiadania ziemi, nie uczestniczyli w Zgromadzeniu Ludowym, nie mogli poślubić patrycjuszy. Jeśli pożyczając pieniądze, nie spłacili długu, to stali się niewolnikami. A najniższą warstwą ludności byli służący i niewolnicy.

Plebejusze – nieliczni, wolni mieszkańcy starożytnego Rzymu, którzy nie należeli do wspólnoty rodowej; nie mieli praw do ziemi i praw politycznych.

Ważne dla Rzymian decyzje, takie jak: wypowiedzenie wojny, zawarcie pokoju, wybór nowego króla – podejmowano na Zgromadzeniu Ludowym. Te rozwiązania musiał zatwierdzić lub odrzucić **Senat** (w tłumaczeniu Rada Starszyzny). Jej członków – *senatorów* – powoływano spośród przedstawicieli najznakomitszych rodzin. Przez całe życie do nich odnoszono się z wielkim szacunkiem.

Senat – Najwyższa Rada państwowa, powstała w starożytnym Rzymie z Rady Starszych patrycjuszowskich rodów. We współczesnych krajach jest jednym z najwyższych organów władzy państwowej.

Wybrany przez Senat król przewodniczył Senatowi. Ostatnim z siedmiu królów był Tarkwiniusz Pyszny. Przejął władzę siłą – rządził samodzielnie – nie uwzględniał opinii Senatu, decydował o egzekucjach, o wygnaniu. Ostatecznie Rzymianie wygnali króla i jego rodzinę z miasta i przysięgali, że nie dopuszczą do ponownej władzy królewskiej. W Rzymie powstała Republika.

Zbadaj

Dopasuj ilustracje i podpisy do nich. Wyjaśnij swoją decyzję.

1 Rzymskie forum

2 Patrycjusze

3 Plebejusze

4 Posiedzenie Senatu

Sprawdź siebie

- Porównaj warunki przyrodniczo-geograficzne Włoch i Grecji zgodnie z planem:
a) położenie geograficzne; b) klimat; c) rzeźba terenu; d) rzeki; e) gleby;
f) wpływ położenia geograficznego i przyrody na zajęcie ludności.
- Dlaczego wilczyca jest symbolem Rzymu?
- Kim są patrycjusze i plebejusze? Czym różniła się ich pozycja?
- Jak zorganizowano administrację Rzymu w epoce królewskiej?*

5. Porównaj strukturę społeczeństwa rzymskiego z grecką polis z czasów demokracji i tyranii. Co było między nimi podobne, a co bardzo dobre?

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu

w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki

z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Policz: a) ile lat ma Rzym? b) które miasto jest starsze: Aleksandria egipska, Ateny czy Rzym?

§ 32. JAKA BYŁA RZYMSKA REPUBLIKA W V–III W. P.N.E.

Omawiamy w klasie

Kto i jak rządził Rzymem w czasach starożytnych? Jak zakończyła się królewska epoka? Jakie zmiany miały nastąpić w społeczeństwie rzymskim i władzy w związku z przejściem do ustroju republikańskiego?

Zbadaj

Wypełnij luki przy pomocy podanych słów (w odpowiednim przypadku).

Istnieją dwie główne formy rządów państwowych: ... i... .

Republika (z łac. *res publica* – sprawa wspólnoty) – forma rządu, gdzie źródłem władzy jest..., a wyższe... państwowe... wybierają na określoną...; istnieje... na władzę ustawodawczą, wykonawczą, sądową.

Monarchia to forma rządu państwowego, w której najwyższa władza państwowa należy do jednej osoby..., przekazywana w drodze dziedziczenia lub przez wybory. Sprawuje ona władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą.

Słowa do wykorzystania: lud, władza, monarcha, organy, republika, kadencja, państwo, monarchia, podział.

1

O co walczyli i jakie wyniki uzyskali plebejusze w walce z patrycjuszami

Pomyślcie

Jakie były rezultaty walki patrycjuszy i plebejuszy?

Proklamacja **Republiki** w Rzymie, według rzymskich historyków, miała miejsce około 509 roku p.n.e. Ten ustrój odróżniał się od królewskiego, że urzędników do państwowych organów władzy wybierało Zgromadzenie Ludowe w głosowaniu na określony termin. Tak więc ustanowienie Republiki umocniło pozycję patrycjuszy – tylko oni mieli prawo do wyboru na wszystkie urzędy państwowe. Niezadowoleni z tego plebejusze rozpoczęli walkę o swoje prawa obywatelskie.

Republika (z łac. „wspólna sprawa”) – państwo, w jakim sprawuje rządy organ wybrany przez obywateli. Okres czasu w historii starożytnego Rzymu od końca VI wieku p.n.e. do I w. p.n.e. nazywany republikańskim.

Zbadaj

Wyjaśnij zgodnie ze schematem przyczyny zaostrzenia stosunków między patrycjuszami a plebejzami.

Przyczyny walki między patrycjuszami a plebejzami

Patrycjusze zdobyli wszystkie państwowe stanowiska po wygnaniu króla

Część plebejuszy pokrzywdzona została przez małą ilość ziemi i długi

Plebejusze byli ograniczeni w prawach w porównaniu z patrycjuszami

Walka między patrycjuszami i plebejzami była umiarkowana, bez rozlewu krwi. Po jakimś czasie patrycjusze musieli ustąpić. Plebejusze uzyskali prawo do corocznego wybierania **ludowych trybunów**.

Trybuni ludowi – urzędnicy wybrani spośród plebejuszy, którzy bronili ich interesów, broniąc się przed arbitralnością (swawolą) patrycjuszy.

Trybun ludowy był uznawany za osobę świętą i nietykalną. Nie miał prawa opuszczać Rzymu na dłużej niż na dobę, a drzwi jego domu były ciągle otwarte dla obywateli potrzebujących obrony. Trybun miał prawo **weto** (zakazu), które mógł nałożyć na każde prawo lub zarządzenie wydane przez przedstawiciela władz.

W połowie V w. plebejusze doczekali się uchwalenia pisanych praw. Wybito je na 12 miedzianych deskach i wystawiono na widocznym miejscu, na głównym placu Rzymu – forum (prawa 12 tablic). Następnie plebejusze uzyskali prawo do ziemi, prawo

likwidacji zadłużonego niewolnictwa i dostępu do państwowych stanowisk urzędniczych. Doczekali się równych praw z patrycjuszami, niezależnie od stanu i pochodzenia. Przyczyniło się to do wzmocnienia władzy i jedności państwa rzymskiego.

Zbadaj

Połącz odpowiednio ilustracje z pojęciami. Wyjaśnij, jak każde z nich związane jest z tematem lekcji.

- A Patrycjusz
- B Plebejusz

- C Trybun ludowy
- D Prawa 12 tablic

2 Jak zorganizowano władzę w Republice Rzymskiej

Pomyślcie

Jak zorganizowano władzę w Republice Rzymskiej? Co to znaczy być obywatelem Rzymu?

W Rzymie, podobnie jak w Grecji, wszystkie ważne problemy rozwiązywało Zgromadzenie Ludowe. Propozycje, które zostały poruszone na zgromadzeniu, nie można było nie omówić, ani zmieniać – tylko przyjąć lub odchylić – a te zostały wcześniej omówione na specjalnych spotkaniach. Kandydatów na wszystkie urzędnicze stanowiska państwowe w Rzymie wybierano zwykle na okres jednego roku. Najwyższymi urzędnikami rzymskimi byli dwaj **konsulowie** wybrani przez państwowych obywateli. Mieli równą władzę i prawo do wzajemnego unieważniania decyzji.

Największe uprawnienia wśród organów władzy państwowej w Rzymie miał **Senat**. Ogłaszał rekrutację do wojska, przyjmował ambasadorów, zawierał umowy z innymi krajami, ogłaszał lub zabraniał nowych bogów.

W przypadku skrajnego zagrożenia dla państwa wyznaczano **dyktatora**, któremu podlegały wszystkie organy władzy, w tym konsulowie.

Przeciwko jego decyzjom nie miało siły nawet weto trybuna.

Władza dyktatorska była ograniczona do 6 miesięcy.

W ustroju republikańskim w Rzymie jego obywatele otrzymali ważne prawa: mogli uczestniczyć w Zgromadzeniu Ludowym, byli wybierani na państwowe posady urzędnicze, mogli posiadać majątek i służyć w wojsku. Służba wojskowa była podstawowym obowiązkiem Rzymian, jak i udział w życiu społecznym, w szczególności w zgromadzeniach i wyborach.

Konsul – najwyższy państwowy urzędnik Rzymskiej Republiki.

Dyktator (z łac. – „dyktuję, rozkazuję” – osoba, której przekazywali całą władzę w państwie w przypadku państwowego zewnętrznego lub wewnętrznego zagrożenia (wojna, bunt itp.).

Zbadaj

Na podstawie tekstu i schematu wyjaśnij, jakie władze państwowe istniały w Republice Rzymskiej, jak były wybierane, jakie są jej uprawnienia.

Podaj przykłady organów władzy współczesnych państw o takich samych nazwach. Jakie są ich uprawnienia?

3 Jak Rzym podporządkował sobie Włochy

Pomyślcie

Co oznaczają skrzydlate myśli: „pyrrusowe zwycięstwo”, „gęsi uratowały Rzym”, „biada pokonanym”, „ojczyznę broni się żelazem, a nie złotem”? Jakie wydarzenia leżą u ich podstaw? Dlaczego Rzym zdołał podporządkować sobie całe Włochy?

Rzym nieustannie walczył z plemionami zamieszkującymi Półwysep Apeniński. W 390 r. p.n.e. Rzym został napadnięty przez galijskie plemiona. Tylko twierdza na wzgórzu Kapitol przetrwała. Gdy obrońcy zasnęli, Galowie ruszyli szturmem. Gęsi usłyszały wroga i krzykiem podniosły straż. Tak powstało wyrażenie „gęsi Rzym uratowały”.

Wyczerpani głodem i chorobami Rzymianie i Galowie zaczęli negocjacje pokojowe. Siła była po stronie Galów, więc zażądali ogromnego okupu w złocie. Jednak ciężarki wagowe Galów były cięższe, co oburzyło Rzymian. Wódz galijski z uśmiechem rzucił jeszcze na szalę swój żelazny miecz, mówiąc: „Biada pokonanym!”. W drodze do domu Galów zaatakowali Rzymianie, zabrali złoto ze słowami: „ojczyznę chronią żelazem, a nie złotem”.

Na początku III wieku p.n.e. państwo rzymskie stopniowo podbiło większość Półwyspu Apenińskiego. Grecka kolonia Torrent w wojnie z Rzymianami zwróciła się o pomoc do utalentowanego greckiego dowódcy Pyrrusa. W jego armii było 20 słoni. Pyrrus zwyciężył Rzymian w dwóch bitwach. Zwycięstwo to było jednak okupione wielkimi stratami, że dowódca powiedział: „Jeszcze jedno takie zwycięstwo i nie mam z kim wrócić do Grecji!”. Od tego czasu istnieje wyrażenie „pyrrusowe zwycięstwo”. Rzymianie odnieśli później zwycięstwo nad wojskami Pyrrusa i zorganizowali **triumf**. Oni przeprowadzili przez miasto tysiące jeńców i cztery złapanie słonie. Do połowy III w. p.n.e. państwo rzymskie podbiło całe środkowe i południowe Włochy.

Triumf – uroczyste wejście do stolicy dowódcy i jego armii po zwycięskim zakończeniu wojny. Mały triumf nazywano owacją.

Wiele zwycięstw Rzym zawdzięcza swojej zorganizowanej i dobrze uzbrojonej armii, słynnym **legionom**, do których rekrutowano tylko pełnoprawnych obywateli. Skład legionu liczył 4200 żołnierzy, a także kawalerię. Małe oddziały, na których najczęściej polegano, z powodzeniem walczyły zarówno na równinie, jak i w lasach i górach. W Rzymie

panował powszechny obowiązek wojskowy. Dowolny obywatel rzymski w wieku od 17 do 46 lat mógł zostać zmobilizowany do wojska. A doświadczenie udziału w 10 kampaniach wojskowych było warunkiem wstępnym dla kandydatów na wszystkie stanowiska państwowe.

Zbadaj

Opisz broń i urządzenia wojskowe Rzymian. Zastanów się, jakie korzyści miała armia rzymska w porównaniu z innymi armiami krajów starożytnego świata.

1 Rzymska falanga podczas bitwy

2 Urządzenie do kruszenia ścian

3 Rzymski „żółw”
(ustawienie falangi dla obrony)

4 Rzymski jeździec w masce bojowej.
Współczesna rekonstrukcja

Sprawdź siebie

1. Jak zakończyła się walka patrycjuszy i plebejuszy?
2. Jak zbudowano władzę w Republice Rzymskiej?
3. Jak Rzymianie podporządkowali sobie Włochy?

4. Jakie były prawa i obowiązki obywateli rzymskich?

5. Z czym powiązane jest pojawienie się słów: republikański, triumfalny, konsultować?
6. Co odróżniało Republikę Rzymską od greckiej polis? Co było podobne?

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu

w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki

z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Sformułuj podstawowe żądania plebejuszy rzymskich w formie przemówienia ich przedstawiciela (trybuna ludowego) na posiedzeniu Senatu.
2. Za pomocą literatury referencyjnej (informacyjnej) lub Internetu dowiedz się, w jakich państwach mają teraz Senat. Jakie są jego uprawnienia? Czy są podobne do pełnomocnictwa Senatu w Rzymie okresu królewskiego?

W III–II wieku p.n.e. Rzym stał się potężnym państwem okręgu Morza Śródziemnego. Jak to się stało i jak Rzym walczył z Kartaginą dowiesz się na praktycznej lekcji.

Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadanie praktyczne w zeszyte do zajęć praktycznych i projektów

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

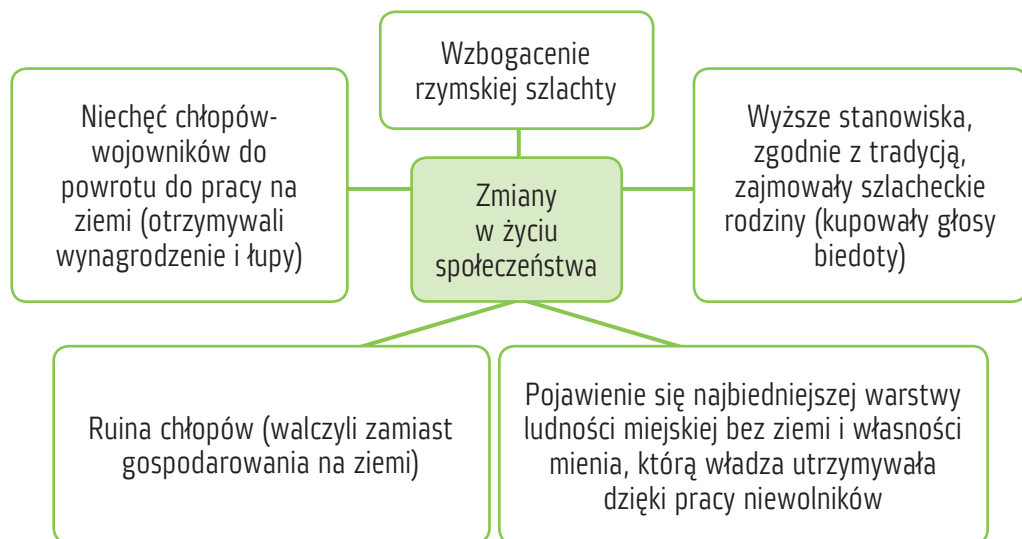
§ 33–34. JAK SIĘ ROZWIJAŁA SPOŁECZNO-POLITYCZNA WALKA W RZYMIE W II–I W. P.N.E.

Omawiamy w klasie

Jaka forma rządów ustanowiła się w Rzymie w V–III wieku p.n.e.? Jakie istniały organy władzy? Jakie były zalety demokratycznego ustroju? Czy istniały jakieś ograniczenia?

Zbadaj

Zaborcze wojny Rzymu znacznie zmieniły społeczeństwo. Na podstawie schematu, wyjaśnij, do jakich konsekwencji, twoim zdaniem, mogły doprowadzić takie zmiany.

1 Jaka jest istota reform braci Grakchus

Pomyślcie

Za czym opowiadali się bracia Grakchus? Dlaczego reforma rolna doprowadziła do zaciętej walki?

Wojny podbojowe negatywnie wpłynęły na życie Rzymian i spowodowały **kryzys** Republiki Rzymskiej²⁵. Ruina chłopów i koncentracja władzy w rękach grupy bogatych zagroziła ustrojowi republikańskiemu. Rzym potrzebował reformy rolnej.

W 133 roku p.n.e. trybun ludowy **Tyberiusz Grakchus** proponował prawo ziemskie, na mocy którego rodzina rzymska mogła korzystać nie więcej niż z 250 hektarów ziemi państwowej. Resztę ziemi, która im pozostała zwracali państwu – obdarzano nią zubożałych plebejuszy. Pomimo niezadowolenia najbogatszych właścicieli ziemskich, Zgromadzenie Ludowe uchwaliło prawo ziemskie Grakchusa. Komisja dotycząca spraw podziału gruntów z powodzeniem prowadziła swoje sprawy. Ale przeciwnicy tej reformy zabili Tyberiusza i 800 jego zwolenników. Działalność tej komisji dotyczącej przebudowy gruntów została wstrzymana.

Po dziewięciu latach, po śmierci Tyberiusza, trybunem ludowym wybrany został jego młodszy brat **Gajusz Grakchus**, który kontynuował sprawę brata. Dziesiątki tysięcy chłopów otrzymało działki ziemne. Gajusz zasugerował ustawę o tworzeniu kolonii poza Włochami. Mieszkańcy-przesiedleńcy otrzymywali przydziały

²⁵ **kryzys** – upadek, zaostrzenie sprzeczności, przełom w życiu społecznym.

ziemi. Aby zapewnić Rzymowi chleb Gajusz budował stodoły i drogi. Nieustannie otaczali go rzemieślnicy, naukowcy, geodeci, często sam kierował pracami.

Przeciwnicy Gajusza podważyli jego wiarygodność wśród wyborców, przegrał wybory. Grakchus i jego zwolennicy chwycili za broń. Przeciwko powstańcom Senat wysłał wojska. Gajusz Grakchus, aby nie wpaść w ręce wrogów, kazał swojemu niewolnikowi, żeby go zabił. Podział ziemi został wstrzymany. Ale ludzie zachowali pamięć o trybunach: zbudowali pomniki i ustawili posąg ich matki z napisem „Kornelia, matka Grakchusów”.

Zbadaj

Sformułuj kilka zapisów przemówienia, które byłyby tekstem przemówienia braci Grakchusów do Rzymian. Co, twoim zdaniem, pokazało zabójstwo braci i koniec reform?

Bracia Grakchus

2 Do czego doprowadziła wojna domowa

Pomyślcie

Czy dyktatura Sulli była krokiem w kierunku zniszczenia republikańskiego ładu? Dlaczego?

Po stłumieniu ruchu Grakchusów nastąpiło masowe obezwładnianie chłopów. Zrujnowani chłopci udali się do Rzymu, gdzie rozdawano tani chleb i można było dostać jakąś pracę. Zubożenie Rzymian negatywnie wpłynęło również na armię rzymską – zubożali obywatele nie mogli już kupić sobie broni. Wtedy konsul Gajusz Mariusz przeprowadził reformę wojskową i zezwolił na przyjmowanie do wojska wszystkich chętnych, niezależnie od sytuacji majątkowej. Żołnierze uzbrojeni na koszt państwa, za służbę otrzymywali wynagrodzenia, a po jej zakończeniu – przydział ziemi. Stopniowo żołnierze stali się bardziej przychylni generałom, którzy im płacili, niż do Republiki Rzymskiej.

Wiosną 88 r. p.n.e. walka między konsulami *Gajuszem Mariuszem* i *Korneliuszem Sullą* o stanowisko głównodowodzącego przerodziła się w

wojnę domową. Towarzyszyły jej morderstwa, śmierć wielu ludzi, grabieże, niszczenie zabytków sztuki i kultury.

Sulla odniósł zwycięstwo w wojnie. Senat i Zgromadzenie Ludowe ogłosiły go dyktatorem. Stracono dziesiątki tysięcy rzekomych jego przeciwników i bogatych ludzi. Jednak Sulla w

Wojna domowa – zbrojna walka o władzę między obywatelami jednego kraju.

ciągu dwóch lat oddał uprawnienia dyktatora. Po jego panowaniu sytuacja w państwie rzymskim zaostrzyła się.

Zbadaj

Obejrzyj ryciny. Dlaczego rozwinął się konflikt między tymi postaciami? Jakie skutki spowodował ten konflikt? Jak to się łączy z kryzysem Republiki Rzymskiej?

Gajusz Mariusz

Korneliusz Sulla

3 Jak niewolnicy walczyli z Rzymem

Pomyślcie

Dlaczego niewolnicy zbuntowali się przeciwko Rzymianom?

Najbardziej popularnym widowiskiem w Rzymie były walki **gladiatorów**. W tym celu budowali amfiteatry podobne do współczesnych stadionów. W środku umieszczano posypyany piaskiem plac – arenę (z łac. – „piasek”).

Gladiatorzy (z łac. „miecz”) – specjalnie wyszkoleni zawodnicy w starożytnym Rzymie, którzy występowali w walkach między sobą lub ze zwierzętami.

Gladiatorzy to byli najsilniejsi niewolnicy – jeńcy wojenni lub skazani na śmierć przestępcy. Ich kształcono w specjalnych szkołach. Oprócz pieszych gladiatorów, w walkach brali udział jeźdźcy i na rydwanach.

Szczególnym rodzajem rozrywki było drażnienie zwierząt przywożonych z Afryki. W 74 roku p.n.e. gladiatorzy wznieśli bunt, na którego czele stanął Spartakus. Wraz z 70 towarzyszami uciekł z gladiatorskiej szkoły i ukrył się na Wezuwiuszu. Do walki z nimi Rzym wysłał wojsko, które zostało pokonane przez byłych gladiatorów. Do oddziału Spartakusa masowo przybywali niewolnicy – jego armia osiągnęła 75 tysięcy żołnierzy. Spartakus poprowadził swoich żołnierzy na północ Włoch, aby przekroczyć Alpy i dotrzeć z nimi do prowincji Galii, gdzie mieli być wolni. Oddział Spartakusa wielokrotnie zwyciężył wojska rzymskie. Lecz w 71 r. p.n.e. w stoczonych bitwach wojska Spartakusa zostały rozbite. Później wielki bunt niewolników – górników wybuchł w kopalniach srebra w pobliżu Aten w Grecji. Areną jeszcze kilku kolejnych powstań była też Sycylia.

Zbadaj

Na podstawie przedstawionych ilustracji, odtwórz wydarzenia powstania Spartakusa. Czy miało to powstanie, twoim zdaniem, związek z kryzysem Republiki Rzymskiej?

1 Gladiator. Starożytna rzymska mozaika 2 – 4 Powstanie Spartakusa. Współczesne ryciny

4 Co nazywano pierwszym triumwiratem²⁶ i jak został stworzony

Pomyślcie

Jak powstanie pierwszego triumwiratu wiązało się z kryzysem Republiki Rzymskiej? W jakim celu powstał pierwszy triumwirat?

Po powstaniu Spartakusa w Rzymie rozpoczęły się domowe konflikty. Bójki podczas Zgromadzenia Ludowego, spory doprowadzające do nieporozumień na ulicach i drogach były bardzo częste. Ale jednocześnie utworzenie armii najemnej, udane wojny podbojowe, tłumienie buntów niewolników wzmocniły władzę dowódców. Więc rzymscy wojownicy byli posłuszni tylko swojemu dowódcy.

Najbardziej wpływowymi mężami stanu i dowódcami w tym czasie byli Genejusz Pompejusz, Juliusz Cezar i Marek Krassus, którzy zjednoczyli się, by przejąć władzę i walczyć z Senatem. Ten

²⁶ **triumwirat** – sojusz trzech wpływowych dowódców w celu przejęcia władzy.

związek otrzymał nazwę *pierwszego triumwiratu*. Członkowie triumwiratu rozdzielili między siebie wojsko. Dzięki wpływom i swojemu autorytetowi ci państwowi działacze domagali się wszelkich praw i decyzji w Senacie.

Zbadaj

Pomyśl: czy pierwszy triumwirat mógł istnieć przez długi czas? Dlaczego?

Gajusz Juliusz Cezar

Genejusz Pompejusz Wielki

Marek Krassus

Po śmierci Krassusa Senat obdarzył Pompejusza nadzwyczajnymi uprawnieniami konsula. Ostrzegając władzę Cezara, Senat żądał od niego abdykacji (wyrzeczenia się) dowództwa swojej armii i powrotu do Rzymu. W 49 r. p.n.e. Cezar odmówił wykonania tej decyzji. Na czele jednego ze swoich legionów podszedł do rzeki Rubikon i po długich wahaniach przekroczył rzekę ze słowami: „Los rzucony! Rubikon przekroczony!”. Rozpoczęła się domowa wojna między Cezarem a jego głównym rywalem politycznym Pompejuszem. Cezar wyszedł zwycięsko i został ogłoszony dożywotnim dyktatorem.

Zbadaj

Jak powstało wyrażenie „przejdź Rubikon”? Z jakim wydarzeniem jest powiązane? Kiedy go używamy dzisiaj? Wymyśl zdanie, używając tego wyrażenia.

Przejście Cezara przez rzekę Rubikon.
Współczesna rycina

5 Jakie zmiany zaszły w rzymskim społeczeństwie pod dyktaturą Cezara

Pomyślcie

Jaka jest różnica między Cezarem a poprzednimi dyktatorami?

Juliusz Cezar zyskał ogromną władzę jako ludowy trybun, konsul i najwyższy kapłan. Przyznano mu honorowy tytuł – **Imperator**. Senat i Zgromadzenie Ludowe, które nie miały już większego wpływu na życie kraju, formalnie co

roku wybierali Cezara na konsula. Dyktator polegał na oddanym mu wojsku. Cezar znacznie rozszerzył terytorium Republiki Rzymskiej i przeprowadził ważne reformy.

Imperator (z łac. – „władca”) – w republikańskim Rzymie – honorowy tytuł nadawany dowódcy, który zdobył wielkie zwycięstwa; w monarchii – tytuł monarcha – władca Imperium.

Reformy Cezara

- ✓ Doskonalenie systemu podatkowego.
- ✓ Ograniczenie nadużyć namiestników w województwach i zmniejszenie dotacji z 300 tys. do 150 tys. dla osób na powstrzymanie napływu zubożałej ludności stolicy.
- ✓ Początek szerokiej kolonizacji Włoch, wykup ziemi i osiedlanie na nich weteranów armii i bezrolnych chłopów.
- ✓ Wspieranie ludności wiejskiej wypłatami i rozbudową ich praw.
- ✓ Uchwalenie ustawy przeciwko luksusowi zabraniającej noszenie purpurowych ubrań i pereł.
- ✓ Uregulowanie porządku przejazdu pojazdów i tworzenie ulic z jednokierunkowym ruchem.
- ✓ Wprowadzenie kalendarza juliańskiego.
- ✓ Bicie złotej monety, która z czasem stała się w Rzymie jedyną jednostką monetarną.

Wkrótce powstał spisek przeciwko Cezarowi. Zwolennicy ustroju republikańskiego rozszerzyli plotki, że on dąży do ogłoszenia się królem. 15 marca 44 r. p.n.e. Cezar przybył na posiedzenie Senatu. Kiedy wszedł, spiskowcy otoczyli go, rzucili się na niego ze sztyletami, które ukrywali pod senatorskimi togami i zabili go.

Opowiadano, że początkowo Cezar się bronił, ale widząc wśród spiskowców Brutusa, którego traktował jak syna, ze słowami: „i ty, Brutus?!” – zakrył twarz krawędzią ubrania i upadł martwy przed posągiem Pompejusza.

Spiskowcy nie byli w stanie odbudować republiki. W Rzymie ponownie rozpoczęła się walka o władzę.

Zbadaj

Do czego zmierzały reformy Cezara? U kogo i dlaczego jego panowanie wywołało niezadowolenie?

Sprawdź siebie

1. Na czym polega reforma braci Grakchus?
2. Na czym polegała reforma wojskowa Gajusza Mariusza? Jakie były jej skutki?
3. Czym jest wojna domowa? Czym różni się od innych wojen?
4. Jak Sulla został dyktatorem?
5. Kto wchodził w skład pierwszego triumwiratu?
6. *Dlaczego powstał i rozpoczął się pierwszy triumwirat?*
7. *Czym różni się dyktatura Cezara od dyktatury Sulli?*

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wyrażając swoje zdanie, oceń postacie historyczne tamtych czasów: braci Grakchus i Korneliusza Sullę.

Aby dowiedzieć się, jaki był Gajusz Juliusz Cezar i dlaczego pozostaje on nadal sławnym człowiekiem, ty możesz dowiedzieć się na lekcji praktycznej.

Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadanie praktyczne w zeszycie do zajęć praktycznych
i projektów

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 35. JAK I KIEDY W RZYMIE ROZPOCZĄŁ OKRES IMPERIUM

Omawiamy w klasie

Czy zabójstwo Cezara zakończyło walkę polityczną w Rzymie? Dlaczego? Co zmieniło się w życiu państwa wraz z ustanowieniem w 30 r. p.n.e. Imperium?

Zbadaj

Zapoznaj się z legendą mapy i wyciągnij wniosek, jaka była zewnętrzna polityka Rzymu za czasów Imperium.

1 Jak działał drugi triumwirat

Pomyślcie

Jak zakończyło się panowanie drugiego triumwiratu?

Senatorowie, którzy zamordowali Cezara, przekonywali naród, że się starali zabezpieczyć republikę przed przywróceniem władzy królewskiej. Ale naród był zły, ledwie nie rozszarpali spiskowców i oni musieli uciekać z Rzymu. Wkrótce po zabójstwie Cezara również nieprzewidywalnie Tyber rozlał swe wody, więc Rzymianie uznali to za karę bożą. Ciało Cezara z dużymi honorami spalono na stosie według rzymskiego zwyczaju i na tym miejscu wzniesiono świątynię na jego cześć.

W Rzymie ponownie rozpoczęła się walka o najwyższą władzę. Pretendowali do niej konsul Marek Antoniusz, znany dowódca i triumfator, młody krewny zamordowanego Cezara – Cezary Oktawian w wieku 19 lat oraz dowódca, namiestnik Hiszpanii Marek Lepidus. W 43 roku p.n.e. zawarli sojusz znany jako *drugi triumwirat* i podzielili między sobą państwo rzymskie.

Ale wkrótce Oktawian pozbawił Lepidusa władzy triumwiratu. Kilka lat później Oktawian rozgromił wojska Antoniusza i zajął Aleksandrię. Antoniusz zabił się mieczem, a jego żona Kleopatra, aby nie zostać więźniem Oktawiana, wypuściła węża, który śmiertelnie ją użądlił.

Oktawian został jedynym władcą Rzymu. Domowe wojny trwające dziesięciolecia dobiegły końca. Zakończyło się istnienie Republiki Rzymskiej. W historii państwa rzymskiego rozpoczął się okres jednoosobowego panowania – *epoka Imperium*.

Zbadaj

Dlaczego drugi triumwirat trwał niedługo? Jakie były skutki jego rozpadu?

Oktawian

Antoniusz

Lepidus

2 Czym wyróżniało się panowanie Oktawiana Augusta

Pomyślcie

Jakie zmiany świadczyły o przekształceniu Republiki Rzymskiej w Imperium?

Po powrocie do Rzymu Oktawian przywrócił republikę i władzę Senatowi. Nazywano go *pryncypatem* – pierwszym z obywateli. Chociaż działało Zgromadzenie Ludowe, wybory i działalność Senatu, konsuli, jednak ta działalność zależała jedynie od woli Oktawiana. Jako jedyny władca zwołał Senat i dowodził wojskiem. Więc odzyskiwanie republiki było warunkowe.

Senat nadał Oktawianowi najbardziej honorowy tytuł – *Augusta*, co oznaczało „Święty”. Ponieważ był dowódcą sił zbrojnych, został również ogłoszony cesarzem. Dlatego Oktawian August nazywany jest pierwszym cesarzem rzymskim, a nowy ustrój państwa rzymskiego – Imperium. Za panowania Oktawiana (27–14 r. p.n.e.) Rzym posiadał wiele zabytków architektury. August cieszył się wielkim autorytetem – poeci pisali o nim w wierszach, historycy w swoich pismach.

Zbadaj

Panowanie Oktawiana nazywano szczęśliwym dla Rzymu. Opierając się na tekście i rycinach, wyjaśnij dlaczego.

- 1 Arka w Rimini na cześć Oktawiana z wdzięcznością za wybudowane drogi. Współczesne zdjęcie
- 2 Oktawian August w postaci Jowisza
- 3 Moneta z wizerunkiem Oktawiana Augusta

3 Dlaczego panowanie dynastii Antoninów zostało nazwane „złotym wiekiem” Imperium

Pomyślcie

Jak władcy z dynastii Antoninów umacniali Państwo?

Pod koniec I wieku w Rzymie zaczęła rządzić trzecia cesarska dynastia *Antoninów*. Okres ten nazywany jest „złotym wiekiem” Imperium. Najbardziej znanymi cesarzami tamtych czasów byli Trajan i Marek Aureliusz.

Marek Ulpiusz Trajan (panował w latach 98–117), życie spędził na wędrownościach. Martwił się o drogi i porty, co przyczyniło się do rozwoju handlu. Jako państwowy działacz opiekował się sierotami i dziećmi z ubogich rodzin.

Za jego panowania Cesarstwo Rzymskie osiągnęło największy rozmiar. Po podboju Dakii²⁷, powrót do Rzymu, uczcił pięknym triumfem. Na pamiątkę zwycięstwa, na wzgórzu Forum zbudowano wysoką kamienną kolumnę. Wyprawy Trajana były ostatnimi wojnami podbojowymi Rzymu. W połowie II w. Cesarstwo Rzymskie skoncentrowało wszystkie siły na obronie ogromnych posiadłości. W następnych czasach, po wstępowaniu władców Rzymu na tron, życzono im aby byli bardziej szczęśliwi od Augusta i lepsi od Trajana.

Zbadaj

Określ na podstawie mapy znajdującej się na początku paragrafu, które ziemie przyєднаł Trajan do Rzymskiego Imperium i jakie były jego granice. Czy są odpowiednie, według ciebie, rzeźby postawione na cześć Trajana i jego działalności? Za pomocą tekstu i przedstawionych rycin wytłumacz swój punkt widzenia.

- 1 38-metrowa kolumna upamiętniająca zwycięstwo Trajana w Rzymie
- 2 Płaskorzeźby na kolumnie Trajana, które odzwierciedlały epizody walki z Dakami
- 3 Posąg Trajana

Marek Aureliusz (161–180) był wysoko wykształconym człowiekiem i władcą, o którym marzyli zarówno Grecy, jak i Rzymianie. Ustalił wzajemne stosunki między cesarzem a Senatem. W filozoficznym dziele „Dla samego siebie” napisał: „wykonuj tę sprawę, na jaką postawiłeś”. Prawie całe panowanie Marka Aureliusza było związane z wojnami, władca-filozof był

²⁷ **Dakowie** – plemiona zamieszkujące tereny dzisiejszej Rumunii.

odważnym wojownikiem. Prowadził udane wyprawy w Armenii i Partii. Marek Aureliusz był ostatnim cesarzem dynastii Antoninów. Wraz z jego panowaniem zakończył się „złoty wiek” Rzymskiego Imperium.

Zbadaj

W traktacie „Dla samego siebie” Marek Aureliusz napisał: „Nosilem w swojej duszy obraz wolnego państwa, w którym wszystko zarządzane jest na podstawie tych samych dla wszystkich przepisów i równego dla wszystkich prawa”. Czy udało mu się, według ciebie, zbudować takie państwo? Czy to potwierdza jego posąg?

Marek Aureliusz. Starożytny rzymski posąg

Sprawdź siebie

1. Dlaczego Oktawian został nazwany pryncypatem?
2. Pod jakim władcą Imperium Rzymskie osiągnęło największe rozmiary?
3. Opowiedz o Marku Aureliuszu jako postaci historycznej.
4. *Jakie porządki ustanowione przez Augusta uważasz za dopuszczalne, a które nie?*
5. *Dlaczego okres Antoninów nazywany jest „złotym wiekiem” Imperium?*
6. *Cesarz Trajan powiedział kiedyś: „chcę być takim cesarzem, jakiego bym sam sobie pragnął, gdybym był poddanym”. Czy udało mu się, twoim zdaniem, spełnić swoje marzenie?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Zapisz w zeszycie główne zmiany w zarządzaniu państwem za czasów imperium?

§ 36. JAKIE BYŁY WIERZENIA I TRADYCJE STAROŻYTNYCH RZYMIAN

Omawiamy w klasie

Czym jest pogaństwo? Podaj przykłady politeizmu i pogańskich wyobrażeń starożytnych Greków. Dlaczego one powstały?

Zbadaj

Na podstawie zdjęć i informacji o starożytnych rzymskich bogach i boginiach zrób wniosek, jaka była religia starożytnych Rzymian.

- 1 Jowisz – główny bóg Rzymian, bóg światła dziennego i błyskawicy, patron królów i władzy państwowej
- 2 Junona – patronka zamężnych kobiet
- 3 Minerwa – bogini nauki, rzemiosła, sztuki
- 4 Diana – patronka wszystkich Rzymian i obrońca plebejuszy i niewolników
- 5 Mars – bóg wojny

1 Jakich bogów czcili Rzymianie

Pomyślcie

Jakie były główne cechy religii Rzymian?

W życiu społeczeństwa rzymskiego religia i związane z nią tradycje odgrywały dużą rolę. Czczeni przez Rzymian bogowie byli podobni do greckich, nazywano ich nawet łacińskimi, i greckimi imionami. Na cześć bogów wznoszono świątynie. Główną świątynią Rzymu była świątynia Jowisza (Zeusa) na Kapitolu, a na jego cześć organizowano coroczne Wielkie Igrzyska Rzymskie. Boczne pomieszczenia w świątyni Jowisza poświęcone były jego żonie i córce – boginiom Junonie (grecka Hera) i Minerwie (podobna do Ateny).

Ludzie pracujący na ziemi czcili bogów rolnictwa: gospodynię łąnów chleba Ceres, jej córkę Liber i boga wina Libera. Świątynia bogini Diany (Artemidy) była schronieniem dla zbiegłych niewolników.

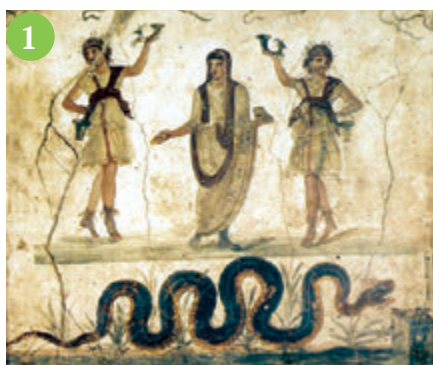
Rzymianie wierzyli, że ich państwo będzie istniało tak długo, jak płonie ogień Westy – bogini domowego ogniska. Dziewice westalki, kapłanki Westy, chroniły tajemnicze kapliczki wywiezione przez Eneasza z Troi. Kapłanki wybierane były w drodze losowania

spośród kandydatek z rodzin szlacheckich. Służyły w świątyni przez 30 lat i dopiero potem miały prawo do zawarcia małżeństwa. W Rzymie odnoszono się do nich z powagą, więc na tego, kto obraził westalkę, czekała śmierć. Westalki mogły jednak ratować skazanych na śmierć Rzymian.

Tak, jak starożytni Grecy, Rzymianie też wierzyli, że istnieją różne nadprzyrodzone istoty, które żyją na przykład w rzece lub w domu i mogą być dobre lub złe, pomagać lub ranić ludzi. Każdy członek rodziny miał swojego ducha patrona, zwanego *geniuszem*. Bogowie – stróże – *Penaty* – opiekowali się domowym ogniskiem i pomieszczeniami. *Larami* nazywano dobre dusze zmarłych przodków, jakie troszczyły się o rodzinę i jej dobrą pomyślność poza domem.

Zbadaj

Jak przedstawione obrazy ilustrują stosunek Rzymian do duchów – patronów rodziny i domu?

1 Penaty. Starożytny grecki fresk

2 Geniusz. I w. p.n.e.

3 Rzymska rodzina przed lararium – miejscem kultu bogów domowych. Współczesna rycina

2 Jak wyglądało życie rodzinne Rzymian

Pomyślcie

Jakie były tradycje życia rodzinnego w Rzymie? Czym one różniły się od starogreckich?

Dla Rzymian rodzina była bardzo ważna. Cała rodzina żyła w jednym domu. Jej głową był najstarszy mężczyzna, który władał

całym majątkiem rodziny, mógł wydalic, pobić członków rodziny, a nawet sprzedac ich jako niewolników lub zabic.

Przyszly maz lub zona byli zwykle wybierani przez rodzicow. Powszechne bylo zawieranie malzenstwa z korzystnoscia. Wiadomo, ze mowca Cycleron po 37 latach malzenstwa rozwiold sie i wziol slub z 20-letnia dziewczynka, aby zapobiec ruinie materialnej rodziny. Dziewczyny mogly wyjść za maz od 12 roku zycia, jednak najczesciej mialo to miejsce w wieku 14 lat.

Dzieci traktowano z miłoscia. Z niemowlętami Rzymianie bawili sie drewnianymi lub metalowymi grzechotkami z dzwoneczkami. Dziewczynki mialy lalki wykonane z gliny, wosku, drewna, metalu, kamieni, a chlopcy mieli „samochodziki” – wozki i konie z kolkami. Chlopcy robili tez drewniane miecze. Starsze dzieci uwielbialy grac w gry planszowe, takie jak „Kółko i krzyzyk”, lub puszczac latawca. Rzymianie adoptowali dzieci podczas wypraw wojennych lub tez z powodu braku dzieci w rodzinie.

Kobiety w rodzinach byly szanowane. Zamezna Rzymianke nazywano *matrona*. Gospodynia w domu byla zona najstarszego męzczyzny. Uczyla mlode kobiety gotowac, szyc, prowadzic gospodarstwo domowe. W przeciwienstwie do greckich kobiet, Rzymianki mogly swobodnie wychodzic z domu, odwiedzac męzczyzn i uczestniczyc w domowych ucztach. Uważano, ze polityka nie jest sprawa kobieca, wiec kobiety nie mialy prawa glusowac, sprawowac urzedow i uczestniczyc w Zgromadzeniach Ludowych. Po tym, jak Rzym stal sie Imperium, kobiety zyskaly wiecej praw: mogly prowadzic biznes, posiadac ziemie, wyzwalc niewolnikow, a nawet zdobywac platna prace.

Zbadaj

Jak rodzina zostala przedstawiona na nagrobkach Rzymian? Dlaczego szlachetnym Rzymianom towarzyszyly popiersia ich przodkow?

- 1 Rzymianin. Starozytny rzymski posag
- 2 Nagrobek przedstawiajacy rodzinę

W Rzymie do szkoły uczęszczały dzieci z rodzin posiadających majątek. Dzieci najbiedniejszych Rzymian nie uczyły się pisać ani czytać, ponieważ pomagały starszym w pracach domowych.

Dziewczynki nie uczęszczały do szkoły, były przygotowywane do małżeństwa. Ich głównym zajęciem były robotki ręczne (przędzenie, tkanie). Uczyły się muzyki, tańca, w bogatych rodzinach języka greckiego.

Edukacja młodzieży miała na celu kształtowanie cnót obywatelskich społeczeństwa rzymskiego – odwagi, uczciwości, wierności, godności, żelaznej dyscypliny na wojnie, szacunku do prawa i zwyczajów przodków, poczucia obowiązku. Starożytni Rzymianie mieli takie powiedzenie: „Ja muszę, to znaczy mogę”.

Zbadaj

Na przedstawionym marmurowym reliefie sarkofagu odtworzono etapy wychowania rzymskiego młodzieńca: z lewej strony matka

karmi niemowlę; potem ojciec zgodnie z tradycją podnosi je, uznając je za swoje; później młody człowiek jedzie w rydwanie ciągniętym przez osła; w końcu młodzieniec recytuje ojcu to, czego się nauczył.

O jakich tradycjach życia rodzinnego Rzymian, według ciebie, świadczą następujące obrazy na nagrobkach.

Sprawdź siebie

1. Jakich bogów czcili Rzymianie? Którzy z nich przypominają greckich bogów?
2. Kto był głową rzymskiej rodziny?
3. Jakie prawa miały rzymskie kobiety?
4. Jaki był cel wychowania i edukacji w Rzymie?
5. *Czym różniła się pozycja kobiety w Rzymie i Grecji?*
6. *Jakie zasady moralne określały życie Rzymian, rzymskiej rodziny, rzymskiej społeczności? Czy mają one znaczenie dzisiaj? Jakie dokładnie? Dlaczego?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Kiedy i w jakim znaczeniu obecnie będzie miało sens dane wypowiedzenie: „muszę, to znaczy ja mogę”? Wyjaśnij, dlaczego ono powstało w Rzymie.

§ 37. JAKIE BYŁO CODZIENNE ŻYCIE RZYMIAN

Omawiamy w klasie

O czym będzie mowa w tym temacie? Czy można twierdzić, że codzienność wszystkich Rzymian była podobna? Dlaczego?

Zbadaj

Każdy Rzymianin i wielu mieszkańców prowincji rzymskich (włącznie kobiet i przedstawicieli ubogich warstw ludności) codziennie odwiedzali termy (łaźnie publiczne). Tutaj było wiele pokoi z wodą o różnej temperaturze. Znajdowały się tutaj również sale treningowe, baseny i tereny rekreacyjne, gdzie obywatele mogli czytać, odpoczywać, rozmawiać ze sobą. Na przykład termy Karakalli²⁸ miały cztery wejścia i codziennie przyjmowały do 8000 gości.

Co ten zwyczaj mówi ci o stylu życia Rzymian? Jaką współczesną tradycję ci przypomina?

Zachowane rzymskie termy w rzymskiej prowincji Wielkiej Brytanii, Somerset. Współczesny wygląd

1 Jakie było miasto Rzym w czasach Cesarstwa

Pomyślcie

O jakich osobliwościach miasta Rzymu się dowiedziałeś / dowiedziałaś?

W pierwszych wiekach naszej ery Rzym stał się jednym z największych miast śródziemnomorskich, liczył prawie milion mieszkańców. Oprócz Rzymian można było tu spotkać Żydów, Syryjczyków, Fenicjan i przedstawicieli innych narodów. Rzym cierpiał z powodu przeludnienia, ponieważ ludzie przybywali tu z całego Imperium.

Gospodarczym i politycznym centrum Rzymu było *Forum*. Na rozkaz cesarzy wznoszono tu okazałe świątynie, pomniki i inne obiekty użyteczności publicznej. W pobliżu Forum znajdowały się luksusowe pałace cesarskie, majestatyczne świątynie rzymskich bogów. W centrum miasta było wiele sklepów sprzedających

²⁸ **imperator rzymski**, rządzący pod imieniem Marka Aureliusza w III w. n.e.

ubrania, biżuterię, buty, peruki, miecze itp. W drodze do szkoły dzieci przebiegały przez Forum. Kobiety robiły pranie w Tybrze. Pracowali sprzątacze ulic, strażacy. Funkcjonowało tysiące pitnych fontanek, osiemset łaźni publicznych i poczta. Aby ułatwić poruszanie się po Rzymie, stworzono specjalną służbę. Tak więc od wschodu słońca do końca dnia roboczego poruszanie się na ulicach Rzymu na prywatnych rydwanach, powozach było zabronione. A przyjezdni musieli zostawić swój transport poza miastem.

Zbadaj

W jaki sposób rycina potwierdza, że Forum było gospodarczym, politycznym i kulturalnym centrum Rzymu? Jakie społeczne obiekty w danej przestrzeni tutaj się znajdują? Dlaczego one były ważne dla Rzymian? Jakie z charakterystycznych dawnych przestrzeni z obiektami społecznymi są obecnie potrzebne?

Forum w starożytnym Rzymie.
Współczesna rekonstrukcja

2 W jakich domach mieszkali Rzymianie

Pomyślcie

W jakich mieszkaniach mieszkali starożytni Rzymianie – przedstawiciele różnych warstw społecznych ludności? Jakie były osobliwości rozwoju Rzymu?

Rzym był gęsto zabudowany – w jednym z opisów odnotowano około 46 602 wielopiętrowych budynków. Budynki użyteczności komunalnej i domy bogatych zadziwiała wspaniałością dekoracji i obecnością wodociągu, kanalizacji, ogrzewania itp. Ściany malowano, a podłogi układano w mozaikę. Dom bogatego Rzymianina był domem dla całej dużej rodziny (dzieci, rodziców, przodków itp.). W domu mogły być sypialnie, gabinet, kuchnia, jadalnia, przy domu ogród, kapliczka domowa, toaleta i łazienka. Mebli było niewiele i w ogóle nie było dywanów.

Większość Rzymian – przede wszystkim zamożnych plebejuszy – mieszkała w mieszkaniach wielopiętrowych domów, na których parterach często znajdowały się sklepy i warsztaty.

Były też kamienice dla ubogiej ludności. Biedne rodziny tłoczyły się w małych pokojach na górnych drewnianych kondygnacjach. Zbudowane pośpiesznie, takie domy często się paliły lub zawalały.

Wodociągów w nich nie było, więc mieszkańcy wyższych pięter musieli za każdym razem schodzić po wodę.

Zbadaj

Jakie były warunki życia starożytnych Rzymian? Co wydaje ci się najbardziej ciekawe?

- 1 W domu bogatych obywateli
- 2 Wielomieszkaniowe kamienice w Rzymie. Współczesna historyczna Rekonstrukcja

3 Jak wyglądało życie Rzymian

Pomyślcie

Porównaj codzienny sposób życia Rzymian i Greków.

Rzymianie zwykle budzili się o wschodzie słońca. Na śniadanie patrycjusze jedli głównie chleb, ciasto z miodem, ser, figi, oliwki. Podczas obiadu delektowali się świeżym mięsem, rybami. Z napojów rano spożywano wodę, czasami mleko i wino. Jedli łyżkami lub rękoma, wycierając je mokrym ręcznikiem. Plebejusze mogli zjeść śniadanie z suchym chlebem lub zanurzonym w winie i wodzie. Czasami chleb posypywano oliwkami, serem lub rodzynkami. Bogaci obywatele rozdawali biednym żywność i pieniądze, licząc na ich poparcie w wyborach.

Po obiedzie Rzymianie poświęcali wolny czas na odpoczynek i rozrywkę. W tej porze dnia praca we wszystkich placówkach ustawała, zamykano świątynie, sklepy. Nawet biedni mieli czas na codzienne odwiedzanie jednej lub dwóch świątyń, co było bardzo ważną częścią codziennego życia Rzymian.

Codziennie życie na wsi było wolniejsze, ale odbywały się tu również liczne wiejskie festiwale i spotkania z przyjaciółmi. Chłop pracował siedem dni w tygodniu, a w dzień targowy sprzedawał swoje towary, spotykał się z przyjaciółmi, poznawał nowiny. Jego żona opiekowała się domem i rodziną i nadzorowała niewolników.

Podstawą rzymskich strojów męskich i żeńskich była *tunika* bawełniana latem, wełniana zimą. Mężczyźni na wierzchu nosili *togę* – materiał z wełnianej tkaniny, który marszczono i układano wokół ciała przez lewe ramię tak, że ręce pozostały wolne. Zamożne kobiety zakładały na tunikę *stolę* – długie ubrania z jedwabiu. Ubiór rzymskiej biedoty i niewolników składał się tylko z tuniki z grubej tkaniny.

Zbadaj

Opisz ubrania starożytnych Rzymian. Porównaj je z ubraniami starożytnych Greków lub Egipcjan.

1

2

3

1, 2 Starożytna odzież rzymska

3 Starożytne rzymskie fryzury damskie. Rysunki z podręcznika historii XIX w.

4 Jak Rzymianie spędzali wolny czas

Pomyślcie

Wymień główne rozrywki Rzymian.

W Rzymie przez cały rok coś się działo: spektakle w teatrach na świeżym powietrzu; święta religijne i festiwale, zawody sportowe z atletyki, walki na pięści (boks) i walki zwierząt, sceniczne odgrywanie bitew, wyścigi na rydwanach, zawody gladiatorów.

Pod koniec I w. w Rzymie zbudowano amfiteatr – **Koloseum**. Ta wspaniała budowla mieściła prawie 70 tysięcy widzów, którzy przychodzili oglądać gladiatorskie walki i drażnienie zwierząt. Jednocześnie na jego arenie mogło się bić 2 tysiące gladiatorów. Niekiedy organizowano tu walki morskie, w tym celu podziemnymi rurami arenę wypełniali wodą. W podziemnych pomieszczeniach znajdowały się klatki dla zwierząt i szpital dla rannych. Wyścigi rydwanów odbywały się w *Circus Maximus* (w *Wielkim Cyrku*) – największej budowli ówczesnego Rzymu, która mogła pomieścić 250 000 osób.

Koloseum. Wysokość ok. 48 m (dzisiejszy 19-piętrowy budynek; zmieściłoby się w nim nowoczesne boisko do piłki nożnej). Nowoczesny wygląd

Sprawdź siebie

1. Co to jest Forum?
 2. W jakich domach mieszkali Rzymianie?
 3. Jaki był podstawowy strój Rzymian?
 4. Co to jest Koloseum?
-
5. Ułóż historię na temat „W gościach u rzymskiej rodziny”.
 6. Czym miasto Rzym jest podobne do innych dużych miast starożytnego świata lub nowoczesnych zabudowań? A jakie są jego osobliwości?
 7. Jak były urządzone w Rzymie przestrzenie miasta dla użytku społecznego? Jakim celom one służyły?

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link <https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wyobraź sobie, że odwiedziłeś / odwiedziłaś Koloseum i Wielki Cyrk. Co tam widziałeś / widziałaś? Kogo poznałeś / poznałaś? Opisz swoje wrażenia. Czy się podobają tobie zajęcia rekreacyjne rzymskich obywateli? Dlaczego? Któremu z nich dałbyś / dałabyś przewagę?

§ 38. W CZYM PRZEJAWIAJĄ SIĘ OSOBLIWOŚCI RZYMSKIEGO IMPERIUM W III W. I NA POCZĄTKU IV W.

Omawiamy w klasie

W III–IV wieku Cesarstwo Rzymskie przeżywało okres kryzysu. Co to jest kryzys? Co nazywa się kryzysem gospodarczym, a co politycznym? Jak kryzys wpływa na życie ludności kraju?

Zbadaj

Przeanalizuj mapę na s. 178. Jak rozmiary terytorium Cesarstwa Rzymskiego wpływały na jego politykę wewnętrzną i zewnętrzną? Jakie były skutki kryzysu dla państwa?

1 Na czym polegał kryzys Rzymskiego Imperium

Pomyślcie

Wymień główne przejawy kryzysu w Cesarstwie Rzymskim.

Od końca II w. Cesarstwo Rzymskie nie prowadziło wypraw podbojowych. Duże terytoria zostały podbite przez Rzym, więc trzeba było znacznych wysiłków, aby utrzymać wiele narodów w posłuszeństwie. Wojny o władzę w państwie, ataki sąsiednich plemion zniszczyły jedność Imperium i tradycyjne więzi między prowincjami.

W tym okresie główna rola w wyborze cesarza przeszła na armię lub Senat, mogli wybrać i ogłosić cesarzem obojętnie kogo. Żołnierze sprzedawali tron nawet temu, kto obiecał im większą pensję. Władcy (zwani cesarzami „żołnierskimi” lub „senackimi”) zmieniali się co 2–3 lata, a czasem po kilku miesiącach. W większości ginęli z rąk spiskowców lub niezadowolonych legionistów. Zgromadzenie Ludowe zbierało się coraz rzadziej, a do III w. n.e. przestało istnieć. Na prowincjach buntowały się nie tylko narody podbite, ale także legiony, które miały ich trzymać w posłuszeństwie. Część prowincji oddzieliła się od Imperium, na przykład: Egipt i Galia. Aby pokryć stale rosnące koszty, cesarze uciekali się do różnych transakcji: zmniejszania wagi srebrnych i złotych monet, bicia miedzianych pieniędzy itp. Spowodowało to spadek gospodarczy kraju. Wskutek zaniedbania przez Rzymian praw, zwyczajów i tradycji zwiększyła się przestępczość.

Zakończenie wojen zaborczych zmniejszyło liczbę niewolników. Niewolnicy kosztowali drożej, zmuszano ich do większej pracy. Aby zachęcić do dobrej pracy niewolnikom rozdawano niewielkie działki ziemi pod uprawę, pozwalano na posiadanie rodziny i własnego mienia. Nazywano ich „niewolnikami z chatami”. Za użytkowanie ziemi płacili czynsz i oddawali część plonów.

Ogromne posiadłości ziemskie nie możliwie było tylko obrobić pracą niewolników. Dlatego właściciele ziemscy zaczęli dawać w dzierżawę działki ziemi wolnym ludziom. Takich najemców nazywano *kolonami*. Kolonowie byli bardziej zainteresowani w wynikach swojej pracy niż niewolnicy. Jednak i to nie mogło pomóc kryzysowi gospodarczemu Rzymu.

Zbadaj

Jak rzymski pisarz Columella (I wiek) charakteryzuje pracę niewolników? Komu on proponuje przekazanie ziemi w celu zmniejszenia strat?

Szkody od niewolników

W poszczególnych majątkach, gdzie właściciel miał ciężki dojazd, wszystkie gatunki ziemi będą w najlepszym stanie, jeśli na nich będą pracowali wolni kolonowie, a nie niewolnicy. Dotyczy to zwłaszcza łąnów chlebowych, które znacznie

Koloncy płacą czynsz

mniej giną w wyniku gospodarowania kolonami, a bardziej ponoszą straty od niewolników. Niewolnicy tajemnie sprzedają byki, źle wypasają bydło, nie orzą dokładnie ziemi, dużo więcej zużywają zboża niż zasiali, nie dbają o uprawy, aby dawały dobre plony. Ilość ziarna zebranego do młócenia, jest codziennie zmniejszana, ponieważ sami kradną i nie chronią przed złodziejami.

2 Jakie reformy wprowadził cesarz Dioklecjan

Pomyślcie

Jak Dioklecjanowi udało się powstrzymać upadek Imperium?

W 284 roku legioniści ogłosili cesarzem *Dioklecjana*, który pochodził z rodziny byłych niewolników. Będąc w armii jako

legionista, dzięki swoim zdolnościom, szybko osiągnął najwyższe osiągnięcia. Dioklecjan zwiększył liczebność wojska i umocnił w nim karność. Przyczyniło się to do przywrócenia jedności Cesarstwa Rzymskiego. Pod rządami Dioklecjana władza cesarza stała się nieograniczona. Dla skutecznego zarządzania Cesarstwem Rzymskim, jego terytorium podzielił na cztery części, na czele z *tetrarchami* – jego współwładcami.

Rzym pozostał stolicą Imperium, ale cesarze w nim nie mieszkali. Miasto stopniowo straciło swoje dawne znaczenie i blask.

Dioklecjan,
rzymski imperator

Zbadaj

Jakie reformy wprowadził Dioklecjan? Jak każda z nich miała wpłynąć na rozwój państwa?

Reformy Dioklecjana

Polityczna

Tetrarchia – ustanowienie władzy, 4 współwładców w czterech częściach Imperium

Wojskowa

Część armii znajdowała się w fortecach na pograniczu, inna – w miastach, co dawało możliwość szybkiego tłumienia powstania

Administracyjna

Prowincje podzielone były na 12 obszarów, ułatwiało to zarządzanie

Finansowa

Z obiegu wycofane zostały pozabawione cenności i fałszywe monety, bito nowe złote monety

Podatkowa

Przeprowadzono spis ludności, ewidencję wszystkich gruntów ornych, ogrodów, winnic, pastwisk

Religijna

W 303 roku wydano prawo zakazujące chrześcijaństwa. Rozpoczęły się prześladowania chrześcijan

Pod rządami Dioklecjana przeprowadzono inne reformy, które wzmocniły Imperium. Po reformach upadek gospodarki w Cesarstwie Rzymskim zatrzymał się na jakiś czas.

3 Dlaczego cesarz Konstantyn został nazwany Wielki

Pomyślcie

Jakie zmiany zaszły w życiu Imperium pod rządami Konstantyna?

Konstantyn Wielki,
rzymski imperator

Dioklecjan dobrowolnie zrezygnował ze stanowiska. Nowym cesarzem został utalentowany i odważny *Konstantyn* (306–337), którego nazwano *Wielki*. Kontynuował reformy Dioklecjana. Zdewaluowane srebrne pieniądze Konstantyn zastąpił złotą monetą, poprawił kontrolę nad płatnością podatków, co przyczyniło się do uzupełnienia cesarskiego skarbu państwa. Za te środki utrzymywał ogromne wojsko. Cesarz prowadził udane wojny z sąsiednimi plemionami. Ożywił się handel, odrodziły się miasta.

Na miejscu greckiej kolonii Bizancjum Konstantyn kazał zbudować nową stolicę nazwaną jego imieniem **Konstantynopolem** (obecnie Sztambuł). Handlowe szlaki kupców skrzyżowały się tutaj: lądowy – od Azji po Europę i morski – od Morza Czarnego po Morze Śródziemne. Konstantynopol stał się największym miastem Imperium. Konstantyn chciał, aby nowa stolica przewyższyła Rzym i nie szczędził na nią wydatków. W mieście powstał luksusowy pałac cesarski, łaźnie termalne, biblioteka, hipodrom, dwa teatry, wiele domów dla rzemieślników, kupców, marynarzy i rybaków. Obok kościołów chrześcijańskich w Konstantynopolu zostały też wzniesione pogańskie ołtarze. Z różnych miast Grecji i Rzymu zostały sprowadzone najlepsze dzieła sztuki, marmurowe płyty i kolumny. Pałac cesarski był obsługiwany przez dużą ilość ludzi. Według dokumentów tylko fryzjerów było tam około tysiąca.

Konstantyn nie tylko przyczynił się do rozpowszechnienia chrześcijaństwa, on sam został ochrzczony, stając się pierwszym w historii chrześcijaninem na tronie. Za panowania Konstantyna Imperium Rzymskie zostało wzmocnione, była przywrócona jego potęga.

Zbadaj

Na podstawie tekstu i ilustracji ułóż opowiadanie o działalności Konstantyna Wielkiego. Wymień (zapisz) główne osiągnięcia Konstantyna. Do jakich sfer życia Rzymu się stosowały?

- 1 Łuk Triumfalny Konstantyna. Współczesne zdjęcie
- 2 Konstantyn Wielki przynosi dla miasta dar – Matkę Bożą. Mozaika nad wejściem do świątyni św. Zofii w Konstantynopolu

Sprawdź siebie

1. Kogo nazywano „cesarzami-żołnierzami” w starożytnym Rzymie?
2. Kim byli „niewolnicy z chatami” i kolonowie?
3. Dlaczego Konstantyna nazywano Wielkim?
4. Jakie były przyczyny upadku Cesarstwa Rzymskiego w III wieku?
5. W jaki sposób Dioklecjan przywrócił jedność Imperium i potęgę władzy cesarskiej?
6. Opowiedz o cesarzu Konstantynie i jego środkach wzmocnienia imperatorskiej władzy.

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Co jest podobne, a co odmienne w działalności Dioklecjana i Konstantyna Wielkiego?

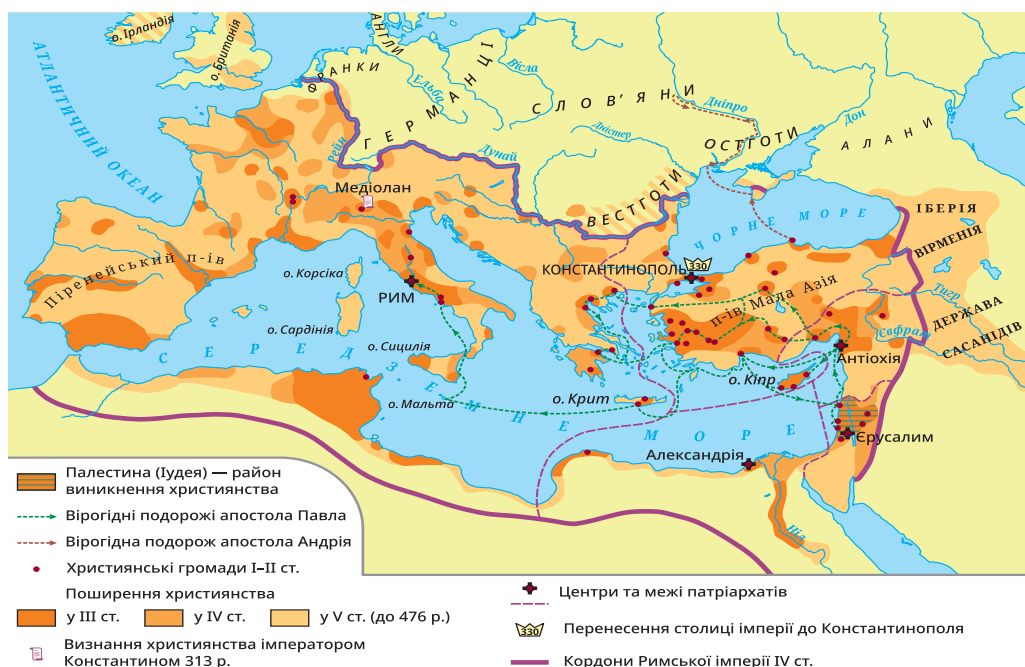
§ 39. KIEDY I JAK POWSTAŁO CHRZEŚCIJAŃSTWO

Omawiamy w klasie

Czym jest religia? Jakie religie z historii starożytnego świata już znasz? Jakie są różnice między pogaństwem, politeizmem (wiara w wielu bogów) i mono-teizmem (wiara w jednego Boga)?

Zbadaj

Jakie zjawiska przedstawia mapa? Gdzie powstało chrześcijaństwo? Znajdź miejsca lokalizacji wspólnot chrześcijańskich w I–II w. Jaki proces w III–V w. przedstawia mapa? W jakim wieku przyspieszyło się rozprzestrzenianie się chrześcijaństwa? Dlaczego?

1 Jak powstało chrześcijaństwo

Pomyślcie

Dlaczego ludzie wierzyli w pojawienie się Mesjasza? Kiedy i gdzie urodził się Jezus Chrystus?

Chrześcijaństwo ma teraz około 2,4 miliarda wiernych (30% ludności świata). Główne zasady religii odnoszą się do narodzin, życia, śmierci, zmartwychwstania **Jezusa Chrystusa**.

Jezus z Nazaretu był starożytnym żydowskim kaznodzieją, który pośmiertnie został główną postacią chrześcijaństwa.

Chrześcijaństwo – jest jedną z trzech głównych religii świata. Podstawa wiary: wiara w Jezusa Chrystusa jako wcielenie i manifestacja Boga, zstąpienie na ziemię Syna Bożego dla zbawienia ludzkości od grzechu. **Jezus – Syn Boży – Mesjasz**, po grecku **Chrystus**.

O narodzinach i ziemskim życiu Jezusa **Chrystusa** opowiadają **Ewangelie** (z grec. – „dobra nowina”). Zostały napisane przez uczniów Chrystusa – Apostołów na końcu I i w II w. Z czasem Ewangelie i inne dzieła chrześcijańskie weszły do *Nowego Testamentu* – drugiej części „Biblii”.

Według Ewangelii, około 2 tysiące lat temu Bóg posłał na Ziemię Swego Syna – Jezusa, aby pokazać ludziom lepszą drogę życia. Jezus nauczał ludzi, jak żyć, aby osiągnąć Królestwo Boga, głosił miłość bliźniego, miłosierdzie, przebaczenie, równość wszystkich przed Bogiem.

Jezusowi towarzyszyło 12 uczniów *Apostołów* (posłańców). W Jerozolimie jeden z nich, Judasz, przekupiony za 30 srebrnych monet, zdradził swojego Mistrza. Jezusa oskarżono o bunt przeciwko cesarzowi rzymskiemu i był skazany na śmierć. Został ukrzyżowany na krzyżu na Górze Kalwarii koło Jerozolimy. Po trzech dniach Jezus Zmartwychwstał. Czterdzieści dni później wstąpił do nieba i obiecał powrócić do sądu Bożego, nakazując swoim uczniom głosić Ewangelie wszystkim narodom. Nauki Jezusa Chrystusa stanowiły podstawy chrześcijaństwa.

W I i II wieku chrześcijan było niewielu. Byli prześladowani przez Rzymian, bo chrześcijanie nie uznawali boskości cesarza. Szczególnie brutalnym prześladowaniom chrześcijanie byli poddawani za cesarza Dioklecjana.

Zbadaj

Czego nauczał Jezus Chrystus w społeczeństwie nie pozbawionym przemocy?

Na podstawie „Kazania na górze Jezusa Chrystusa”

Proście, a będzie wam dane; szukajcie, a znajdziecie; pukajcie, i otworzą wam. Nie osądzajcie, abyście nie byli osądzeni.

Miłujcie waszych wrogów, błogosławcie przeklinających was, czyńcie dobro tym, którzy was nienawidzą, i módlcie się za tych, kto was obraża i prześladowuje.

Temu, który cię prosi, daj; a od tego, który chce od ciebie pożyczyć, nie odwracaj się.

2 Jak przebiegała chrystianizacja Cesarstwa Rzymskiego

Pomyślcie

Jak powstał kościół chrześcijański?

Chrześcijanie łączyli się we wspólnoty. Najważniejszym przykazaniem chrześcijan jest miłowanie bliźniego swego. Członkowie

społeczności byli uważani za braci, nie było różnic między różnymi plemionami i narodami, między niewolnikami a wolnymi ludźmi.

We wspólnocie wszyscy mieli równe prawa i byli zobowiązani do wzajemnej pomocy. Chrześcijanie potępiali bogactwo. Bogaci ludzie mogli zostać członkami wspólnoty pod warunkiem, że rozdali wszystko swoje bogactwo lub hojne darowizny na rzecz społeczności.

Z czasem z poszczególnych wspólnot powstała jedna organizacja – **Kościół chrześcijański**. Najpierw chrześcijanie gromadzili się w domach, modlili się razem, obchodzili święta, omawiali normy postępowania, słuchali czytanych Ewangelii, śpiewali hymny dla Pana Boga. Z czasem zaczęto wznosić świątynie.

Chrześcijanie nie wzywali do otwartej walki przeciwko władzy rzymskiej, ale byli prześladowani przez władze rzymskie i kapłanów. Jednak chrześcijanie nie wyrzekali się wiary w Jezusa Chrystusa i otwarcie uwielbiali Go. Tak pojawili się chrześcijańscy męczennicy – ludzie, którzy cierpieli za swoją wiarę.

Poświęcenie się męczenników wierze chrześcijańskiej przyciągało coraz więcej zwolenników religii chrześcijańskiej. Podczas prześladowań chrześcijanie zbierali się w lochach i kamieniołomach (katakumbach), gdzie tworzyli podziemne świątynie. Kościół chrześcijański pierwszych trzech wieków naszej ery – czasu prześladowań chrześcijan – jest często nazywany Kościołem podziemnym.

Kościół – stowarzyszenia, które mają wspólne poglądy religijne i rytuały.

Zbadaj

Na podstawie ilustracji i tekstu opowiedz o życiu pierwszych chrześcijan.

- 1 Świątynie jaskiniowe pierwszych chrześcijan w Kapadocji. Współczesne zdjęcie
- 2 Kościół w rzymskich katakumbach
- 3 Wizerunki Chrystusa w katakumbach św. Marsylii i Piotra. Rzym, IV w.
- 4 Ostatnia modlitwa chrześcijan przed egzekucją. Jean – Léon Gérôme, 1883 Muzeum Sztuki Walters (Baltimore, USA)

3 Jak chrześcijaństwo ostatecznie zadomowiło się w Cesarstwie Rzymskim

Pomyślcie

Jak chrześcijaństwo rozprzestrzeniło się w IV wieku?

W II wieku chrześcijaństwo rozprzestrzeniło się w całym Cesarstwie Rzymskim. Kościół chrześcijański został uznany przez różne grupy ludności. Cesarz Konstantyn zrozumiał, że nowa wiara może stać się podstawą do wzmocnienia jego władzy. Zaczął zdecydowanie wspierać duchowieństwo²⁹, zwalniając je z podatków i wojskowej służby, zobowiązał prowincję do przekazania części zysków dla Kościoła chrześcijańskiego.

325 r. w Nicei (Azja Mniejsza) odbył się *pierwszy Sobór Eku-
meniczny* Kościoła chrześcijańskiego. Ustanowił on *symbole wia-
ry* – krótkie i dokładne przedstawienie tego, w co powinni wierzyć chrześcijanie. 380 r. wydano ustawę zakazującą praktykowania pogaństwa. Chrześcijaństwo stało się jedyną religią państwową Cesarstwa Rzymskiego, obowiązkową dla całej ludności w państwie. Paganie byli surowo karani. Ich sanktuaria, świątynie

²⁹ **Duchowieństwo** – słudzy kościoła, pełniący obrzędy i nabożeństwa religijne.

zamknęli i zniszczyli, zniszczyli posągi rzymskich bogów, bohaterów, cesarzy. Wiele dzieł sztuki starożytnej Rzymu zginęło. Zakazano również przeprowadzania Igrzysk Olimpijskich, poświęconych Zeusowi. Od tego czasu Kościół chrześcijański i Imperium były nierozzerwalnie związane.

Zbadaj

Kto miał teraz prawo decydować, jaką religię powinni praktykować ludzie? Czy sytuacja chrześcijan zmieniła się po edykcje?

Na podstawie edyktu mediolańskiego cesarza Konstantyna z 313 r.

...Wolności w religii nie można naruszać, wręcz przeciwnie, należy przyznać prawo do troski o Boskie przedmioty rozumu i serca każdego, według własnego uznania. Chrześcijanie mogą szerzyć swoją naukę i nawracać nowych ludzi na wiarę. Nakazano zwrócić chrześcijanom cały ich majątek, który zabrano im w czasie prześladowań.

Sprawdź siebie

1. Czym jest Ewangelia? Przez kogo zostały Ewangelie napisane?
2. Jak cesarze rzymscy traktowali chrześcijan?
3. Dlaczego Kościół chrześcijański z pierwszych trzech wieków naszej ery nazywa się podziemny?
4. Kiedy i po co zebrał się pierwszy Sobór Ekumeniczny?
5. *Czy można było przeszkodzić rozprzestrzenianiu się chrześcijaństwa w rzymskim Imperium poprzez brutalne prześladowanie wiernych? Opisz swoją opinię.*
6. *Jaką politykę prowadził Konstantyn wobec chrześcijaństwa?*
7. *Dlaczego chrześcijaństwo pod koniec IV wieku zostało uznane za religię państwową Cesarstwa Rzymskiego? Jakie to miało skutki?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Pod koniec I wieku rozwinęła się jasna struktura Kościoła chrześcijańskiego. Jak nazywano jej zwierzchników? Dowiedz się, jak nazywani są obecnie główni duchowni Kościoła chrześcijańskiego. Jaka jest różnica między terminami „kościół” i „świętynia”?

§ 40. JAKA JEST WARTOŚĆ KULTURY STAROŻYTNEGO RZYMU

Omawiamy w klasie

Jakie zabytki kultury starożytnego Rzymu już znasz? Jakiej cywilizacji kultura najbardziej wpłynęła na rzymską? Dlaczego tak myślisz?

Zbadaj

Rzymscy artyści wzbogacili antyczne dziedzictwo znakomitymi pomysłami. Oprócz świątyń, mauzoleów i teatrów, budowali akwedukty (mosty wodne)³⁰, drogi, termy. Polityczny działacz i nadzorujący miejskie wodociągi Juliusz Frontinus (35 – ok. 103 r. n.e.) napisał: „Jeśli twoja wola, porównaj się – większą od tych niewymienialnych budowli, które niosą tyle wody, z niepotrzebnymi piramidami i nie nadającymi się do niczego, chociaż są znanymi zabytkami Greków”.

Jaka jest, jego zdaniem, różnica między rzymskimi budowlami a zabytkami innych cywilizacji? Czy zgadzasz się z tą opinią?

Jeden z rzymskich akweduktów.
Współczesny wygląd

1 Co rozsławiło architekturę rzymską

Pomyślcie

Na podstawie tekstu i zdjęć zastanów się: jak wzajemnie połączone są architektura rzymska i grecka? Jaka jest między nimi różnica?

Duży wpływ na rzymską architekturę miały tradycje hellenistyczne. Z obciosanych kamieni Rzymianie budowali łukowate stropy – *łuki*, *sklepienia* i *kopuły*. W dekoracji dominowała mozaika i oryginalne malowidła ścienne.

Łuki (z łac. *arcus* – łuk) wykorzystywano podczas budowy mostów, akweduktów i innych konstrukcji. W celu nadania świątyniom i salom większej wysokości i majestatu, wykonywano stropy łukowe – **sklepienia**. **Kopuła** – to sufit w postaci ogromnej przewróconej misy.

³⁰ **Akwedukt** (łac. – wodociąg) – konstrukcja dostarczająca wodę do miast przez wodociąg (rurą lub kanałem).

Rzymianie uważali *Panteon* za „świątynię wszystkich bogów”. Przez ogromne okrągłe okno (o średnicy 9 metrów) pośrodku kopuły płynął strumień światła, który rozpraszał się po krawędziach przestronnej sali. Rzymianie solidnie budowali budynki. Panteonu nigdy nie rozebrano od czasu jego wzniesienia – z pogańskiej świątyni został przetworzony na chrześcijańską. Do dziś kopuła Panteonu jest największą na świecie.

Aby uwiecznić wyczyny dowódców i cesarzy, budowali łuki triumfalne. Łuk Triumfalny Tytusa w Rzymie jest z unikalnego marmuru, który wydobywano tylko w Attyce. On wyróżnia się jasnymi i zwięzłymi formami, które się wydają prostymi, jednak wtedy było to prawdziwe dzieło sztuki, naśladowane w całym świecie.

Fascynacja widowiskami – walkami gladiatorów, wyścigami rydwanów, bitwami z dzikimi zwierzętami – doprowadziła do powstania wielkich amfiteatrów. Koloseum to nowoczesna wizytówka miasta Rzymu i całych Włoch.

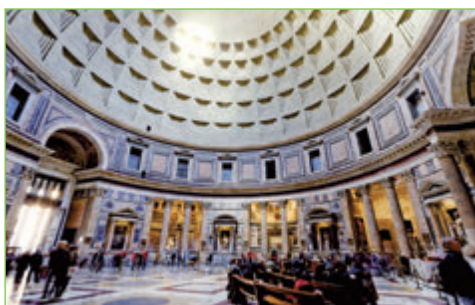
W Rzymie i na prowincjach, przeważnie koło Forum budowano duże budowle – *bazyliki*. One były przeznaczone głównie w celu prowadzenia rozpraw sądowych, spotkań biznesowych oraz zawierania umów handlowych.

Charakterystyczną cechą miast epoki cesarskiej były kamienne kostki brukowe, wodociagi, podziemne rowy ściekowe do odprowadzania brudnych ścieków. Wśród zabytków architektury starożytnego Rzymu szczególnie imponują wodociagi – *akwedukty* – długie rzędy kamiennych łuków podtrzymujących gliniane rury, którymi płynęła woda ze źródeł górskich oddalonych o wiele kilometrów od miast. W mieście rury szły pod ziemią, a stamtąd do różnych zbiorników wodnych: na placach, w pałacach, przy świątyniach i domach bogatych. W Rzymie działało 11 wodociągów, z których trzy przetrwały do dzisiaj. Akweduktami woda wpływała do fontann, z których ją brano do picia, a także do term cesarskich dostępnych dla wszystkich wolnych ludzi.

Budowa dróg była wielkim osiągnięciem rzymskiej inżynierii, ponieważ zostały zbudowane tak, aby służyły przez wieki. Rzymskie drogi prowadziły na wszystkie krańce świata. Do dziś zachowała się brukowana droga Appian, wykonana w 312 r. p.n.e.

Zbadaj

Jakie zabytki są przedstawione na rycinach? Znajdź ich opis w tekście i opowiedz o każdym z nich.

2 Jakie były osobliwości rzeźby rzymskiej i sztuk pięknych

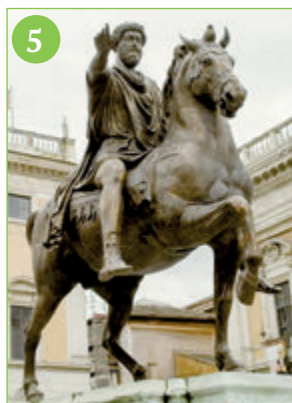
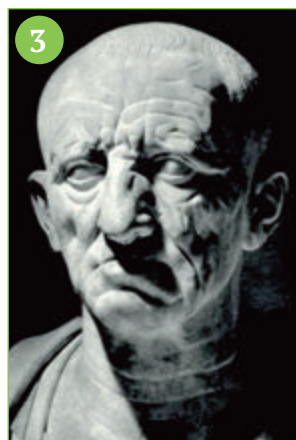
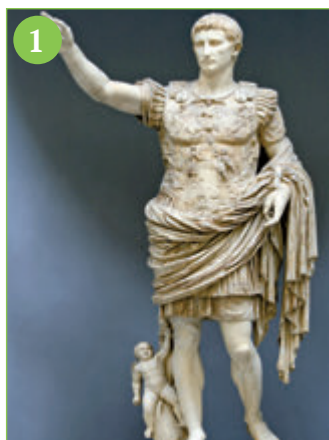
Zbadaj

Jak Rzymianie przedstawiali ludzi? Czym jest mozaika i do czego była wykorzystywana?

Rzeźba to sztuka tworzenia trójwymiarowego obrazu poprzez rzeźbienie, lepienie lub cięcie. Rzymianie stawiali dużo rzeźb w domach i na ulicach. W przeciwieństwie do greckich, dalekich od autentycznych, wiarygodnych obrazów, rzymskie popiersia i posagi przekazywały indywidualne cechy człowieka, jego charakter. Rzymscy artyści tworzyli rzeźby z marmuru, kamienia i gliny, a nawet betonu.

Zbadaj

Kogo, dlaczego i jak najczęściej przedstawiali rzymscy rzeźbiarze?

1 Oktavian August, lata 63–14 p.n.e.

2 Orator, I w. n.e.

3 Głowa patrycjusza rzymskiego, lata 75–50 p.n.e.

4 Popiersie bogatej Rzymianki Fonseki, II w. n.e.

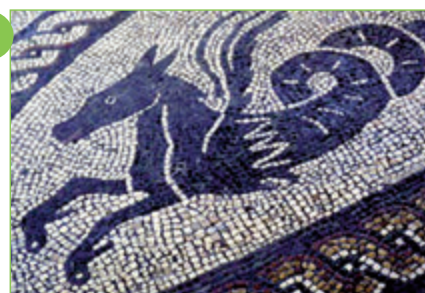
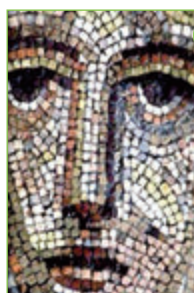
5 Pomnik cesarza Marka Aureliusza, około 176 r. n.e.

6 „Laokoon i jego synowie”. Marmurowa kopia z oryginału, powstałego około III w. p.n.e. – znalezionego w 1506 roku w Rzymie

Informacje o malarstwie starożytnego Rzymu są bardzo znikome. Znacznie więcej zachowało się próbek *mozaiki*, które zostały wykonane z kawałków kolorowego nieprzezroczystego szkła – smalti. Układanki przedstawiały bogów, ornamenty, zwierzęta, sceny polowań i walk. W starożytnym Rzymie mozaika była używana w bogatych domach i pałacach, dekorowano nią posadzki, ściany, sklepienia niektórych świątyń, term i łaźni, aby nie tylko ozdobić, ale także wzmocnić je. Mozaika utrzymywała chłód i była łatwa do czyszczenia. Wiele rzymskich mozaik zachowało się do dziś.

Zbadaj

Co wiemy o rozwoju malarstwa w starożytnym Rzymie?

- 1 Artysta z pomalowanym posągami i obrazem w ramce. Fresk w Pompejach, lata 50–79 n.e.
- 2 Fragment mozaiki z rzymskich willi w Wielkiej Brytanii z I w. n.e. : portret kobiety „Wenus”, konik morski

3 Jak rozwijała się oświata i nauka w Cesarstwie Rzymskim

Pomyślcie

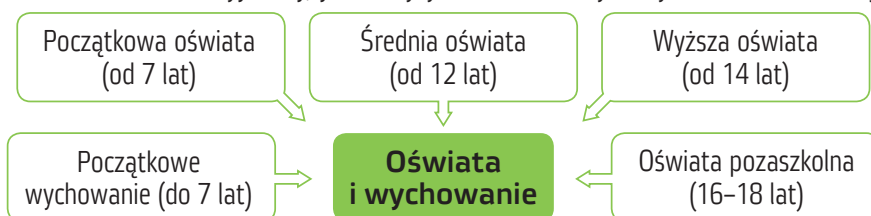
Na podstawie tekstu, porównaj szkołę w Cesarstwie Rzymskim ze współczesną. Jaka wiedza naukowa rozwinęła się w państwie rzymskim?

Nauka dzieci w Rzymie rozpoczynała się w wieku 7 lat. Jak zwykle dzieci chodziły do szkoły podstawowej, gdzie uczyły się czytać, pisać i liczyć. Szkoły dla osób ubogich mieściły się przy sklepach, warsztatach artystycznych lub rzemieślniczych.

W wieku od 12 do 16 lat rzymscy młodzi ludzie z zamożnych rodzin uczęszczali do szkół *gramatyków*, gdzie poznawali literaturę, gramatykę, logikę, arytmetykę, geometrię, astronomię i elementy muzyki. W wieku 16 lat zakładali męską togę, uczyli się retoryki i prawa rzymskiego. W wieku 17–18 lat młodzi mężczyźni musieli porzucić studia i byli powołani do służby wojskowej. Szkół, gdzie dziewczynki otrzymały wykształcenie, było niewiele. Uważano jednak za honor, jeśli dziewczyna była wykształcona.

Zbadaj

1. Krótko opisz każde ogniwo edukacji i wychowania Rzymian, odzwierciedlone na schemacie. Wyjaśnij, jakie były cele oświaty i wychowania w Rzymie.

2. Na podstawie tekstu wyjaśnij, co jest przedstawione na ilustracji. Czym starożytna szkoła rzymska różni się od współczesnej?

Pismo zostało przywiezione do Włoch przez greckich kolonistów: litery łacińskie pochodzą od liter greckich. Rzymianie pisali głównie na papirusie, więc większość książek miała wygląd zwojów. Starożytna nauka rzymska otrzymała w spadku szereg badań i doświadczeń greckich, ale na odmianę od nich nabyła praktyczną wiedzę o charakterze użytkowym. Dlatego cyfry rzymskie rozprzestrzeniły się na całym świecie i kalendarz juliański. Znaczne sukcesy Rzymianie osiągnęli w opracowywaniu ustaw, co odegrało decydującą rolę w dalszym rozwoju myśli prawnej.

Poeta Lukrecjusz napisał traktat „O naturze rzeczy”, w którym opisuje historię powstawania Ziemi i występowania na niej istot żywych, rozwój prymitywnego społeczeństwa itp. Słynny uczony Strabon zebrał w swojej „geografii” znane wówczas informacje o krajach i narodach – od Wielkiej Brytanii po Indie. Pliniusz do napisania dzieła „Historia naturalna” wykorzystał więcej jak 2 tysiące prac wschodnich, greckich i rzymskich astronomów, lekarzy, agronomów, historyków i innych naukowców.

Pod koniec II wieku słynął lekarz Galen, który prowadził eksperymenty dotyczące oddychania, aktywności rdzenia kręgowego i mózgu.

Wybitnym dziełem była „Historia Rzymu od założenia miasta”, napisana przez Tytusa Liwiusza. Ta praca składa się ze 142 książek i opowiada o czasach od założenia miasta na siedmiu wzgórzach do 9 roku.

Sprawdź siebie

1. Jakie zabytki charakteryzują rozwój architektury rzymskiej?
2. Jak i gdzie Rzymianie używali mozaiki?
3. Jakie nauki rozwinęły się w starożytnym Rzymie?
4. *Jakie osiągnięcia starożytnej kultury rzymskiej są obecnie używane?*
5. *Która z budowli starożytnego Rzymu najbardziej cię zainteresowała i dlaczego?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

A jeszcze ty możesz

Na podstawie fotografii przedstaw swoje rozważania w krótkiej rozprawce „Rzym – miasto starożytne czy współczesne?”.

§ 41. DLACZEGO ZACHODNIE IMPERIUM RZYMSKIE UPADŁO

Omawiamy w klasie

Kiedy powstał Konstantynopol i jaką rolę odegrał w życiu Imperium? W czasach Dioklecjana i Konstantyna Rzym już cierpiał z powodu najazdów barbarzyńców³². Dlaczego, twoim zdaniem, zaczęły się takie najazdy? Jak wpłynęły na życie Imperium?

Zbadaj

Na podstawie tekstu współczesnego historyka określ: jakie zmiany zaszły w składzie ludności i w życiu w Zachodnim Imperium Rzymskim; jak zmieniła się armia rzymska. O czym, twoim zdaniem, świadczy fakt, że Rzymianie zaczęli naśladować barbarzyńców? Zastanów się, jakie to mogło mieć skutki.

Rzymianie i Barbarzyńcy

Konstantynopol i Rzym stały się dwoma ośrodkami życia politycznego, co jeszcze bardziej podzieliło Wschód i Zachód. ... W Rzymie rzuciła się w oczy duża liczba w mieście Niemców, których łatwo było odróżnić: blond włosy, wysoki wzrost i mocna sylwetka. Nawet Rzymianie próbowali naśladować w ubiorze i zachowaniu

³¹ **barbarzyńcy** – niższe pod względem rozwoju od Rzymian wojownicze plemiona germańskie, atakujące granice Cesarstwa Rzymskiego.

tych, których przez wieki pogardliwie nazywali barbarzyńcami ... niektóre narody barbarzyńskie już dawno weszły w skład ludności Imperium, nawet otrzymały obywatelstwo rzymskie ... pozwolenie na utrzymanie języka, tradycji, religii, ubioru i ekstradycji. ... Tron cesarski nie raz stał się zdobyczą barbarzyńców... Barbarzyńcy stanowili podstawę armii rzymskiej.

1 Jakie były stosunki Rzymskiego Imperium z Barbarzyńcami w IV w.

Pomyślcie

Dlaczego atak Barbarzyńców na Imperium Rzymskie nasilił się?

W III–IV w. na granice Cesarstwa Rzymskiego nasilił się napór barbarzyńskich plemion. *Barbarzyńcami* Grecy i Rzymianie lekceważąco nazywali wszystkich, którzy nie należeli do ich narodowości i których języka nie rozumieli³².

W 70. latach IV w. na północnym wybrzeżu Czarnego Morza pojawiły się koczownicze plemiona *Hunów*, które przybyły do Europy z Azji Środkowej. Pod ich naporem niektóre europejskie narody miały się przesiedlać na inne terytoria.

Później Hunowie stworzyli własne państwo, które rozciągało się od Dunaju do Wołgi. Najazd Hunów spowodował potężny ruch, który naukowcy nazywają **Wielką Migracją Narodów**.

Wtedy dziesiątki plemion, setki tysięcy ludzi opuszczało zamieszkane miejsca i wyruszali na odkrywanie nowych ziem. Wielka migracja ludów zaczęła się już w II–IV w., a rozmachu nabrała w V w. Jej przyczynami były zmiany klimatu, wzrost liczby ludności i brak ziemi. Przemieszczanie się niektórych plemion wypierało inne, które były zmuszane do osiedlania się na nowym terenie.

Wielka Migracja Narodów – ruch plemion i ludów Europy w IV–VI w. w różnych kierunkach, a rozpoczął się od wtargnięcia plemion Hunów do północnej części Rzymskiego Imperium.

Zbadaj

Nazwij plemiona i tereny objęte wielką migracją ludów w IV w. i opowiedz o tym.

³² Barbarzyńcy w sensie przerośniętym są ludźmi niekulturalnymi, słabo wykształconymi, okrutnymi.

2 Jak doszło do podziału Rzymskiego Imperium na Wschodnie i Zachodnie

Pomyślcie

Jak i dlaczego doszło do podziału Cesarstwa Rzymskiego na Wschodnie i Zachodnie? Jakie były skutki tego podziału?

W 395 roku cesarz Teodozjusz podzielił Imperium między dwoma synami. Powstało **Rzymskie Zachodnie Imperium** i **Rzymskie Wschodnie Imperium**.

Wschodnie Cesarstwo Rzymskie (**Bizancjum**) obejmowało Półwysep Bałkański, Egipt i rzymskie posiadłości w Azji. Pod władzą Cesarstwa Zachodniego pozostały Włochy i prowincje zachodnie w Europie i Afryce. Rozwój na Zachodzie i Wschodzie poszedł różnymi drogami.

We Wschodnim Rzymskim Imperium centralna władza cesarza została zachowana. Język grecki i tradycje hellenistyczne zostały bardzo rozpowszechnione. A w Zachodnim Cesarstwie Rzymskim

językiem państwowym pozostała łacina. Tutaj władza cesarza była słabsza, miasta popadały w ruinę, chłopci podupadali, na drogach bandyci okradali kupców i miejscową ludność, często powstawały powstania.

Zachodnie Cesarstwo Rzymskie nie było już w stanie przeciwstawić się Barbarzyńcom i musiało się od nich „odkupić”. A kiedy w 410 r. Rzym odmówił zapłaty, jeden z wodzów Alaryk z pomocą niewolników, którzy otworzyli nocą bramy miasta, zdobył „Wieczne Miasto”. Jego wojownicy przez trzy dni niszcząco grabili Rzym, a następnie ruszyli do rzymskich prowincji.

3 Jakie konsekwencje poniosło Zachodnie Rzymskie Imperium wskutek inwazji Hunów

Pomyślcie

Jak zakończyła się inwazja Hunów? Jakie to miało konsekwencje?

Najstraszniejszymi wrogami Rzymu byli teraz Hunowie, którzy zjednoczyli wokół siebie wiele plemion. Cesarze rzymscy musieli płacić Hunom daninę. Kiedy zarządzał państwem Hunów wódz **Attyla**, wielkość daniny wzrosła, a grabieże i przemoc nie miała granic. Za to, co czynił chrześcijanie nazywali go „plagą Bożą”.

W 451 roku ogromna armia Hunów wyruszyła do Galii. Aby dać odpór potężnemu przeciwnikowi, Rzymianie połączyli swoje siły z wieloma plemionami germańskimi. Attyla napadł na północne Włochy, których miasta Hunowie niemiłosiernie spustoszyli i zniszczyli. Wódz Hunów chwalił się, że trawa nigdy nie będzie rosła tam, gdzie przeszedł jego koń. Podeszedł do Rzymu. Rzymianie musieli zapłacić ogromny okup.

Attyla wrócił do swojej stolicy. Wkrótce zmarł nagle. Według legendy, Attyla jest pochowany w trzech trumnach – złotej, srebrnej i żelaznej. Śludzy i świadkowie pochówku zostali zabici, więc miejsce jego grobu nie jest znane. Zróżnicowane państwo Hunów rozpadło się.

Zbadaj

Poszukaj i pokaż na mapie na s. 210 wyprawę Hunów i decydującą bitwę Rzymu z Hunami. Na podstawie przedstawionych ilustracji zastanów się: jak ukazano Barbarzyńcę? Jakie najważniejsze momenty w ich zajęciach i cechach podkreślili artyści XIX wieku? Jak ty myślisz, dlaczego?

1 Agresja Hunów na Rzym. Ilustracja Ulpiano Keki, 1887

2 Attyla – wódz Hunów. Fragment obrazu Eugène Delacroix, 1843

4 Jakie były przyczyny upadku Zachodniego Rzymskiego Imperium

Pomyślcie

Kiedy i dlaczego upadło Zachodnie rzymskie Imperium? Jakie były konsekwencje tego wydarzenia?

Zwycięstwo nad Hunami nie uratowało Zachodniego Cesarstwa Rzymskiego. Na jego terenie powstały królestwa barbarzyńskie, które nie podlegały cesarzowi. W 455 roku do Rzymu wtargnęły plemiona wandalów. Przez dwa tygodnie rabowali pałace i świątynie, warsztaty i domy. Mieszkańców miasta zabijali lub brali jako jeńców w celu sprzedaży do niewoli. Wiele zabytków sztuki i budowli architektonicznych zostało zniszczonych. Od tego czasu *wandalizmem* nazywa się bezsensowne niszczenie kulturalnych zabytków i cennych wartości.

Miasto Rzym popadło w ruinę. Władzę cesarską pełnili dowódcy armii barbarzyńskich, którzy stawiali na tron cesarzy i obalali ich. W 476 roku jeden z barbarzyńskich wodzów obalił ostatniego cesarza rzymskiego – młodego Romulusa Augustulusa. Symbole władzy cesarskiej – purpurowy płaszcz i diadem (koronę) wysłano do Konstantynopola jako znak, że Imperium na Zachodzie dobiegło końca. Upadek Zachodniego Cesarstwa Rzymskiego uważa się za koniec okresu historii starożytnego świata.

Wschodnie Rzymskie Imperium – Bizancjum – okazało się niezłomne i było w stanie oprzeć się inwazji Barbarzyńców. Przetrwało do 1453 roku, kiedy to zostało zniszczone przez Osmanów (tak w starożytności nazywali Turków).

Sprawdź siebie

1. Czym jest Wielka Migracja Narodów?
2. Kiedy i jak doszło do rozpadu Cesarstwa Rzymskiego?
3. Z jakim wydarzeniem wiąże się słowo „wandalizm”?
4. *Dlaczego kartagińskiemu dowódcy Hannibalowi nie udało się podbić Rzymu, a Alarykowi się udało?*
5. *Barbarzyńcy przewyższali liczebnie Rzymian, a poziom rozwoju ich gospodarki i kultury był znacznie niższy niż w Cesarstwie Rzymskim. Czym można wytłumaczyć ich zwycięstwo nad Rzymem?*
6. *Jak myślisz, co doprowadziło do upadku Zachodniego Cesarstwa Rzymskiego?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyście przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wyobraź sobie, że obserwowałeś / obserwowałaś upadek i splądrowanie „Wiecznego Miasta” – Rzymu. Opisz to, co zobaczyłeś. Jak to, twoim zdaniem, może zostać przyjęte przez współczesnych? Czy to wydarzenie wpłynęło na historię starożytnego świata? Jeśli tak, więc jakie były jego konsekwencje?

Uogólniamy i ćwiczymy

Dołącz do projektu edukacyjnego „Zróbmy to”. Udział w projekcie zapewni ci możliwość tworzenia modeli, makiet i prezentacji najśłynniejszych zabytków starożytnego Rzymu i przedstawić je znajomym. Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt lub otwórz plik pobrany wcześniej

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 42–43. CO WIEMY O ŻYCIU GOSPODARCZYM I SPOŁECZNYM ORAZ ŚWIECIE DUCHOWYM STAROŻYTNYCH SŁOWIAN

Omawiamy w klasie

Kim są Słowianie? Jakie narody należą do Słowian? Co łączy te narody? W jakich krajach mieszkają? Gdzie znajdują się te kraje?

Zbadaj

Znajdź na mapie rzekę Wisłę. Na podstawie encyklopedycznej informacji i mapy dowiedz się: jak nazywały się słowiańskie plemiona w czasie wielkiej migracji ludów; gdzie osiedliły się i z kim sąsiadowały.

Pliniusz Starszy o nazwach plemion słowiańskich

...Począwszy od miejsca narodzin Vistuli (czyli Wisły), na rozległych przestrzeniach znajduje się zatłoczone plemię Wenedów. Nazwa zmienia się teraz w zależności od rodzaju i miejscowości... Te Wenedy wywodzą się z tego samego korzenia do dziś znane są pod trzema nazwami: Wenedów, Antów i Sklawinów.

1 Jakie terytoria są uważane za ojczyznę Słowian

Помыслице

Jakie są teorie na temat pochodzenia i rodowodu Słowian? Dlaczego na to pytanie w środowisku akademickim nadal bywają dyskusje? Jakie nazwy plemion słowiańskich można znaleźć w dokumentach?

Wielka Migracja Narodów dotknęła także starożytnych **Słowian** – przodków 15 współczesnych narodów europejskich, w tym ukraińskiego. Pojawiły się w ciągu I tysiąclecia p.n.e. na zalesionych rozległych przestrzeniach od **Wisły do Dniepru**. Słowianie osiedlali się w trzech kierunkach: w południowym na Półwyspie Bałkańskim; w zachodnim – do rzek Odry i Łaby; we wschodnim – na Równinie Wschodnioeuropejskiej. Tereny te badacze nazywają ojczyzną Słowian.

Kiedyś przodkowie ludów słowiańskich mieszkali razem, mieli wspólne zwyczaje i jeden język. Następnie osiedlili się na różnych terytoriach europejskich ich język i zwyczaje stopniowo ulegały zmianom.

Badając historię starożytnych Słowian, naukowcy porównują informacje ze źródeł pisanych i z archeologią. Najstarsze świadectwa o nich należą do rzymskich historyków I–II wieku: Pliniusza Starszego, Tacyty i geografa Ptolomeusza (II w.). Nazywali Słowian Wenedami i mówili o nich jako o osobnym ludzie żyjącym na wschód od Wisły otoczonym przez Niemców, Traków, Sarmatów, Baltów.

W połowie V w., pozbywając się zależności od Hunów, Słowianie ruszyli na ziemię Wschodniego Cesarstwa Rzymskiego. Tak rozpoczęło się **wielkie osadnictwo Słowian**, o którym gocki historyk Jordan z VI w. informował, że „teraz oni, Słowianie, szaleją wszędzie”.

Historycy, poczynawszy od VI w., opowiadają o podziale starożytnych Słowian na różne stowarzyszenia plemienne: *Wenedów, Antów i Sklawinów*. Z ich prac wiadomo, że Sklawini stanowili zachodnią gałąź Słowiańszczyzny, Antowie – wschodnią, Wenedy – północną. Uważa się, również że od Europy Środkowo-Wschodniej zaczęło się powstawanie, a następnie osadnictwo plemion słowiańskich. Potwierdzają to liczne znaleziska archeologiczne. Na przełomie VII i VIII w. Słowianie podzielili się na trzy duże grupy: południową, zachodnią i wschodnią. Uważa się, że obecnie Słowianie zamieszkują około 20% Europy.

Wielkie osadnictwo Słowian – przesiedlenie Słowian, które miało miejsce w Europie w drugiej połowie V–VI w. podczas Wielkiej Migracji Narodów, kiedy plemiona słowiańskie pojawiły się w głębi Półwyspu Bałkańskiego – na południu; dotarły do Łaby i Morza Bałtyckiego – na zachodzie; w górnym biegu Donu i Wołgi – na północnym wschodzie.

Zbadaj

Jakie narody (społeczności etniczne) powstały w wyniku wielkiego osadnictwa Słowian? Na jakich terytoriach istniały wtedy i istnieją teraz? Jakie współczesne kraje można zaliczyć do słowiańskich?

- Території, заселені слов'янами перед Великим розселенням
- Напрямки розселення слов'ян у V–VII ст.
- Території, заселені слов'янами на початку VIII ст.

2 Jakie były osady i wspólny ustrój starożytnych Słowian

Pomyślcie

Do jakiego okresu rozwoju społeczeństwa można przypisać starożytnych Słowian według ich stylu życia na początku I tysiąclecia n. e.? Podaj przykłady z tekstu.

Przodkowie Słowian często zmieniali miejsce zamieszkania. Po opanowaniu nowych terytoriów osiedlili się obok innych narodów. Dlatego archeolodzy nie odkryli jeszcze żadnej kultury, która należałaby w całości do słowiańskich lub prasłowiańskich plemion. Na terenach dzisiejszej Ukrainy archeolodzy znajdują zabytki kilku kultur archeologicznych z pierwszych wieków naszej ery, przede wszystkim zarubinieckiej, kijowskiej i czerniachowskiej, stworzone nie tylko przez Słowian, ale także przez scifo-Sarmatów, Niemców, Gotów itp.

Osady, starożytni Słowianie budowali w pobliżu rzek, strumieni i jezior, obok łąk zalewowych. Byli jeszcze niezadomowieni w

odróżnieniu od plemion try polskich, nie mieli wyraźnej zabudowy. Mieszkania mieli naziemne lub zakopane (półziemianki, ziemianki). Ściany były zwykle składane ze ściętych pni. Ziemianki pokrywali słomą lub trzcina. W wielu domostwach budowano otwarte paleńiska, czasem piece z kamienia lub gliny. W pobliżu mieszkania znajdowała się gospodarcza część podwórza. Były tu doły gospodarcze, które wykorzystywano jako spichlerze dla zboża i piwnice na żywność, spiżarnie, chlewy dla bydła, małe domki dla drobiu lub drobnego bydła.

Zbadaj

Gdzie znajdowała się starożytna osada słowiańska? Jak wyglądało domostwo rodziny słowiańskiej? Jak i z czego budowano domy?

Starosłowiańskie osady
i mieszkania. Współczesne
rekonstrukcje na podstawie
danych archeologicznych

Osady starosłowiańskie były rozmieszczone w niewielkich odległościach (do 5 km) od siebie, często wyglądały jak gniazda. Grupa 10–15 osad należała do jednej *gromady* (*gminy*). Społeczności łączyły się w plemiona. Na czele plemienia stał wódz, który został wybrany i do niego należała najwyższa władza. Jego główną rolą było sprawiedliwe rozdanie nadwyżki produktów, organizacja obrony w czasie wojen, zaopatrzenie w broń wojowników.

Szczególną rolę w życiu Słowian odegrały Rady, które podejmowały najważniejsze decyzje. W razie potrzeby aby bronić się przed silnym wrogiem plemiona Słowian łączyły się w międzyplemienne związki wojskowe. Utworzenie dużych związków plemiennych świadczy o takim poziomie stosunków społecznych, co odbywało się w późniejszych państwach.

Zbadaj

Jakie nowe informacje, w porównaniu z tekstem, znalazłeś / znalazłaś w bizantyjskich źródłach? Co łączy w wypowiedziach obu historyków?

Prokopiusz z Cezarei o Sklawinach i Antach, VI w.

Plemionami Sklawinów i Antów rządzi więcej niż jeden człowiek. Oni od dawna żyją w narodzie, więc szczęście i nieszczęście w ich życiu jest wspólne ... mieszkają w biednych chałupach, daleko od siebie i często przemieszczają się z miejsca na miejsce... zarówno Ci, jak i inni mają ten sam język. I na zewnątrz są do siebie podobni. Są bardzo wysocy na wzrost i mają niezwykłą siłę. Kolor skóry i włosów u nich jest jasny.

Historyk bizantyjski Mauritus, VI w. o Sklawinach i Antach

Plemiona Sklawinów i Antów są podobne w swoim stylu życia, tradycjami i dążeniem do wolności. Nie można ich w żaden sposób skłonić do niewolnictwa lub posłuszeństwa. Są liczne, odporne, łatwo tolerują ciepło, deszcz, zimno i głód. Traktują obcych gości czule i przyjaźnie. Mają wiele różnego bydła i ziemskich owoców leżących w stosach, zwłaszcza prosa i pszenicy ... osiedlają się w lasach, w pobliżu rzek, bagien i jezior. Kiedy wróg niespodziewanie przyłapuje mężczyznę nad rzeką, ten nurkuje do wody, trzymając w ustach pustą trzcinę i oddycha przez nią. Może więc siedzieć pod wodą przez długi czas, nawet kilka godzin.

3 Jakie było życie gospodarcze Słowian

Pomyślcie

Korzystając z tekstu podręcznika i ilustracji, ułóż opowiadanie-reportaż o osadach starożytnych Słowian, ich zajęciach i życiu codziennym.

Podstawą gospodarki starożytnych Słowian było rolnictwo – uprawa zbóż. Pola zasiewano pszenicą, jęczmieniem, prosem,

kaszą gryczaną, żytem. Uprawiano też owies, groszek, konopie. Zajmowali się również starożytni Słowianie ogrodnictwem: uprawiali groszek, rzepę, rzodkiewkę, cebulę i czosnek. W gospodarstwach hodowano duże i małe bydło rogate, świnie, konie, drób. Polowali na łosie, jelenie szlachetne, żubry, tury, sarny, dziki.

W starosłowiańskich osadach archeolodzy często znajdują haczyki, co wskazuje na działalność rybacką. Dużą rolę odgrywało zbieranie. W latach chudych, gdy nie było urodzaju, Słowianie żywili się jagodami, grzybami, dzikimi owocami, orzechami, żółędziami. Powszechne było bartnictwo – zbiór miodu od dzikich pszczoł osiadłych w barciach (sztucznych gniazdach).

Starożytni Słowianie zajmowali się odlewnictwem i obróbką metali. Każda społeczność miała mistrza – kowala. W osadach znaleziono metalowe narzędzia pracy (sierpy, kosy, siekiery, noże, igły, gwoździe itp.), biżuterię (bransoletki, wisiorki, kolczyki itp.), broń (groty strzały, włócznie, kopie).

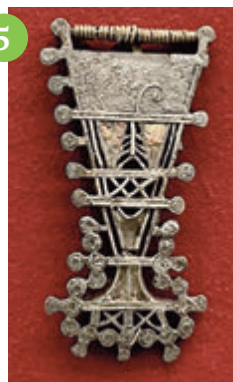
Wytwarzali starożytni Słowianie naczynia gliniane. Przędzenie, tkactwo, obróbka skóry zapewniały im rzeczy codziennego użytku (ubrania, buty itp.).

Słowianie handlowali z ludami osiedlonymi na północnym wybrzeżu Morza Czarnego, z prowincjami rzymskimi, ludnością Europy Środkowej i znad Bałtyku. Potwierdzają to znaleziska monet różnych narodów w starosłowiańskich osadach (których używali do obliczeń), oraz wyrobów antycznych mistrzów. Główne szlaki handlowe przebiegały przez rzeki Dniepr i Dniestr. Z ziem słowiańskich do innych krajów wywożono głównie zboże, miód, воск, futro, skórę, ryby. W zamian przywożono naczynia, wino, olej, wyroby ze szkła, srebra, brązu, złota i biżuterię.

Zbadaj

Co mówią o życiu i zajęciach Słowian znaleziska archeologiczne?

- 1 Borta starosłowiańska
- 2 Rekonstrukcja pracowni odlewniczej
- 3 Wyroby garncarskie. Kultura zarubiniecka
- 4 Żelazne narzędzia pracy. Kultura zarubiniecka
- 5 Bizuteria i fibula – zapięcie. Kultura kijowska
- 6 Naczynia rzemieślników Kultura czerniachowska
- 7 Rekonstrukcja kalendarza rolniczego z ornamentami (według B. Rybakowa)
- 8 Domostwo Kultura czerniachowska
- 9 Ceramika Kultura czerniachowska
- 10 Odzież przedstawicieli kultury czerniachowskiej

4 Jakie były wierzenia starożytnych Słowian

Pomyślcie

Na podstawie poniższego tekstu, fotografii i ilustracji ułóż mini słownik lub mini skorowidz zatytułowany „Wierzenia starożytnych Słowian”. Omów, w jaki sposób prezentowane zdjęcia uzupełniają treść punktu paragrafu.

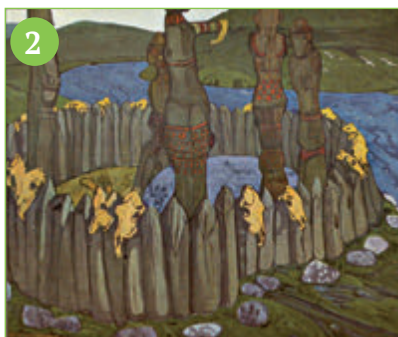
Starożytni Słowianie byli poganami. Wierzyli w siły natury, w życie pozaziemskie jako przedłużenie ziemskiego. Słowianie czcili bóstwa słońca i ognia (Swaróg, Dadźbóg lub Swarozyc, Horse), wiatru (Strzybóg), grzmotu i błyskawicy (Perun). Bóg był patronem bydła, płodności i dobrobytu (Weles). W różnych czasach istniały kultury innych bóstw.

Starożytni Słowianie wierzyli, że rzeki, jeziora, lasy są zamieszkane przez duchy. Z kronik znany jest m.in. duch lasu – leśnik (gajownik), duch wody – wodnik, duch pola – południca itp. Wierzyli również w złe duchy.

Archeolodzy znajdują w starożytnych słowiańskich osadach kapliczki, w których stały bożki i ołtarze. Wznosili je tam, gdzie wierzyli, że bóstwa mogły żyć. Bożki wykonano z grubych drewnianych bali, wyrzeźbiono twarze, ręce, broń i biżuterię. Odprawiano tu obrzędy i wróżby za przyszłe zbiory, dobrobyt i dobrobyt rodu. Sługami pogańskich obrzędów byli mędrcy. Starożytni Słowianie czcili zmarłych krewnych i uważali ich za dobre duchy, opiekunów domowego ogniska i pomocników potomków w życiu.

Zbadaj

Na podstawie ilustracji i informacji encyklopedycznej udowodnij, że Słowianie byli poganami.

- 1 Ofiara od starożytnych Słowian. Współczesna rycina
- 2 Sanktuarium z osady czerniachowskiej. Współczesna rekonstrukcja historyczna
- 3 Kamienny słup – rzeźba – Idol – znaleziony w pobliżu wsi Liczkowce w rzece Zbrucz w 1848 r.

Bizantyjski historyk Prokopiusz z Cezarei

Jedynego Boga, Pioruna, uznają za władcę całego świata i w ofierze składają mu byki i wszelkie rodzaje świętych zwierząt. Losu w ogóle nie znają i nie przypisują mu żadnego wpływu na ludzi. Kiedy grozi im śmierć, w czasie choroby lub na wojnie, składają obietnicę, że jeśli uratują się od śmierci to, natychmiast przyniosą ofiarę bogu – a gdy niebezpieczeństwo minęło, składają ofiarę i wierzą, że przez to kupili swoje zbawienie. Czczą także rzeki i nimfy oraz inne bóstwa i wszystkim przynoszą ofiary; podczas tych ofiar wróżą.

Sprawdź siebie

1. Jakie terytorium naukowcy uważają za ojczyznę Słowian?
 2. Na jakie grupy podzielili się Słowianie w pierwszych wiekach naszej ery?
 3. Jakie domy budowali Słowianie?
 4. Jakie były zajęcia Słowian i co o tym świadczy?
 5. W jakich bogów wierzyli starożytni Słowianie?
-
6. *Jakie były osobliwości rolnictwa i rzemiosła starożytnych Słowian w porównaniu z innymi narodami (np. Egipcjanami czy Indusami)?*
 7. *Scharakteryzuj poziom rozwoju stosunków społecznych starożytnych Słowian.*
 8. *Udowodnij, że Słowianie byli poganami.*

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link <https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Wyobraź sobie, że odwiedziłeś / odwiedziłaś osadę starożytnych Słowian. Korzystając z tekstu podręcznika i ilustracji, opracuj schemat rysunkowy „Osada starożytnych Słowian” lub napisz esej o tym, co zobaczyłeś / zobaczyłaś.
2. Dowiedz się o (2–3) ukraińskich archeologach, badaczach Słowian. Nagraj wyniki mini badań według pytań: kto? co badał? kiedy? gdzie?

ROZDZIAŁ 5. CZŁOWIEK W PRZYRODZIE, SPOŁECZEŃSTWIE, WSPÓLNOCIE, PAŃSTWIE

§ 44–45. JAK WSPÓLISTNIEJE CZŁOWIEK I PRZYRODA OD DAWNYCH CZASÓW AŻ DO DZISIAJ

Omawiamy w klasie

Na czym polega związek człowieka ze środowiskiem? Dlaczego on jest ważny dla dowolnej cywilizacji, zarówno w przeszłości, jak i teraz?

Zbadaj

Czym różnią się zdjęcia na temat „Człowiek i natura”? Które z nich dokładniej odzwierciedla twoje myśli na temat integracji człowieka z przyrodą? Dlaczego?

1 Jak natura wpływa na życie człowieka i społeczeństwa

Pomyślcie

Ułóż plan na temat: „Wpływ warunków naturalnych na społeczeństwo w zarysie historycznym”.

Człowiek jest częścią natury. Ze środowiska naturalnego pobiera tlen do oddychania, wodę i żywność, zasoby naturalne dla swoich potrzeb. Jednocześnie człowiek jest istotą społeczną, od urodzenia żyje w społeczeństwie. Ono formuje i rozwija człowieka. Dlatego też społeczeństwo ludzkie jest nierozzerwalnie związane z przyrodą. Warunki klimatyczne, świat roślinny i zwierzęcy, krajobraz geograficzny, temperatura powietrza znacząco wpływają na życie społeczeństwa i społeczności ludzkich – cywilizacji, narodów, grup ludności.

Wiadomo, że na planecie powstały pierwsze cywilizacje tam, gdzie były sprzyjające warunki naturalne dla działalności człowieka.

To np. wybrzeże Morza Śródziemnego, doliny rzek: Nilu, Gangesu, Jangcy, Tygrysu i Eufratu. Przyroda wyznaczała nie tylko pracę ludzi, ale także ich sposób życia, tradycje i wierzenia, wygląd i charakter.

Zmiany warunków naturalnych skłoniły ludzi do przystosowania się do nich. Na przykład w okresie epoki lodowcowej pojawiły się ciepłe domy i ubrania ze skór zwierzęcych, zmieniły się sposoby polowania i dieta ludzi. Mieszkańcy stepów hodowali owce, krowy, konie. Dlatego wędrowali w poszukiwaniu najlepszych pastwisk. A w strefie leśno-stepowej, gdzie były żyzne gleby, ludzie uprawiali ziemię i prowadzili osiadły tryb życia.

Może się wydawać, że teraz człowiek i społeczeństwo są mniej zależni od przyrody. Jednak my, zawsze i wszędzie, potrzebujemy świeżego powietrza, czystej wody, roślin i zwierząt – jedzenia itp. Według badań obcowanie z przyrodą czyni nas zdrowszymi i szczęśliwszymi.

Zbadaj

Przyroda to nie tylko środowisko przebywania człowieka, ale także przedmiot jej poznania i naśladowania. Dlaczego? Wyjaśnij swoją opinię na przykładach.

2 Jaki był wpływ człowieka na środowisko w przeszłości, a jaki jest teraz

Pomyślcie

Dlaczego i jak ludzkość wpłynęła na przyrodę w całej swojej historii? Wyjaśnij na przykładach.

Ludzkość miała i ma znaczący wpływ na środowisko. Z biegiem czasu przetwarzająca działalność człowieka w stosunku do przyrody stawała się bardziej widoczna i znacząca. Wyniszczenie w starożytności wielkiej ilości dużych zwierząt, wypalanie roślinności dla polowań doprowadziły do zmian w świecie roślin i zwierząt, gruntów i klimatu. Ingerencja człowieka w przyrodę polegała również na wynalezieniu rolnictwa i hodowli bydła. Lasy były przetwarzane na pola i pastwiska, a stada koni, owiec, bydła zapełniły stepy. Wzrost ludności planety, rozwój różnej działalności ludzi, nieustanny wzrost ich potrzeb potęgował wpływ na przyrodę. Doprowadziło to do klęsk żywiołowych, częściowego upadku cywilizacji i zmian osadnictwa ludzkiego.

Teraz ludzie na całej planecie wydobywają minerały, przekształcają energię, kierują prądami rzek, budują obiekty przemysłowe, układają drogi, uruchamiają samoloty i statki kosmiczne itp. Wykorzystując zasoby naturalne, ludzie zanieczyszczają środowisko odpadami produkcyjnymi i codziennego życia. Zmieniające się ekosystemy w następstwie zmieniają „oblicze” Ziemi, co ma negatywne konsekwencje zarówno dla natury, jak i dla całej ludzkości.

Zbadaj

Określ etapy interakcji między naturą a ludzkością, odzwierciedlone przez infografikę. Jakie są cechy każdego z nich?

Etapy interakcji ludzkości i natury w historii

1. Prymitywność (prawie 2 mln lat temu)

Człowiek żyje ze zbieractwa, polowania, rybactwa, jest zależny od przyrody i dostosowuje się do niej.

2. Prymitywność (IV–II tysiąclecie p.n.e., na terenie Ukrainy IV–III tysiąclecie p.n.e.)

Następuje pierwszy społeczny podział pracy – oddzielenie hodowli bydła od rolnictwa. Człowiek zaczyna zmieniać krajobraz i roślinność.

3. Przejście do starożytności (II–I tysiąclecie p.n.e.)

Następuje drugi społeczny podział pracy – oddzielenie rzemiosła od rolnictwa. Człowiek szerzej wykorzystuje naturalne bogactwa. Przewaga pracy fizycznej ogranicza jej wpływ na przyrodę.

4. Rozwój przemysłu ciężkiego (od XVIII w.)

Gwałtowny wzrost negatywnego wpływu społeczeństwa na przyrodę: wydobywanie i przetwarzanie bogactw naturalnych, opanowanie wszystkich kontynentów, rozwój miast, zmiana krajobrazu.

5. Przyrost ludności na Ziemi i wzrost możliwości nauki i techniki (XX w.)

Wykorzystanie zasobów naturalnych w większych ilościach: rozszerzenie gruntów rolnych, powstawanie dużych zakładów pracy i zabudowa miast, zagospodarowanie pustyń, północnych regionów i oceanów świata. Występowanie globalnych ekologicznych problemów.

6. Poszukiwanie sposobów przejścia ludzkości do zrównoważonego stałego rozwoju (przełom XX–XXI wieku) w różnych krajach. Rozwój systemów ochrony przyrody i ekologicznego bezpieczeństwa, próby przejścia do odnawialnych źródeł energii, oszczędnego wykorzystania zasobów naturalnych.

3 Dlaczego stały rozwój jest ważny dziś i w przyszłości

Pomyślcie

Co to jest stały rozwój? Jakich dziedzin życia ludzi dotyczy?

Wyobraź sobie, że wszyscy mieszkańcy planety – rośliny, zwierzęta i ludzie – mieszkają w jednym pomieszczeniu. W tym pomieszczeniu trzeba brać wszystko, co niezbędne do istnienia i pozostawienie wszystkiego, co powstaje w ciągu życia. Ponadto liczba mieszkańców stale rośnie. Jak sprawić, by wszyscy byli syci i nie utonęli w odpadach? Jak sprawiedliwie rozdzielić zasoby Ziemi, aby ludzie nie walczyli o nie? Jak zapewnić ludziom pewność jutrzejszego dnia.

Badania naukowców wskazują, że obecnie ludzkość wykorzystuje taką ilość zasobów, które do jej dalszego istnienia w najbliższej przyszłości będą potrzebne 2,6 planety takiej jak Ziemia. Dlatego ludzie powinni brać od natury nie więcej niż ona może tworzyć, oszczędnie wykorzystując bogactwo naturalne, zachowując witalność i różnorodność Ziemi. Zachowanie i rozwój ludzkości wymaga przejścia do **stałego zrównoważonego rozwoju**.

Pod pojęciem „**stały rozwój**” rozumie się taką drogę rozwoju ludzkości, która pozwala zaspokoić potrzeby obecnego pokolenia ludzi w ten sposób, aby nie były narażone przyszłe pokolenia.

Dla każdego mieszkańca naszej planety stały rozwój oznacza konieczność korzystania z różnych zasobów do pełnego życia świadomie, czyli tak, aby wystarczyło dla wszystkich i dziś, i jutro. Osiągnięcie wspólnego celu wymaga zjednoczenia wysiłków wszystkich ludzi, którzy muszą zdać sobie sprawę z zagrożenia dalszego życia na Ziemi, a następnie radykalnie zmienić swoje działanie i światopogląd.

Zbadaj

Na podstawie schematu wyjaśnij składniki stałego rozwoju. Podaj przykłady takich zmian.

Przejście na stały rozwój wymaga zmian

W odniesieniu do
przyrody i jej zasobów
(**EKOLOGICZNY**
składnik)

W relacjach ludzi,
społeczności i państw,
przestrzeganie praw
każdego człowieka
(**SPOŁECZNY**
składnik)

W gospodarce, która
ma zwracać uwagę na
oszczędzanie zasobów
i zadowolenie ludzi z
rozsądnych potrzeb
(**EKONOMICZNY**
składnik)

4 Co to są globalne cele stałego rozwoju ONZ

Pomyślcie

Dlaczego przyjęte przez ONZ cele stałego rozwoju nazywane są globalnymi?

Na początku XXI w. na świecie zgromadziło się wiele globalnych problemów. W odpowiedzi na nie w 2015 roku **ONZ** przyjęło **uchwałę „Cele stałego rozwoju”**. Określa ona *17 celów, 169 konkretnych zadań*, z których każde ma opracowane wskaźniki ich osiągnięcia. Wyobraź sobie 17 celów stałego rozwoju jako 17 poziomów gry, do której zaangażowany jest cały świat. Zwycięstwo w niej oznacza przezwyciężenie ubóstwa, nierówności i zachowanie naszej planety. Na każdym poziomie należy wykonać kilka zadań ocenianych na podstawie jasnych wskaźników. Osobliwością gry jest to, że wszystkie poziomy są ze sobą ściśle powiązane i równie cenne, więc muszą być przekazywane jednocześnie. I co najważniejsze – jeśli ludzkość przegra w tej grze, to przejść ponownie przez nią nie uda się. Zrozumienie tego, że stała przyszłość zależy od naszych działań dzisiaj, jest podstawą celów stałego rozwoju.

Ukraina również przyłączyła się do celów stałego rozwoju, wyznaczając własne zadania dotyczące wzrostu gospodarki, przejścia do oszczędnego wykorzystania zasobów naturalnych, wzmocnienia demokracji i sprawiedliwości społecznej. Wymaga to połączonych wysiłków państwa, biznesu i społeczeństwa.

Zbadaj

Wybierz jeden z celów stałego rozwoju i wyjaśnij jego istotę. Jak osiągniesz wybrany przez siebie cel, czy twój cel przyczyni się do stałego rozwoju naszej planety i osiągnięcia innych celów?

Cel 1. Przewyciężanie ubóstwa.

Cel 2. Przewyciężanie głodu, rozwój rolnictwa.

Cel 3. Dobre zdrowie i dobre samopoczucie.

Cel 4. Oświata na wysokim poziomie.

Cel 5. Równość płci.

Cel 6. Czysta woda i odpowiednie warunki sanitarne.

Cel 7. Dostępna i czysta energia.

Cel 8. Godna praca i ekonomiczny wzrost.

Cel 9. Przemysł, innowacje i infrastruktura.

Cel 10. Zmniejszenie nierówności społecznej.

Cel 11. Stały rozwój miast i społeczności.

Cel 12. Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja.

Cel 13. Łagodzenie zmian klimatu.

Cel 14. Ochrona zasobów morskich.

Cel 15. Ochrona i odbudowa ekosystemów lądowych.

Cel 16. Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje.

Cel 17. Partnerstwo na rzecz stałego rozwoju

Sprawdź siebie

1. W czym w przeszłości przejawiała się przemiana przyrody przez człowieka?
2. Jak człowiek teraz wpływa na przyrodę?
3. Co to jest stały rozwój?
4. Co to są globalne cele stałego rozwoju? Ile ich jest i w jakim czasie muszą być osiągnięte?
5. *Na czym, twoim zdaniem, polega wpływ człowieka na przyrodę na różnych etapach rozwoju ludzkości w dawnych czasach? Wyjaśnij na przykładach starożytnego Egiptu, starożytnych Chin, starożytnej Grecji czy Rzymu.*
6. *Dlaczego ludzkość powinna wspólnie rozwiązywać problemy środowiskowe?*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wybierz jedną z zasad sformułowanych przez Barry'ego Commonera, amerykańskiego biologa, polityka, wyjaśnij jej istotę.

- 1) *Wszystko jest połączone ze wszystkim.*
- 2) *Wszystko musi się gdzieś podzielić.*
- 3) *Natura wie najlepiej.*
- 4) *Nic nie jest za darmo (lub za wszystko należy zapłacić).*

Czego wymaga stały rozwój od każdej osoby, jak osobiście zaangażować się do stałego rozwoju, jakie codzienne nawyki należy zmienić – dowiesz się o tym na lekcji praktycznej.

Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt

lub otwórz plik pobrany wcześniej.

Wykonaj zadanie praktyczne w zeszyte do zajęć praktycznych
i projektów

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 46. JAKA JEST ROLA WSPÓLNOTY W ŻYCIU LUDZI I SPOŁECZEŃSTWA

Omawiamy w klasie

Czym jest wspólnota? Czy uważasz się za przedstawiciela jakiejś wspólnoty? Dlaczego?

Zbadaj

O czym, twoim zdaniem, mówią przysłowia? Wyjaśnij własnymi słowami każde z nich. Czego uczą ludzi?

We wspólnocie żyć – wspólnocie służyć.

Wspólnota jest radą: co zdecydowała, to będzie.

Wspólnota – nie jest kołkiem osikowym: szybko się nie złamie.
Jak wspólnota sobie życzy, to i pan nie zaprzeczy.

1 Dlaczego wspólnota była ważna dla człowieka w przeszłości i teraz

Pomyślcie

Co oznacza wyrażenie „Człowiek jest istotą społeczną”? Dlaczego ludzie tworzą społeczności? Jak ludzie łączyli się w przeszłości, a jak teraz?

Człowiek jest istotą społeczną – żyje, uczy się, pracuje w określonym środowisku. To rodzina, krąg przyjaciół i sąsiadów, szkoła, wirtualna społeczność, profesjonalny zespół, sportowy zespół. W tych społecznościach ludzie komunikują się, uczą, omawiają problemy wspólnego życia, szukają sposobów na ich rozwiązanie, tworzą zasady postępowania, wspierając lub potępiając pewne działania lub czyny.

Wspólnoty powstały jeszcze za czasów prymitywnego społeczeństwa w celu wspólnego gospodarowania całej rodziny. Były to wspólnoty rodowe, które później przekształciły się w sąsiedzkie. Członkowie sąsiedzkich wspólnot mieszkali razem na tym samym terytorium i korzystali z jej zasobów według pewnych zasad. Duże

Wspólnota – to wspólnota społeczna, której członkowie mają wspólne cechy (miejsce zamieszkania, zainteresowania, wyznanie, wartości, narodowość itp.) i współdziałają ze sobą aby zaspokoić określone potrzeby lub rozwiązać problemy.

wspólnoty ludzi w obrębie miasta (takie jak greckie polis) lub kraje (Republika Rzymska) należały do obywateli określonego państwa. Ich życiem w niektórych krajach rządził monarcha i aparat urzędniczy, co opierał się na wojsku i sądzie – inni mieli samorząd, na przykład Zgromadzenie Ludowe i władzę, która była przez nich wybierana.

Zbadaj

W parach na podstawie plakatu i przemówienia wodza wspólnoty Zahara Berkuta do Tucholców odpowiedz na następujące pytania:

- Dlaczego wspólnota Tucholców zdołała za-
trzymać a nawet zniszczyć wielotysięczną
armię tatarską?
- Jakie podobne przykłady ze współczesnej
historii Ukrainy możesz przytoczyć?

„Ojcowie i bracia! ... Wygraliśmy naszym porządkiem społecznym, naszą zgodą i przyjaźnią. Uważajcie na siebie! Dopóki będziecie żyć w porządku społecznym, trzymać się razem po przyjacielsku, nieubłagane będziecie stać wszyscy za jednego, a jeden za wszystkich, wtedy żadna siła wroga was nie pokona”.

(Iwan Franko „Zachar Berkut”, 1882 r. opowieść historyczna o walce w XIII wieku ukraińskiego karpackiego plemienia przeciwko najazdowi Mongołów).

Plakat do filmu „Zachar Berkut”
(Ukraina, USA, 2019)

2 Czym jest wspólnota terytorialna i miejscowy samorząd

Pomyślcie

Jaką rolę w życiu ludzi odgrywa społeczność terytorialna? Co oznacza i w czym przejawia się samorząd?

W Ukrainie ważna dla człowieka jest przynależność nie tylko do naszego państwa, ale także do określonej wspólnoty terytorialnej. **Wspólnota terytorialna** jest dobrowolnym zrzeszeniem mieszkańców wsi, miejscowości lub miast bez względu na ich wiek, zawód lub inne oznaki. Od urodzenia człowiek staje się członkiem

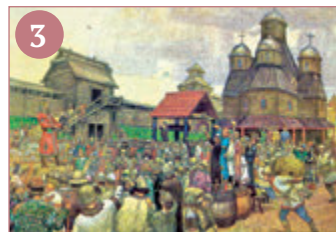
wspólnoty terytorialnej w danej miejscowości lub po przyjeździe na miejsce zamieszkania.

Ponieważ większość ludzi mieszka na stałe na określonym terenie, o zaspokojenie ich potrzeb powinna właśnie zadbać społeczność terytorialna. Ona zapewnia zarządzanie terytorium, w szczególności rozwiązuje konkretne problemy: transport, środowisko, problemy rekreacji i edukacji. We wspólnocie człowiek przyswaja zasady postępowania, wspólne wartości i stosunek do kwestii życia społecznego, kształtuje własną tożsamość i poczucie odpowiedzialności za wspólną sprawę.

Zarządzają wspólnotą **organy miejscowego samorządu** – rady lokalne i ich przewodniczący są upoważnieni do decydowania o ważnych sprawach społeczności. Wybierają kandydatów na przewodniczących przedstawicieli społeczności, którzy ukończyli 18 lat. Miejskowy samorząd oznacza, że mieszkańcy wsi, miast, gospodarują tam, gdzie mieszkają.

Zbadaj

Co łączy przedstawione ryciny? Podaj przykłady podobnych zjawisk z historii państwa starożytnego świata.

- 1 Bukowińskie ludowe spotkania. 1918 r. Uchwalono postanowienie o włączeniu północnej Bukowiny w skład państwa zachodnio-ukraińskiego i o pragnieniu połączenia jej z Wielką Ukrainą
- 2 Wieczory w Rusi – Ukraina. Ilustracja z wolnych źródeł internetowych
- 3 M. Owieczkin. Fragment dioramy „Wojskowa Rada na Siczy”. Narodowe Muzeum Historii Kozactwa w Chortyci

2 Dlaczego potrzebne są inicjatywy społeczne

Pomyślcie

Co rozumiemy przez inicjatywę obywatelską? Dlaczego jest to ważne dla demokracji w Ukrainie?

Ludzie i społeczności mogą wpływać na organy państwowej władzy i miejscowych samorządów poprzez apele i petycje, spotkania

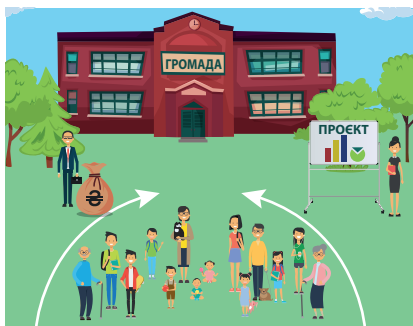
z przewodniczącymi i posłami rad lokalnych, udział w referendum lokalnym, poprzez oskarżenia działań miejscowych urzędników w sądzie itp. Kiedy obywatele jednoczą się w celu samodzielnego rozwiązywania problemów, przede wszystkim lokalnych, mówi się o **inicjatywie obywatelskiej**. Mieszkańców tych łączy konkretna idea, którą realizują.

Na przykład: inicjatywa obywatelska „Rozwój” połączyła mieszkańców miasta Konotopa w celu odnowy miasta lub inicjatywa stworzenia gigantycznego obrazu przez artystów malarzy miasta Odessy. Inicjatywa obywatelska może być na skalę ogólnoukraińską, na przykład: „Spożywaj ukraińskie produkty” w celu popularyzacji ukraińskich towarów w Ukrainie i za granicą lub „Zrobimy Ukrainę czystą” w celu doprowadzenia ludzi do działań na rzecz poprawy czystości środowiska poprzez wspólne akcje ekologiczne.

Inicjatywa obywatelska może przewidywać wysłanie listów otwartych do władz i instytucji z wymogami jakiejś zmiany np.: wsparcia flash moba w mediach społecznościowych dla zwrócenia uwagi na określoną kwestię; umieszczenia informacji o negatywnych zjawiskach w zasobach informacyjnych; przystąpienia do imprez publicznych w ramach kampanii (akcje, panele dyskusyjne „okrągłe stoły”, spotkania z urzędnikami) w celu ustalenia sposobów rozwiązania problemów; realizacji projektu społecznego, gdy obywatele praktycznie przyłączają się do pewnych działań: sprzątanie terytorium, zbieranie surowców wtórnych itp.

Zbadaj

Omów palące problemy swojej wspólnoty terytorialnej, które można rozwiązać przy pomocy społecznego projektu.

Sprawdź siebie

1. Czym jest społeczność?
2. Co to jest wspólnota terytorialna?
3. Jak członkowie społeczności mogą realizować inicjatywę obywatelską?
4. *Po co człowiekowi wspólnota? A co może wspólnota?*
5. *Ze słowem „wspólnota” wiążą się słowa: obywatel, obywatelski, państwowy, cywilny. Ułóż zdania z każdym z tych słów i zapisz je.*
6. *Wypowiedz się na temat przytoczonego stwierdzenia: „Demokracja proponuje rządzić każdym z nas, innymi słowy, wszyscy mamy moc interweniowania w sprawy publiczne” (José Ortega y Gasset – hiszpański filozof i publicysta XVIII w.)*

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpom>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszytach przedmiotowym

Kliknij na link

<https://vse.ee/bpol>

lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Wymyśl własne hasło lub narysuj znak ze słowem centralnym „Wspólnota”.
2. Dowiedz się o inicjatywach obywatelskich w twoim regionie. Jak za pomocą takich inicjatyw obywatele wpływają na władzę?

§ 47. JAK ŻYJE SPOŁECZNOŚĆ SZKOLNA

Omawiamy w klasie

Przypomnij sobie, jak dzieci uczyły się w Atenach, Sparcie i Rzymie. Czy można nazwać uczniów i nauczycieli tych szkół wspólnotą? Dlaczego? Czym jest twoim zdaniem, społeczność szkolna?

Zbadaj

Według badań naukowców, uczniowie i uczennice szkół opartych na dobrych relacjach i wspólnocie interesów uczniów i nauczycieli, są bardziej motywowani do nauki, skuteczniejsi w komunikacji, mniej naruszają zasady dobrego zachowania i unikają konfliktów. Jak myślisz, dlaczego?

1 Jak żyje demokratyczna społeczność szkolna

Pomyślcie

Jakie relacje są najlepsze dla społeczności szkolnej? Zilustruj swoje myśli przykładami.

Wraz z powstaniem szkół w procesie edukacyjnym zawsze zaangażowani są uczniowie i nauczyciele (wykładowcy) i wzajemnie ze sobą współpracują. Jednak w starożytności w różnych krajach prawa i obowiązki uczniów były różne.

Obecnie na świecie odróżniają się między sobą systemy edukacji, a szkoły różnie regulują relacje między uczniami, nauczycielami i administracją. W ukraińskim systemie oświaty stopniowo buduje się życie szkolne oparte na demokratycznych zasadach. W tych warunkach społeczność szkolna powinna wyróżniać pozytywne, partnerskie relacje między nauczycielami a uczniami, efektywną

działalność **samorządów uczniowskich**, zaangażowanie rodziców w życie szkolne. W społeczności szkolnej powinny panować dobre relacje między nauczycielami a uczniami i ich rodzicami, poczucie zaangażowania i troski, zjednoczenie wokół wspólnego celu, zbiorowe wysiłki zmierzające do rozwiązania wspólnych kłopotów. Na kształtowanie się społeczności szkolnej i relacji w niej wpływają tradycje regionu, zwyczaje rodzinne, prawa edukacyjne, skuteczność jednostek samorządu terytorialnego, formy kształcenia, które wybierają dzieci i ich rodzice lub osoby, które ich zastępują.

W naszym państwie można uczyć się naocznie, zdalnie, wybrać nauczanie rodzinne (domowe) lub eksternistyczne³³. Tak więc zaangażowanie w życie szkoły, aktywność uczniowska i rodzicielska, stopień relacji między nauczycielami a uczniami będą różne.

Zbadaj

Na szalach przedstawionej wagi opisz:

- po lewej: co daje mi szkoła, klasa;
- po prawej: co ja daję szkole, klasie.

Podziel się swoimi przemyśleniami z kolegami i koleżankami z klasy. Czy pojawiły się wspólne pomysły?

2 Jakie zasady i procedury obowiązują w szkole

Pomyślcie

Do czego służą zasady w szkole? Kogo dotyczą?

W różnych częściach świata dzieci uczono czytania, pisania i rachunków jeszcze za czasów starożytnych cywilizacji. Przypomnij sobie na przykład, pojawienie się szkół w starożytnych Chinach lub Indiach. Ale europejska edukacja ma swoje korzenie w starożytnej Grecji, gdzie zdobywanie wiedzy miało na celu uczynienie dzieci godnymi obywatelami polis, nabywali cech wytrwałości, odwagi, umiejętności opanowania się – czyli cech wolnego człowieka. Szkoły w starożytnym Rzymie były podobne do szkół starożytnej Grecji, jednak tam poświęcano więcej uwagi na sport (m.in. biegom, zapasom, pływaniu) w celu wychowania sprawnych i silnych wojowników.

W czasach starożytnych uczniowie mieli wiele obowiązków związanych z nauczaniem i dyscypliną np. w Atenach uczniowie

³³ **eksternat** – indywidualna forma nauki: uczeń przyswaja program samodzielnie i składa egzamin atestacyjny w odpowiedniej państwowej instytucji oświatowej.

mieszkali i pracowali w gospodarstwie nauczyciela. Niegrzecznych, leniwych, zaniedbanych uczniów karano biciem. A w starożytnym Rzymie nauczycieli klas początkowych traktowano lekceważąco, ponieważ zazwyczaj oni byli wyzwolonymi niewolnikami. W Atenach, Sparcie i Rzymie w szkołach panowała surowa dyscyplina.

Od czasów starożytnych kształcenie było regulowane przepisami i procedurami³⁴, które ustalały, co powinni robić nauczyciele, a co – uczniowie, jak ma przebiegać proces nauczania, jak będą liczone jego rezultaty itd.

W szkołach naszego państwa prawa i obowiązki uczestników procesu edukacyjnego (nauczycieli, uczniów, administracji, rodziców) określają przepisy prawne i Statut zakładu oświaty. W szczególności w ustawie Ukrainy „O oświacie”, zaznaczono, że uczniowie i uczennice mają prawo do nauki, bezpiecznych i nieszkodliwych warunków nauczania; prawo do wyboru szkoły, formy nauczania i zajęć pozalekcyjnych; do korzystania z zajęć dydaktycznych, naukowych, kulturalnych, sportowych, z bazy rehabilitacyjnej szkoły (baza zdrowia szkoły); z udziału w olimpiadach, wystawach, konkursach i innych. A do obowiązków uczniów i uczennic między innymi należy: przestrzeganie norm moralnych i etycznych; na wysokim poziomie opanowanie wiedzy i umiejętności praktycznych; dotrzymywanie się Statutu szkoły; przestrzeganie wewnętrznego regulaminu szkoły.

Zbadaj

Dlaczego regulamin w szkole jest ważny? Jakie zasady życia szkolnego ty znasz? Korzystając ze źródeł internetowych, dowiedz się i zapisz w zeszycie przedmiotowym prawa i obowiązki uczestników procesu nauczania: nauczycieli, uczniów i rodziców.

3 Do czego służy uczciwość akademicka

Pomyślcie

Czym jest uczciwość akademicka? Gdzie i jak należy się jej dotrzymywać w szkole?

Nauka – jest sprawą niełatwą, ona wymaga dużego wysiłku uczniów i przestrzegania pewnych zasad. A w nauce ważne są również nakazy moralne. Lista cnót człowieka różniła się

³⁴ **procedura** – oficjalnie ustanowiony / wprowadzony porządek realizacji, wykonania, rejestracji czegoś.

w różnych okresach historycznych. Do dziś jeszcze z epoki antyku i tradycji chrześcijańskich uważają prawdziwość, sprawiedliwość, tolerancję, wierność, szczerłość, oddanie obowiązkom.

Jedną z głównych podstaw procesu nauczania jest przestrzeganie **akademicznej uczciwości**, która dotyczy wszystkich zaangażowanych: tych, jacy uczą się i tych, którzy

nauczają. To jest dotrzymywanie się pewnych zasad moralnych, np. samodzielne wykonywanie zadań przez uczniów; uczciwe uzyskiwanie ocen; odwoływanie się do źródeł informacji podczas wykorzystania pomysłu, twierdzeń, czy informacji; szacunek do autora dzieła i tekstu autorskiego; obiektywne ocenianie efektów uczenia się przez nauczycieli itp. Więc naruszeniem uczciwości akademickiej będzie np. plagiat czy powszechne wśród wielu uczniów podczas twórczej pracy działanie: „kopiuj – wklej” (bo każda myśl, każdy tekst, utwór ma swojego autora i to sugeruje szacunek do niego) lub spisywanie (przypomnijcie sobie, że w szkołach w dawnych czasach uczniowie byli za to nawet karani).

Na akademickiej uczciwości opierają się wzajemne stosunki między wszystkimi członkami społeczności szkolnej – nauczycielami, uczniami, administracją szkolną. Kiedy uczniowie w swym zachowaniu nawet nie pomyślą o kopiowaniu czyjejś pracy lub fałszowaniu pewnych faktów w celu ułatwienia swojej pracy, wtedy nauczyciele będą ufać uczniom, a ci z kolei będą pewni uczciwej oceny wystawionej przez nauczyciela za ich wiedzę i wysiłek.

Dlatego ważne jest, aby nauczyć się przetwarzać różnorodną informację, wyrażać i formułować własne myśli i pomysły, pokazywać własne stanowisko i argumentować, udowadniać, pokonywać trudności.

Zbadaj

Rozszyfruj podany wzór. Czy jest on akceptowany przez ciebie jako ucznia / uczennicę? Objaśnij jego składniki. W parach wymieniacie się pomysłami na ten temat. Co wspólnego zauważyliście?

Moja formuła sukcesu = wiedza + wzorowe zachowanie.

Rzetelność akademicka – jest to zbiór zasad i reguł etycznych określonych prawem, którymi powinni kierować się uczestnicy procesu edukacyjnego podczas uczenia się, nauczania i prowadzenia działalności naukowej (twórczej), aby zapewnić zaufanie do wyników szkolenia i/lub dorobku naukowego (twórczego).

Sprawdź siebie

1. Kto tworzy społeczność szkolną?
 2. Jakie dokumenty określają podstawowe prawa i obowiązki uczniów szkół Ukrainy?
 3. Czym jest uczciwość akademicka?
 4. Jakie są przykłady przestrzegania lub łamania uczciwości akademickiej?
-
5. *Czym różni się społeczność szkolna od innych społeczności?*
 6. *Czy ważne jest zaangażowanie rodziców uczniów w życie szkolne? Dlaczego?*
 7. *Dlaczego ważne jest wdrażanie zasad uczciwości akademickiej w życie szkoły?*

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadania do paragrafu
 w zeszycie przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
 z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Jaka jest dla ciebie postępową szkoła? Czy, według ciebie, ta postępowość ogranicza się tylko do osiągnięć uczniów w nauce? Objasnij.

§ 48–49. DLACZEGO PRAWA CZŁOWIEKA SĄ WARTOŚCIĄ

Omawiamy w klasie

Przypomnij sobie, jakie prawa Babilończyków utrwały prawa Hammurabiego. A jakie prawa mieli obywatele ateńskiej polisy? Czy mieszkańcy starożytnych państw byli równymi w prawach i obowiązkach? Dlaczego? Wzmocnij swoje przypuszczenia konkretnymi przykładami.

Zbadaj

Które z poniższych stwierdzeń są regułami i odnoszą się do prawa jako zbioru norm, a jakie – prawa możliwościami, obowiązkami człowieka.

1. Nie naruszaj cudzej własności.
2. Posiadać wszelkie mienie i fundusze.
3. Kształcić się naocznie lub zdalnie.
4. Swobodny wybór rodzaju i charakteru pracy.
5. Utrzymanie potrzebujących rodziców.
6. Zawarcie małżeństwa, założenie rodziny.

1 Jak kształtowały się prawa człowieka

Pomyślcie

Czym są prawa człowieka? Jakie były w przeszłości, a jakie są teraz?

Już wiesz, że człowiek jako istota biologiczna potrzebuje żywności, mieszkania, odzieży, a jako społeczna – edukacji, pracy, wolności, równych praw z innymi ludźmi. Ponieważ człowiek jest związany z określonym państwem, to musi mieć możliwość podjęcia uczestnictwa w życiu społecznym (np. wybieranie lub przystąpienie do służby państwowej), a także obrona państwa przed atakami na jego prawa i interesy. Możliwości człowieka, niezbędne dla jego istnienia i rozwoju, – to **prawa człowieka**. Należą one nawet temu, kto się jeszcze nie urodził. Państwo nie wyróżnia człowieka prawami, ale musi je utrwalić w ustawach, zapewnić i bronić w przypadku naruszenia.

Świadomość potrzeby wolności, równości, powagi do własnej osoby pojawiała się i była utrwalana w prawach różnych państw stopniowo przez wiele stuleci. Jednak wydarzenia II wojny światowej są straszliwymi okrucieństwami, w szczególności Holokaust i masowe zbrodnie wojenne, które spowodowały konieczność zdefiniowania i utrwalenia praw człowieka takimi, jakie są nam znane teraz. 10 grudnia 1948 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło **Powszechną Deklarację Praw Człowieka**. Istnieje wiele międzynarodowych Konwencji Praw Człowieka, a w demokratycznych państwach prawa człowieka są zapisane w konstytucjach.

Zbadaj

1. Przeczytaj przytoczone niżej uchwały z dokumentów dotyczących praw człowieka. Jakie prawa człowieka są w nich zawarte? Co mają wspólnego te uchwały? Jaki wniosek można wyciągnąć?

Z Wielkiej Karty Wolności Magna Charta (Anglia, 1215 r.)

Żaden wolny człowiek nie zostanie aresztowany ani uwięziony, pozbawiony własności lub w jakikolwiek (inny) sposób wzgardzony... zarówno prawomocnym wyrokiem jak i prawem kraju.

Z Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela (Francja, 1789)

Nikt nie może być oskarżony, zatrzymany ani aresztowany, inaczej niż w przypadkach przewidzianych w ustawie i w ustalonych przez nią formach.

Z Billa o prawach (USA, 1789 r.)

Nikt nie może być pozbawiony życia, wolności ani własności bez prawnego rozpatrzenia procesu. Żadna własność prywatna nie może być odebrana do użytku publicznego bez sprawiedliwego wynagrodzenia.

Z Konstytucji Filipa Orlika (1710 r.)

...Jasno wielmożny hetman ... powinien nie na próżno pilnować i dokładać szczególnej staranności, aby zwykłym Kozakom... nie czyniono nadmiernych ucisków, niszczyielskich zniewag i wymuszeń...

...Hetman powinien we wszystkich podległych mu miastach wprowadzić taki ład, aby naród nie był tłumiony przez nieodpowiednie obowiązki w miarę poprawy stanu państwa...

2. Zobacz dużą ilość słów (w języku ukraińskim) stworzoną na podstawie Konstytucji Ukrainy. Przetłumacz na język polski i odpowiedz na pytania: Jakie prawa człowieka są odzwierciedlone? Dlaczego, według ciebie, są przedstawione słowa różnymi kolorami? Nazwij dziedziny życia, które odnoszą się do praw człowieka.

2 Dlaczego prawa człowieka uważają uniwersalną wartością

Pomyślcie

Dlaczego prawa człowieka nazywane są wartością wszystkich ludzi?

Prawa człowieka są nieodłącznie związane z prawem urodzenia wszystkich ludzi. Nie można ich zgubić, odebrać ani anulować, nie może ich naruszyć państwo. A człowiek nie może się pozbawić swoich praw, jak nie może przestać być człowiekiem.

Podstawowymi „filarami” praw człowieka są **godność człowieka i równość**. To są nasze podstawowe wartości ludzkie. Prawa człowieka określają normy, które są niezbędne do życia z poczuciem godności. One należą do wszystkich ludzi, bez względu na pochodzenie, status społeczny, stan materialny lub cokolwiek innego. A to oznacza, że ludzie są równi.

Ideę praw człowieka popierają wszystkie światowe kultury, religie, państwa demokratyczne. Przecież władza państwa powinna być ograniczona koniecznością zapewnienia praw swoim obywatelom, aby żyli z poczuciem godności. Dlatego Prawa Człowieka uznaje się za uniwersalną wartość, ważną dla wszystkich na Ziemi.

Zbadaj

Zapoznaj się z logo praw człowieka i wyjaśnij jego podstawową ideę. Porównaj swoje rozważania z informacjami podanymi niżej. Zaprojektuj własne logo (ikona) poświęcona prawom człowieka.

Logo praw człowieka, którego wizerunek jest podany niżej był prezentowany w Nowym Jorku 23 września 2011 r., łączy symbol gołębia i dłoni. Autorem jest serbski projektant Predraga Stakic. Uważają, że to zwycięskie logo zostało stworzone i wybrane przez „ludzi – dla ludzi”. Stało się ważnym środkiem rozpowszechniania idei ochrony praw ludzi na różnych kontynentach i w różnych krajach.

3 Jak świat zapewnia prawa dziecka

Pomyślcie

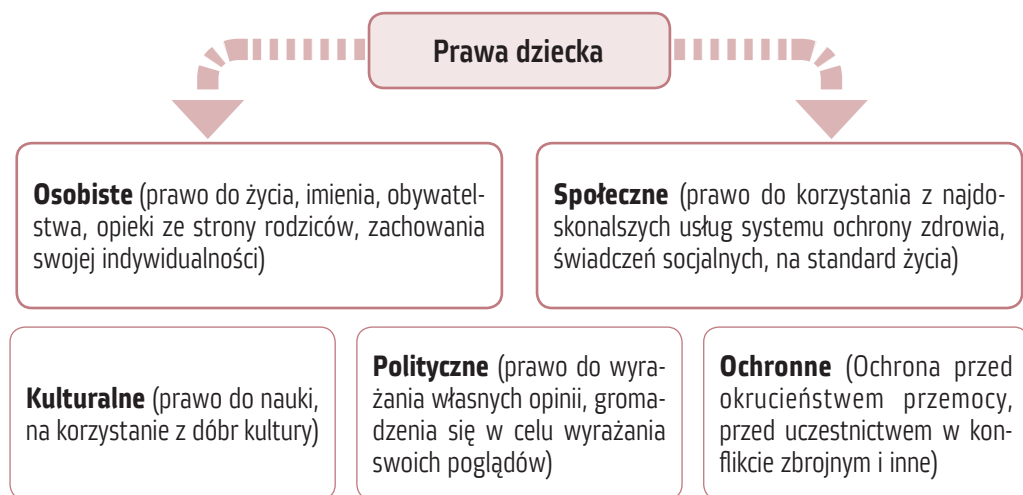
Dlaczego dzieci potrzebują osobliwych praw? Jakie są te prawa?

Osobliwe **prawa dziecka** – są to prawa „rozwoju” wynikające z fizycznej, psychicznej i duchowej niedojrzałości dziecka. Biorąc pod uwagę fizyczne i psychiczne cechy dzieciństwa, brak doświadczenia życiowego dzieciom znacznie trudniej niż dorosłym bronić swoich praw.

Prawa dziecka – to jest wyjątkowe ogólne możliwości niezbędne osobie poniżej 18 roku życia do egzystencji i osiągnięcia dojrzałości.

W 1989 roku ONZ uchwaliło **Konwencję o Prawach Dziecka**. Ten dokument jest nie tylko listą praw dziecka, ale przede wszystkim nadrzędnymi obowiązkami państw świata wobec dzieci.

Zgodnie z art. 1 tego dokumentu, **dzieckiem** jest każda osoba do osiągnięcia wieku 18 lat. Konwencja wynika z faktu, że dzieci są równoprawnymi uczestnikami życia społecznego, jednak one potrzebują specjalnej ochrony i opieki. Każde dziecko ma równe z innymi dziećmi prawa, bez względu na rasę, płeć, język, religię, narodowość, stan majątkowy, zdrowie, narodziny w małżeństwie lub poza nim. Konwencja opiera się na zasadach takich jak niedyskryminacja, przestrzeganie najlepszych warunków dla dziecka, prawa do życia, przetrwania i rozwoju oraz na szacunku dla poglądów dziecka.

Zbadaj

Zobacz zdjęcie fragmentu statuetki Międzynarodowej Pokojowej Nagrody dla dzieci Międzynarodowej Organizacji Kids Rights Foundation. Przyznawana jest corocznie dziecku, które dzielnie walczy o prawa dzieci. Jaki pomysł, twoim zdaniem, ona odzwierciedla?

Statuette „Nikosi” (dziecko wprowadza świat w ruch) Międzynarodowej Nagrody Pokojowej dla dzieci

4 Jak chronić prawa człowieka i prawa dziecka

Pomyślcie

Kto broni praw człowieka i praw dziecka?

Aby człowiek mógł korzystać ze swoich praw, państwo musi je utrwalić w oficjalnych dokumentach, stworzyć odpowiednie warunki i chronić w przypadku naruszenia. Ponieważ prawa człowieka – jest to relacja między człowiekiem a państwem, to naruszyć je może tylko państwo (jego organy lub urzędnicy). W ten sposób łamanie praw człowieka (np. okrutny lub poniżający stosunek policjantów do zatrzymanych osób lub prześladowanie dziennikarzy) należy odróżnić od przestępstw (np.: groźba śmierci lub obrażenia ciała).

Ochroną praw człowieka i praw dziecka zajmują się różne instytucje, organy i organizacje. W Ukrainie zajmuje się prezydent Ukrainy, Pełnomocnik Rady Najwyższej Ukrainy ds. praw człowieka, sąd, prokuratura, policja, służba dla dzieci, Rzecznicy Praw Człowieka, organizacje społeczne i inne. Chronią interesy i prawa dziecka rodzice lub osoby zastępujące ich. Interesy osieroconego dziecka reprezentują osoby, które się nim opiekują. Każde dziecko może wystąpić o ochronę swoich praw do organu opiekuńczego, organów władzy publicznej, organów samorządowych, organizacji społecznych, a od 14 lat – do sądu.

Obywatele Ukrainy, podobnie jak obywatele innych europejskich państw, mogą bronić swoich praw człowieka przed Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości. Istnieje również wiele organizacji międzynarodowych, instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka i praw dziecka oraz ich przywrócenia w przypadku

naruszenia. Ale bez inicjatywy człowieka, jego aktywnej postawy i działania jest to trudne, a częściowo niemożliwe dowiedzieć się, jakie są jego prawa i w czym zostały naruszone.

Zbadaj

Postanowienia Konwencji ONZ o Prawach Dziecka dzielą się na trzy grupy: Provision – zabezpieczenie; Protection – ochrona; Participation – uczestnictwo. Jakie prawa dziecka, twoim zdaniem, należą do każdego z nich? Porównaj swoje przemyślenia z artykułami Konwencji (wykorzystaj źródła internetowe lub schemat na s. 242).

Sprawdź siebie

1. Czym są prawa człowieka?
 2. Jakie wartości ludzkie stanowią podstawę praw człowieka?
 3. Kogo nazywamy dzieckiem?
 4. Jakie organy w naszym państwie zajmują się ochroną praw człowieka i praw dziecka?
-
5. *Czy równość jest tożsamością lub jednolitością ludzi? Wyjaśnij.*
 6. *Jakich specjalnych praw potrzebują dzieci?*

Kliknij na link <https://vse.ee/bpom>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Wykonaj zadania do paragrafu
w zeszyty przedmiotowym

Kliknij na link <https://vse.ee/bpol>
lub otwórz plik pobrany wcześniej.
Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki
z klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

1. Zapoznaj się z jedną z poniższych aplikacji. Jaką nową informację poznałeś / dowiedziałeś się?
 - 1) czat „Cyberpes” (opowiada o działaniach dzieci, rodziców, nauczycieli w przypadku cyberbullingu);
 - 2) kanał „PravoTok” w aplikacji TikTok (publikuje krótkie klipy mobilne o prawach dzieci).
2. Jakie znaczenie w ochronie praw człowieka i praw dziecka odgrywa własna świadomość człowieka?

§ 50. JAK ŻYJE ZRÓŻNICOWANE SPOŁECZEŃSTWO

Omawiamy w klasie

Co to jest „tolerancja”? A co oznacza „dyskryminacja”? Jak te pojęcia są ze sobą powiązane? Podaj przykłady tych zjawisk w społeczeństwie w przeszłości i teraz.

zgodnie z nim, jest to przejaw tolerancji i doceniania wartości różnorodności społeczeństwa.

Zbadaj

16 listopada 1995 roku UNESCO³⁵ przyjęło Deklarację zasad tolerancji. Od tego czasu na świecie obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Tolerancji. Przeczytaj fragmenty deklaracji i udziel odpowiedzi na pytania:

- Dlaczego wprowadzono Dzień Tolerancji na arenie międzynarodowej?
- Jakie przejawy tolerancji można określić na podstawie fragmentu deklaracji zasad cierpliwości?

1.1 tolerancja oznacza pragnienie, postrzeganie i zrozumienie bogatej różnorodności kultur naszego świata, form wyrażania siebie i wyrażania osobowości ludzkiej ... tolerancja to jedność w różnorodności ... to właśnie umożliwia osiągnięcie pokoju, promuje przejście od kultury wojny do kultury świata.

1.2 tolerancja nie jest ustępstwem, protekcjonalnością ani pobłażaniem ... to ... aktywna pozycja ... opiera się na uznaniu uniwersalnych praw i podstawowych wolności człowieka. ... Tolerancja musi identyfikować każdą osobę, grupy ludzi i państwa.

2 Jakie były przejawy dyskryminacji w przeszłości i jakie są teraz

Pomyślcie

Czym jest dyskryminacja i z jakich powodów może wystąpić?

Z historii starożytnego świata wiadomo, że w starożytnych państwach sytuacja przedstawicieli różnych grup społeczności i warstw ludności była nierówna. Na przykład w starożytnym Rzymie i Ateńskiej polis obywatelkami były tylko swobodnie urodzone kobiety, jednak i one nie mogły uczestniczyć w życiu politycznym społeczeństwa. Arabowie w starożytnych cywilizacjach nie mieli żadnych praw.

Pewne uciski, ograniczenia w możliwościach poszczególnych osób, społeczności, wiorst w starożytnym świecie były spowodowane czynnikami historycznymi, politycznymi, ekonomicznymi i tym, jakie były zwyczaje, tradycje, religia i prawa.

³⁵ UNESCO jest wyspecjalizowaną instytucją ONZ ds. edukacji, nauki, kultury.

Poważnym problemem, z którym ludzie zmagają się od wieków, jest **dyskryminacja**. Jest interpretowana jako bezpośrednie naruszenie praw ludzi. Dyskryminacja często opiera się na stereotypach i uprzedzeniach jednych ludzi względem innych, którzy czymś lub jakoś różnią się.

Od dawna w różnych cywilizacjach i państwach ludzie byli dyskryminowani ze względu na przynależność do określonej płci, narodowości lub rasy, pochodzenia itp. Rodzajami dyskryminacji są: dyskryminacja językowa, religijna, seksualna, wiekowa i inne. Pomimo złożonej i trudnej historii ludzkości, walka z tym zjawiskiem, istnieje do dziś.

Zbadaj

Wybierz 2–3 przejawy dyskryminacji z poniższej listy i zilustruj je przykładami z przeszłości lub teraźniejszości. Zaznacz, na podstawie czego lub z jakiego powodu doszło do dyskryminacji osoby / grupy osób w podanych przez ciebie przykładach.

Przejawy dyskryminacji

Unikanie; presja psychiczna; nierówne warunki i prawa; dawanie przewagi innym w zawodzie (bez wyraźnego powodu); otwarta nienawiść i upokorzenie; masakra fizyczna (pobicie, morderstwo).

3 Jak jest zagrożenie mowy nienawiści

Pomyślcie

Co nazywa się mową nienawiści?

Mowa nienawiści to każda dyskryminująca, poniżająca lub agresywna wypowiedź wobec grup lub społeczności albo poszczególnych osób jako ich przedstawicieli. Stosuje się ją do osób czy grupy osób na podstawie kim oni są. Jest to stworzenie negatywnego wizerunku określonej grupy społeczeństwa, wzmianka o społeczności lub jej przedstawicielu w poniżający lub obraźliwy sposób, uzasadnianie przypadków przemocy i dyskryminacji, bezpośrednie lub pośrednie wezwania do przemocy lub dyskryminacji.

Mowę nienawiści można znaleźć w filmach, mediach, masowych sieciach socjalnych, zobaczyć w postaci obrazów, filmów, piosenek, w mowie, piśmie lub zachowaniu. Może być wypowiedzana z różnych przyczyn, np. narodowościowych, religijnych czy społecznych.

Mowa nienawiści podważa spójność społeczną, rodzi dyskryminację, dzieli społeczeństwo, może prowadzić do przemocy. Obecnie

jest zakazana przez szereg międzynarodowych dokumentów. Ustawodawstwo wielu państw nakłada kary za bezprawne wypowiedzi. Jednak takie przepisy nie należy używać do ograniczenia swobodnego przepływu informacji, myśli lub wolności słowa.

Zbadaj

Dowiedz się z podanych obrazów sieci socjalnych / hostingu wideo. Dlaczego, według ciebie, media socjalne mają wymagania dotyczące mowy nienawiści i powinni usuwać treść, która łamie te zasady? Jak wykryć mowę nienawiści?

Sprawdź siebie

1. Co to jest tolerancja?
2. Jakie są przejawy dyskryminacji?
3. Czym jest mowa nienawiści?
4. Jak tolerancja odnosi się do szacunku dla innych ludzi?
5. Jakie przejawy dyskryminacji znasz?
6. Na czym polega szkodliwość mowy nienawiści?

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpom>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Wykonaj zadania do paragrafu
 w zeszyte przedmiotowym

Kliknij na link
<https://vse.ee/bpol>
 lub otwórz plik pobrany wcześniej.
 Oceń siebie i swoich kolegów / koleżanki z
 klasy

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

A jeszcze ty możesz

Wybierz i zapisz w zeszyte synonimy podstawowych pojęć tematu: tolerancja, dyskryminacja, mowa nienawiści.

Uogólniamy i ćwiczymy

Przypomnij sobie materiał opracowany na lekcjach rozdziału o wspólnotach, społeczeństwie, państwie i pokaż nabyte umiejętności; w tym pomoże ci projekt – gra „Maszyna czasu”. Otwórz notatnik projektów i gier, wykonaj zadania. Kliknij na link https://vse.ee/DiS_6_Zoshyt lub otwórz plik pobrany wcześniej.

<http://inform1.yakistosviti.com.ua/istoriia/6-klas>

§ 51. PODRÓŻUJEMY DROGAMI PRZESZŁOŚCI I WSPÓŁCZESNOŚCI

Przypomnij sobie materiał opracowany na lekcjach kursu „Badamy historię i społeczeństwo” i zademonstruj umiejętności nabyte w ciągu roku, pomoże ci wyimaginowana gra podróżnicza, zadania do niej możecie wykonać w zeszycie.

1 Jak przeprowadzić grę

- ✚ Wybierz 7 obserwatorów / obserwatorek, którzy będą dyżurować na „przystankach”, między którymi podróżują zespoły. One mają oceniać realizację zadań i obserwować czas przebywania drużyn na każdym „przystanku”.
- ✚ Każdy z siedmiu „przystanków” będzie miał tabliczkę z numerem i jego nazwą. Na każdym „przystanku” będą leżały arkusze z zadaniami według liczby drużyn biorących udział w grze i czyste kartki papieru, na których zespoły będą wykonywać zadania.
- ✚ Przed rozpoczęciem gry obserwatorzy / obserwatorzy wraz z nauczycielem / nauczycielką muszą uzgodnić, w jaki sposób oceniają pełne lub częściowe wykonanie zadań przez zespoły.
- ✚ Liczba arkuszy z zadaniami i kluczami (tabele itp.) na każdym „przystanku” musi odpowiadać liczbie poleceń.

Dokument podróży nr 1 (dla pozostałych drużyn odpowiednio 2, 3, 4...)

Numer przystanku	Nazwa przystanku	Maksymalna ilość punktów	Otrzymane punkty
1.	Przypominajko		
2.	Tajemnice czasu		
3.	Podróż po historycznych miejscach		
4.	Wyszukiwanie informacji		
5.	Miejsca historyczne		
6.	Galeria znanych postaci		
7.	Niemi świadkowie wydarzeń		
8.	MY – OBYWATELE UKRAINY		

2 Zadania do podróży

PRZYSTANEK 1. Przypominajko

1. Przypomnij sobie poznany materiał, wypełnij luki słowami ze spisu pomocniczego.

Historia starożytnego świata – część ... historii, która obejmuje ... okres w przeszłości ludzkości. Ona obejmuje okres od ... prymitywnych ludzi (2,5 mln lat temu) do ... Cesarstwa Rzymskiego (476 rok). To ... i ... okres w historii ludzkości.

Słowa pomocnicze:

najdłuższy, pojawienie się, najstarszy, upadek, światowy, pierwszy.

2. Na podstawie ilustracji wypisz główne okresy i cywilizacje, które bada historia starożytnego świata.

PRZYSTANEK 2. Tajemnice czasu

1. Ponumeruj okresy historyczne, ustalając ich chronologiczną kolejność. Przeczytaj na głos ustalone przez siebie ramy chronologiczne tych okresów.

NUMER	OKRES	DATA
	pierwotny	3 mln lat – X w. p.n.e.
	czasy nowożytne	XX początek XXI w.

NUMER	OKRES	DATA
	średniowiecze	V–XV w.
	starożytność	IX w. p.n.e. – V w.
	czasy nowożytne	XVI–XIX w.

2. Ponumeruj wydarzenia, ustalając ich chronologiczną kolejność.

NUMER	OKRES	DATA
	Wielka kolonizacja grecka	VIII–VI w. p.n.e.
	Upadek Kartaginy w wyniku oblężenia Rzymian	146 r. p.n.e.
	„Złota era” państwa Ateńskiego	Lata 479 – 481 p.n.e.
	Panowanie Hammurabiego w starożytnym Babilonie	lata 1792–1750 p.n.e.
	Początek neolitu	VIII tysiąclecie p.n.e.
	Podział Cesarstwa Rzymskiego na Wschodnie i Zachodnie	395 r.

3. Ustal czas trwania zdarzeń.

- 1) wojny grecko-perskie miały miejsce w latach 500–449 p.n.e. Ile lat trwały wojny? W jakim wieku miało miejsce to wydarzenie?
- 2) okres starożytności trwał od IX w. p.n.e. do V w. n.e. Ile to wieków? A ile lat?

4. Ustal odległość wydarzeń.

1) wojny punickie między Rzymem a Kartaginą rozpoczęły się w 264 roku i trwały do 146 roku p.n.e. Ile lat temu to się stało? Jakie wieki ogarnęły wojny?

2) wielkie osadnictwo Słowian rozpoczęło się w V w. Ile wieków temu to się stało? A ile lat minęło?

PRZYSTANEK 3. Podróż po historycznych miejscach

Przeanalizuj mapę świata przedstawioną poniżej. Wyznacz trasę wyimaginowanej podróży z twojej wioski / miasteczka / miasta do znanych ci zabytków wybranego kraju (miasta). Zaznacz główne punkty wytyczonej trasy w tabeli.

Nazwa po- droży (np. Kijów–Rzym)	Kierunek (północ, południe, zachód, wschód)	Kraje, które spo- tkasz na trasie	Zabyt- ki, które można zo- baczyć w kraju, gdzie przybyłeś (3–4)	Wrażenia z odwiedzonych zabytkowych miejsc, podczas wymaginowa- nej podróży (1–2 zdania)

ZABYTKOWE MIEJSCA, DO KTÓRYCH PODRÓŻUJEMY

1. Rzym – stolica Włoch
2. Egipt
3. Ateny – stolica Grecji
4. Chiny
5. Indie
6. Irak

PRZYSTANEK 4. Wyszukiwanie informacji

1. Wyznacz ważne terminy używane przez autora źródeł i wyjaśnij je. Ułóż co najmniej 2 zdania z tymi terminami.

Pliniusz Starszy o nazwach plemion słowiańskich

...Począwszy od miejsca narodzin Vistuli (czyli Wisły), na rozległych przestrzeniach znajduje się zatłoczone plemię Wenedów. Nazwa zmienia się teraz w zależności od rodzaju i miejscowości... Te Wenedy pochodzą od tego samego przodka, a dziś znane są pod trzema nazwami: Wenedów, Antów i Sklawinów.

2. Obejrzyj video <https://vse.ee/bvnn> i wyjaśnij różnice między sztuką rzymską i grecką.
3. Określ, co w źródle jest faktem, a co myślą autora. Sformułuj wnioski na podstawie faktów podanych w źródle.

Historyk bizantyjski Mauritianus, VI w. O Sklawinach i Antach

Plemiona Sklawinów i Antów są podobne pod względem sposobu życia, tradycji i pragnienia wolności. Ich w żaden sposób nie można było skłonić do niewolnictwa lub posłuszeństwa. Oni są liczni, odporni, łatwo znoszą ciepło, deszcz, zimno i głód. Traktują gości obcych z czułością i przyjaźnią. Mają dużo różnych zwierząt gospodarskich i ziemnych płodów leżących w stosach, zwłaszcza proso i pszenica ... osiedlają się w lasach, w pobliżu rzek, bagien i jezior. Kiedy wróg zaskakuje mężczyznę nad rzeką, to on nurkuje w wodzie, trzymając w ustach pustą trzinę i oddycha przez nią. Może więc siedzieć pod wodą przez długi czas, nawet kilka godzin.

PRZYSTANEK 5. Miejsca historyczne

Każde z pięciu wydarzeń ma kartę informacyjną, w której opis wydarzenia jest przedstawiony w rubrykach tabeli: co?, gdzie?, kiedy?, kto?, jakie są skutki?/ jakie ma znaczenie?. Przypomnij sobie główne wydarzenia historyczne omówione w podręczniku. Wypełnij w każdej karcie pustą lukę. Ułóż (ponumeruj) wydarzenia historyczne w kolejności chronologicznej.

Karta informacyjna nr 1

co?	Wynaleziono metodę wytapiania z rudy żelaza
gdzie?	Terytorium współczesnej Europy i Azji
kiedy?	I tysiąclecie p.n.e.
kto?	Rzemieślnicy
jakie są skutki? / jakie ma znaczenie?	

Karta informacyjna nr 2

co?	Reformy dla podtrzymania demos w walce z arystokracją
gdzie?	
kiedy?	594 r. p.n.e.
kto?	Solon
jakie są skutki? / jakie ma znaczenie?	Przemiany, które dokonał Solon w ateńskim społeczeństwie, Ateny weszły na drogę rozwoju demokracji

Karta informacyjna nr 3

co?	
gdzie?	Republika Rzymska
kiedy?	60 r. p.n.e.
kto?	Gnejusz Pompejusz, Juliusz Cezar i Marek Krassus
jakie są skutki?/ jakie ma znaczenie?	Połączono się dla zagarnięcia i podziału władzy oraz walki z Senatem. Po jego niedługim panowaniu rozpoczęła się wojna domowa i ustanowiono dyktaturę Cezara

Karta informacyjna nr 4

co?	Pierwsze olimpijskie igry
gdzie?	Olimpia, Grecja
kiedy?	
kto?	Ateńscy mężczyźni, obywatele
jakie są skutki?/ jakie ma znaczenie?	Zapoczątkowano największe i najpopularniejsze zawody sportowe w świecie które odrodziły się w XIX w. i odbywają się jak olimpiady do dzisiaj

Karta informacyjna nr 5

co?	Ogłoszenie Konstantynopola stolicą Rzymskiego Imperium
gdzie?	Europejski brzeg Cieśniny Bosforskiej w Bizancjum – kolonie Cesarstwa Rzymskiego
kiedy?	330 r.
kto?	
jakie są skutki? / jakie ma znaczenie?	Powstanie nowych regionów Cesarstwa Rzymskiego, rozwój rzemiosła i handlu, stopniowy upadek Rzymu

PRZYSTANEK 6. Galeria znanych postaci

Rozpoznaj postaci na ilustracjach. Pod każdą ilustracją napisz 1–2 zdania dotyczące działalności tej osoby.

PRZYSTANEK 7. Niemi świadkowie wydarzeń

1. Przypomnij sobie, w jakich krajach powstały przedstawione zabytki architektury i nazwij je.

2. Przypomnij sobie, w jakich krajach powstały przedstawione dzieła sztuki i nazwij je.

PRZYSTANEK 8. My – obywatele Ukrainy

1. Połącz pojęcia i definicje.

1	Wspólnota	A	Droga rozwoju ludzkości, która daje możliwość zaspokojenia potrzeb obecnego pokolenia ludzi i nie naraża zdolności przyszłych pokoleń w zaspokajaniu ich potrzeb
2	Stały rozwój	B	Wspólnota społeczna, której członkowie są zjednoczeni wspólnotą terytorialną, pozycją, interesami i współdziałają między sobą w celu zaspokojenia potrzeb społecznych lub rozwiązywaniu problemów

3	Mowa nienawiści	C	Zebranie obywateli w celu samodzielnego rozwiązania problemów, przede wszystkim lokalnych
4	Akademiczna uczciwość	D	Mieszkańcy zjednoczeni na stałe w obrębie wsi, osiedla, miasta / kilku wsi, osiedli, miast, wspólnymi interesami i współdziałaniem w celu zaspokojenia wspólnych interesów
5	Terytorialna wspólnota	E	Wszelkie wykluczenia, ograniczenia / korzyści, które zaprzeczają lub zmniejszają równe korzystanie z praw
6	Społeczna inicjatywa	F	Zbiór zasad etycznych i przepisów, którymi powinni kierować się uczestnicy procesu edukacyjnego aby zapewnić zaufanie do wyników nauczania i / lub osiągnięć
7	Dyskryminacja	G	Wszelkie dyskryminujące, poniżające lub agresywne wypowiedzi wobec grup czy społeczności albo poszczególnych osób jak i ich przedstawicieli

2. Wymień co najmniej 5 codziennych działań, które promują stały rozwój naszego kraju.
3. Przedstaw propozycje, które twoim zdaniem, są najważniejsze dla rozwoju naszego państwa (co najmniej 5 pozycji).

FINAŁ GRY – PODRÓŻY

1. Podsumujcie rezultaty gry siedząc w utworzonym kole.
2. Pogratulujcie sobie nawzajem osiągniętych wyników w następujący sposób:
 - niech drużyna nr 2 oklaskuje drużynę nr 1 za wyniki w grze;
 - następnie zespoły nr 1 i 2 razem powitają brawami zespół nr 3 z udanym zakończeniem;
 - teraz drużyny nr 1, 2 i 3 mają gratulować drużynie nr 4 za jej sukces;
 - kolejne drużyny nr 1, 2, 3 i 4 wspólnymi oklaskami świętują osiągnięcia zespołu nr 5 i tak dalej.

Możesz wybrać, za co odznaczyć grupę – za sukces, triumf, zwycięstwo, pomyślne zakończenie, osiągnięcia, rekord, furorę itp.

Na koniec wszyscy razem klaskajcie na znak pomyślnego zakończenia kursu nauczania „Badamy historię i społeczeństwo”.

3. Omówcie:
Jak głośno były twoje oklaski? O czym to świadczy?

В оформленні підручника використано світліни і малюнки з сайту <https://www.shutterstock.com/> аеропіє: Aerial-motion, AndreyFilippov.com, ArtMari, BasPhoto, Beyond the Road Prod, Dmitry Rukhlenko, Dziewul, Ekaterina Glazkova, EQRoy, Fedor Selivanov, Felix Friebe, Focus and Blur, FrentaN, garanga, GoodStudio, Gouache7, Hein Nouwens, Hennadii H, Ingenium Guido, Juan Manuel Rodriguez, Kylosova Maria, Liliya Butenko, Liliu2005, Maciej Es, Maryna Kulchytska, Massimo Todaro, matrioshka, Maykova Galina, meunierd, Mohammed_Al_Ali, Monsalvetshop, Oxanaso, Paper Dream, Peter Sobolev, Poliorketes, Professor Douglas Hill, Qayssar Hussein, robert mcgillivray, See U in History, Sergey Lyashenko, Shan_shan, Skreidzeleu, takepicsforfun, Thiago Figueredo, Tinna widianti, Triff, Viktor Gladkov, W. Scott McGill, zlatovlaska2008, а також з сайтів <https://zn.ua/> - Naked Science, <https://discover.in.ua/>, <https://33kanal.com/>, <https://uk.wikipedia.org/>, <https://veryimportantlot.com/>, <https://www.bbc.com/ukrainian>, <https://pibig.info/>, <https://www.mozaweb.com/>